

Lisbet Holtedahl

HVA MUTTER GJØR
ER ALLTID VIKTIG

Kvinnens levekår og livsløp
Universitetsforlaget

Hva mutter gjør
er alltid viktig

H.C.Andersen siger:
«Hvad Fatter gjør, det er altid det Rigtige.»

Serien

KVINNERS LEVEKÅR OG LIVSLØP

Redaktør: Helga Maria Hernes

- Helga Maria Hernes: Staten – kvinner ingen adgang? (1982)
Kari Wærness: Kvinneperspektiver på sosialpolitikken (1982)
Harriet Holter (red.): Kvinner i fellesskap (1982)
Runa Haukaa, Marit Hoel, Hanne Haavind (red.): Kvinneforskning: Bidrag til samfunnsteori (1982)
Kari Skrede og Kristin Tornes (red.): Studier i kvinners livsløp (1983)
Cato Wadel, Gunvor Strømsheim, Arnlaug Leira, Annemor Kalleberg og Svein Olav Daatland: Dagliglivets organisering (1983)
Marit Hoel: Den kvinnelige arbeiderklassen (1983)
Marianne Gullestad: Kitchen-table Society (1984)
Tor Rødseth og Kristin Dale Titlestad (red.): Kvinner i arbeid (1984)
Ingrid Rudie (red.): Myk start – hard landing (1984)
Trine Anstorp, Eva Axelsen, Reidun Ingebretsen (red.): Kvinne(p)syke (1984)
Tove Stang Dahl (red.): Kvinnerett I (1985)
Tove Stang Dahl (red.): Kvinnerett II (1985)
Ottar Hellevik og Torild Skard: Norske kommunestyre – plass for kvinner? (1985)
Suzanne Stiver Lie (red.): Mellom to kulturer. Kvinnelige innvandrere i Norge (1986)
Lisbet Holtedahl: Hva mutter gjør er alltid viktig (1986)

LISBET HOLTEDAHL

Hva mutter gjør er alltid viktig

*Om å være kvinne og mann
i en nordnorsk bygd
i 1970-årene*

Universitetsforlaget AS

Oslo - Bergen - Stavanger - Tromsø

© Universitetsforlaget AS 1986
ISBN 82-00-18388-2

Printed in Norway by
Tangen-Trykk A/S

*Til alle kvinder og mænd i Veggefjord,
til far og til minde om mor, mormor og tante Lilli.*

Forord til serien «Kvinneres levekår og livsløp»

Kvinneforskningen slik den har utviklet seg i det siste tiåret, er et internasjonalt fenomen, som oppsto omtrent samtidig med fremveksten av den nye kvinnebevegelsen. Den representerer en av de viktigste og mest sentrale fornyelsene innen vitenskapen i sin alminnelighet.

Vi valgte begrepene «leveskår» og «livsløp» for å beskrive den forskningsinnsatsen som har tilstrebet et helhetsperspektiv på kvinners liv. Serien er et forsøk på å bringe fram sammenhenger mellom arbeidslivet, familielivet og deltakelsen i det offentlige liv – slik disse samlet bestemmer kvinners livssituasjon.

Meget forenklet kan en si at levekårsforskningen forteller oss hvordan kvinner har det i dag, både sammenliknet med menn og med hverandre. Den gir et tidsbilde som stort sett viser at kvinners levekår er dårligere enn menns når det gjelder materielle goder, og at kvinner har mer ansvar, arbeid og tidsforbruk når det gjelder mellommenneskelige forhold.

Men beskrivelser kan aldri være tilstrekkelige som forklaringer på hvordan og hvorfor ting er som de er. Hvorfor bruker kvinner tiden annerledes enn menn, og hvorfor treffer kvinner andre valg enn menn? Har den vanlige kvinnen mindre kontroll over sitt liv enn den vanlige mann, dvs. har kvinner mindre frihet enn menn?

Disse spørsmål ligger til grunn for vårt valg av «livsløp» – et fokus for mange studier. Livsløpsperspektivet gjør det mulig å tolke det faktum at kvinners livsrytme er en annen enn menns, og at de fleste samfunnssituasjonene er tilpasset menns livsløp. Kvinners levekår er nær knyttet til og en konsekvens av de kreftene som bestemmer deres livsløp.

Beskrivelser og forklaringer skal gi den innsikten, oversikten og forståelsen som er grunnleggende for dem som ønsker å tenke på

fremtiden og å handle for å forandre. Hva en ønsker å forandre, er spørsmål som må besvares i fellesskap. Vi håper at vår forskning gjør det noe lettere for våre lesere å komme fram til visjoner av det gode liv. Det er vårt ønske å bidra til en økt forståelse av kvinners liv og den måten samfunnet fortoner seg for kvinner.

I 1977 opprettet Rådet for samfunnsforskning i Norges almenvitenskapelige forskningsråd et sekretariat for kvinneforskning for en femårsperiode. Dets hovedoppgave har vært å fremme forskning om kvinners livsforhold og stilling i samfunnet. Sekretariatet gjorde det mulig å etablere et samarbeids- og kontaktnett blant samfunnsvitenskapelige kvinneforskere, og de fleste bind i denne serien er et resultat av samarbeidet i dette miljøet de siste årene.

Dette arbeidet videreføres i regi av det tverrfaglige sekretariatet som er opprettet for perioden 1982–1985.

Serien publiseres gjennom en avtale mellom Rådet for samfunnsforskning, Forbruker- og administrasjonsdepartementet og Universitetsforlaget.

Helga Maria Hernes
Serieredaktør

Forord

Denne bog er resultatet af et møde med et nordnorsk bygdesamfund kaldet Veggefjord. Den tager udgangspunkt i hvad folk i bygden, «veggefjordinger», lærte mig om hvordan de ser på sig selv og deres omverden, om deres måder at vurdere på og om deres glæder og sorger. Jeg forsøger at bruge et enkelt socialantropologisk analyseværktøj til at tolke og organisere det jeg lærte, og de data jeg opfattede som hovedtræk ved mænds og kvinders handlingsmønstre, ved lokalkulturen og det sociale system, og hvordan alt dette ændrer sig gennem tiderne. I bogen forsøger jeg at indfange et tidsperspektiv fra begyndelsen af dette århundrede til 1970'erne – den tid, som er i «mands minde» – med hovedvægt på tiden efter den anden verdenskrig.

Jeg havde mest kontakt med kvinderne. Men for alle gjaldt det, at det som kom til at præge vort forhold ikke kun var vore interesser, men også de personer vi var, de identiteter, som vi havde udviklet igennem vore liv i helt forskellige verdener, og hvordan disse kompletterede hinanden eller truede hinanden. Eftersom jeg selv var såkaldt «erhvervsarbejdende», praktiserede jeg en levemåde, som netop da jeg kom dertil, var under ivrig debat. For de jævnaldrende kvinder såvel som for mig repræsenterede dette en særlig udfordring, når det gjaldt udformningen af vores kontakt. For de ældre kvinder var mit erhvervsarbejde et af mange træk ved min person som «afslørede», at jeg ikke tog mig af de opgaver i hjemmet, som enhver kvinde med respekt for sig selv må tage sig af. Min interesse for at lære, hvad der anses for at være rimelige og rigtige prioriteringer for en kvinde i min alder, bidrog til en relation præget af en lidt anstrengt gensidighed. Derigennem blev jeg indviet i deres verden (jfr. Holtedahl & Haugen 1984), – og fik information om kontraster og relevansregler i den lokale kultur.

Når jeg gør status op med henblik på, hvorledes arbejdsprocessen har udviklet sig, slår det mig, at historien på en gang er en typisk og en atypisk socialantropologhistorie. Det typisk socialantropologiske ligger deri, at jeg gennem deltagelse i hverdagslivet i bygden søgte at tilegne mig folks koder, dvs. deres tolkninger, deres former for rationalitet. Det atypiske ligger deri, at der er nogle trin i forbindelse med tilegnelsen af kundskaber om Veggefjordsamfundet, jeg har hoppet over. Jeg har ikke foretaget de sædvanlige forundersøgelser før feltarbejdet begyndte. Da jeg rejste ned til mit første feltarbejde i Niger i 1970, gjorde jeg, som alle socialantropologer, som rejser til helt fremmede samfund, studier af litteratur og i arkiver om det samfund, jeg skulle arbejde i. Da jeg skulle til Veggefjord, havde jeg boet i 10 år i Norge. Rigtignok havde jeg fra min opvækst i Danmark erfaringer fra sommerophold i en lille indremissionsk landsby, hvor min far var vokset op, og gennem min tid i Norge havde jeg udviklet en del forestillinger om, hvad der kunne være typisk for en bygd som Veggefjord. Siden er jeg kommet frem til, at denne relative uvidenhed, mit manglende kendskab til Veggefjords historie og mere alment til nordnorske bygdesamfund, også har sine klare fordele, for så vidt målsætningen netop var at lære, hvordan veggefjordinger *selv* opfatter og fremstiller deres eget og det omgivende storsamfund. Desuden kan den relation, som udviklede sig mellem dem og mig, siges at være repræsentativ for deres forhold til andre ikke-veggefjordinger. Mange af de «misforståelser» vi løb ind i, og måden vi tacklede dem på, ligner mange Veggefjord-kvindes og -mænds forhandlinger med repræsentanter for storsamfundet.

Jeg har haft både samfundsvidenskabelige fagfæller og en samfundsfagligt interesseret læser i tankerne. Jeg vil gerne vise, *hvordan* samfundsfaglig teori gør det muligt for os ikke bare at beskrive hverdagslivet og folks oplevelser og vilkår, men at forstå og forklare det. For den uindviede vil visse analytiske afsnit måske forekomme tunge (dvs. kapitel 5 og 6), men alt i alt tror jeg bogen er læselig også for folk uden samfundsfaglig baggrund. Det er vigtigt for mig at formidle, hvor nyttigt et samfundsfagligt analyseværktøj er for forståelsen af social og kulturel forandring i et lille norsk bygdesamfund. For at gøre det vanskeligt at identificere bygden og den enkelte beboer, har jeg med vilje ændret en del faktiske oplysninger uden betydning for analysen.

Arbejdet har strakt sig over mange år. Mange kolleger i Bergen,

Oslo, Tromsø, venner og studenter ved Institutt for Samfunnsvitenskap (Tromsø), har opmuntret mig i arbejdet og givet mig konstruktive kommentarer. Det er umuligt at takke alle personligt.

Jeg er Helga Maria Hernes taknemmelig for hendes opmuntring til at skrive Veggfjordmaterialet sammen til en bog i serien om kvinders levevilkår og livsløb. Jeg er Jakob Meløe og Fredrik Barth taknemmelig for kommentarer til et tidligt udkast, og jeg har haft stor glæde af at deltage i Harriet Holters vejledningsprojekt om «Kvinder og fællesskab». Særlig glæde har jeg haft af kritikken fra Harriet Holter og Anna von der Lippe og fra samarbejdet med Hanne Haavind, Inger Haugen, Marianne Gullestad, Annemor Kalleberg, Lise Kjølrsød, Anne Solberg og Hildur Ve. Sidsel Saugestad, Ranveig Dahle, Cato Wadel, Halldis Valestrand og Ottar Brox har velvilligt kommenteret artikler, som bygger på materialet. Siri Gerrard, Inger Haugen, Ragnar Nilsen, Marie Nilsen og Terje Nilsen skal have speciel tak for lydhørhed, opmuntring og kritik i fortløbende dialog i alle faser af arbejdet. En helt speciel tak sendes til Orvar Löfgren, Trond Thuen og Reidar Grønhaug for kritisk gennemlæsning og kommentarer til første udkast til bogen. Harald Eidheim har mere end nogen anden gennem årene givet mig faglig inspiration. Han har lagt et stort arbejde i at læse og kommentere tanker og noter i alle varianter siden jeg begyndte i faget. Hans støtte og aldrig svigtende modforestillinger har haft uvurderlig betydning. Sylvia M. Steffensen skal have tak for at have skrevet manus rent.

Til Knut Holtedahl, min mand, vil jeg rette en varm og inderlig tak. Tak for støtte, tak for hjælp, tak for omsorg.

Lisbet Holtedahl

Indhold

1. INDLEDNING	17
2. DE FØRSTE HYPOTESER	20
Mænd og kvinder beforder hver sin ændringsproces	20
Ensartet erhvervsgrundlag betyder ikke samme samfundsudvikling	24
3. SÅDAN SER DER UD I VEGGEFJORD	26
Her er så smukt	26
Interiør	30
Fremmed	32
Da jeg kom – da jeg drog	34
4. ISOLERET FISKERBYGD ELLER FORSTAD?	36
Veggefjordinger om før og nu:	36
<i>Petra</i>	37
<i>Alette – hun siger så meget...</i>	37
<i>Arbejde og arbejdsdeling</i>	39
<i>Gerningskristne og læstadianere</i>	40
<i>Biler og busser</i>	42
<i>Græs</i>	42
<i>Selvhjulpen</i>	43
<i>Sladder eller nyheder?</i>	44
Butikken er ikke hvad den har været...	44
Kærlighed og ægteskab	45
Veggefjord og folk fra «yttersi'a»	47
Veggefjord og «søringer»	48
Lighed, selvhjulpenhed, omsorg for andre	48
Da jeg kom til Veggefjord, lagde jeg mærke til:	49

<i>Kvinderne styrede bygden</i>	50
<i>Mandfolk var «gæster», når de var hjemme</i>	52
<i>En kvinde lærte børnene om Gud</i>	56
<i>Naturressourcer og mad havde stor betydning</i>	57
<i>Veggefjord mere bygde end forstad</i>	59
<i>Børn var noget man havde, ikke noget man debatterede</i>	62
<i>Familielivet var i færd med at ændres</i>	65
5. SOCIAL FORANDRING I VEGGEFJORD	67
Analytisk værktøj	69
6. HVILKE PROCESSER FORMER DE FOR- SKELLIGE SOCIALE PERSONER I VEGGEFJORD?	76
Kvindens statusrepertoier	80
Mænds statusrepertoier	80
Hypoteser	87
7. KVINDERNE – URBANISERINGENS HEMMELEGE AGENTER?	90
De yngre kvinder	91
<i>Hanna – deltidsarbejdende, 6-børnsmor og week-end-kone</i>	91
<i>Liv – omsorgsbonde, 5-børnsmor, industriarbejder- kone</i>	93
<i>Margot – omsorgsbonde, 4-børnsmor og fiskerkone</i>	95
<i>Maren – husmor, 4-børnsmor og fiskerkone</i>	96
<i>Nora – deltidsarbejdende, 2-børnsmor, week-end-kone</i>	98
<i>Elly – husmor, 2-børnsmor og week-end-kone</i>	100
De yngre kvinders dilemmaer	101
De ældre kvinder	103
<i>Alette – ældst og alles bedstemor</i>	104
<i>Marie – tidligere omsorgsbonde og postadministrator</i>	106
<i>Kristine – helsens primus motor</i>	108
<i>Anna – omsorgsbonde og telefoncentralen personlig</i>	111
<i>De ældre kvinders forhold til andre i Veggefjord</i>	112
Etablering af foreningerne – og lidt om udviklingen i Nordfjord	113

<i>På foreningsmøde</i>	118
<i>Foreningslederne, herskere eller håndlangere?</i>	120
De ældres krav – de yngres byrde	124
8. NU BEGYNDER OGSÅ NOGLE VEGGEFJORD- KVINDER AT «ARBEJDE»	130
Kvinderne på file't'en – de nye ændringsagenter?	132
Kvindens autonomi er vigtigere end job	135
«Mødre» og «døtre» i det lokale kvindefællesskab	137
<i>Feltnoter</i>	138
Forsvar for en Veggefjordkvinderolle	145
Kvindens opgaver og identitet omformes	149
Kvindens opmærksomhed tvinges i nye retninger	150
Nye arenaer: Nye skillelinjer – nye fællesskaber	155
Konernes mænd eller mændenes koner?	161
Ny kvindelighed og nye bytteformer i Veggefjord	163
9. FRA FISKEFANGST TIL FISKESNAK	165
Fisk, fisk, fisk	167
Politik, parti, person	169
Fra usynlig til synlig kvindeindflydelse	171
Fodbold- og partikammerater – de mandlige ændrings- agenter?	175
Folkemøde	178
Mænds erhvervsdeltagelse må ske på nationale præmisser	180
Forældremøde	182
<i>Nu mener far, at børnene bør få uddannelse</i>	186
<i>Forældremødet og nye mandsroller</i>	188
Den nye arbejdsdeling mellem «far» og «mor»	190
Når mænd tager sig af den store verden, kvinderne af bygden, hvad da med husholdningen?	193
10. KONKLUSION	196
Når det mand og kone gør, bliver til «kønsroller»	197
Kvinder og social ændring	200
Forstad eller bygd?	202
Kan forhold mellem mennesker planlægges?	206
Religion og køn som faktorer i social forandring	208

11. EPILOG	212
NOTER	216
LITTERATUR	221

1. Indledning

Et lille bygdesamfund i Nordnorge. En prik på landkortet. Et perifert strøg i Norge. Kan hverdagslivet her i en periode i 1970'erne fortælle noget af betydning – noget som er interessant og vigtigt at vide? Har vi ikke forlængst lært, at det er markedsforholdene, som styrer verdens gang? Kapitalen? Stormagterne? Hvad folk i denne afkrog tror og tænker, de prioriteringer de forsøger at realisere, hvilken nytte er der i at beskrive det, når afgørelser af «samfundsmæssig» betydning hviler i hænderne på mennesker og instanser langt uden for lokalsamfundet?

Den historie, jeg skal fortælle, er et udtryk for en stædig optimisme, jeg deler med mange samfundsforskere. Jeg tror, at det er værdifuldt at analysere og formidle, hvordan mennesker indretter sig, hvordan de søger at hamle op med hverdagen – hvilke afgørelser de træffer der hvor de bor – og hvilke livsformer og livsomstændigheder de dermed skaber. Jeg ønsker, at veggefjordingerne mest muligt selv skal fortælle læseren noget konkret om, hvordan trivsel søges skabt i et bygdemiljø i 1970'erne, og om, hvor vanskeligt det kan være at skabe lokal trivsel parallelt med storsamfundets «fremskridt».

I Veggefjord, som alle andre steder, sker meget af det, der foregår, på storsamfundets præmisser. Udviklingen i de globale markedsforhold, af norsk nærings- og fiskeripolitik, har veggefjordinger ingen indflydelse på. Men i Veggefjord vil vi kunne se, at kvinder såvel som mænd aktivt forsøger at skabe en tilværelse og et miljø ud fra de værdsætninger, de til enhver tid har. De forsøger under de forhåndenværende økologiske, økonomiske, demografiske og geografiske omstændigheder at mobilisere deres ressourcer, dvs. deres arbejdskraft og deres engagement for at leve på den måde de ønsker, og som deres egen forestillingsverden

udpeger for dem. Og de bruger selvsagt alt dette til at finde ud af, *hvad* der går an at ønske sig under de forhåndenværende omstændigheder.

I udkanten af Nordnorge, i Afrika og på det europæiske kontinent har industriudvikling og globale markedsprocesser kastet lokalbefolkninger ud i vanskeligheder med i hvert fald en konstant og genkendelig virkning: Mændene arbejder ikke længere med jordbrug og fiskeri. De er rejst til byerne for at tjene penge. Kvinderne sidder tilbage. Disse kvinder og den ældre, ikke-arbejdsføre del af befolkningen må reorganisere lokale rutiner, omforme den lokale kultur for at overleve.

I sin bog fortæller Mia di Tota (1983), at mange mandlige fremmedarbejdere fra Syditalien, som arbejder i Norditalien eller i Tyskland, er kommunister. De ønsker en fundamental forandring af samfundets økonomiske og politiske organisation. På den anden side er de fleste optaget af at bevare den italienske familie i den form, den havde før arbejdsvandringen: mændene skal være overhoveder, kvinderne uskyldsrene madonnaer. De går derfor ind for love, som støtter op om en sådan familiestruktur. De er bl.a. ivrige modstandere af fri abort og modstandere af de reformer i familiepolitikken, som deres eget parti, kommunistpartiet, har på programmet. Dette er det ikke vanskeligt at forstå, når man tænker på det liv, de fører. De ser omtrent aldrig deres «egne» kvinder og børn. Hvilken trussel ville det ikke være for dem, om kvinderne blev mere autonome også inden for områder, hvor de før ikke var det? Udviklingen har altså fremtvunget en situation, hvor rolleudformninger, som kan være ønskelige for kvinder, på ét sted, og for deres mænd, på et andet sted, ikke længere er forenelige. Familien kan vanskeligt overleve som enhed i sin tidligere form.

Det generelle ved dette eksempel er relevant også i Veggefjord-sammenhæng. Hvilke konsekvenser har erhvervsforandringer for forhold mellem mænd og koner i Veggefjord? Det vil sige, hvordan løser mænd og koner der de nye opgaver, som følger af overgangen fra fiskeri til industriarbejde og øgende pendling og arbejde i tertiærnæringer? Givet de tænkemåder mænd og kvinder har tilegnet sig gennem opvæksten i Veggefjord, hvilke rolledilemmaer opstår for dem? Hvilke opfattelser sættes på prøve? Hvilke konkrete forandringer finder sted i kvinde- og mandssrolle, parforhold, organiseringen af husholdningen og dermed i bygde-

samfundet? Forholder det sig sådan, at de løsninger, som er attraktive for kvinder, er truende for mænds trivsel og dermed for husholdningen som helhed? Medfører forandringerne i mænds og kvinders deltagelse på storsamfundsarenaer og i lokalsamfund, at man opnår indflydelse på storsamfundets institutioner og dermed på samfundsforandringerne?

I denne bog vil jeg se på, hvad folk fra Veggefjord fortæller, og hvad de gør i nogle udvalgte situationer i et socialantropologisk perspektiv. Derigennem vil jeg forsøge at opfange og forklare de ændringer i mænds og kvinders optræden og selvforståelse og de hovedtyper af mand-kone-forhold, som udkrystalliserede sig i 1970'erne.¹

2. De første hypoteser

Mænd og kvinder befordrer hver sin ændringsproces

Ethvert samfund, stort eller lille, er i dag indlemmet i verdenssamfundet. Ændringsprocesserne har imidlertid forskellig karakter, og den konkrete dynamik, som folk er underlagt og samtidig selv befordrer, varierer fra sted til sted. Set i fugleperspektiv har processerne i forskellige samfund i verden nok let for at fortone sig som ganske ligeartede, men går vi ind i hverdagen, sådan som den forløber for Hansine og Hans, vil vi hurtigt finde specielle træk, som synes at være helt lokale. Her kan vi lære vigtige ting – ikke bare om samfund, men også om kønskulturers og andre subkulturers slagkraft og egenart. Det er kun her vi kan observere, hvordan forskellige personers referencerammer, opfattelse af verden, på den ene side skabes i en kontinuerlig proces, på den anden side lægger føringer på folks handlinger og dermed på de forandringer, som f.eks. Veggefjordsamfundet gennemløber. Sådanne studier er nødvendige, for hvordan skulle vi ellers kunne forklare sådanne paradokser og tvetydigheder som vi møder, som for eksempel, at de som flyttede fra Veggefjord i 1970'erne siger, at de gerne ville være blevet boende; mens flere af dem, der bliver, siger, at de gerne ville have kunnet flytte et andet sted hen?

Veggefjords økonomi var for 60 år siden baseret på kombination af silde- og torskefiskeri og småbrug. Der boede ca. 100 personer i bygden. Arbejdsdelingen var klart kønsbaseret: manden tog på havet, konen havde ansvaret for alt på land. Ægteskabet var i høj grad baseret på gensidig materiel afhængighed. Der fandtes klare regler for deling af fangst, og kvinderne så sig selv som ansvarlige ikke bare for egne børn, men også for forældre/svigerforældre eller naboer, som måtte trænge til hjælp. Der var en lokal ungdomsforening, som organiserede både kvinder og mænd fra hele bygden, og der var en fiskerforening for mænd. Det var

naturen som udgjorde den store kraft og overmagt, som menneskets kundskab, slid og slæb skulle hamle op med....

Kontakten med omverdenen reflekterer denne grundholdning. Mændene mødte fiskeopkøbere ude eller hjemme, de aflagde visitter med båd i lignende bygdesamfund langs kysten. Svenske samer kom årligt på sommerbesøg, etc. Dette var de vigtige forbindelser. Og selv om man følte afmagt, når det gjaldt fiskeopkøberens fastsættelse af priser, så var det nødvendigheden af at måtte hamle op med naturen og skaffe sig råstoffer til egen overlevelse, som dominerede fiskerens og bondens opfattelse af «den store verden». Den var langt væk.

For fyrre år siden begyndte Veggefjords kontakt med omverdenen imidlertid at blive mere kompleks. De første mænd begyndte at arbejde med byggeri og anlægsarbejde. Arbejdsdelingen var som før kønsbaseret, men nu blev ungdomsforeninger erstattet af missions- og velfærdsforeninger, som udelukkende samlede kvinder. Ægteskabet havde som før en klar økonomisk forankring, men syntes nu også at blive mere og mere moralsk forankret og legitimeret inden for en kristen forståelsesramme. Nu var det ikke længere «naturen», men Gud som repræsenterede den højere magt. En veggefjordings liv skulle reflektere kærlighed til Gud. Det var Veggefjordkvinderne, som udviklede denne opfattelse af ægteskab og «verden». Kontakten med «verden» omfattede nu også kvinders kontakt via religiøse foreninger og velfærdsforeninger, en kontakt som oplevedes af kvinderne selv som meget vellykket og til gode for bygden. Mændene oplevede de nye erhvervsmuligheder på samme vis.

Da jeg kom til Veggefjord i 1975, boede der ca. 120 personer. Fiskerne var nu i mindretal i forhold til mænd, som arbejdede i andre erhverv – de fleste af disse medførte fortsat «pendling» (det at rejse regelmæssigt til og fra en arbejdsplads langt borte). Veggefjord havde nu vejforbindelse til mange bygder og byer. Der var kun få, som drev jordbrug. De fleste kvinders opgaver var nu afgrænset til ansvar for børn, hjem og forældlingsarbejde, og til arbejdet i kvindeforeningerne.

Når veggefjordingerne på dette tidspunkt selv karakteriserer deres forhold til storsamfundet og «udviklingen», er «isolation» imidlertid blevet en hyppig anvendt betegnelse. Kvinderne lægger til dels noget andet i denne karakteristik end mændene. Kvinderne mener, at de – til trods for ihærdige anstrengelser for at skabe et

hjem for sig og sine under stadig foranderlige vilkår – er helt magtesløse over for storsamfundet og dets repræsentanter. De klarer ikke at skaffe det de synes er en rimelig andel af de almene goder: få skolen tilbage, få friundervisningskursus, køreundervisning m.m. Storsamfundsrepræsentanterne accepterer dem ikke på deres præmisser: «De kan ikke snakke med oss, eksperterne.»

Med «isolation» mener de fleste yngre mænd noget andet. «Folk i bygda tenker og oppfører seg på måter som er gammeldagse.»

Disse to karakteristikker er ikke kun forskjellige verbale måder at utrykke det samme på, men som vi siden skal se, utrykker de også en viktig forskel, når det gjelder kvinders og mænds grundsyn, i den lokale udformning af kønsroller. Hvor kvindernes opfattelse utrykker en misfornøjelse med storsamfundet, antyder mændenes en voksende misfornøjelse med bygdesamfundet – for nu at sette det hele på spidsen. Disse oplevelser henviser med andre ord til vigtige forskelle i yngre mænds og kvinders situation. Kvinderne føler, at de er uden for samfundet, mændene at de er «fremmede» hjemme.

I den veggefjordske dagligdag finder vi let andre utryk for netop dette: I hjemmene er det kvinderne, som regerer. I samtlige foreninger i Veggefjord er det fortsatt udelukkende kvinder, som møder op. De ældre kvinder er tydeligvis de ledende i alle vel-færdsforeninger og missionsforeninger. I de nyoprettede sykklubber er der imidlertid kun yngre kvinder. Det er kvinderne, som har hånd om alle sociale arrangementer, fastelavnsfester, juletræsfester, 17. maj-arrangementer, osv.

Om end de professionelle fiskere var blevet i mindretal blandt mændene midt i 1970'erne, opdagede jeg hurtigt, at der hvor mænd mødtes, i «bua» (butikken) eller «på bryggen» (kajen) eksisterede der en slags likeværd mellem mænd, som man forsøgte at holde liv i. Det skete vel at mærke retorisk gennem lange monologer, hvor man kappedes om at imponere med egne fiskefangstbedrifter. Disse syntes at få større og større betydning jo længere siden det var, at man kun havde beskæftiget sig med fiskeri. Man fornemmede tydeligt, at den fælles lokale mandfolkemoral nu «truedes» af det, som foregik på de nye arenaer, hvor mænd deltog. På det sidste havde de yngre mænd nemlig startet idrætsforening i bygden. Nogle fædre var begyndt at gå til forældremøder. Nogle få mænd holdt lokale partiforeningsmøder for Arbejderpartiet. Hvor mænd hvirvledes ind i storsamfundet – med

«konernes» aktive støtte – strittede kvinderne selv imod at blive «opslugt». De kvinder, som var begyndt at arbejde på industrivirksomheden i nabobygden, ville ikke deltage i politik, og de undlod at organisere sig.

Der hvor mændene «havnede» udviklede de nu deres nye relevansregler og rangskriterier for de mænd, som ikke havde fiskeri som hovederhverv. Nogle mænd ønskede at markere Veggefjord i storsamfundet – og omvendt – gennem politisk entreprenørvirksomhed. På forældremøder på skolen i nabobygden blev der for første gang udtrykt uddannelsesambitioner på Veggefjordbørns vegne.

I slutningen af halvfjerdserne fandt jeg således to hovedvarianter af familieformer eller mand-kone-forhold i den yngre generation, de traditionelle og de «moderne».

Men der var en anden skillelinje, og den var tydeligere i det sociale landskab: den mellem kønnene. Kvindernes kontaktsystem var mangfoldigt, tæt. Uanset om du var moderne eller traditionel, ung eller ældre, så havde du jævnlig direkte kontakt med alle de andre kvinder. Kvinderne arbejdede fortsat sammen om mange forskellige opgaver. Mændenes forhold var ikke længere lige så præget af et sådant tæt netværk som kvindernes. Der var opstået en forskel på mændene i den yngre generation, som kun delvis modvirkedes af de mere og mere nostalgiske samvær med fiskefangstbedrifter som tema.

Jeg blev således vidne til udviklingstræk, som har det til fælles med omstændighederne, som de syditalienske fremmedarbejderfamilier befandt sig i: at mænd og kvinder syntes at befordre hver deres ændringsproces.

Hvorfor vil de Veggefjordkvinder, som nyligt er begyndt at arbejde på «filet'en» (fileteringsvirksomhed) i nabobygden Nordfjord, ikke organisere sig? Hvorfor henter de yngre kvinder i Veggefjord ikke støtte i kvindeorganisationer i byen, når de oplever så mange nye «kvinde»problemer?

Er nogle mænds nye engagement i arbejderpartiforeninger et tegn på identifikation med arbejderklassen i byen? Er fædres nyligt vakte interesse og engagement på forældremøder på skolen i Nordfjord udtryk for nye ønsker om, at børnene og de selv skal «komme sig frem i verden»? Er dette et udtryk for, at folk er blevet kravorienteret, at de nu gennem deres handlinger kun sikrer deres egen trivsel, ikke lokalsamfundets, knapt nok familiens? Er ænd-

ringerne i Veggefjord i 1970'erne udtryk for en spirende klassedeling? Hvorfor har Veggefjord ikke haft samme økonomiske opsving som nabobygden Nordfjord?

Kun gennem et nøjere studium af de omstændigheder, som fremmer ændringer i økonomiske tilpasningsformer, i opgavefordelingen mellem kønnene, nye lokale samhandlingsformer, kan vi få klarlagt, hvordan disse nye handlingsmønstre og sociale distinktioner er udviklet, og hvad de egentlig er udtryk for.

Ensartet erhvervsgrundlag betyder ikke samme samfundsudvikling

Nabobygden Nordfjord har tilsyneladende haft samme næringsgrundlag, samme muligheder for fiskeri og jordbrug, samme antal indbyggere og omtrent samme afstand fra kommuncetret. Det er derfor forbavsende, at Nordfjord har haft stor befolkningsvækst og økonomisk vækst i 1970'erne samtidig med, at Veggefjord stagnerede. Rigtignok har der også i Nordfjord været nedgang i jordbruget, og den samme overgang til arbejde på land har fundet sted. Men fiskeriet har ekspanderet, mange nordfjordinger har sit eget store fiskenet, «snurpenot», hvor der bare er ét i Veggefjord. Der er etableret en større forædlingsvirksomhed, anlæg for fiskeopdræt, og flere Nordfjordmænd har skabt nye store dagligvareforretninger.

I Nordfjord har kvinder, i modsætning til i Veggefjord, ingen forsamlinger eller foreninger. Bygden er vokset betydeligt, fra 200 til 400 personer i samme periode. Her snakker hverken mænd eller kvinder om «isolation». Her snakkes der om «gal udvikling». Med «gal udvikling» tænkes der på de menneskefjendtlige og umoralske grundholdninger, som Nordfjordmænd mener de kan spore hos alle ikke-nordfjordinger, som deres økonomiske, politiske og religiøse aktivitet bringer dem i kontakt med.

Selv om arbejdsdelingen dér, som i Veggefjord, binder mænd til pengeøkonomien, kvinder til produktion i husholdningen, så er med andre ord nordfjordingernes verdensbillede grundlæggende forskelligt fra veggefjordingers; Nordfjord-kvinde- og mandsrol

ler ligeså. Det er måske her vi må lede efter nøglen til forklaringen på forskellig udvikling i de to bygder – og til forståelsen af væksten i mænds og kvinders afmagt over for storsamfundssektorer og -dynamikker?

3. Sådan ser der ud i Veggefjord

Her er så smukt

Jeg skal tilstå det med det samme: Jeg valgte Veggefjord fordi der var så smukt. Men Veggefjord var også lille og oversigtlig, således at jeg havde den allerbedste mulighed for at lære hele befolkningen at kende. Veggefjord lå «langt ude på landet», sådan opfattede folk i det nærmeste tætsted det – og sådan oplevede de fleste veggefjordinger det fortsat selv. Alligevel var Veggefjord nylig rykket adskillige timer nærmere byen på grund af den nye vej, som var blevet anlagt og den lille bro, som var blevet bygget over til fastlandet. Folk havde pludselig bare en halv times rejse til byen, Skutehavn, hvor de tidligere havde haft 5 timer.

Da vejen kom, blev skolen i Veggefjord nedlagt, og børnene gik nu på centralskolen i nabobygden Nordfjord, ti kilometer væk. Mange var flyttet fra stedet i de senere år, men den dag var nu nær, hvor Veggefjord skulle indlemmes i tætstedets reguleringsområde. Skutehavn var i stærk ekspansion, og de første yngre middelklassefamilier med arbejde i byen havde bygget husbankhus¹ «helt ude på landet.»

Hvor Veggefjord tidligere havde været præget af jagt, fiskeri og kombinationsbrug, lå det nu pludselig indenfor rækkevidde af et større norsk arbejdsmarked: vejanlæg og boligbygning var i vækst; desuden repræsenterede sygehus, hoteller, restauranter, benzinstationer og værksteder nu mulige arbejdspladser. Veggefjord befandt sig således i en situation, som lignede den mange andre norske bygder, som havde fået vejforbindelse, befandt sig i.

Det fremgår af navnet, at Veggefjord ligger ved en fjord. Skutehavn ligger centralt i en nordnorsk kystkommune. Via en smal bro kører man fra Skutehavn mod sydvest ud på en mindre ø, Skarvøy. Vejen går gennem et par mindre, forstadslignende boligområder. Derfra kører man vestover ad en nok så stejl og snoet vej op til et

«pas» i ca. 150 meters højde. Akkurat her føler man, at man er «helt alene i verden»: Intet hus i sigte. Landskabet er forblæst, bart. Fjeldet skærer sig gennem mose, lav og lyng her og der. Vi har udsigt i alle retninger, men fjeldene skjuler effektivt Skutehavn og forstæderne, og vi kan endnu ikke øjne selve bygden, men vi ser fjorden herfra. Den er afgrænset af bratte fjelde, som bliver højere og højere ud mod havet, som vi lige øjner i vest.

Den sensommerdag, jeg første gang kom kørende, lå fjorden helt stille og blank. Nogle små både kunne ses der ude. Solen stod akkurat i havgabet sent på eftermiddagen. Landskabet var så grønt, som bare nordnorsk natur kan blive. Men lyngen heroppe i passet var lige blevet rødlig.

Når jeg skulle til Veggefjord, måtte jeg dreje til venstre ad grusvejen, som også fortsatte til højre nordøstover til andre bygdesamfund på Skarvøyas kyst.

Det allerførste jeg møder er en flok får, som er på vej fra den ene grøftkant til den anden. I næste sving får jeg pludselig det hele og fulde overblik over Veggefjord. Vejen fortsætter nedover mod fjordbunden. Langs kysten, i bunden af fjorden, ligger bebyggelsen. Den ser ud til at slutte både i nord og i syd der, hvor fjeldet brat går ud i havet i to fremspring. Lige før vejen når fjordbunden, drejer den af mod nord, og husene ligger både oven og neden for vejen. Mod syd ser jeg en lang fiskekaj strække sig ud fra land. Det er Veggefjords fiskemodtagelse og forædlingsvirksomhed. Lige ovenfor står en kæmpestor «fiskehjell» (stillads til at tørre fisk på). I nord er der en lille tange, som rager ud i søen og omkranser en lille naturlig havn, hvor jeg ser 4-5 mindre og en større fiskekutter samt en del småbåde.

Akkurat hvor jeg står og skuer ud over, har jeg på venstre hånd en grusplads. En masse cykler ligger slængt i grøften, og nogle drenge spiller fodbold på pladsen.

På højre hånd ligger et lavt hus med sort tag. Huset er plantet midt på bakken, og der er helt nøgent rundt om huset. Det er bedehuset, får jeg siden at vide. Når jeg har kørt et lille stykke videre, kommer jeg forbi et lidt mindre grønt, ubeboet hus. Det er sanitetshuset.

I de huse, som nu dukker op, bor altså veggefjordingerne: Her ligger et lille hvidmalet hus med rød kostald. Her er et lyseblåt, lidt større og med en lidt større kostald. Derefter ser jeg et forfaldent, stort træhus med en endnu mere forfalden kostald: Ubeboet,

tænker jeg. Fraflyttet? Jeg lægger også mærke til, at der inde mellem de lyse, mindre huse og kostalde ligger et par mørkbejsede husbankhuse med sokkeletager.

Alle husene er omkranset af simple hønsenet-hegn hæftet til granpæle. Indgangene til haverne er imidlertid tydeligt markeret med murede portstolper med blomsterkrukker ovenpå, gamle vognhjul i stærke farver eller i hvert fald blå, gule eller hvide havelåger.

Vel nede i bygden mister jeg lidt oversigten, som jeg havde oppe fra bedehuset. Jeg opdager nu, at ret ovenfor fiskebryggen ligger der en forretning: to store mørke vinduer med en dør imellem vender ud mod vejen. På den ene side af døren står en flok unger med cykler. De drikker coca cola og sludrer. På den anden side af døren står nogle mandfolk i blå arbejdstøj og snakker og ryger.

Folk ser efter mig. Jeg efter dem. Ingen nikker eller hilser. Når jeg nikker, ser folk lidt nøjere på mig.

Kvinder i blomstrede kjoler med korte cardigans, brune ankel-sokker og sandaler går langs vejen med tomme eller fyldte net.

Når jeg tager min første granskende tur til fods først nordover, så sydover til der hvor vejen slutter i begge ender, lægger jeg mærke til en del små hytter, som ligger uden indhegning på små fjeldtoppe midt i den øvrige bebyggelse. Siden viser disse sig at være beboet af enlige fiskere eller fiskeriarbejdere. Jeg ser et større ældgammelt hus, som jeg tror er ubeboet, helt nede ved vandkanten nær havnen: Det er den nedlagte skole, «gammelskolen», bygdens ældste hus. Helt henne ved havnen opdager jeg, at der ligger nogle gårde længere ude end vejen går. Jeg ser også, at her ligger et par huse i et terræn, som er nok så stenet og tørt. Herfra kan man ikke se bygden, kun ud mod havet. Et stort klippefremspring spærrer udsigten sydpå.

På vej tilbage, sydpå, passerer jeg igen butikken. Jeg forstår nu, at dér er Veggefjords samlingsplads. Der kommer en stærk duft af fiskehoveder og tørfisk imod mig fra «hjellen» (fisketørringsstillet) og akkurat her mærker jeg vestenvinden står ind fra havet.

På vejen videre sydover hører jeg stadig kraftigere bruset fra en stor elv som baner sig vej nedover en kløft. Den kommer oppe fra en bred dal, som strækker sig indover mellem fjeldene rundt om bygden. Elven forsvinder under benene på mig, og jeg befinder meg på en lille bro.

Tæt op ad elven ligger nye og ældre huse. Ret oven for er der et

stort «grustak» (grusgrav). Når jeg kommer længere ud på sydsiden, får jeg igen overblikket over bygden. Jeg ser havnen i nord, jeg ser fiskekajer. Jeg ser alle bådhusene på stranden, og jeg ser en mand og en stor dreng fare ud på fjorden i sin hurtigbåd. Nogle har været ude for at se til garnene på fjorden. Her i syd er fjeldet brat, og pladsen trang mellem sø og fjeldvæg. Men dog ligger der nogle huse. Ikke alle synes beboet. Dette er det eneste sted i bygden, hvor birkeskoven fra fjeldet strækker sig helt ned til søen. Når jeg ser ind over bygden, ser jeg, at der både oven for og neden for den centrale bebyggelse er marker, hvor græsset er slået. Alt som kan slås er slået, ser det ud til. Profilen af en sætervej går op i dalen, hvorfra vandfaldet falder. Først et godt stykke oven for husene begynder det lille stykke skov, som er at finde i midterste del af bygden. Jeg får senere at vide, at der her for et århundrede siden lå en ganske frodig skov.

Når jeg atter vender om for at gå tilbage til bilen, ser jeg, at der ved butikken er en gammel benzinpumpe. Jeg tænker, at jeg vil fylde benzin på og går mod butikken. Herfra ser jeg nu, at der nord for butikken ligger store hvide barakker; der ligger store bunker med trælast. Der holder en stor varevogn med lad. Også bygningsartikler kan købes her.

På butiksrudden står der med store bogstaver «Jens Eliassens Eftf.». I vinduet står der store pakker med sæbepulver og en masse støvler. Her er det ikke nødvendigt at lokke folk til at købe gennem varierende vinduesudstillinger.

Der virker mørkt inde i butikken. Jeg spørger om jeg kan få fyldt benzin på bilen. Jeg mærker, at børn, kunder og betjening kigger på mig. Jeg gentager spørgsmålet og får da at vide, at jeg da bare skal fylde på selv og komme ind og betale. Børnene følger mig til pumpen. Ingen siger noget.

Når jeg betaler, kaster jeg blikket rundt og ser en tre-fire reoler med mel, dåsemad og sæbevarer. Ved kassen sidder en kvinde og bag hende befinder sig alle slags slikkerier, tobak og batterier, barberblade og lidt mere diskret placeret, kondomer. Jeg betaler og siger farvel. Damen i kassen nikker nu venligt til mig. Jeg har følelsen af at have alles øjne i ryggen, da jeg forlader lokalet.

Når jeg kører fra Veggefjord, ser jeg, at mandfolk et par steder står og maler havelåger. Jeg har en følelse af, at de står og ser efter mig, når jeg kommer forbi. Jeg ser nu også, at der går både

kvinder og mænd og børn og graver i kartoffelmarkerne; små «lapper» i haverne. De tager måske kartofler op.

Interiør

Da jeg lidt senere kom tilbage til Veggefjord, havde jeg bestemt mig for, at der ville jeg tilbringe mindst et års tid sammen med familien og gennemføre mine planer om et antropologisk feltarbejde. Jeg ville prøve at lære veggefjordingers dagligdag at kende, og undersøge konsekvenserne af de radikale ændringer dette lokalsamfund var udsat for.

Nogle uger efter mit første besøg fik jeg et kig ind i køkkenerne og i stuerne hos nogle veggefjordinger, og jeg gik en runde på «bryggen». De små trapper, som fører ind i husene, er meget nøje rengjort, fejtet eller vasket. På de øverste par trin ligger der «fille-ryer» (kludetæpper). Når jeg kommer ind i gangen, bliver det vældig mørkt: her er ingen vinduer, men en masse døre, som leder ind til alle husets små og store rum. Jeg kommer altid først ind i køkkenet. Der er lyst og venligt: lyse, maledede døre og skabe; spiseborde i plast, lette stole med plastsæder eller blanklakerede træstole. I vinduerne er der lyse gardiner med blå, røde eller gule blonder eller kanter. Der står små grønne planter i den smalle karm, og der ligger altid brød på køkkenbordet, som enten netop er bagt eller som snart skal ind i ovnen – eller der dufter af fisk, og vandet er akkurat begyndt at trække ind i den friske fisk. Den skal stå på middagsbordet i køkkenet ved to-halv tre-tiden, når ungerne kommer fra skole, eller ved et-tiden hos bygdens hjemmefiskere og pensionistægtepar. På bordene ligger der små broderede eller hækledede duge i stærke, lyse farver. På væggen hænger der en rosemalet hylde og en tallerken med et eksotisk maleri. Alt er lyst. Alt stråler og reflekterer lyset fra vinduet, som vender mod fjorden. Herfra ser man ud over fjorden, men også i de fleste tilfælde mod butikken, mod bygdens samlingspunkt.

Inde i stuen, som er ganske lille, er der lidt dunklere. Her står der altid en lille sofa med mange puder i. De er broderet med korssting i stærke farver. De har velourkanter, gimpede kanter eller påsatte blondekanter. Det lave sofabord er dækket af en broderet dug og på hylden ligger Bibelen, Allers (den norske familiejournal), Nå, det norske «Se og Hør», og nogle billedal-

bums og et atlas. I hjørnet af stuen står kurven med alt strikketøj: gråt og hvidt hjemmespundet uld, sokker, vanter og strikpepinde er der også. Desuden er der et par stole, en lænestol eller to, og der er et loddent uldtæppe på gulvet, som ellers er i vinyl. Der er et par hjemmevævede tæpper eller «finskerier» købt på markeder på grænsen til Finland. Der er også altid en skænk med glasskab: her øjnes nogle glas, kaffekopper og kander. Oppe på skabet står billederne af slægten: bryllups-, konfirmations- og barnedåsbilleder. I vinduerne står pottplanterne tæt. De er sat ned i små glas-, kobber- eller porcelænsskåle: geranier, grønne planter. Gardinerne på vinduets sider er lyse og mønstrede i orange, lilla eller lys turkis. Inden for disse er der altid hvide, tynde forhæng, som kan trækkes for. Der står også små borde med duge på rundt om i rummet, små krukker med levende eller kunstige blomster: oftest en rose i en vase eller en kurv. Der står et tinskrin. TV'en har også sin plads i nærheden af skænken eller reolen på væggen. På den finder vi en radio, flere billeder, sløjdting, som børn eller børnebørn har lavet, glas eller souvenirs fra ture til søs. Der er et par lampetter og en standerlampe i rummet i tillæg til den lille lampe, som hænger ned fra loftet, og som mor selv har monteret efter inspiration fra naboerne og med hjælp af en opskrift i Hjemmet eller et svensk Femina.

I de fleste huse er der et eller andet rum, som hører mandfolkene til: her har de redskaberne som de reparerer hus og både med, her er malersager. I de lidt ældre huse findes dette i kælderens eller i udhuset i forbindelse med fjøset (kostalden) eller i selve bådhuset, som ligger ved vandkanten. I de nyere huse finder vi dette i garagen eller i samme rum, som dybfryseren står.

Bådhusene lugter af fisk og tjære. Der hænger «jukser» (pilk) og en masse garn. Her står tønder og «stamp» (baljer). De stinker. De er fulde af rogn og tran. Her findes gamle båds-krog, og det nye skrog hænger oppe i loftet af bådhuset. Årerne hænger langs væggen. Olietøjet ligger slængt over kasserne, som står stablet i et hjørne, og i et andet hjørne befinder redskaberne sig, mere eller mindre nøje ordnet, alt efter temperament og interesse. Et sted hænger der babyglas i vinduerne og på hyl-derne. Glassene indeholder søm og skruer i alle størrelser: Hver en syl og tang har sin faste plads. Et andet sted er det vanskeligere at se, hvor tingene er, men manden synes alligevel at

kunne trylle ting frem hver gang han har brug for dem, akkurat som om at forsynet sørger for, at de skal befinde sig netop der.

«Bryggen» er mandfolkenes samlingsplads, når de er hjemme. Her lægger bådene til, når de leverer fisk til fiskerivirksomheden, og her lægger de folk til, som kommer i både for at købe ind til hele ugen. Der bor endnu nogle få familier ude i fjorden på små vejløse pladser. Iblandt lægger udenlandske både til eller norske fragtbåde, som skal sejle fiskeprodukterne helt til Portugal, Nigeria eller Japan. De henter salt fisk, tørfisk eller lodderogn.

Når bådene har leveret fisk, står mandfolkene og «sløyer» (renser fisk) ved bænken. Drengene skærer tunger af hoveder, kaster dem i spande. I det andet store rum på «bryggen» ligger fisk i saltlage i store dynger. De bliver vendt med mellemrum. Her bliver fisken skyllet og spulet, renses og pakket, alt efter hvor fisken skal hen i verden. På gulvet er der altid glat. Plankerne bliver fedtede af vand, olie og fiskeaffald. I et mindre rum findes vægten, tønderne og et gammelt kasseapparat. Her er der fiskebutik, og her føres regnskabet under nok så våde forhold.

Oppe på bryggeloftet ligger der mængder med tørfisk med den karakteristiske stærke lugt: fisk til Portugal, fisk til «svartinger» («de sorte», dvs. de som bor i Afrika),² fisk til nordmænd. Heroppe er der et par rum med en sofa og en stol, en kaffekande og et vindue med udsigt over havet. Her mødes mandfolk; her handles der, og her svælges lørdagsdrammen. Når der er meget at gøre på bryggen, finder vi også mange af bygdens kvindfolk i arbejde, morgen, eftermiddag og aften. De er på pletten, når der er brug for dem.

Inde bag butikken er der et kontor. Der er der en helt anden atmosfære end i butikken. Man går ind i en tidligere epoke. Der hænger billeder af gamle ishavsskuder, der hænger skibsror og gevær. På et gammelt skab står der skibsmodeller, udstoppede fugle. Her møder fiskeopkøber og hans søn købmanden, sine kunder og klienter. Det er ikke sjældent, at det foregår over en kop kaffe eller en lille dram. Her trækkes der i trådene til fiskehandel og butik – og måske til bygden?

Fremmed

Andre ting, som slår mig, når jeg tænker tilbage på mit første møde med Veggefjord og som endnu sidder i hjernevindingerne,

er de allerførste «fejltrin», jeg gjorde, når jeg kom på besøg hos folk. Usikkerheden over for de helt enkle ting som f.eks. hvordan man melder sin ankomst: banker man på? Går man lige ind? Skal jeg tage skoene af?

Jeg bankede på og ventede. Men ingen kom til døren. Jeg bankede igen. Jeg havde set gennem vinduet, at der var folk. Jeg blev stående en stund. Indgangene til husene virkede meget soignerede og et eller to par sko stod pænt arrangeret udenfor. Selv om man aldrig havde gjort det før, så måtte man føle en trang til at tage skoene af allerede, når man stod på løberen på ydertrappen. Det gjorde jeg da også. Jeg blev imidlertid altid mødt med bebrejdelser. «Du behøver ikke ta av skoene. Det er lunge siden jeg har vasket» eller «i dag er det så tørt og fint ute», osv. Jeg følte mig hjælpeløs over al den opmærksomhed dette med skoene syntes at få, og det varede længe før jeg syntes jeg fik overblik over, hvordan dette med sko og adkomst til hus skulle klares.

Når jeg skulle sige farvel og gå efter et besøg i et hus, var jeg også usikker. Sagde jeg farvel, var det ikke altid, jeg fik svar. Jeg fik i hvert fald ikke mere end det. Værtsfolk blev altid siddende i stuen eller køkkenet eller hvor vi havde opholdt os. Ingen fulgte mig ud.

Jeg fik altid en kop kaffe. Men jeg vidste ikke mine arme råd, når det gjaldt at få folk til at forstå, at jeg satte pris på kagerne, selv om jeg ikke kunne spise alt man bød mig. Jeg var forsynet. Man blev ved at byde. Man blev ved. Ofte gik jeg helt forspist fra et hus. Bare en lille ting er tilstrækkelig til at opnå det, jeg var på jagt efter – og bare den: Man skal sætte kaffekoppen på tallerkenen. Da og bare da er man «forsynt».

Man er hjælpeløs og usikker, når man således trænger sig på et samfund. Det forholder sig ikke sådan, at folk bliver særlig glade, hvis du spiser alt de byder dig, men de byder, så længe du ikke har givet det tegn *de bruger* for at vise, at man er mæt. Jeg var ikke forberedt på, at sådanne «små» kulturforskelle skulle have så store konsekvenser. Når det kom til stykket, var jeg i mange situationer ligeså ukyndig og blev derfor ligeså usikker, som da jeg gjorde feltarbejde blandt mangafolket i Niger.

Da jeg kom – da jeg drog

Efter den første vinter i Veggefjord lagde jeg således mærke til en del ting, jeg ikke så, da jeg kom. Desuden var der sket en del forandringer i Veggefjords ydre fremtoning: Folk havde gjort mig opmærksom på vigtige træk ved topografiske forhold. Jeg så også selv flere nuancer i husenes udseende og havernes fremtoning.

I løbet af vinteren havde en fisker fået sig en helt ny kutter, således at han kunne fortsætte fiskeriet på fjorden alene. Tre fiskere, som var i slægt med ham, og som var flyttet til Veggefjord for nylig, købte en mindre kutter. Vejen blev ført helt ud til de yderste, beboede gårde i fjorden. Et ældre par flyttede ind i gamleskolen. Syv familier havde bygget nye huse. Af disse var tre tilflytterfamilier. De fire andre familier var fra Veggefjord eller var flyttet ind fra øer ude i havet, fordi landbruget og fiskerivirksomheden dér var blevet nedlagt. Sanitetshuset var blevet pudset op. Der blev ikke hængt fisk på «hjellen» det år på grund af afsætningsvanskeligheder. Butikken var blevet udvidet og omformet til moderne selvbetjeningsbutik. Den var blevet så stor, at det var vanskeligt at følge med i, hvad som foregik, hvem som kom og gik. Til gengæld kunne man nu stå mere ubemærket i klynger flere steder inde i butikken, når det var koldt ude, eller hvis bussen ikke kom. Nu blev der solgt plader og legetøj i tillæg til de sædvanlige råstoffer til husholdningen og udstyret til jagt og fiskeri. Der var kommet frysedisk med kødvarer. Røde Kors havde sat en lille møntspilleautomat op. I vinduet, som var blevet dobbelt så stort som det gamle, var stort set stadig de samme varer at finde. Men på ydersiden af vinduet, på døren og væggen fandt man nu mange skilte med tilbud på varer med særlig favorable priser.

Der var kommet tre nye busafgange til byen daglig. Oppe på grusbanen stod der nu et lille omklædningsskur, som var blevet tilholdssted for ungdommen i dårligt vejr. På det område, hvor tilflytterne havde bygget, var den første sandkasse, en bil og en gammel kutter blevet sat op som legeplads til børn. Dette vakte forundring blandt veggefjordinger, som mente, at hele fjorden var en naturlig legeplads. Men efter en stund så jeg de første gynger foran andre huse.

I løbet af det år jeg var der, blev to gamle «fjøs» (stalde) revet ned. Der blev færre får i fjorden. Til gengæld var fire gamle to-etagers huse blevet udvidet med en lav tilbygning i en etage: stuen

var blevet udvidet, og der var lavet toilet i første etage. Et par garager var bygget. Et par steder havde man bygget veranda på de nyere huse, og det var nyt i Veggefjord.

Forskelle i bostil opdagede jeg også i løbet af året. Nogle steder i bygden var haverne rene små idyller. Der var små turkise bassiner, storke-bede omkransede af hvide sten, en flagstang var malet som en polkagris. Der var gule eller røde plastik-hegn inde i haven rundt om de mikroskopiske græsplæner. Potteplanter hang i tag-hjørner og stod på trappeafsatser.

Andre huse havde et par staudebede ved husvæggen og en indkørsel med singel, en eller to buske og en lille plæne. Atter andre huse lå ret på marken. Der var ikke en blomst eller busk.

Den største boligkoncentration er midt i bygden, og der har man en del meninger om de forskellige områder i Veggefjord. At bo i syd betragtes som «koldt», for derfra kommer den vind fra fjeldet, som resten af fjorden er forskånet for.

I nord har man ikke alle steder udsigt over bygden eller til butikken, og der finder man knapt nok græs. At bo midt i bygden er bedre. Alle kroge af fjorden har navne. Der er omtrent lige så mange betegnelser for steder i fjorden, som der er boliger: Olderholen, Gamvika, Eliasgammen, Naustvika, Vågen, Fossen, Bukta osv. Hver lille del har sine fordele og ulemper med henblik på vejr og vindretning, strømforhold, vegetation, fiskeri, sol.

Det var hovedsagelig kvinderne, som havde sørget for at gøre mig opmærksom på disse nuancer. Dette at knytte stednavne til omtrent hver tomt i bygden og derigennem betegne de enkelte familier, skulle vise sig at være en karakteristisk Veggefjordmåde at omtale sambygninger på: Olderholingerne, vågingerne. Stednavne viste sig også at blive brugt som metaforer eller betegnelser for netop de personegenskaber, som man mente var særlig fremherskende i de enkelte familier.

Alle disse ydre træk, som jeg havde observeret, alle nuancerne, som veggefjordingerne lærte mig at registrere, hvad betyder de egentlig for den enkelte Veggefjordmand og -kvinde? Det vil sige: Hvilken betydning tillagde *de* forandringerne og de ydre forskelle mellem folks haver og huse, som jeg her har skitseret? I hvilken udstrækning har mænd og koner deltaget i de afgørelser, som de større husudvidelser og nyanskaffelser repræsenterer?

4. Isoleret fiskerbygd eller forstad?

I dette kapitel vil jeg fortælle, hvad veggefjordingerne i løbet af de første måneder formidlede til mig om deres kultur: hvordan de selv oplever deres livsomstændigheder, hvilke sider ved tilværelsen de synes er vigtige, hvordan de opfatter storsamfundet, deres virksomheder og hinanden. I det følgende kapitel præsenterer jeg det analytiske værktøj.

Veggefjordinger om før og nu:

Når veggefjordingerne fortæller om fortiden gør de det selvfølgelig på en selektiv måde – og de understreger også kontraster og ligheder på en sådan måde, at de implicit giver udtryk for hvad de ser som centrale værdier, og de begrundet hvorfor der i deres øjne er forskel på folk.

Omtrent halvdelen af Veggefjords voksne beboere vil over for en fremmed understrege, at «vi er alle i slægt her», «vi er allesammen enten børn eller svigerbørn af Elias Petter, den første, som slog sig ned i Veggefjord». Når de udtrykker sig således, «glemmer» de den anden halvdel af befolkningen i fjorden, nemlig de, som er efterkommere efter de, som boede i Veggefjord før Elias Petter kom fra nabobygden Nordfjord. Går man dem nærmere på klingen, vil de måske indrømme det. «Jo, der boede vist nok allerede en Sørensen i fjorden. Og måske der også havde været en eller anden «finn» (same).

I 1860, fortæller man, kom Elias Petter fra Nordfjord, rundt kysten sammen med sin bror mod Veggefjordbunden. Men det blev uvej, broren «blev klar», og bare Elias Petter reddede livet; men han mistede alle ejendelene. Hans kone, også fra Nordfjord, gik over fjeldet med dyrene ledsaget af slægtninge.

Elias Petter købte halvdelen af fjorden (den nordlige) af godsejer Æbleholt. Alle «ægte» veggefjordinger bor på dette område i dag. Familien ernærede sig ved fjordfiskeri, kystfiskeri, jagt og jordbrug.

Tre af Elias Petters børn bosatte sig siden i Veggefjord, og fire af hver af disses børn (i alt tolv) bor der i dag.

Petter Elias, en afsønnerne, grundlagde Veggefjords fiskerivirksomhed og en lille forretning. Børn og andre familiemedlemmer hjalp til med at drive forretningen og virksomheden. Repræsentanter for Elias-familien fortæller om hans gavmildhed: «Han fik såvidt alt til at løbe rundt, for mange mennesker skyldte ham penge til alle tider». Ikke bare folk i Veggefjord, men også ude på Steinholt, Grumbukt og Neset længere ude i fjorden boede folk, som købte mel hos ham, som de aldrig fik betalt med penge. De måtte afstå fisk, kød og jord. Andre fortæller, at «jo, han var en kristen mand». «Gud belønner en glad giver», sagde han til folk, som gjorde ham tjenester. Petter, Petter Elias søn, som driver fiskerivirksomheden i dag, omtales i lignende vendinger af slægtninge og andre.

Alle Eliassen-folk havde således jord. De kunne slå græs til får og køer. Tørv blev hentet oppe i dalen og længere ude i fjorden. Nogle få af «de andre» – havde ikke jord og måtte hente dyrefoder på fjeldskråningerne og fragte det ind i robåden.

Petra

En kvinde omtales ofte i dag af såvel kvinder som mænd. Det er Petra, som døde for 15 år siden. Hun kom til Veggefjord som niece og plejedatter til en af de kvinder fra Nordfjord, som havde giftet sig med en Eliassen. Hun var same siges det. Hun var meget klog, og der går ry af alt det hun vidste, huskede og kunne. Yngre og ældre kvinder synger i dag sange, som Petra har skrevet til højtidsstunder. Petra skrev om Veggefjord. Sangene handlede om savn af mænd, om ængstelse for uvej, om hårdt arbejde.

Alette – hun siger så meget ...

De fleste ældre kvinder, som fortæller om Veggefjord før i tiden, understreger overfor mig, at der altid har været et meget godt «samhold» mellem folk. «Alle hjalp hverandre, kjente hverandre og stolte på hverandre. Slik er det ennå i dag», siger de.

Jeg har imidlertid fået en noget anderledes beretning fra en Eliassen-tilknyttet person i Veggefjord, Alette; men i den grad dette er blevet søgt beskrevet i andres påhør, er det blevet kraftigt imødegået.

Alette er en af bygdens ældste indbyggere. Hun er næsten 100 år gammel, hun tillader sig tilsyneladende at sige en masse, som ikke egentlig er tilladt. Hun siger f.eks. «Den gang Sørensen-folk levde, da var der så mye krangling, at det kunne høres i hele fjorden,» og videre «Han Persen snøt min søster, Klara» (en dame som boede i den sydlige ende af fjorden). «Han fikk alt hun eide og betalte ikke noe». Hun beskriver dog også gerne Veggefjorden i følgende vendinger: «Den gang det var sild i fjorden, da var det tider. Vi hadde ofte fester. Vi danset og spiste mølje. Du skulle ha sett hvor mange folk, som samlet seg i fjorden da».

Alette tog engang selv initiativet til at få samlet penge ind gennem ungdomsforeningen, som hun og manden var aktivt engageret i, til køb af et gammelt træhus. Det blev ført til Veggefjord på båd og sat op som forsamlingshus (sanitetshuset i dag). Det var meningen, at man skulle fortsætte med at samles, danse og more sig som «i de dager da fjorden var full av fisk og sildebåtene dannet bru over fjorden». Alette stod selv for musikken, harmonika, når der skulle spilles op til dans. «Og den gang kunne *alle* i fjorden få lov til å bruke huset – slik er det ikke lenger», sukker hun. «De vil ikke ha dans i fjorden...» «De» er de ældre kvinder på 70.

Alette er ikke selv oprindelig en Eliassen, hun er i slægt med Sørensen-familien. Hun kom til Veggefjord fra en ø ude i havet. Hun var alene med to børn. «Vi måtte flytte mye omkring den gang. Vi hadde ikke noe jord.» Hun blev senere gift med en enkemand, en af Elias Petters tre sønner. De fik mange børn, og nu er hun mor, bedstemor, oldemor, tipoldemor, svigermor både til de der betragter sig som «rigtige» veggefjordinger (som hører til Eliassen-folket), og til nogle af «de andre», altså såvel til folk, som bor nord i fjorden, som til de der bor i syd. Dette kan måske forklare, hvorfor hun ikke forsøger at støtte op om den mere idealiserede beskrivelse af forholdene i Veggefjord, som de yngre kvinder på 70 og 80 giver mig.

Alette beundres af alle for sin styrke. Men hendes troværdighed søges der ivrigt sået tvivl om.

Arbejde og arbejdsdeling

Veggefjordingernes selvpræsentation siger videre, at indtil for 20 år siden «rodde» alle mandfolk over fjorten år «fiske» – hjemme, på Lofoten og i Finnmark. De havde får med, som de solgte undervejs for at kunne købe det nødvendige på de pladser de kom til. Ellers havde de altid en kiste med hjemmelavet mad med.

Konter blev skaffet næsten udelukkende gennem salg af fisk og blev stort set administreret af manden i huset. Mændene arbejdede meget mere sammen end tilfældet er i dag, siges det. De kendte derfor hinanden meget godt.

Kvinderne havde ansvaret for alt andet. De passede børn og «fjøs». De konserverede mad, lavede klæder og reparerede dem. De fulgte meget med i vejr og vind, forholdene på havet og snakkede meget om fiskeri.

Børnene måtte hjælpe til med alt i hjemmet, så snart de var store nok.

Det var knapt med konter før i tiden. Alle voksne mænd snakker om dengang da man ikke fik noget for fisken – og i dag, hvor man får noget. Når folk kommer i det lune, kommer der ofte tunge minder frem. Man husker hårde oplevelser, slid og stræv i hverdagen. «Jeg havde ikke noe på kistebunnen og kunne derfor ikke gifte meg». Mange kvinder forlod bygden efterhånden, og mænd kunne ikke få «fat på» andre kvinder.

Nogle kvinder måtte efterlade børn i pleje hos søskende, som blev igen, fordi de ikke kunne ernære både sig selv og en unge på lønnen fra en stilling i huset hos «fintfolk» i byen. Mange familier måtte tage sig af børn, hvis mor døde tidligt. Der boede mange folk i de fleste huse.

Når veggefjordinger beretter om gamle dage, fremgår det, at både mænd og kvinder havde fuldt op at gøre med at skaffe de nødvendige ressourcer tilveje for at de, som boede i den enkelte husholdning, kunne overleve. Arbejdsdelingen mellem kønnene var meget klar – ikke bare med henblik på hvad mænd og kvinder skulle producere, men også med hensyn til de sociale opgaver i bygdesamfundet, som altid har været meget krævende. Hvor mænd havde forpligtelser over for de andre i bygden, hvis de selv havde fiskelykke, var det kvinderne, som måtte påtage sig omsorgen for andre. «Du må gjøre noe for andre» udtrykker en grundholdning hos de fleste ældre kvinder i dag og anses også for at have

været kvinders motto før i tiden. Dette «noget» indebar tilfredsstillelse af alle behov, sådan som de var defineret af kvinderne, og gjaldt også det, som ikke lige havde med den nødvendige føde at gøre: trøst i sorg, pleje under sygdom, hjælp i arbejdet, osv.

Et andet udtryk for den stærkt kønsbaserede arbejdsdeling kommer til syne, når man hører om folks indsats før i tiden. Man snakker om personer, ikke om par, når prægtighed eller det modsatte skal fremhæves. Det er den enkelte kvindes eller mands ydelser i forhold til de kønsbundne opgaver, det drejer sig om. Kvinders og mænds opgaver var forskellige, og de skulle også leve op til forskellige idealer.

Det fremgår, at mænds og kvinders overlevelsesmuligheder i perioder har været meget forskellige. Et vist minimumsgrundlag i fiskeriet garanterede blot en mands overlevelse – ikke nødvendigvis en mands og en kones. Havde de helbredet i behold, kunne mænd blive boende; de kunne i hvert fald klare sig selv. Mistede de konen, kunne de ofte mobilisere kvindelige slægtninge. Hvis kvinder blev alene uden mand, var de ofte tvunget til at flytte.

Selv om de da fik en stilling i huset eller lignende, fik de ikke indtægter, som satte dem i stand til at klare en selvstændig husholdning. Der var således ingen sammenhæng mellem det, at kvinders færdigheder og arbejde var en mangesidig og kritisk komponent, når det gælder kernefamilie-husholdningens levedygtighed – og deres muligheder for at overleve som enker med børn.

I tillæg til husholdningsbaseret produktion og omsorg gennem kønsbaseret arbejdsdeling, fandtes et par andre institutioner, som varetog sociale og lokalpolitiske opgaver. Som vi har hørt, var Alette og hendes mand ledere for en ungdomsforening, hvor folk mødtes til dans og fest. Der var også en fiskerforening i gamle dage og siden en arbejderforening. Begge disse var mødesteder for mænd. Veggefjord har til og med haft sin egen håndskrevne avis, «Vidvanken». Den gik fra hus til hus med sidste nyt, lokale historier og digte.

Gerningskristne og læstadianere

Også når snakken kommer ind på nabobygden Nordfjord, fremhæver veggefjordingerne typiske træk ved veggefjordinger før i tiden.

Den påståede grundlægger af Veggefjordsamfundet, Elias Pet-

ter, forlod Nordfjord, hvor befolkningen bekendte sig til den nordsvenske reformator Lars Levi Læstadius' lære. Nordfjord er læstadiansk den dag i dag. Du skal ikke have opholdt dig længe i Veggefjord, før nogen fortæller dig *det*. Nordfjordingerne «gifter seg bare med hverandre», «de tror at bare de selv blir frelst». «Når det kom til stykket, var de like så ivrige som veggefjordingene til å dra ut på havet allerede søndag.» «Her i Veggefjord legger vi vekt på å hjelpe hverandre; de kaller oss gjerningskristne.»

For en udenforstående er det slående at se, hvordan denne kiven på grænsen til gensidig foragt kommer til udtryk samtidig med, at man ofte refererer til de enkelte nordfjordinger som fætter, kusine o.l. De tre af fire børn, som bosatte sig i Veggefjord, hentede ægtefællerne i Nordfjord. Faren til den største søskendeflok, grundlæggeren af den senere fiskerivirksomhed i Veggefjord, overlevede successivt fire ægtefæller fra Nordfjord.

Det er alligevel vigtigt for veggefjordingerne – i hvert fald sådan som Eliassen-folk præsenterer det – at formidle – at det, som er specielt for dem er, at de ikke er som folk i nabofjorden eller som de folk i Veggefjord, som har en mere dunkel «slægts-historie» – og aldrig fremhæver den. «Vi ser heller ikke ut som dem», siges det. Det lokale særpræg og egen forskellighed fra naboerne er stadig en vigtig del af selvpfattelsen, selv om erhvervstilpasningen de to steder fra århundredskiftet og fremover stort set har været identisk: mændene fiskede, kvinderne havde stort set ansvaret for jordbruget og driften af det lille samfund.

Dette skal ikke forstås derhen, at modsætningerne mellem bygderne udsprang af den bare luft eller havde rod i en enkelt specificerbar konflikt. Noget af grundlaget for det specielle forhold mellem de to bygder må ses i lys af kystbygders og delvis *søsamiske* miljøers forhold til repræsentanter for staten Norge i tidligere tider og frem til i dag. Den lokale og helt specielle udvikling af forholdet mellem «såkaldte» nordmænd og *søsamere*, med andre ord inter-etniske relationer, spiller ind her. Nogle søsamebygder blev ligesom Nordfjord knyttet sammen gennem læstadianismen, en religiøs bevægelse, som i form og indhold afveg fra den norske statskirkes version af luthersk kristendom. Andre bygder med *søsamisk* befolkning, og med tildels samme økonomiske og kulturelle præg, afviste gradvis at have samisk tilhørighed og blev ikke fanget ind af den læstadianske vækkelse.

De lagde vægt på at beherske «norske» kulturelle udtryksformer: være positive og ikke kritiske over for den norske statskirke, over for byfolk osv.¹

Det, som er vigtigst for os, er, at når veggefjordinger omtaler deres forskellighed fra nordfjordinger («Vi tenker på andres frelse. De tenker bare på sin egen»), så sker det på det moralske plan. Det som anses som vigtige aspekter ved egen og andres identitet, gives moralsk dragt (kode), som ikke refererer til etnisk forskellighed. Hvor der hersker en vis uenighed mellem Veggefjordkvinder i dag, mellem Alette og de andre, om hvorvidt der levedes op til mottoet «du må gjøre noe for andre», så synes den fælles måde at opleve nabobygden på at konsolidere en vis enighed om egen prægtighed.

Biler og busser

I Veggefjord er der endnu en del ældre mennesker, for hvem det er en stor oplevelse at køre i bil. De gamle afstande sidder dybt i kroppen. De «følger med». Hvis nogen af de ældre tager en tur til byen, så føler de sig helt fremmede og ængstelige, siger de. «Nei, jeg drar bare til byen, hvis jeg *må*». «Jeg har vært i Skutehavn en gang i år». Byen med dens biler og mange butikker fortøner sig skræmmende og overvældende for dem.

En ældre veggefjording havde været i Amerika for at besøge en slægtning. Der var ingen tvivl om, at det blev livets store oplevelse. «Hun viste meg bilder og fortalte om alle der borte i detalj!» «Og så kjører dem bil hver dag.»

At være der hvor der er bekendte giver dog en vis følelse af at være hjemme. Således fremgår det, at man er meget fortrolig med de småbyer på Østlandet, hvor ens børn bor. Vennerne i Finland og Nordsverige, som man har aflagt årligt besøg, er også meget «nærmere» end de nye storvoksede tætsteder i egen landsdel – og det selv om det tager både en og to dage at komme frem til vennerne med sjældne busforbindelser.

Græs

Det er et lignende udtryk for en «gammeldags» måde at opfatte på i dag, når folk siger: «Det er frygtelig. På tre år er det gresset ikke blitt slått. Jorda ville han ha, men slå gresset, nei». Græs har været

en viktig ressource indtil for nylig. Før havde alle nogle får og en ko. Havde man ikke græs nok, måtte man supplere med «løypning», kogte fiskehoveder, tang o.l. til dyrene. Det er altså ikke bare dette, at græs har været og til dels er en viktig ressource. Sådant som særlig ældre veggefjordinger ser det, fortæller det at lade være med at slå græsset meget om folk. Lader man være med at slå græsset, fortæller man folk i bygden meget om sin moralske person; man sender signaler om manglende arbeidsomhed og ressourceudnyttelse.

Selvhjulpen

«Vi har klart oss, og vi klarer oss fortsatt» uttrykker grundholdninger, som mange veggefjordinger har. Den kommer i dag særlig til uttrykk, hvis man diskuterer «utviklinga». «Vi låner ikke penger, vi klarer oss selv. Nordfjordbedrifterne låner masse penger hos DUF (Distriktenes utbyggingsfond). Når nordfjordingene ikke klarer å betale hjemme, kommer de og kjøper på krita i Veggefjord.»

Det var gjennom egeninnsats i mændenes fiskeri og kvindernes jordbruk og omsorg, at det daglige brød og husholdningens og bygdens trivsel skulle sikres. Engagemang i fiskeriforeninger, arbejderforeninger, ungdomsforeninger var kollektivt. Ingen ener stak næsen frem. Men de som ikke var flinke til at stille op, stemples endnu den dag i dag af Alette.

Skolebestyrerne før i tiden var alltid lokale politikere. Men der er en veggefjording, som i de sidste to levealder har vært den personifiserte lokalpolitiker, og det er Jens Peder. Han har vært representant i mange år i «kommunestyret» (kommunalbestyrelsen). «Han har alltid visst hvordan man skal prate», siges det.

Jens Peders beretninger om sin politikerkarriere levendegjør også selvhjulpenholdningen, som ældre veggefjordinger forsøker at holde i hævd. «Det var umulig for meg å få folk til å støtte kampen for alderspensjon. De tenkte ikke slik. Ville ikke forstå.» – «Men spør meg om de ble glade, da alderstrygda kom».

Da jeg kom til Veggefjord, pågikk en intens debat om uføre- og syketrygd (invalidpensjon og sygeforsikring). De eldre i fjorden formidlet «her klarer vi oss»-holdningen, «Her holder man ut. Men – i nabobygda, der er der et strøk, hvor alle er på trygd».

Sladder eller nyheder?

Beskrivelserne af kontaktformerne i lokalsamfundet før og nu var modstridende. På den ene side fortalte folk, at før i tiden gik man til hverandre ret som det var, men ak, det er det blevet slut på nu. På den anden side sagde man: «Jeg går ikke på gårdene, skjønner du». Dette sidste tolker jeg som udtryk for, at folk vil overbevise mig om, at de ikke er sladderagtige. De som siger dette, hører altid til de, som ved meget god besked med det, som foregår af enhver art. De er tydeligvis blevet opmærksomme på, at stadig flere spørgsmål stilles ved det legitime i det at vide «alt». Nogle må have begyndt at antyde, at «nyheder» er «sladder». Dette er blevet problematisk for de ældre for hvem information om «alt» var vigtig i mange slags forstand: når man var interesseret i andre, viste man jo ansvar for andre?

Butikken er ikke hvad den har været...

«Butikken er ikke hva den har vært» er også et centralt udsagn, når «utviklinga» skal sammenfattes af veggefjordingerne. Men folk lægger til dels noget helt andet i det end købmanden selv gør.

Det er tydeligt, at fiskerivirksomheden og butikken har haft og stadig har en central plads i veggefjordingerens liv. Indtil for nylig var det utænkeligt at tage andre steder hen for at købe de varer, som man trængte: redskaber, mel, sukker, stof. Man var også afhængig af at få afsat fisken. Handelen mellem fiskere og fiskerfamilier og ejeren af butikken og «fiskebruket» havde tidligere haft en anden form end den har nu. I langt de fleste tilfælde foregik der, som vi har set, et bytte over ofte lange perioder: levering af fisk mod køb af varer fra butikken. Efter en god fortjeneste på fiskeriet, hændte det også, at en fisker betalte på forhånd på familiens vegne, før han tog ud på næste sæson-fiskeri. Tjenester, levering af fisk og køb af varer gik ind i ofte komplicerede regnskaber. De enkelte husholdninger havde deres private opgørelse med indehaveren. Han kunne være en støtte, var det småt med kontanter. Det fortælles også, at han aldrig selv bad om at få gæld tilbagebetalt. Det skete dog at jord, hus, dyr eller båd gik til butiksejeren ved dødsfald.

Disse ting kom ofte frem i forbindelse med diskussionen om priserne i butikken. Mange kunne ikke lide, at der var blevet selvbetjening og at man måtte betale hver gang man købte noget. Man oplevede moderniseringen af forretningen som truende. Man kunne ikke lide, at man ikke kunne købe på kredit. Særlig de ældre oplevede den formelle køb- og salgordning som en nedvurdering af dem selv som person. Kan man ikke stole på mig? Er jeg nødt til at betale akkurat i dag, osv.

Set fra indehaverens synsvinkel var kreditindskrænkning en nødvendig løsning på problemer, som opstod, når der ikke var tilstrækkeligt med kapital til at holde forretningen gående. Når folk først var blevet frustrerede, reagerede de med at skaffe sig varer andetsteds fra. Indehaveren fikk skylden for at ting ikke var som før. Forklaringen på forandringerne blev gjort personlig.

Disse reaktioner viser den anden side af «vi kan klare oss selv», nemlig «Det går bare hvis vi står sammen». Butiksejeren blev ukritisk sad i båd med de, som godtog at få «trygd» (arbejdsledsheds- og dagpenge). Han overholdt ikke reglerne.

Kærlighed og ægteskab

Når folk snakkede om forholdet mellem mand og kvinde blev mine egne ideer om, at ægteskab bør baseres på kærlighed stærkt udfordret.² Det hovedindtryk jeg fik var, at kærlighed er én ting, ægteskab noget andet. Sådan var det før i tiden, sådan er det i dag. Hvis temaet kærlighed bringes på bane af de ældre, er det i forbindelse med skildringer af ungdommen. Det var dengang hvor man *gik* langt, for at møde andre unge. «Vi havde bare den moro vi selv lagde» fortæller nogle folk og fortsætter med en lille historie om dengang, da en flok kammerater med overlæg «overraskede» et kærestepar i et bådhus for derefter at binde dem til en slæde og fragte dem over stok og sten.

Stort set fremgår det, var kærlighed noget, som opstod, og som altid forsvandt igen. Livet drejede sig først og fremmest om andre ting. I dag synes det som om man mener, at det nærmest er morsomt, hvis voksne ægtefolk virker, som om de er lidt glade for hinanden. Et ældre Veggefjordægtespar bliver meget drillet af deres sambygdinge, fordi de åbent formidler, at de er glade for hinanden. De bliver omtalt som kæresteparret.

«Hva som har vært lovlig og «ulovlig» opptreden for ektefeller har nok kanskje forandret seg gjennom tiden, kjærligheten er likevel den samme ...» siger de ældre mænd.

De ældste omtaler det ægteskabelige liv som et partnerskab, hvor kontrakten var klar. Mands og kones opgaver var så klart adskilte, at man ikke havde så rig anledning til at ryge i totterne på hinanden. Livet var hårdt, og var man glad for hinanden, var det godt, var man ikke, ja, så var der ikke noget at gøre ved det. Men det fremgår samtidig klart, at «å bli i lag med en kar, som ikke var stødig, hadde liten mening».

Enten du er 90 eller 70 i dag så fremgår det, at kærlighed betyder voldsom lyst og stærke følelser over for en af modsat køn. Det er noget folk kender til, oplever eller har oplevet, og som man kan se omkring sig. Men i måden folk omtaler ægteskab og ægtefæller på, fremgår det, at de to ting ikke er koblet sammen, hverken som et ønske eller en social forpligtelse. De måder de ældste (80–100 år) beskriver deres opfattelser på, reflekterer parforhold/ægteskab som et overlevelsesprojekt.

Det hører med til overlevelsesideologien, som de ældste formidler, at det var forståeligt om en kvinde etablerede et forhold til en anden mand, hvis hendes egen mand blev meget længe væk. De yngre «ældre» (60–80 år) syntes at knytte en større grad af moralsk forpligtelse til seksuel afholdenhed også i sådanne situationer. De er mere forargede end de ældste, når der berettes om ulovlige forelskelser og ulovlige seksuelle forbindelser mellem gifte folk. De fortæller om den voldsomme spænding og skam det kunne vække, hvis en gift kone havde haft en affære med en anden mand, mens hendes mand var væk. Hun kunne jo blive med barn! Et andet eksempel på, hvordan ægteskab som et sådant moralsk forpligtende projekt skulle forvaltes: En ældre kvinde ville nødig gå alene på besøg hos en enlig fisker eller en fisker, hvis hustru ikke var hjemme. Det kunne tolkes galt. Men en lægprædikant, som kom udefra, kunne godt overnatte hos den kvindelige missionsforeningsleder, som var alene hjemme. Da var rollerne defineret sådan, at der ikke forelå mulighed for mistanke om noget...

At Veggefjord fortsat er i en brydningstid kommer frem, når vi hører, hvordan de yngre fremstiller mand-kone-forholdet. De yngre gifte kvinder lægger ikke skjul på, at det *ikke* er længe siden, at mandfolk var ganske «primitive» i deres måde at forholde sig til

konen på, og i deres måde at tænke om hende på. De var optaget af sex! De tænkte ikke over, hvordan hun «havde det», eller hvordan hun gerne ville have det. «Men du forstår vel, at det var fordi de ikke forstod det?» siger de til mig. Det virker på mig som om en del af mine jævnaldrende *ønsker*, at ægtemanden skal være interesseret i netop dette: hvordan konen «har» det i vid forstand. Dette er måske spiren til en sammenbinding af idéer om ægteskab og kærlighed, som ligner den jeg havde lært.

De ældste havde måttet acceptere, at mænd og koner af og til af økonomiske eller helsemæssige grunde ikke kunne tage ansvaret for egne børn ... De yngre «ældre», som havde oplevet noget bedre kår, lagde megen vægt på det forhold ved ægteskabet, som drejede sig om ansvaret ikke bare for børns overlevelse, men også for deres moralske opfostring. De yngre ældre forargedes over den lethed, hvormed folk med børn skilles i dag. Bedsteforældre og forældre er uenige om, hvorvidt dagens unge skal få lov til at tage helt til byen og dermed være uden opsyn. Det er vel lige så meget voksnes ansvar for, at børn bliver *ansvarlige veggefjordinger*, som det er ønsket om at undgå uønskede graviditeter eller uheldig påvirkning, som ligger til grund for dette.

Veggefjord og folk fra «yttersi'a»

En del familier har for nylig været «tvunget» af forskellige omstændigheder til at flytte til Veggefjord fra «yttersi'a» (ydersiden, den del af Skarvøys kyst som vender ud mod havet) dvs. fra øerne i havet, fra småsteder i fjorden. Den lokale fiskerivirksomhed er blevet nedlagt. Man vil ikke længere fortsætte med at sende børnene på internatskole.

I disse familier snakkes der om «kor fin' dem er, veggefjordingan'» de synes nok, nogle af dem, at det blev en brat overgang pludselig at bo et sted med så mange mennesker, men «det har ikke vært vanskelig for oss å falle inn». Børnene fortæller imidlertid, at de synes det var vanskeligt at flytte til Veggefjord. De første år havde de følt sig isolerede. Forældrene indrømmer, at nogle af børnene blev «mobbet», «de var jo ikke vant med andre barn».

Disse tilflytterfamilier havde boet nogle år i Veggefjord, da jeg kom. De var blevet en del af miljøet: de deltog i sanitetsforeningsmøder, arbejdede på kajen af og til, osv. Men det var let at spore et

kulturelt skel mellem dem og andre veggefjordinger. Yttersi'a-folkene var nærmest overbærende med veggefjordingernes optagethed af at pudse op, pynte og ordne hus og have. De syntes nok, at veggefjordingerne var lidt prætentiose. De var selv mere optaget af det der foregik på havet, fiskeriet, af vejret.

Veggefjordingerne syntes, at yttersi'a-folkene var alle tiders folk; flinke og måske lidt gammeldags, lidt «overtroiske», «enkle». «De er mer sky og tilbageholdne enn vi er», «de lever et enkelt liv». «Men, så lenge folk er greie, så».

Veggefjord og «søring»

Som nævnt var der netop kommet andre tilflyttere til Veggefjord, da jeg begyndte mit feltarbejde. Folk sydfra, som var tilflyttet, havde slået sig ned «fordi Veggefjord er en hyggelig liten bygd, som ligger nær byen». Ved at bosætte sig i Veggefjord, ville man forene byens muligheder med fordelene ved at bo på landet.

En af de første gange jeg var på besøg hos Hanne (søring), som var lærer i Skutehavn, gav hun mig følgende indføring i sit syn på Veggefjord: «Du skjønner, Lisbet, her ute er Gud meget stor, sett i forhold til den Gud, som er i byen – og som er liten og alt og ingen ting». «Kvinnene herute», fortsatte hun, «de er så sterke. De snakker og de regjerer. Mennene ser tufsete ut. Ikke sier de så mye, og de har heller ikke ordet i sin makt. De snakker om vær og vind og fiske. Kvinnene er opptatt av alt det andre. Man må jo være nysgjerrig og følge med, når man bor et sånt sted som her.»

Lighed, selvhjulpenhed, omsorg for andre

De værdsættelser, som veggefjordingerne selv fortæller «altid» har været holdt i hævd, er således lighed (kvindernes udsagn), selvhjulpenhed (mænd og kvinder), omsorg for andre (kvinder). Dette er, som jeg har antydnet, ikke ensbetydende med, at alle var lige selvhjulpne og viste omsorg for andre. Det er klart, at der har været og stadig er til dels store forskelle i enkelthusholdningernes ressourcegrundlag, og at «vi var alle like» «vi hjalp alle hverandre»-billedet af fortiden dækker over kløften mellem ren armod og nød på den ene side og relativ vellykkethed på den anden – og

således over kløften mellem mennesker i Veggefjord. Det vi har set er, at det er de værdier, de vurderingsstandarder folk gerne vil se fortiden igennem. Man skammer sig over de, som har lavet ballade, man «glemmer», at man overser dele af bygdens befolkning. Man har været skeptisk over for national arbejderpolitik og snarere set den mandlige lokalpolitiker som en, der stak næsen lidt for langt frem end som en, der var bygdens egen repræsentant. En mand skulle fiske, ikke kæmpe for velfærd. Velfærd, du må gøre noget for andre, var kvindernes domæne. Dette forhindrede dog ikke, at lokalpolitikeren også blev anset som en kritisk støtte og fungerede som Veggefjords skriftlærde i mange anliggender.

Da jeg kom til Veggefjord, lagde jeg mærke til:

I 1970'ernes Norge udviklede mange unge, radikale akademikere en stærk interesse for arbejderes kår og lønninger i erhvervslivet. En dag lagde en af disse til i Veggefjord med sin båd. På kajen kom han i snak med en veggefjording klædt i kedeldragt: «Hvad får du i løn her da?» spurgte den fremmede ham. «Ja, hvis jeg nogen gang får omsatt all denne hersens tørrfisk, så skal det nok bli til lønn» lød svaret fra mannen der ejede «fiskebruket» (fiskerivirksomheden).

De økonomiske og eventuelle sociale forskelle mellem mænd i Veggefjord udtrykkes på ingen måde i ydre fremtoning, sådan som det til dels gøres i byerne. De unge mand var ligeså tilbøjelig til at aflæse terrænet – folk – med sine bymiljø-øjne, som de fleste andre fremmede, inkluderet mig selv.

Allerede i første selvpresentation havde veggefjordingerne antydnet deres stærke forankring i de nære slægtskabsrelationer. Husholdningen var en vigtig forvaltningsenhed, en vigtig arena for samarbejde. Men der var også andre vigtige forvaltningsenheder og arenaer, hvor vigtige værdier og ressourcer – set med kvinde- og mandsøjne – blev forvaltet. Veggefjordingerne har udviklet ideer om, hvad som er vigtige aspekter ved fars- og morsroller, ved ægtefælleroller og søn- og datterroller. Alle rollerne indebærer både pligter og rettigheder, og det er gennem forvaltningen af rollerne, at folk udsætter sig for sanktioner og søger bekræftelse og legitimitet hos hinanden, mange gange i afskærmede fora. Veggefjordkvinders og -mænds optræden, deres rolleforvaltning, reflekterer deres forskellige forpligtelser og kønsideal.

De regler, som veggefjordingerne definerer for mænd og kvinder reflekterer altså specifikke samarbejdsformer mellem mand og kone i husholdningen og mellem mandlige og kvindelige slægtninge. Reglerne definerer, hvordan produktion og konsum og pasning af børn skal organiseres, og de definerer, hvordan og hvorvidt mand og kone forvalter egen og eventuelt familiens og/eller husholdningens rang i møde med andre veggefjordinger. I den ældre generation var det f.eks. klart, at en «tufs» ikke bliver mindre «tufs», selv om konen er vellykket i forholdet til lokale moralske standarder.

Kvinderne styrede bygden

Jeg havde nok ikke forventet at finde, at det var de ældre mennesker, endnu mindre kvinderne, som skulle fremstå som vigtige drivkræfter i bygdelivet. Det er sandsynligt, at dette reflekterer den umiddelbare tænkemåde, som jeg bar med mig, da jeg kom dertil. Det var en oplevelsesmåde, typisk for en urban, erhvervsarbejdende småbørnsmor, som har været ung i de ungdomsdyrkende 60'ere, og som netop har lagt en lang tilværelse blandt studiekammerater bag sig, hvor alle var godt beskyttet mod kontakt med mennesker, der tilhørte andre generationer og kulturer.

Andre træk ved min kulturelle baggrund kom sandsynligvis også til at præge rolleudformningen mellem disse ældre kvinder og mig som yngre «nysgerrig» kvinde, og dermed mine indtryk og de spørgsmål jeg rejste. Jeg oplevede deres selvfremstilling som moderlig, og dette medførte nok, at jeg til en vis grad antog et datter-lignende rollerepertoire, jeg i mange år ikke havde kunnet praktisere, men som på mange måder oplevedes kendt og trygt, men mange gange også provokerende og tankevækkende. Jeg har i en artikel om køn og metode beskrevet, hvorledes denne rolleudformning har formet forskningsprocessen (Holtedahl og Haugen 1984). Det første, som slog mig, var altså, at bygdens ældre kvinder var meget foretagsomme og pågående. Det virkede som om disse kvinder med fast hånd styrede bygdens liv. Og det tog en tid inden jeg lærte andre veggefjordinger at kende uden at disse kvinder gennem karakteristik og råd havde forsøgt at styre kontaktudviklingen. De havde noget på hjertet, noget de ville formidle: et bestemt billede af bygden.

Der var en del fælles anliggender, som skulle styres, og som de

ældre kvinder styrede. Men det var et centralt spørgsmål blandt de yngre kvinder, om de ældre nu fortsat skulle have så meget mere at sige end dem selv. De ældre mente, at hvis ikke de var strenge og trak retningslinier op for, hvordan man skulle forholde sig til de ydre forandringer i storsamfundet, f.eks. i sanitetsforeningen, så ville det gå helt galt. Sådan som de så det, afhang moralen, de overordnede livsværdier i bygden, af, at de unge ikke uden opsyn måtte låne sanitetshuset, og af, at deres forældre ikke måtte drikke alkohol og danse samme sted. Som vi siden skal se, klarede de ældre at få støtte hos de yngre for deres krav til trods for stor uenighed.

De yngre kvinder virkede umiddelbart mere tilbageholdne og nølende end de ældre. Jeg følte, at de bar på en utilfredshed, som de ikke frit ville give udtryk for. De fortalte dog uopfordret, at de følte sig «isoleret». I skolespørgsmål blev de modarbejdet af myndigheder: drengene syntes f.eks. ikke at skulle få lov til at blive fiskere, og de følte sig manipuleret af nabobygden Nordfjords driftige mandfolk i forbindelse med diskussion om, hvor den nye skole skulle ligge. Forholdet til bygdens ældre kvinder kunne af og til gøre livet vanskeligt. Men det var «isolationen», som blev brugt som forklaring på, at man ikke klarede at få de ting igennem, som man mente det var indlysende nødvendigt at fremme: få bedre busforbindelser med byen, få skolen tilbage til bygden, få sang- og guitarundervisning m.m.

Disse yngre kvinder fremstod som indbyrdes mere forskellige i holdninger og reaktioner, såvel over for hinanden som over for mig. De indrettede deres umiddelbare omgivelser: hjemmet, haven osv. forskelligt, og de fordelte deres tid og kræfter mellem hjemmet, bygden og evt. Skutehavn forskelligt.

De yngre kvinder formidlede også et indtryk af, at Veggefjord var inde i en brydningstid. De oplevede dilemmaer, som de ældre kvinder ikke kunne, ikke ville forstå. Men det var tydeligt, at de følte, at det var deres opgave at sørge for, at man overlevede, at man fik skabt en meningsfuld tilværelse for børnene, evt. gamle forældre og ægtemænd. De syntes ikke de havde de nødvendige ressourcer, først og fremmest den nødvendige indflydelse over for de ældre kvinder og over for storsamfundet. Dermed havde de, sådan som de selv så det, ikke muligheden heller.

Mandfolk var «gæster», når de var hjemme....

Mændene i Veggefjord fremstod umiddelbart for mig som mere perifere i det lokale samfund. Der var nogle mænd, som altid var at finde i bygden, og det var fiskerivirksomhedsejeren, købmanden, de pensionerede enlige fiskere, som udførte småjob på virksomheden. I tillæg var der nogle få fiskere, som fiskede på fjorden.

De fleste andre mænd var borte i lange perioder: De var på trawlerfiskeri, i udenrigsfart eller de pendlede til indlandet, hvor de arbejdede ved byggeri og anlæg. Kom jeg ind i et hus på besøg, og både mand og kone var hjemme, kunne jeg være sikker på, at manden efter en kort høflighedsudveksling om vejr og vind, forsvandt ud af døren.

Når mændene var hjemme «puslede de rundt», fortonede det sig for mig, og arbejdede i periferien af det lille samfund: på stranden, på brygge loftet, i bådhusene. De reparerede både og garn eller sludrede mand og mand imellem om fisk og jagt. De kom stadig tilbage til barndommens bedrifter, store laks, og de ældre snakkede om begivenheder fra dengang tyskerne var i fjorden under krigen.

Hvordan mændenes liv på havet, i Finnmark, på Lofoten eller på de øvrige steder de arbejdede, fortonede sig, ved jeg kun lidt om. Men jeg forstod, at de var ivrige efter at repetere disse bedrifter over for hinanden og i familien.

Når jeg mødte dem, spurgte de mig om jeg trivedes, men de syntes i øvrigt ikke at have nogen umiddelbar interesse for at formidle noget til mig om bygden som samfund. De var heller ikke så nysgerrige over for mig som kvinderne, selv om de nok spurgte sig hvad jeg egentlig beskæftigede mig med.

Min interesse for deres virksomhed på havet resulterede i endeløse morsomheder, hvis logik jeg på grund af mit antropologiske gravalvor brugte lang tid på at begribe. Det viste sig, at virksomheden på havet begrebsmæssigt er knyttet nøje sammen med ideer om seksualitet, tiltrækning mellem mænd og kvinder, fertilitet, potens m.m. At tage med en kvinde ud på fjorden for at fiske var farligt i dobbelt forstand: det truede fiskelykken, og det blev kategoriseret som offentliggørelse af en seksuel forbindelse, hvilket er meget alvorligere end at være væk fra bygden i otte måneder.

Hver fiskeplads, hvert «med» (sted i fjorden hvor fisken er

tilbøjelig til at samles) på fjorden blev set på som en metafor for en bestemt Veggefjordkvindes seksuelle formåen. En fisker kunne spøgefuldt fortælle til en Veggefjordkvinde, som han mødte, når han kom hjem, hvor meget – eller lidt – fisk der havde været at få, når han trak garn på hendes «med».

Min interesse for at lære noget om fiskerivirksomheden førte således i første omgang ud i en drillerrelation med stærkt præg af «flirt». Den slags «flirt», som egentlig mere drejer sig om, at mænd benytter anledningen til at snakke «vovet» til kvinder i andre mænds påhør – og dermed fortæller hinanden, hvor modige/mændige de er. På den måde giver en kvinde mænd anledning til at markere mandsrolle, særlig hvis hun virker uindviet, uforstående, «dum».

Jo mere jeg insisterede på min definition af diskussionen: at få noget konkret at vide om fiskeri, jo mere insisterede de på deres: at jeg jo egentlig ville «på havet» med dem....

Hvis snakken kom ind på mit arbejde, var de tydeligvis interesseret i, hvordan jeg oplevede forholdet til kvinderne i bygden. Selv gav de udtryk for, at de stod uden for den lokale kvindeverden; og de mente, at deres koner måtte blive usikre og blive provokeret gennem mødet med mig. Jeg, som kom fra Danmarks hovedstad, som havde læst på Universitetet og var gift med en læge, jeg måtte også have problemer med at forstå deres verden.... Jeg oplevede aldrig, at nogen af de yngre kvinder selv omtalte konsekvenser af forskelle mellem os for vort indbyrdes forhold på en sådan måde.

Mændene anslog af og til en tone, som understregede, at de og jeg var i samme båd. Vi måtte gå på tåspidser for ikke at blive styret for meget af kvinderne....

Hvor jeg observerede en klar autoritetsfordeling mellem de ældre og yngre kvinder, syntes forholdet mellem mænd i de forskellige generationer mere egalitært – eller snarere omvendt: de yngre aktive fiskere eller pendlere lærte deres fædre nye ting, gav dem råd og vink eller bebrejdede dem, at de ikke havde satset på at investere i ny teknologi på tidspunkter, som retrospektivt syntes at have været strategisk vigtige. Dér havde nordfjordingerne været klogere. Dygtighed i fiskeri syntes at udkonkurrere alt andet som autoritetsgrundlag mænd imellem. Ligheden blev et logisk resultat af deres indbyrdes konkurrence. Om Veggefjordfiskerne fortæller Nordfjordfiskerne, at «de altid har drevet og konkurreret. De fortæller ikke hverandre om hvor de gode fiskeklassene er». Alet-

tes ivrige overvågning af, hvor dybt bådene ligger på vandet, når de kommer ind i «støa», (grøft i stranden, hvor både trækkes op), afslører også en skepsis til den enkelte fiskers beretning om, hvor megen fisk han fik.

Mændene var ikke så optaget af *selv* at understrege lighed som kvinderne. Til gengæld syntes deres indbyrdes optræden og de mange og lange fiskeribedriftsberetninger at artikulere en type lighed mellem mænd.

Var der noget, som kunne splitte mænd, var det at kontroversere over ejendomsretten til kritiske ressourcer. Det var imidlertid også i dette tilfælde Alette, ikke dem selv, som afslørede det. I den sidste tid var bolignøden og efterspørgselen efter grunde øget radikalt, fortæller hun; det har fået direkte konsekvenser for forholdet mellem en del mandlige slægtninge: gammel uvished om, hvor grænserne mellem ejendomme gik, blev nu grundlag for store stridigheder: nogle fætre snakkede aldrig mere med hinanden.

Jeg har allerede fortalt, at jeg fik det indtryk, at det var kvinderne, som styrede det daglige liv og samvær i Veggefjord. Der var også nogle vigtige relationer til centrale, ydre instanser, som kvinderne så det som deres ansvar at administrere: postmanden, præsten, den kloge mand og doktoren. Ret som det var virkede det, som om disse mænd var vigtigere for dem end deres egne mænd.

Postmanden kom hver dag midt på dagen. Det var vigtigt at have et godt forhold til ham, for da kunne man slippe at stå på vejen og vente i dårligt vejr. Om man havde noget man ville sende, regninger at betale eller lignende, så kunne man få ham til at komme ind i køkkenet med posten. Desuden havde han nyheder med sig, og han kunne få nyheder med sig videre. Midt på dagen, hvor postmanden plejede at komme, plejede kvinderne at holde øje med ham fra køkkenvinduet for at kunne vinke ham ind.

Præsten var det særligt de ældre kvinder i Veggefjord, som var optaget af. De var meget engageret i det religiøse liv. Deres forhold til ham havde tydeligvis betydning for deres indbyrdes vurdering af hverandre. Det var vigtigt at være et godt, kristent menneske. Hvis man havde god kontakt med præsten, kunne man få bekræftet sine synspunkter på vigtige spørgsmål. Dette blev særlig vigtigt nu, hvor der skete så mange forandringer i bygden, noget som medførte, at de yngre stillede spørgsmålstejn ved både dette og hint.... Skulle nogen tvivle på, hvordan man skulle for-

holde sig, så kunne man bare sige, at dette havde man snakket med præsten om....

Der kom også mange lægprædikanter på besøg i bygden. De boede altid hos de ældre kvinder. Jeg forstod siden, at dette også skærpede interessen for en jævnlig kontakt med præsten. «Han må ikke føle seg utenfor, stakkars, fordi om veggefjordingene mener at menigmann også skal kunne preke».

Siden de så det som deres opgave at administrere det religiøse liv og for at holde de «rigtige» leveregler i hævd i bygden, oplevede de ældre kvinder, at disse mænd kunne legitimere deres krav til det lille samfund. Men de oplevede også, at disse mænd var svært avhengige af dem.

Det var ikke mange år siden, at det i Veggefjord var utænkeligt at få fat i en doktor. Man måtte gøre hvad man kunne, havde man fået problemer eller sygdom. Problemer og sygdom kunne meget vel skyldes, at en eller anden fjende i nabobygden havde kastet 'gann'. Da kunne man kontakte den, som havde et eksemplar af sortebogen. Han kunne iblandt helbrede og i tillæg kunne han opfordres til at tage hævn på ens vegne.

Man kunne også få standset blod hos specialister. Det var tydeligt, at alle vidste hvem disse specialister var; det var overvejende mænd, men folk ville nødtigt snakke om dem til mig. Man ville undgå at blive opfattet som «overtroisk».

«Hansine tilkaller han Klude-Jacob, hver gang hun har problemer med sauene», fik jeg at vide den dag, jeg selv traf Klude-Jacob på vejen. Klude-Jacob havde nu også en særlig god hånd med kvindfolkesygdomme, fortalte en ældre kvinde mig senere.

«Jeg har reddet mange kvinner fra å dø av blødninger», sagde han selv. «Jeg har også 'reparert' mange dyr opp gjennom årene; og jeg har sett dem ut, når folk har mistet dem i fjellet og ville vite hvor de skulle lete».

«Doktor'n» var nyligt kommet ind i Veggefjordbilledet. Sammen med mig var min ægtefælle kommet som læge, og et par andre læger havde bosat sig ret ved broen til fastlandet.

Det fantastiske pres, som fysisk lidelse og sygdom havde repræsenteret for folk, blev afsløret gennem den lettelse, som kom til udtryk, da det gik an at få fat i en læge. Da kunne man få hjælp til at helbrede sygdomme, få mediciner til de fysiske lidelser. Det var kvinder, som formidlede lægehjælp gennem den lokale telefoncentral. De vidste til enhver tid, hvem der var syge, og hvem der

trængte til hjælp. Der var straks opstået en arbejdsdeling mellem lægen og de ældre kvinder. Mens lægen tog sig af de fysiske problemer, så skulle de nok fortsætte med at tage sig af de åndelige.

Havde folk noget med nerverne, skulle de nok ordne det. Det var farligt for den enkelte og for andre, hvis man ikke affandt sig med sin skæbne.

En kvinde lærte børnene om Gud...

Der var søndagsskole for alle børn, og arbejds møder for piger i Veggefjord. Det havde der været så længe alle voksne kunne huske. Det var en af bygdens energiske kvindfolk, som havde haft ansvaret gennem de sidste 40 år.

Hveranden søndag morgen klokken 10 så jeg små drenge og piger i al slags vejr gå til hendes hus i søndagstøjet og med en portemonnø i hånden.

Børnene understregede, at de fik «godt», når det var slut; at de fik fine billeder af Jesus, at de måtte sidde stille, at de sang meget, at der blev snakket om «han Jesus». Børnene fra næsten alle husene gik der.

Hveranden mandag mødtes pigerne klokken 17 med «bundning» (strikketøj), hjemme hos den samme kvinde. Da skulle der arbejdes. Også dér blev der fortalt om Jesus. Man spiste sammen. Alle fik fortalt hvad der var rigtigt og forkert. Der blev lagt vægt på, at pigerne oplevede et samvær, som var for dem, og at fortælle om vejen til et godt og respektabelt kvindeliv med reference til en Veggefjordtolkning af Bibelens budskab. Senere skulle håndarbejdet udloddes på basarer, og pengene gå til missionsområderne.

I nabobygden Nordfjord, som er læstadiansk, foregår oplæring af børn til en respektabel adfærd på en anden måde. Her deltager børnene i de voksnes religiøse samlinger, og her er det mændene, som «underviser», dvs. de formidler den rette religiøse lære og retningslinierne for den voksne mands og kvindes pligter over for familien og Nordfjordsamfundet.

Veggefjordbørnene møder Nordfjordbørnene i skolen i Nordfjord hver dag. I deres daglige samvær bruger de aktivt referencen til religiøs tilhørighed. Af og til virker det som om de oplever hinanden som forskellige slags mennesker. På bagsæderne i skolebussen står der med store bogstaver «læstadianerfaen» og «gjerningskristne veggefjordingan»....

Naturressourcer og mad havde stor betydning

Det slog mig, at Veggefjordsamfundet på mange måder var et jæger- og samlersamfund. Året rundt arbejdede man med at skaffe forskellige slags råstoffer til veje fra omgivelserne. «Storskrei» og anden torsk i de første vintermåneder, dernæst gjaldt det om at få kveite (helleflynder), småsej og hvalkød. Senere på foråret begyndte laksefiskeriet – og da drejede alt sig om det. Det var samtidig med, at man satte «poteten» (kartofler) og såede et par sorter grøntsager. Så kom sommersejen. I august modnes bærrerne på fjeldet, og blåbær, multer og tyttebær blev det altdominerende samtaleemne: hvem tager hvorhen? Hvor meget fik han eller hun? osv. Folk har deres faste pladser, hvoraf nogle er hemmelige. De enkelte Veggefjordfamilier har i flere tiår defineret udmarksområder som deres bærområder. Andre områder er fælles: i nordvæggen af Veggefjord findes der ofte mange blåbær. Der tager alle hen for at plukke.

Mange mænd kan lide at gå på «bærjagt». Andre mener, at det er «kvinnefolkarbeid». Enten de har lyst eller ikke, så sender kvinderne mændene afsted med poser og spande. Nu skal der sankes. Og det er ikke små mængder, som hentes ind.

I betydning overgår multehøsten alt andet, og alle mænd kan lide at plukke multer. Mange familier tager langt ind i indlandet for at hente årets multehøst. Da bor de hos venner, som de tager fisk med til – og som kommer til kysten senere på året – på besøg.

Man fryser ned, og man sylter bær i massevis. Veggefjordingerne tager altid bær eller frossen fisk med sig, når de skal besøge nogen uden for bygden.

I september begynder jagtsæsonen. De mandfolk som overhovedet kan – uanset hvad de ellers måtte arbejde med – drager på rypejagt i fjeldet, eller de rejser gruppevis på langturer ud til øerne i havet. Hvis udgangspunktet er Veggefjord, får drengene lov til at følge med på dagslange marcher i fjeldet. Oplevelserne fra disse ture kan spredes i mandfolkeberetningerne ud over hele vinteren.

Voksne og børn i alle huse i Veggefjord deltager i disse indsamlinger året rundt – enten manden eller konen i huset har job «på si'» eller ikke. Man salter, man tørrer torsk selv. Man nedfryser fugle. Måske fanger man en sæl. Alt som man i Vegge-

fjord kategoriserer som spiseligt, tages der godt vare på. Madres-ter fordeles til egne eller andres får.

«Steinbit» (stenbider), makrel, «blåskjell» (blåmuslinger), måger, «reker» (rejer) og «sopp» (svampe) blev tidligere ikke regnet for mad. Andet regnes som specialiteter og tilberedes gerne af mænd, «fordi» det kræver en særlig tilberedelse. Alke for eksempel skal hænge, gøres i stand, lægges i lage i mange dage, koges meget længe, renses og så steges. Rogn bliver røget eller saltet. Fersk rogn laver man «rognkolle» af. Den røres ud med brød, mælk og krydderier og koges og steges. Lutefisktilberedelse er også en mandekunst.

Uanset hvor på moderniseringsvejen en husholdning befinder sig, bages der meget. Det helt grundlæggende er brødet og «lef-sene» (en slags fladbrød). Alle ældre og en del yngre kvinder er specialister i en eller anden slags «lefse» – eller et eller andet brød. «Lefser» cirkulerer ved festlige anledninger mellem nære slægt-ninge og nabohusholdninger.

At bage lefser er for en udenforstående en lang og møjsommelig proces. Det kan synes at være et ubetydeligt fænomen i forhold til spørgsmål om samfundsforandringer i Veggefjord. Men selv mener kvinderne, at det man laver på et køkken, siger alt om en. Om lefser siger kvinder «at det er det enkleste i verden å lage». Jeg husker endnu tydeligt, at jeg ligesom ikke var i besiddelse af det rette håndelag, når jeg skulle tage imod folk og servere lefser for dem. Det fik jeg straks at vide: «De skal skjæres slik og ikke sånn. De må ikke legges oppå hverandre» osv. Jeg værdsatte heller ikke lefser på den måde som man skal, sagde kvinderne. Min mening om, at det smagte som kager, blev betragtet som nærmest blasfe-misk. forsøg på at lære mig dette enkle, som lefsebagning er, tog det meste af en dag.

Jeg blev også kraftigt irettesat, da jeg engang serverede «bløt-kake» (lagkage) med blåbærsyltetøj; for nogle Veggefjordkvinder, som var på besøg. Blåbær er godt – men ikke fint nok til at have i lagkage. Det vil sige, at man afslører sin gerrighed, når man serverer det for gæster.

Det var tydeligt, at meget kunne fortælles gennem dette «køk-ken»-sprog. Opponerer du mod de ældre kvinder? Støtter du op om dem? Er du en af os, eller?

Veggefjord mere bygd end forstad

Veggefjord var inde i en rivende udvikling, da jeg kom dertil. Nedgangen i den lokale fiskerivirksomhed, ændringer i arbejdsmarkedet i landsdelen, vækst i kommunal- og fylkesplanlægning (amtsplanlægning), forbedret vejforbindelse med fastlandet osv. medførte kritiske afgørelser for mand og kone i mange hjem i Veggefjord. Det varierende, i hvilken udstrækning folk var bundet af tidligere fiskeriteknologiske investeringer, og hvilke typer afhængighedsforhold som var etableret mellem mand og kone.

Jeg så meget der befæstede mit indtryk af, at Veggefjord fortsat var et typisk bygdesamfund – og gjorde mange observationer, som fortalte mig, at den tid var forbi.

Når jeg oplevede, at Veggefjord fortsat var et tæt samfund skyldtes det bl.a. specielle træk ved folks måde at forholde sig til hinanden på og deres måde at forholde sig til min familie og mig selv på. De havde personligt kendskab til beboerne i Veggefjord, og de gjorde aldrig forsøg på over for mig som fremmed at præcisere hvem som var hvem, når de berettede for os om daglige begivenheder: Per siger så og så, Lars Morten faldt på vejen, «Johan fikk masse torsk, det likte ikke Helge, ha, ha».

Var vi på besøg hos folk, oplevede jeg, at samtalen stadig blev afbrudt af, at den vi besøgte måtte følge med i, hvad som foregik ude, foran butikken, på vejen, på havet, – ofte med kikkert. «Er det postmanden, som er her allerede? Nu kommer snoen! Skal ho Klara på butikken no igjen, det er tredje gang i dag! No drar Peder ut for å se til garnan.»

«Der er ikke to dager, hvor lyset ute har vært det samme!» siger Alette. «Fra morgen til kveld hver en dag i mitt lange liv har havet og fjorden vært skiftende. Ja, jeg har opplevd meget i mitt liv...» Vejr og vind har stor betydning for fiskeriet og dermed for livet. Det er sådanne «små» ting i de nære omgivelser, som er ladet med mening. Når man følger med, får man den nødvendige oversigt over hinandens færden. Man forstår hurtigt, at noget er galt, hvis Hans ikke har været på kajen i dag. Denne optagethed deler alle veggefjordinger.

I sommersæsonen kom fraflyttede veggefjordinger hjem på ferie med deres børn, biler og campingvogne. De kom fra Syd-Norge, fra Sverige, fra Danmark. Meget få kom fra andre steder i Nord-Norge. Af de store søskendeflokke var de fleste børn «for-

svundet» til et helt andet liv et andet sted. De fleste havde ændret dialekten. Alle i fjorden kendte dem, og de blev behandlet som enhver «sambygding». Når snakken kom ind på slægtninge, som var flyttet ud, og som af og til kom hjem på besøg, fik jeg et bestemt indtryk af veggefjordingernes forhold til Veggefjord. Det var præget af ambivalens. Man udtrykte ikke nogen udpræget «det er her jeg hører til»-holdning. Havde man klaret at etablere sig på stedet, burde man være tilfreds, her var det godt at være – og «i det siste har man jo fått penger for fisken». Det var heller ikke så sjældent, at de besøgende gav udtryk for at de gerne ville nordover, hvis der bare havde været arbejde at få.

En del af de yngre i Veggefjord syntes at mene, at livet på stedet var blevet mere attraktivt de senere år, men det var underforstået, at det var mere anstrengende at få det til, end de selv syntes det burde være. Det var særlig de, som var begyndt at arbejde på land, som pendlede, og som ind imellem forsøgte at skaffe sig tillægsuddannelse og et bedre lønnet arbejde i byen, som mente det. De havde indtil for nylig måttet stå meget tidligt op og tage færgen morgen og aften for at komme på skole. De vidste ikke rigtigt, om *det* i grunden ikke var lige så hårdt som det anstrengende liv på havet.

Nogle ældre mænd klagede over, at de fleste børn var flyttet fra stedet. De syntes at mene, at det havde været den eneste måde at realisere fremgang for familien på i en kritisk periode. Men nu bebrejdede de «kjerringene», at ingen var blevet hjemme. «Det er fordi de ikke vil bo i nærheten av deg!» De var skuffet over, at ingen ville overtage hjemmet, nu hvor der begyndte at komme velstand til stedet.

Det var de ældre kvinder, som på eget initiativ fortalte om de bortrejste børns liv og levned. Den og den havde den gode stilling, og kvinderne var ikke uden stolthed, hvis en søn havde fået en titel. Men da jeg kom, var der endnu ingen fra bygden, som havde taget teoretisk gymnasium. Nogle få havde udvidet uddannelsen fra grundskolen med fag- eller handelsskole eller folkehøjskole. Enkelte voksne havde gået på voksenoplæringskoler (snedker, butikfag, o.a.).

I det hele taget står spørgsmålet om tilknytningsfølelse til bygden centralt. Det er igennem udsagn af typen «kona mi skal jeg i hvert fall ikke hente her på stedet», at folk udtrykker deres personlige mening om, hvilket samfund det moderne Veggefjord bør

være – og hvem de selv er. Andre mænd siger «Hver gang det er snakk om ferie, vil kona mi reise vekk – til Finland, til Danmark. Jeg vil ut på fjorden.»

Som nævnt optog nogle instanser uden for Veggefjord kvindene. Det var bl.a. religiøse organisationer og afholdsforeninger. De af de yngre kvinder, som var engageret i disse organisationer, ville fortsætte med får «for så kan jeg selv bestemme over mitt liv», og «hvis vi kvinner tjente penger, hva skulle vi da med mannfolk?» De mente også, at noen må ta seg av ho mor, «no ho ikke har helsa lenger». Hvis disse kvinder skulle have yderligere kontakt med instanser i byen, skulle det være for at få flere goder til bygden: ubedring af bedehus, mere vejllys osv.

Andre yngre kvinder ville leve et nyt og «andet» Veggefjordliv. De ville ikke sysle med får, de ville have job og klare sig selv og måtte ofte begynde en kamp for at få utdanning i byen. De første par år gik i så tilfælde til at få køretimer og gjennomføre køreprøve. Nogle af dem sagde, at de ikke trivedes i bygden, de var ikke selv opvokset der, eller de sagde, at der jo ikke var mere at gjøre nu, hvor børnene ikke lenger var små.

Fælles for alle var en undring over min interesse for stedet. «Vårt liv kan da umulig interessere deg!» «Vi er jo så uvitende herute, vet du, har ingen utdanning. Vi er ikke så kloke. Tror du, at du vil kunne trives på en så isolert plass?»

Det er ofte i mødet med fremmede, med mig, med tilflytterne sydfra, at veggefjordingers oppfatninger af andre såvel som af deres egne værdsætninger bliver beskrevet. Det er tydeligt, at de tre-fire tilflytterfamilier med deres tilstedeværelse, deres livsstil har provokeret til debat om centrale Veggefjordverdier. Jeg kunne observere reaktioner, som utrykte forsvar for egne verdier såvel som holdninger, som repræsenterede klare brud med «det gamle». Tilflytterne syntes at fungere som katalysatorer for veggefjordingers standpunkttagen til «alt det nye» – til storsamfundsforandringer, men også til de anderledes måder at indrette sig på, som tilflytterne bragte med sig. «De setter mannfolk til å koke kaffe og bake brød». «Ho jobber på kontor». «De er helt hjelpeløse på havet!» «Kanskje de kan få litt sving på tingene herute!»

Børn var noget man havde, ikke noget man debatterede...

Et af de mange områder, hvor kontrasterne mellem tilflyttere og veggefjordinger var særlig tydelige, var i de voksnes forhold til børn. Når de to måder at opfatte børne- og forælderroller på kolliderede, blev de tidligere implicitte og traditionelle væremåder og værdsætninger gjort eksplicite, sådan som vi også så det i udsagnene ovenfor. Dette gjaldt også for mødet mellem Veggefjordforældre og min mand og mig som forældre. Vore forskellige forudsætninger med hensyn til, hvordan man optræder, når det gælder børn, medførte nødvendigvis en del forhandlinger (se indledningen).

Vi havde små børn da vi kom dertil, og jeg oplevede, at vore egne børn lavede dobbelt så meget støj som andre jævnaldrende børn i bygden. Var Veggefjordbørn inde hos os, kunne man ikke høre, at de var der. Var jeg hos folk med børn i huset, ænsede jeg dem endnu mindre. Dette undrede mig. En gang spurgte jeg en af de ældre kvinder i fjorden: «Sig mig, har I aldrig haft børn, som skreg?» «Hva gjorde I, hvis børn skreg? Jeg fatter ikke, hvordan I har klaret alt det I har haft at gøre: stald, hus, masse unger, hvis I blev vækket om natten i lange perioder!» «Nei» var svaret, «det gikk no greit, ungan skreik ikkje!» Jeg var akkurat da selv i en sådan søvnløs periode og insisterede: «dere må da ha oplevet at have problemer med mælken, med ungerens mave, eller?» Omsider, efter lang insisteren, «Jo, en av mine unger (af 9) – det husker jeg no, skrek og skrek om dagen så vel som om natta. Det var forferdelig. Jeg visste ikke hva jeg skulle gjøre. Så sa mor, at vi hadde gitt den feil navn. Vi gav straks ungen et annet navn, og den sluttet med en gang å skrike!»

Højrøstethed blev set på som truende. Hvis børn støjer og laver larm, afslører det en uacceptabel magtesløshed – hos barnet og hos moderen. Det blev set på på samme måde, som hvis man åbent udtrykte ængstelse, var vred eller råbte højt. Gav nogen højlydt efter for sådan en følelse, blev det begrundet med «nerver» af andre. «Nerver» var en ny måde at forklare afvigelse, noget som fortsat bekræftede det truende ved en sådan optræden.

Disse holdninger styrkede min følelse af afmagt, når jeg om aftenen forsøgte at få mine børn ind i seng. Jeg var den eneste, som måtte «råbe» børnene ind – eller gå rundt i bygden for at fange dem ind, når de skulle i seng om aftenen...

Når jeg således bad om «råd» i forbindelse med mine børn, fik jeg ikke at vide, hvad veggefjordinger gjorde for at få så «stille» og «lydige» børn – jeg fik at vide, i en overbærende tone, at jeg jo lod andre passe mine børn om dagen, og at jeg var alt for optaget af børnene, når jeg var hjemme. Jeg gav dem alt for megen opmærksomhed...

Børn var noget man havde, ikke noget man debatterede. Jeg overhørte aldrig diskussioner om børneopdragelse. Kun hvis en mor slap børnene for langt væk, når de var ude, blev dette omtalt. En nabokvinde ble kritiseret for den slags, for det var det samme som at lade andre tage det ansvar, som hun selv burde tage. Hvis man talte om børn, var det små morsomme historier som blev fortalt: «Sidsel gav meg en rosin i dag, og vet du så hva hun sa? Så må du gi mig lefse, ha, ha!»

Stort set blev børnene opfordret til at leve op til de lokale mands- og kvinderoller. Drengene og pigerne havde imidlertid ikke lige rig anledning til at praktisere dem. Fra de var ganske små deltog drengene aktivt i de virksomheder, som mændene i Veggefjord var engageret i. De hjalp til på virksomheden og begyndte tidligt at tjene deres egne penge gennem tungeskæring. De var ivrige fiskere på fjorden i sommerhalvåret. De var ikke ti år, før de lå alene på havet i småbåde og trak småsej eller satte garn for at få rognkjeks. De solgte rognen til virksomhedsejeren og tjente betydelige summer, som de investerede i fiskeudstyr, enkelte fik efterhånden egen båd med motor. Ofte hjalp de fædrene med fiskeriet, bådreparationer. De identificerede sig alle fuldt og helt med de af de voksne mænd, som fortsat anså fiskeri og jagt som de eneste «rigtige» mandsaktiviteter. Af diskussioner mellem drengene fremgik det, at de, hvis fædre var begyndt i en anden slags arbejde, var på defensiven over for kammeraterne. Dem imellem blev der sået tvivl, om det nu også var en rigtig mandfolketilværelse . . .

Mødrene behandlede drengene som små ægtemænd. De var stolte over, at de tjente penge, og at de var flinke til at arbejde. De blev bedt om at udføre reparationer, men aldrig om at dække bord eller vaske op. De fleste yngre mødre syntes, at drengenes arbejdssomhed og færdigheder i fiskeri var det tryggeste grundlag for en fremtid som familiefar, og de studsede og protesterede på forældremøder på skolen i Nordfjord, hvis lærerne ikke syntes, at drengene lagde tilstrækkelig vægt på skolearbejdet. Dette stod i kontrast til de ældre kvinders stolthed over, at sønner (og døtre) var

kommet sig ud af bygden og havde skaffet sig en karriere baseret på uddannelse.

Når fædre selv viste interesse for udholdenhed i fiskeriet, når de var sammen med hinanden eller med sønnerne, styrkede det kun drengenes optagethed af dette. Men nogle få fædre begyndte netop i den periode, jeg var der – i modsætning til mødrene – at vise interesse for deres sønners skolepræstationer, sådan som storsamfundet definerede dem, og for deres deltagelse i de nystartede, lokale, idrætsaktiviteter. De var de første fædre fra Veggefjord, som deltog på forældremøder i Nordfjord.

For pigerne i Veggefjord var situationen anderledes. Hvor de før i tiden havde haft mange opgaver i forbindelse med pasning af får, preparering af mad for vinteren, syntes de nu at have pasning af egne småsøskende eller fætre og kusiner som eneste arbejdsområde, de identificerede sig med. Dette gjorde de vel at mærke uden godtgørelse – helt i tråd med lokal kvindeideologi. Der var bare nogle få ældre og yngre kvinder, som havde får i «fjøsset», og jeg fik det indtryk, at mange mødre så en ære i *ikke* at tvinge pigerne til dagligt husarbejde eller til den årlige hovedrengøring. Deres indbyrdes vurdering af hinanden afhang mere af, hvor fint og rent der var indendørs, og hvor meget bagværk de selv klarede at lave – end den havde gjort tidligere.

Pigerne legede meget med hinanden – og de legede ofte «hus». Om sommeren indrettede de små køkkener i vandkanten med tomme yoghurtbægre, gamle kopper og krus.

Far behandlede dem som små «hustruer», gik søndagstur med dem i stadstøjet og aflagde besøg hos slægtninge og naboer; han bad dem lave en kop kaffe, hvis mor ikke var hjemme.

I nogle familier blev imidlertid også pigerne genstand for fædrenes nye ambitioner. Det tryggeste var at sikre drenge og piger den bedst mulige skoleuddannelse.

En del unge var gået ud af skolen. De boede fortsat hjemme. De var begyndt i «arbejdslivet», men nød fortsat godt af omsorg og øvrig forplejning i deres barndomshjem – af mor og bedstemor. Flere drenge i 16–18 års alderen fiskede, dels på fjorden, dels – om vinteren – på trawler, og de havde ganske anselige indtægter. Nogle få unge piger arbejdede i butik i byen. Nogle af disse havde børn, som moren eller bedstemoren tog sig af, når de var på arbejde. Deres indtægter var betydeligt lavere end de jævnløsende drenges.

Familielivet var i færd med at ændres

I de fleste Veggefjordhjem fandt jeg produktions- og konsummønstre, som var udsprunget af selvforsyningstilpasningen før i tiden. I nogle tilfælde boede de gamle sammen med søn, svigerdatter og deres børn – i andre tilfælde boede de dør om dør, men havde i udstrakt grad samarbejde om såvel produktion som konsum og omsorg. Far og søn arbejdede sammen, eller far holdt produktionsudstyr vedlige i vinterhalvåret, når sønnen tog midlertidigt arbejde på land. Bedstemor så efter børnene, når mor var på «brygga» for at hænge torsk til tørre, og bedstemor lavede også mad til hele familien, når der var særlig meget at gøre på kajen. Det var også bedstemor, som forsynede unger og voksne mænd med det helt nødvendige hjemmestrikkede uldtøj til udearbejdet om vinteren. Mor og datter samarbejdede et par steder om pasning af får.

I nogle gårde boede ældre, ugifte søskende. Brødrene fiskede, og søsteren holdt hus og klæder.

Hos tilflytterne og i enkelte andre, yngre hjem fandt jeg en anden organisation af samarbejde i hjemmet. Her boede typiske kernefamilier. I tilflytterhjemmene skaffede både mand og kvinde indtægter gennem job i byen – og de samarbejdede om husarbejde, børnepasning og madlavning. De havde stort forbrug og købte en del tjenester: børnepasning, rengøring hos Veggefjordkvinder. I disse familier var udnyttelsen af naturressourcer marginal: lidt sommerfiskeri og bærplukning – evt. en lille «potetåker» (kartoffelmark).

Der var nogle andre, vigtige kontraster mellem disse konsumorienterede kernefamilier og de øvrige husholdninger i Veggefjord, som slog mig. Hos tilflytterne debatterede mand og kone kontinuerligt afgørelser, evt. bestemte de hvilke afgørelsesområder, som skulle tilfalde den ene og den anden. I de fleste andre hjem var det kvinderne, som traf beslutninger på næsten alle områder: mad, kontakt med omverdenen, deltagelse i arrangementer, ombygning af hus, udformning af have – uden nogen diskussion med manden. Han traf beslutninger, når der skulle købes bil eller båd.

Hvis de ikke var på foreningsmøder, arbejdede kvinderne til langt ud på aftenen i de fleste huse med tøjvask, bagning, tøjrepa-

rationer; kaffedrikning i køkkenet afbrød arbejdet og udgjorde fritiden. Da blev der røget intenst, sludret og udvekslet nyheder. Der blev lyttet til radioen, og i stuen blev der set TV-nyheder. De mænd, som kom hjem om aftenen var ganske trætte. De faldt ofte i søvn foran TV med lokalavisen i skødet.

Hos tilflytterne var mand og/eller kone ofte på møder i byen om aftenen. De legede eller læste lektier med børn eller også blev der set TV eller læst aviser og bøger. Ind imellem skiftedes far og mor til at lægge den nye ladning med vasketøj i maskinen. Mors tøjreparationer og fars tagen fat med skruetrækker og hammer måtte oftest vente til børnene var i seng.

I nogle Veggefjordfamilier var kvinderne begyndt at arbejde periodisk på en fiskefabrik i Nordfjord. Andre kvinder var begyndt at arbejde fast i serviceerhverv i byen. De kvinder, som arbejdede periodisk i Nordfjord, opretholdt imidlertid stort set deres traditionelle forpligtelser over for familien, men deres mænd blev for første gang sat til at lave middag og se efter børnene, hvis hun var på arbejde. Enkelte yngre kvinder udtrykte over for mig, at dette gik lettere, fordi de kunne henvise til fædredeeltagelse hos tilflytterne.

De kvinder, som arbejdede heldags, havde for det meste børn, som var så store, at de kunne klare sig selv. Men de sled fra morgen til aften i week-enderne med at indhente det forsømte i hjemmet og i bygden.

Således var i den sidste tid nogle kvinder begyndt at få egne indtægter, mens andre enten selv havde anskaffet et par får eller tværtimod havde sluttet med fåreavl og i stedet investerede al deres arbejdskraft i omsorg og økonomiske aktiviteter såsom syning af børnetøj, tøjreparationer, preparering af fisk, bærplukning osv.

Hvor nogle yngre familier lignede tilflytterne i deres måde at skaffe indtægter til familien på, så var der altså en vigtig forskel mellem tilflytterfamilierne og de «moderne» Veggefjordfamilier: Hvor tilflyttermænd og -koner forsøgte at *dele* alle hjemmeopgaver ligeligt, fortsatte de fleste Veggefjordkvinder, som tjente penge, med også at udføre alle de traditionelle kvindeopgaver.

I et par af de familier, hvor kvinderne begyndte at arbejde, blev ægtefællerne skilt. Det var de første skilsmisser i fjorden. Manden flyttede ud. Et par andre familier flyttede sydover til forstæder til større byer.

5. Social forandring i Veggefjord

I det foregående kapitel har jeg først forsøgt at gengive veggefjordingernes selvpræsentation. Derefter har jeg præsenteret mine egne førsteindtryk af det, der karakteriserede Veggefjordsamfundet i 1975: Hvilke arenaer samles folk på (missionsforeninger, etc.), hvordan er deres relationer til hinanden udformet (mand-kone, mor-barn etc.), hvem arbejder sammen om hvad (mand-kone, kvinde-kvinde).

Veggefjordingernes selvpræsentation giver i sig selv ikke grundlag for at formulere påstande om, hvordan samfundet konkret har været organiseret i de 60 år, som beskrives af veggefjordingerne selv. Men vi får et klart billede af, hvilke forskelle som findes i ældre og yngre Veggefjordkvinders og -mænds myter og idéer om verden. Disse kan henføres til vigtige forandringer, som har fundet sted i mænds og kvinders livsvilkår. Ser vi på disse ændringer i livsvilkår, kan vi groft udskille følgende «epoker» i disse 60 år:

- 1) Tiden før missionsforeningerne
- 2) Missionsforeningsepoken
- 3) Nye kvindeforeninger dukker op.

Når det gælder tiden før 1975, har vi indikationer på, at de konkrete mellem menneskelige relationer kan have været anderledes end de fremstilles. F.eks. må vi antage, at «du må gøre noe for andre»-syndromet dækker over megen social kontrol – og at ikke alle har været lige berettiget til at modtage hjælp – eller har ønsket at få hjælp. Men vi vil alligevel antage, at hjælpesyndromet og lighedsideal er grundtemaer. De repræsenterer fremdeles grundtræk i den kontekst, som i hvert fald nogen Veggefjordkvinder skaber for deres handlinger, og som det er nødvendigt at

kende til, hvis vi skal forklare ændringer i kvinders fællesskabsformer og i den mands- og kvindeidentitetsforvaltning, som pågår i 1975. Hjælpesyndromet siger os noget vigtigt om kodefællesskabet.

Den første tid gav mig også et klart indtryk af, at kvinder og mænd sammen og hver for sig nu deltog på andre arenaer end de gjorde i gamle dage, dvs. for 60 år siden (Alette). Da var der i hvert fald en arena, som samlede både mænd og kvinder: ungdomsforeningen. Det synes som om Veggefjordkvinder i mellemtiden har fået monopol, for ca. 40 år siden, på en ny og mere omfattende omsorg (kontrol) for andre veggefjordinger, mænd og kvinder, samtidig med at grundideer om selvhjulpenhed fortsat blev holdt i hævd. Både for 60 år siden og for 40 år siden var havet fortsat den vigtigste mandsarena. Hvor manden skulle skaffe fisk og kontanter, skulle hun bidrage med sex og opvartning. Fisk og kvinder var i mænds forestillingsverden meget nært forbundet med hinanden.

Flere udsagn tyder imidlertid på, at mændene i efterkrigstiden har mødt nye idéer og forestillinger hos deres kvinder, når de kom fra havet. Nye arenaer for kvindesamvær var blevet skabt, missionsforeningerne. Her kunne kvinder formulere nye idéer om, hvad en ægtemand skulle yde. Mændenes position i bygden blev måske til og med præget af konens position i kvindefællesskabet? Mændenes myter blev derved udfordret. Måske blev de presset til at tilegne sig en for dem ny indsigt i, hvad som foregik i kvindefællesskabet, eller i det mindste være mere optaget af hvad som optager konen af praktiske og mere åndelige spørgsmål?

I samme periode konsolideres et mandsledet fællesskab i Nordfjord. Den nordfjordske livsanskuelse går på, at «i ditt ansikts sved skal du ete ditt brød», og ingen ydre synlige handlinger for andre kan give legitimitet og identitetsbekræftelse for en mand – bare en demonstration af nøjsomhed, autoritet over familien og et religiøst fællesskab mellem mænd (fiskere). Kvinderne skal være tilbageholdne og «tie i forsamlingen».

Under min første tid i Veggefjord forsøgte jeg at være åben for hvilke slags fællesskaber, som fandtes – og ikke at have nogle a priori formeninger om, hvilke arenaer eller sociale relationer, som havde størst betydning for udformningen af det lokale sociale system. I tillæg til husholdningen, hvor mand og kone samarbejdede om produktion/forbrug, syntes der at findes mange andre

arenaer for samarbejde – ikke bare når det gælder fordeling af mad/tjenester, men også når det gælder forvaltningen af andre slags værdier: sociale, religiøse og moralske – alle med sin specielle problematik med hensyn til kontrol/indflydelse. I tid og rum havde mand og kone meget mindre med hinanden at gøre end de hver især havde med andre.

Når jeg ser udover disse fællesskaber, arenaer, som fremstod for mig, da jeg kom til bygden, fremkommer der en klar skillelinje, hvorover næsten ingen kommunikation finder sted. Det er mellem Eliassen-folk (dvs. kvinder) og «de andre». Mit kendskab til «de andre» forblev meget overfladisk, hvilket forekom mig at blive den logiske konsekvens af, at mine første kontakter udviklede sig med Eliassen-folk. Den rolleforhandlingsproces, som udviklede sig mellem dem og mig og mellem vore familier (vi som var repræsentanter for storsamfundet), gjorde det hurtigt klart, at det ville blive taget ilde op, hvis jeg forsøgte at opnå et nært forhold til de, som befandt sig på den anden side af den usynlige mur. Hvor «de andre» opfattede Eliassen-folk som nogle der ville skaffe sig illegitim indflydelse, opfattede Eliassen-folk nok «de andre» som lidt enklere, lidt mindre civiliserede end sig selv – samtidig med at de måske var sårede over at blive afvist i deres forsøg på at gøre gode gerninger. Med folk mener jeg her kvinder. For mænd, dvs. på havet, havde denne forskel ikke samme relevans.

Men også andre skillelinjer mellem folk var under udvikling, da jeg var der. Det var mellem Eliassen-folk. Ikke bare kunne man se, at mænd indgik i nye forhandlinger med kvinder. Kvinder havde også meget at forhandle om indbyrdes, viste det sig. De forhandlinger skal vi se nærmere på i det følgende, hvor vi skal aflægge besøg på kvinde- og mandsarenaer i Veggefjord i 1975.

Analytisk værktøj

For at forstå og forklare udviklingen i det veggefjordske samfund kan vi altså ikke udelukkende basere os på veggefjordingernes egne forklaringer. Veggefjordingernes beskrivelser og forklaringer kan imidlertid bruges som udgangspunkt for en analyse af udviklingen, som fandt sted i 1970'erne.

Det er nødvendigt at gøre rede for det antropologiske analyseværktøj, som mine forslag til forklaring af udviklingen i Vegge-

fjord vil være baseret på. Det værktøj, jeg vil præsentere, bygger bl.a. på teorier om, hvorledes sådanne kulturforskelle, som de vi nu har mødt, udvikles og ændres. Den grundlæggende ambition, som ligger under det teoretiske værktøj, er en størst mulig åbenhed over for spørgsmålet om, hvilke typer samfundsdynamikker, som har størst forklaringspotential.

Først vil jeg give en nærmere definition af kultur: Med kultur henviser jeg til de *regler*, som ligger til grund for folks daglige handlinger, relevansregler. Disse regler bestemmer, hvilke træk ved situationer og i møder mellem folk, som skal gøres gældende, relevante. De bestemmer også, hvilke opgaver, som skal udføres og på hvilke måder. Systematisk håndhævelse af relevansregler for opgaver, situationer og personer er vigtige tandhjul i det maskineri, som fører til det aggregerede mønster, det sociale system, som vi til enhver tid finder i et lokalsamfund. Det er forskerens opgave – med baggrund i kendskab til et samfund – at lave hypoteser om, i hvilke arenaer for interaktion, sociale felter, de handlinger foretages og beslutninger træffes, som er *særlig* vigtige for, at visse relevansregler vedligeholdes/ændres (Grønhaug 1978). I Veggefjord var det i 1970'erne for eksempel aktuelt at udforme nye lokale relevansregler (rangkriterier) for vurdering af de mænd, som ikke længere fiskede, og for de kvinder, som i den sidste tid havde vovet springet og taget job uden for bygden.

Relevansreglerne definerer på den ene side «virkeligheden» (Berger og Luckmann 1966), de former folks ethos (Geertz 1977), på den anden side former de de identiteter, folk får og bliver afhængige af at få bekræftet. De henviser til specielle måder at konstruere *sociale personer* på. Sociale personer er igen sammensat af et vist antal status, som ofte modsvarer forskellige andre status i *status-sæt* (mor-søn, sygeplejer-læge). Det empiriske indhold i en status varierer fra samfund til samfund. Til en status svarer en eller flere *roller* (sygeplejer over for læge og over for patient). Det varierer også fra samfund til samfund hvilke status, som kan kombineres i knipper, repertoier, til sociale personer. *Et samfund har således et specifikt social person-inventar med forskellige former for statusrepertoier.* I tillæg er i nogle samfund visse status *dominante*: dvs. de afgør, hvilke andre mulige status en aktør kan have. Køn, klasse og etnicitet gives hyppigt en sådan dominans.

I Veggefjord har statusinventaret specielle kendetegn. Køn er

dominant. Med få undtagelser er status, som mænd kan have, utilgængelige for kvinder. Inden for de kvindelige såvel som de mandlige sociale personer er alder dominant. Både de statusknipper, som ældre og som de yngre kvinder har, har de empiriske kendetegn, som af Barth kaldes «hel person», i modsætning til «sammensat person» (Barth 1981, kap. 7).

Statusknipper som har empiriske kendetegn på «hel person» er typisk for «elementære», enkle, samfund. Gluckman betegner (1955) relationerne, som sådanne samfund er bygget på, som *multiplekse*. Dvs. der er få status, men til det enkelte status-sæt er knyttet mange forskellige roller – og dermed opgaver. Statusen 'kvinde' kan f.eks. være tilstrækkelig i mange sammenhænge. Der foretages ingen klar markering i konkrete situationer og møder af, hvorvidt det er i egenskab af 'datter', 'nabo', 'veninde', at et specielt samarbejde udføres. Samværsformen har lille 'skala', lille udbredelse. Modstykket er sammensatte personer i *komplekse* samfund, hvor manden kun slår søm i i egenskab af 'snedker' eller 'selvbygger', relevansreglerne har *kontrakt* karakter og relationerne er *simplekse* (Barth 1981, kap. 7). I sociale systemer, hvor relationer har kontrakt karakter, sanktioneres partnere, hvis de forsøger at gøre andre status gældende end de, som er defineret som relevante for interaktionen. For eksempel kan det betragtes som korrupsion, hvis en slægtskabsrelation får betydning for en bureaukrats behandling af en klients sag. Et sådant system indebærer muligheder for intens kommunikation mellem mennesker, som ikke ved noget særligt om hinanden, udover at partneren eventuelt er «arbejdstaker», «forælder» o.lign. Derfor muliggør denne kommunikation kontakt, interaktion,¹ mellem mennesker over store geografiske afstande og mellem mange flere mennesker end hel person-interaktionsformen. Den har stor skala – stor udbredelse. På den anden side medfører sådanne relationer altså, at man fra situation til situation insisterer på, at mange aspekter ved en persons livssituation er irrelevante.

Gennem at påvise, hvorledes relevansregler gennem forhandlinger ændres eller opretholdes i interaktion på en arena i et socialt felt² som f.eks. på et lokalt planlæggermøde mellem planlæggere og veggefjordinger, kan vi forklare en ændring i det sociale system, et lokalsamfund er. Dermed undgår vi at forudsætte, at ændring i opførsels- og tænkemåder følger automatisk af f.eks. økonomiske ændringer (Grønhaug 1978, Barth 1981:122).

Jeg vil forsøge at vise, at de processer, som finder sted i og uden for Veggefjord i 1970'erne, og som trækker veggefjordingerne ind i en del nye sociale felter, resulterer i en konsolidering af en overvejende små-skala type (hel person) personkonstruktion for kvinder. For en del yngre mænds vedkommende finder vi, at fundamentale ændringer finder sted i deres relationer til «sambygninger». Resultatet af dette er, at dele af deres «person» er sammensat – den har storskala-karakter.

Der er nogle universelle principper, som følger ethvert sæt af relevansregler, referencerammer, som det er vigtigt at være opmærksom på, hvis man skal fange sociale processer ved at tage udgangspunkt i folks adfærd. Relevansreglerne, dvs. kulturen, deler ikke bare verden op – de *definerer* som sagt også verden, virkeligheden. Dette sker bl.a. gennem den kontrastering, som enhver kategorisering indebærer. Hvis vi siger, at en pige er feminin, siger vi også, at hun ikke er «maskulin». Det er kun igennem en klar markering af hvad man ikke er, hvad noget ikke betyder, at et begrebs mening kan gøres klar.

Relevansregler, kategoriseringer, kan altså også betragtes som «domme». Under socialisering tilegner en person sig gradvis en beherskelse af de kulturspecifikke regler, som forbinder status i status-repertoarer. Det er vigtigt at huske, at disse regler svarer til et sæt med måder at opfatte verden (ethos), andre og ikke mindst sig selv på: Det betyder bl.a., at aktøren selv «automatisk» forventer, at andre forholder sig til ham/hende på specielle måder. *Identitet* defineres her som: *den socialt skabte del af en persons selvopfattelse sådan som vedkommende er afhængig af at få den bekræftet* (Mead 1934). Hvis ikke andre forholder sig til en aktør på en måde, som stemmer overens med dennes selvopfattelse i forskellige situationer, bliver aktørens identitet ikke bekræftet. Man måtte da begynde *forhandlinger* om personregler (status, rolle) og situationsregler. Gennem den afhængighed, som en bærer af en status således har «oparbejdet», dannes på en måde grundlaget for en dynamik. Dynamikken styres af en persons forsøg på at omdefinere andres kategoriseringer af sig selv og dermed også af situationsdefinitionen. En partners «forkerte» kategorisering vil i bedste fald opleves som morsom – i værste fald meget omkostningsfuld. Tænk blot på, hvordan det føles at blive behandlet som om man er mand, hvis man er kvinde – og omvendt, som barn, hvis man er voksen, osv. I ændringsprocesserne sker

dette ustandseligt (Goffman 1977). Folk optræder på stadig nye arenaer og i nogle tilfælde fører det til, at de også på andre «ældre» arenaer spiller op til gamle «samhandlingspartnere» på nye måder. Som det vil fremgå, er det særlig yngre mænd, som gør dette, mens kvinder ikke gør det. De betingelser, som beforder de nye kvindelige sociale personer har med andre ord en anden karakter end de, som skaber mandens.

Når man har fundet frem til den konkrete udformning, som relevansstrukturer får, kan man lettere specificere de faktorer, politiske, økonomiske omstændigheder, interaktionsformer på bestemte arenaer, i specielle felter, som udvikler dem – og vice versa. Vi kan vise, hvordan nye eller ændrede relevansregler i en arena får følger for andre arenaer og for det lokale samfundsmønstre generelt (Grønhaug 1978).

Når man således tager udgangspunkt i spørgsmålet om, hvad der på mikroplan, dvs. i situationer, hvor folk udfører handlinger i fællesskab (interagerer), udvikler forskellige egenskaber ved makroprocesser, har man en god metode til at finde alle de relevante årsager, determinanter, i denne udvikling. Er man f.eks. optaget af, hvad der præger udformningen af kvinders tilværelse, kan man både undersøge, hvilke begrænsninger/muligheder kvinders egen optræden repræsenterer for kvinders vilkår, og hvilke begrænsninger/muligheder mandsdominerede interaktionsfelter såvel som specielle ændringer i storsamfundet byder på.

Med udgangspunkt i 1) et kendskab til det, som er væsentlige temaer for mænd og kvinder, 2) kendskab til vigtige arenaer, og til det, som ligger i relationen mellem folk i 1975, skulle vi nu kunne komme med forslag til analyse af de personkonstruktionsprocesser, som fandt sted i 1970'erne.

Den skematiske to-delning (multipleksitet, simpleksitet) af det, der karakteriserer grundtræk ved relationen mellem mennesker og dermed de status og sociale personer de indgår i, er selvsagt grov.

I den fase af Veggefjords historie (i 1970'erne), hvor *kvinder* begynder at «arbejde» (få løn), og landbrug nedlægges, skaber kvinders handlinger en personkonstruktion, som stadig muliggør multiplekse relationer. Den fortsætter med at have de egenskaber, som man gerne finder i småsamfund. Kvinders øgede kontakt med storsamfundet har altså *ikke* resulteret i en radikal omformning af de relevansregler, som angår kvinderrollerne og de måder at defi-

ner situationer på, som eksisterede tidligere. De aggregerede udtryk for dette ses deri, at et kvindespecifikt veggefjordsk ethos genskabes. Det er f.eks. fortsat lokalt definerede forståelsesmåder, som forsøges brugt over for repræsentanter for storsamfundet og en lokal kvindeidentitet, som søges bekræftet. Kvinderne opretholder på denne måde en «økonomisk» kommunikationsform, som er baseret på, at alle kender alle, og som gør det muligt for mange kvinder hurtigt at etablere de samme fortolkninger af nye fænomener. Men som vi skal se: kvinderne får dog i stadig større grad problemer med kontakten med storsamfundet.

Det statusrepertoire, som er tilgængeligt for *mænd*, favner videre. Men også for dem er alder dominant. De ældre er bare fiskere. De yngre, mandlige sociale personer er karakteriseret ved, at de er sammensat af et stadig voksende antal status, dvs. et stort statusrepertoire – og ved, at der udformes nye roller til de «gamle» status. Majoriteten af disse nye status, som er tilgængelige for yngre mænd, er forbundet med relevansregler, som er typiske for komplekse samfund. De konstituerer relationer, som har kontrakt-karakter. Flere af disse mandlige status kan slet ikke spilles ud lokalt; der er ingen relevante komplementære status. Udformningen af de vigtige, nye mandsstatus finder sted i interaktionsfelter, som rækker ud af bygden: arbejdslivet, på partimøder, på forældreforening. Hvis flere Veggefjordmænd enes om nye, alternative rangskriterier for mænd i Veggefjord, sker det på en eller flere af disse storsamfundstilknyttede arenaer. De nye relationer, som yngre mænd involveres i, får derved kontraktkarakter. Dette kommer til udtryk lokalt ved at yngre mænd, som bærer flere sådanne status, forholder sig fundamentalt anderledes end gamle mænd og kvinder til samhandling (interaktion) i bygden. De kræver en klarere situationsdefinition og status- og opgaveafgrænsning, end de øvrige veggefjordinger vil gå med på. De prøver f.eks. at få koner til at tage mindre hensyn til deres mødre i bestemte sager. Morens synspunkter *bør* kunne defineres som irrelevante for en række sager, som «egentlig» kun angår ham og hende, mener de. De føler sig fremmede. Nogle af disse mænd forlader Veggefjord i den periode, jeg er der.

Mødet mellem Veggefjord og storsamfundet – via de forskellige sociale felter, hvor mænd og kvinder spiller deres nye status ud, skolearena, partiforening, arbejdspladser – resulterer således i udviklingen af overvejende to *forskellige* måder at organisere

interaktion og samvær på. Den ene type, den multiplekse, forvaltes af kvinder i en række overlappende lokale og storsamfundstilknyttede arenaer. Den anden, den kontraktprægede, af mænd i stadig mere storsamfundsprægede sammenhænge. At forene disse til et fælles socialt univers byder på stadig større problemer for veggefjordingerne. Problemer, som det viser sig kån komme til udtryk i forholdet mellem mand og kone. Det ser ud som om køn repræsenterer en så vigtig skillelinje, at vi en del forenklet kan sige, at veggefjordkvinderne overvejende optræder over for hinanden og andre på en hel person-måde, mændene på en sammensat person-måde. Dette betyder også, at kvindernes identitetsudformning har en sådan karakter, at *de* kan få bekræftelse på næsten alle status hos alle medlemmer af lokalsamfundet. Flere og flere mænd får bare bekræftelse lokalt på nogle af deres status, dvs. dele af deres person. Deres forsøg på at få accept i bygden for en del nye status afvises.

Vi kan registrere, at rolleudformningsprocesserne, som finder sted i og uden for Veggefjord, producerer en *forståelsesbarriere mellem Veggefjord og Verden, som går tværs gennem middelgenerationens husholdninger.*

6. Hvilke processer former de forskellige sociale personer i Veggefjord?

På baggrund af de foregående kapitler, kan vi mere præcist pege på, hvordan veggefjordinger definerer opgaver, personer og situationer. Vi kan specificere det lokale statusinventar og de lokale hovedformer for sociale personer, som Veggefjordmænd og -kvinder kan være bærere af, med det formål for øje at finde nogle af de omstændigheder og processer, som former dem.

Vi har set, at ældre og yngre veggefjordinger ønsker at realisere forskellige værdier. Alette, som var blandt de ældste i fjorden, ville gerne have mere dans og musik, hendes yngre medsøstre ville absolut ikke have det. Hvor Alette snakkede åbent om alle konflikter, understregede de andre sammenhold, enighed, lighed. Hvor Alette snakkede om at overleve og om naturen som overmagt, snakkede de andre om at gøre noget for andre, i Guds navn. Hvilke forskelle i hvordan kvindeidentitet er udformet, ligger der gemt i dette? Og hvordan er de eventuelt skabt?

Før jeg vil præsentere et forenklet skema over de sociale personer, som jeg mener at kunne identificere, vil jeg understrege, hvad veggefjordingerne har fælles. Først og fremmest, at de alle har en oplevelse af at være veggefjording og af, hvem der er veggefjording. Den oplevelse af bygdeidentitet kommer frem i alle veggefjordingers omtale af nordfjordinger, Skutehavn og det øvrige Norge, og i forhold til mig. De behøver på ingen måde dele opfattelser om Gud og verden, ej heller dele viden om verden. De behøver heller ikke opleve Veggefjord på samme måde. Men de har en speciel «veggefjordsk» forudsætning for at gøre ting i fællesskab. Veggefjordingerne har en fælles evne til at håndtere «al forskelligheden» mellem veggefjordinger på hvad de selv vil identificere som en veggefjordsk måde – en måde, som en udenforstående må bestræbe sig for at lære.¹

Et udtryk for dette finder vi bl.a. i det vi har set er veggefjordingers forklaringer på forskellige forhold. Det er «Peter», ikke omstændighederne, som er skyld i, at man ikke får kredit længere. En veggefjord-købmands identitet bekræftes gennem en speciel hel-person-måde at behandle «sambygdinge» på. Det er kun hvis han behandler «sambygdinge» som Anders og Jacob – og ikke som «kunder» at de giver ham bekræftelse som lokal købmand. Behandler han dem som «kunder», bryder han en grundlæggende veggefjordregel for interaktion. Det er hans skyld – sådan som de ser det. Der er tale om et moralsk fællesskab, en fælles måde at aflæse naboers optræden og nye initiativ på (Bailey 1971, Eidheim 1981). Det samme moralske fællesskab kommer frem gennem veggefjordingers umiddelbare reaktioner på tilflyttere: «Han baker brød», «De bruger så mange penge». Gennem sådanne reaktioner udtrykker veggefjordinger, hvordan de definerer tilhørighed til Veggefjord. Denne identitetsfølelse kan meget vel bekræftes, også selv om nogen mener, at det bare var før i tiden, det var værd at være veggefjording, imens andre mener, at det først er nu, hvor der er kommet velstand til stedet «at-det-er-verd-å-høre-til-her». Dette fællesskab kodificerer de også delvis som en kontrast til hvad nordfjordinger, byfolk og tilflyttere står for.

Det er altså karakteristisk for det veggefjordske sociale system, at man kan kræve, at man behandler hinanden som hele personer (Anders og Jacob). På den måde bekræfter man hinandens identitet som veggefjording, man viser, at de andre er «folk man kender», ved hvor bor, ved hvordan lever; med andre ord kender vedkommendes position i husholdningen og slægtskabsnetværket.

Alle veggefjordingers virksomheder var og er til dels stadig meget stærkt knyttet til naturens årscyklus og økologiske forhold. I det veggefjordske samfund findes der ikke så mange adskilte arenaer for interaktion som i bysamfundet. Der er mange virksomheder, men organiseringen af dem er relativ enkel. Den er hovedsagelig baseret på få status. Og organiseringen af aktiviteter, som har med husholdningernes levedygtighed at gøre, er de mest centrale, men de foregår ikke nødvendigvis i husholdningen. De mest iøjnefaldende principper for organisering af status i sociale personer er køn og alder. Som vi har set, har yngre mennesker tildels andre opgaver end ældre. Store ændringer har fundet sted i de udfordringer og oplevelser, livet i Veggefjord har budt på for den ældre og yngre befolkning. Disse kritiske ændringer kan spo-

res som en ændring i fordelingen af status og roller, i konstruktionen af sociale personer, og dermed i social organisation.

Alle ældre mænd i Veggefjord havde haft arbejde som fiskere før eventuel overgang til byggeri og anlægsarbejde. Alle ældre kvinder havde drevet landbrug. I 1970'erne var det bare godt under halvdelen af den yngre befolkning, som havde sådanne status.

Veggefjordkulturen var stærkt præget af en forskel mellem kønnene. For at sætte det på spidsen: mænd var en slags væsener, kvinder en anden. Komplementariteten var fremtrædende i fordelingen af opgaver såvel som i udformningen af idealer. Som vi har set identificerede mænd sig med havet, fiskeriet, kvinder med hus, børn og landbrug. At nægte at give et nap med i stalden understregede således en mands mandighed. At klare alt på land understregede en kvindes kvindelighed.² Særlig for den ældre del af befolkningen var den maskuline og kvindelige sfære så skarpt adskilt, at en kvindes og en mands relative rang og prestige i bygdesamfundet ikke afficerede ægtefællens i nogen synderlig grad. Man huskede en kvinde for hvad hun var, fordi kvinder samarbejdede om mangt og meget, en mand for hvad han var, fordi man havde kappedes om at være en god fisker. En mand og en kone var afhængig af hinandens bidrag til føden. Ægteskab var overvejende vurderet som et komplementært arrangement, når det gjaldt fysisk og socialt arbejde. Det kunne fungere eller ikke fungere erotisk og seksuelt. Gennem at snakke om havet kunne en mand nærme sig en kvinde erotisk – og omvendt. Der synes imidlertid at ligge vigtige forskelle i kønsrolleorganisering gemt i de tre voksgenerationer i Veggefjord.

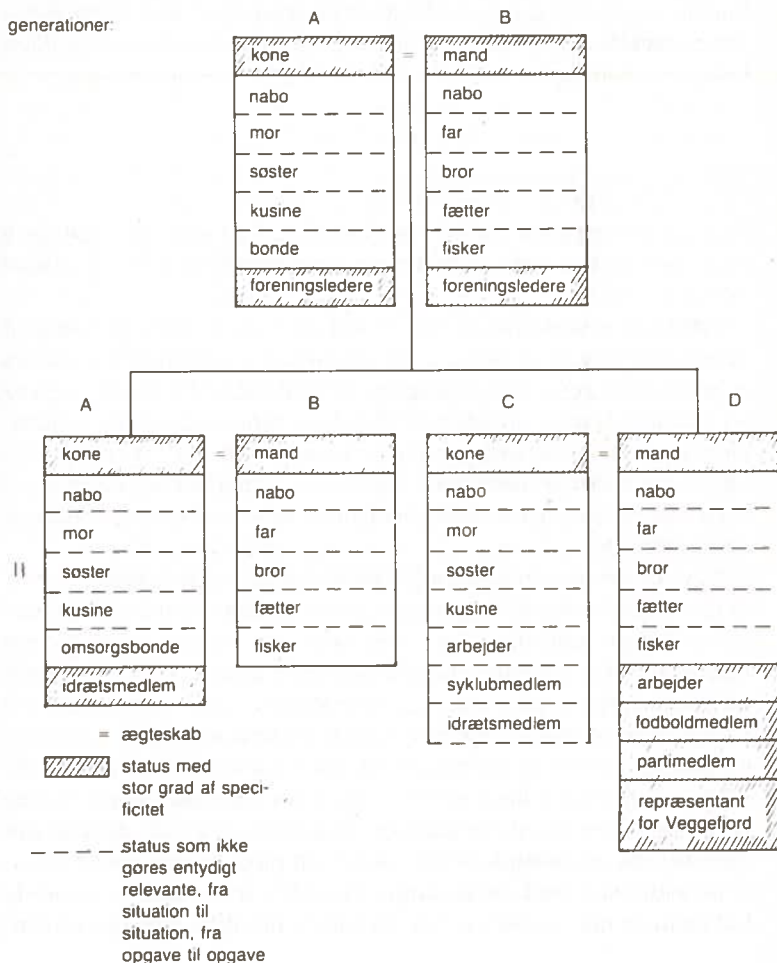
Når Alette, som er næsten 100 år gammel, snakker, fremgår det, at livsvilkårene for 60 år siden var meget hårde. Man havde måttet flytte meget omkring. At feste og danse rummede imidlertid muligheder for en udlevelse for mænd og kvinder, som i hendes øjne var helt legitim. For de ældre kvinder, som var yngre end hende, var en sådan organisering af forholdet mellem kønnene utilladelig. At feste og danse var for dem synd. Intim kontakt mellem mand og kvinde skulle reserveres ægtefolk. For forældre til de helt unge var dette normer, som blev stillet op, og som det forventedes, at de sørgede for, at de helt unge levede op til. Vi så, at de ældre var vrede på de yngre forældre, som var så vege, at de lod de unge tage til byen.... og de ville heller ikke låne sanitetshu-

set ud til dagens forældregeneration, hvis det var for at arrangere dans og andet syndigt.

At jeg var bærer af et helt anderledes kønsrollemønster afsløre- des i mine forsøg på at få noget at vide om fiskeriet gennem at spørge om at få lov til at komme med på havet. Jeg forstod ikke i første omgang, at et sådant fremstød repræsenterede et «forslag» til situationsdefinition, som man ikke kunne forhandle om

Figur 1. Skjematisk fremstilling af de 6 hovedformer for personer i Veggefjord i 1970'erne

generationer:

engang. At bede om at Hagbart og doktorens kone skulle tage alene på havet skulle ses på som en saglig affære, gik bare ikke an. Det var det samme som at vise, at jeg ikke kendte til de elementære regler for situationsdefinition, som gælder interaktion eller samhandling mellem Veggefjordmænd og -kvinder.³

Hovedtrækket ved Veggefjord er, at ægteskab, svogerskab, forældre/børn-forhold, naboforhold udtrykkes i forskellige former for produktivt samarbejde, konsum, omsorgsydelser m.m. og knytter mænd og kvinder i de forskellige generationer og huse sammen på kryds og tværs. For at få et bedre greb på mangfoldigheden i dagliglivet, og på den ændringsproces vi står overfor, vil jeg nu nærmere præcisere de hovedaktører, som fremtræder i den lokale befolkning.

Kvindens statusrepertoier

På fig. 1 har jeg givet en skematisk og forenklet fremstilling af de 6 typer sociale personer, som den sociale organisation i Veggefjord særlig præges af.

Følgende er karakteristisk for den type social person, som den ældre generation kvinder i Veggefjord repræsenterer. Alettes generation er ikke med i skemaet. Den sociale person, nr. 1 A, er sammensat af status knyttet til mand og børn: dvs. status kone og mor. Som vi har set, vil sociale personer af typen II A, B eller C, og D ofte være hendes børn. Mandens samarbejdspartner i fiskeriet kan godt være hendes bror, men er oftest hans. Naboskab og søskendeforhold og produktions- og omsorgssamarbejde falder sammen med en type egalitær, komplementær rolleudøvelse, hvor opgavetyper og anledning mere end status bestemmer udformningen af handlingsfællesskabet. I de fleste situationer gøres spørgsmålet om man deltager i handlingsfællesskabet i egenskab af søster, datter, nabo eller blot en anden jævnaldrende Veggefjordkvinde ikke relevant. Den fuldt optrukne linje henviser imidlertid til en status, som omtrent alle kvinder i den aldersgruppe har: lokal leder for en eller anden national forening. Denne status modsvarer kvindelig foreningsmødedeltager i et statussæt, som kommer klart til udtryk, som vi skal se siden på foreningsmøder – i et autoritetsforhold, som også synes at smitte af på kvinders samværsformer i en del andre arenaer, hvor ældre og yngre kvin-

der mødes – og hvor slægtskab og naboskab underkommunikeres i interaktionen. Denne lederstatus' andre rollesæt, leder-leder, spiller disse kvinder ud udenfor Veggefjord på fylkes- og årsmøder i de forskellige foreninger med religiøse eller humanitære formål. Et vigtigt træk ved rolleudøvelsen i disse sammenhænge er, at Veggefjordkvinderne vil optræde som hele personer, dvs. at også i de situationer kan nær sagt alle status de bærer gøres relevante: bygdekvinde, husmødre, tidligere jordbrugere med ansvar for deres eget lokalsamfunds moralske ve og vel. Fra deres egne referater fremgår det, at de på disse repræsentative møder med andre kvinder kan være bygdekvinde sådan som de selv synes at definere det. De oplever at kunne «snakke sitt språk», bruge deres kode. Vi skal se, hvilke konsekvenser det som sker i denne arena i dette nye sociale felt synes at få for Veggefjordsamfundet.

Alettes frejdige beretninger om vekslingen mellem hårdt arbejde og lystigt liv tyder på, at der har fundet en skærpelse sted af kristne krav.⁴ Forvaltningen af Guds ord er så at sige blevet en opgave som udtrykker kvindeidentitet.

Deres protester i egenskab af ledere mod brug af bedehus og sanitetshus til dans og andet vidner om, at en tidligere noget anderledes organisering af forholdet mellem mand og kone, af forholdet mellem sex, erotik og produktions- og konsumfællesskab er blevet omformet. En offentlig mand-kone relation var vokset frem, hvor det som stod i fokus fortsat var fællesskab om overlevelse, men nu også om altruistiske opgaver i Guds navn. Den tidligere foreningsaktivitet, hvor både mænd og kvinder deltog, og hvor man dansede osv., var forsvundet. I stedet havde foreningslederne nu et religiøst forankret handlingsfællesskab, som – når de havde kontakt med mænd, som ikke var fra bygden – forlenede kvinder med den altruistiske aura og den trosbetingede tryghed, som de også selv ønskede at formidle og som slog mig, der kom fra det urbane universitetsmiljø. I den grad at præster og lægprædikanter altid var mænd, kan vi sige, at det status-sæt indebar en ny og anden type kønskomplementaritet – mellem mandlige repræsentanter for det religiøse Norge og kvindelige repræsentanter for Veggefjord. Når disse mandlige gæster var på besøg i de lokale, nu rene kvindefora, legitimerede de statusforskellen mellem ledende og andre kvinder, og de bekræftede nye, vigtige sider ved lokal kvindeidentitet, attraktivitet mellem kvinder og mellem mænd (troskab), sådan som dette blev udtrykt

gennem husindretning, generøs kaffeservering, smørrebrød og «lefse».

Det var først forskellen som slog mig, men sidenhen kunne jeg også spore en lighed med mit universitetsmiljø. *Forskellen* gik på den tryghed, disse ældre kvinder udstrålede, en type tryghed, som ikke var at finde på universitetet. De syntes ikke at tvivle på, hvem de var, og hvordan de skulle få bekræftet alt hvad de stod for. Og alt det de stod for havde på en selvfølgelig måde klar forankring i, at de var kvinder. Menneskene på universitetet kom fra by og land i hele Norge; de havde forskellige fag, forskelligt køn, forskellig alder. Megen snak og forhandling mellem kolleger i hverdagen syntes at dreje sig om, hvilke måder man skulle vurdere hinanden på, hvad som var legitime krav på bekræftelse i forskningssammenhænge, i venskabssammenhænge, i kollegasammenhænge, i politiske sammenhænge. Der kom stadig mange forslag på bordet, forslag til faglige rangkriterier, politiske, ideologiske rangkriterier: I den grad man havde behov for bekræftelser på kønsidentitet, for at knytte arbejdsydelser til f.eks. sin kønsidentitet, blev det straks sanktioneret på en sådan arena. Kommunikation om køn blev henvist til et indirekte erotisk spil, som let kunne bortforklares, hvis det blev direkte tematiseret.

Ligheden mellem disse kvinder og universitetsmiljøet lå i iveren for at frelse andre, gøre noget for andre. Også på universitetet var der en debat i 1970'erne, der lignede den mellem Nordfjord og Veggefjord, om hvad der var den rette forståelse, ikke med henblik på, hvordan enkeltmennesket skulle tænke og tro, men med henblik på, hvad der kunne sikre, at alle underprivilegerede kunne få bedre kår. Enkelte forstå-sig-på-ere forlenede andres tale med legitimitet, osv.

Engagementet begge steder tiltrak mig meget. Igen blev jeg fristet til en sammenligning. Først med mit barndomsmiljø i 50'ernes København, som på den baggrund fortonede sig så afskærmet, så lukket, så lidt engageret i at frelse andre. Hvad foregik der på den anden side af Lyngbyvejen? For ikke at snakke om andre steder i Danmark og verden i øvrigt? Det var der ikke så meget snak om.

Retrospektivt synes tilværelsen at have drejet sig om at skabe trivsel og materiel tryghed i det nære miljø. Jeg oplevede begge dele i fuld udstrækning, i familien, på vejen, på skolen. Det var arbejdsomhed, ansvar for sine, som blev fremelsket. Vi børn

vidste om og forstod kun lidt af, hvad som foregik uden for vort snævre univers. I sidste klasse på folkeskolen arbejdede hele klassen dog med en stor udstilling om FN og et teaterstykke om fred, «Pax», hed det. Jeg mindes, at vi ikke rigtig havde nogle begreber om konflikter, men at vi gerne ville have, at andre skulle have det ligeså godt som os.

Dernæst var det fristende at spørge sig – når engagementet begge steder var så stærkt – hvilken af de to typer handlingspræmisser, som gav størst handlekraft i det nære miljø? Umiddelbart virkede det som om, at disse kvinder hver især udrettede mere for flere end alle vi, som diskuterede. Den tid og de kræfter, som blev brugt til at forhandle sig frem til enighed, som godt kunne ændres over natten, fortonede sig så endeløse... Desto tristere ville det være, om den indsigt, vi alle forsøgte at analysere os frem til, ikke skulle kunne favne videre uden for universitetet: havde vi grundlag for at tro, at den skulle det? Som vi siden skal se, kom Veggefjordkvindernes spørgsmål til mig, om hvad jeg egentlig beskæftigede mig med, til at presse en erkendelse frem hos mig selv af, at jeg håbede gennem en nøje og systematisk analyse af sådanne kulturkontraster at kunne udvikle en vigtig indsigt i sociale og kulturelle processer, som kunne være til nytte for folk i Nordnorge og andre steder.

Sammenligningen gjorde det klart, at grundtemaerne i Veggefjord lignede de grundtemaer, som udgjorde konteksten for debatter på universitetet. Men forskellen med henblik på, hvorledes relationerne var udformet de to steder, fik uendelige konsekvenser for deltagernes oplevelse af andre og af sig selv – og for den enkeltes følelse af mulighed for at kunne gøre noget. Til trods for, at mange giroblanketter blev sendt til frigørelsesbevægelser her og der, til trods for mange møder, stands, osv. var den enkeltes subjektive oplevelse af at realisere målet meget svagere end missionskvindernes. Sammenlignet med den landsby i byen, i København, som var rammen om min barndom, favnede både universitetsmiljøet og missionsmiljøet meget vidt i sin ambition. Man måtte føle, at man havde en belastet fortid. Altruismen de to steder indgik imidlertid i helt forskellige spil mellem folk. Systemkonsekvenserne var helt ulige: Hvor den konkrete altruisme i Veggefjord direkte dannede grundlag for kontrol og magt i lokal sammenhæng over de yngre kvinder og «de andre», blev erklæringen om altruistiske intenti-

oner på universitetet et element i debatter om indflydelse, bl.a. om faglig indflydelse.

For at opsummere: både i bygdelivet internt og til dels i relation til omverdenen ser vi, at de ældre kvinders sociale person ligner det, vi forstår ved hel person. Skiften mellem handlingsfællesskaber medfører ikke skarpe reorganiseringer af status-sæt. Vi står over for arenaer, hvor køn, alder og lokal tilhørighed fortsat bestemmer udformningen af handlingsfællesskabet. Der er dog en specifik status, *foreningsleder*, skabt i det nye sociale felt, de religiøse foreninger, som i den fase jeg kom til Veggefjord gav ekstra autoritet til ældre kvinder som «klassifikatorisk mor». ⁵ Den «slog over» på rolleudøvelsen mellem kvinder, sådan at yngre kvinder udviste samme type respekt og hensyn også i andre situationer som på et foreningsmøde. Jeg har ikke dermed sagt noget – implicit – om, at ældre kvinder i tidligere generationer ikke havde en lignende autoritet, om end anderledes funderet.

For de yngre kvinder mener jeg at kunne identificere to hovedformer for sociale personer, II A og II C, hvis vi holder tilflytterne fra byen udenfor.

II A ligner den vi netop har beskrevet. Disse yngre kvinders person, – som kvinde og omsorgsbonde i Veggefjord – er omtrent ikke differentieret ud over skellet mellem ægtefælle – mor og nabo, som hos I A. Deres rolle repertoire er stærkt forankret i den lokale kultur, og rollerne veksler hovedsagelig med opgaver, samarbejdsform, som følger den etablerede måde at udnytte omgivelserne på, som jeg har beskrevet i kapitel 4. Deres mænd fisker eller arbejder i byggeri- og anlægsvirksomheder; selv har de får, eller de er «bare» husmor (omsorgsbonde) (jfr. Saugestad Larsen 1980). Der kan dog siges at være vigtige forskelle mellem de ældres og disse yngre døtres identitetsbekræftelse. Selv om forholdet til ægtefællerne er organiseret efter samme principper, komplementaritet i produktion, i begge generationer, så oplever disse yngre kvinder andre begrænsninger for deres personlige udfoldelse. Vilkårene, som de skal realisere deres kvindeidentitet indenfor, er tydeligvis ikke de samme, som de de ældre har haft og har. De fleste yngre har ikke længere får. De får færre børn end deres mødre. Ikke kun har de problemer med at få solid anerkendelse fra mødrene, «fordi de har det så let», men de har også en variation i levevis i deres nære omgivelser, som det kan være vanskeligt at forholde sig til. De tjener næsten ingen penge selv

(lidt ved at «spærre» (hænge til tørre på «hjell») fisk på kajen hvis tørfisken snart bliver afsat!) i modsætning til de kvindelige tilflyttere inklusive mig selv. Og det kan synes som om deres stærkere afhængighed af markedsvarer og tjenester gør det nødvendigt for dem at trække mandens færd, gøren og ikke mindst indtægter ind i deres vurdering af hinanden – på en måde, som er utænkelig for de ældre kvinder. De bruger tid og kræfter på hus og hjemmets indretning og møder ofte kritik hos mødrene for at bruge deres penge galt. Hvis de har lyst til at gå på restaurant eller arrangere dansefest, opfattes også det af de ældre som et brud med regler for ret forvaltning af Veggefjord-kvindeidentitet.⁶

Den offentlige norske debat om kvindefrigørelse repræsenterer også en udfordring for disse kvinder, fordi de er imod mange af de krav, som fremmes af kvindebevægelsen. Hvor de forsøger at leve op til «omsorg for andre»-forventninger hjemme og i bygden, møder de også vanskeligheder. Det er ikke længere så indlysende, hvad omsorgen, som de skal yde, skal bestå i. Hvor de forsvarer børnenes arbejdsholdning over for lærerne på forældremøder, bliver det let opfattet af lærerne som afvisning af storsamfundet. Jævnfør også deres egne udtalelser om, at storsamfundet og jeg vel vil finde dem «dumme». Det synes kort og godt ikke at være muligt at lykkes på den måde de ældres og deres egne idealer tilsiger.

På et område lykkes de fleste af disse kvinder, og det er inden for håndarbejde og bagning. Der høster de til og med beundring fra de ældre kvinder. Disse yngre kvinder forsøger stort set at realisere lokalt etablerede kvindeideal. Deres referencerammer, deres rationalitet har samme karakter, som de ældre kvinders. Deres relationer til andre er multiplekse.

II C, fig. I er en skematisering af det statusrepertoire, som en anden gruppe yngre kvinder forvalter. Det kan være fristende at kalde denne type «moderne», men det ville være misvisende. For som jeg vil forsøge at vise i de følgende kapitler, så repræsenterer denne tilsyneladende mere komplekse status-kombination *ikke* en så grundlæggende forandring af disse kvinders handlemåde og rolleforvaltning, at vi kan karakterisere deres optræden som *kontraktpræget*. Der er snarere tale om en ændring fra en type helpersonkonstruktion til en anden.

Disse kvinder har heltids- eller deltidsjob uden for Veggefjord; som vi har set, har mange job på fiskerivirksomheden i Nordfjord. Disse kvinder har etableret en syklub, hvor hensigten med

møderne og samværsstilen er en anden end i alle de etablerede foreninger. Der er ingen leder; syklubben er ikke knyttet til stor-samfundet, som alle de andre foreninger. I modsætning til de andre foreninger er denne eksklusiv i tillæg. Kun de kvinder, som arbejder, er medlemmer. Nogle der ikke er medlemmer kalder klubben for egoistklubben.

Men har vi så ikke med en ny type status og situationsdefinition at gøre, kan vi spørge. Observationer jeg har gjort på virksomheden og i syklubben siger mig imidlertid, at disse kvinder fortsat forsøger at holde på væremåder, som bygger på et tilsvarende bygdeideal (hel person), som det jeg har gjort rede for, når det gælder de ældre kvinder – men deres livsomstændigheder er anderledes. Dette leder til dels til handlingsekspérimentering og rolleløsninger, som set fra andres synspunkt er en negation af bygdeidealet. Disse kvinder, som jeg kategoriserer i gruppe II C, er denne generations ændringsagenter, sådan som de ældre har været det, men det de har lavet er et nyt *småsamfund*, hvor hovedsagelig kvinder er aktører, og hvor handlingsfællesskabet fortsat overvejende er multiplekst i sin udformning.

Mænds statusrepertoier

For de mandlige sociale personer repræsenterer forholdet mellem I og II generation derimod i større grad et brud end tilfældet var for kvinderne i den forstand, at flere status, som indehaves af stadig flere yngre mænd, har kontraktkarakter. Mændene bliver presset til at skifte mellem forskellige sociale systemer (Barth 1981:131). I kapitel 10 vil jeg vise hvorledes.

Type I B repræsenterer det repertoire, som foreningsledernes mænd har. De er og har altid været fiskere og har eventuelt i perioder jobbet med vej- og anlægsarbejde. De har en gang været med i ungdomsforeninger og fiskerforening. «Men det er mange år siden, de havde møter». De eneste større forsamlinger, som samler disse mænd i dag, er begravelser i bedehuset og basarer, som foreningskvinderne arrangerer på bedehuset eller i sanitets-huset, og hvor de kan få kaffe og «lefse». De er fiskere, arbejdere, fædre, naboer. Men samværet mellem dem præges næsten udelukkende af, at de er mænd, og videre af om det er torskesæson, jagtsæson, «høyonn» (hø-høst) osv. De ved alt om hinanden. Kun

Jens Peder har haft en speciel samfundsbetinget status, kommunepolitiker. De problemer, han har oplevet i den position, er på en måde, hvad alle yngre mænd er kommet til at føle på kroppen: uforeneligheden mellem medlemskab i den lokale mandeverden og status som arbejdstager og partipolitisk engageret i det administrative Norge. Det vil sige, du kan vanskelig lykkes med at opnå bekræftelse som mand, hvis du ikke viser interesse for fiskeri.

Som det var tilfældet for begge grupper yngre kvinder, medførte de ændrede omstændigheder, at det var vanskeligere at få bekræftelse. Men hvor kvinderne stort set lykkes i gradvist at omforme indholdet i de vedvarende multiplekse relationer – kan mændenes handlinger og valg siges at reflektere, at de mere og mere presses til at håndtere et antal nye, specifikke og kontaktpregede status i tillæg til og i konkurrence med deres lokale sociale person. For flere medfører dette en rollekonflikt, som for norges vedkommende resulterer i, at de skilles ud fra bygdesamfundet: De bliver skilt eller de flytter væk (II D, fig. 1). Vanskelighederne, som disse mænd møder, består bl. a. i at konernes nyvundne enighed om nye lokale mandsidealer er uforenelig med mændenes eget billede af mande-Veggefjord. Når mænd kommer hjem fra arbejde, møder de ofte nye krav fra kvinderne; enten om at tjene mere, tage med på ferie til Finland, passe unger, eller begynde at lave middagsmad, fordi hun er på arbejde i laksesæsonen. Når mændene kommer hjem, ofte efter langt fravær, oplever de konen – eller kvindekollektivet – som kontrollerende på en ny måde. Nogle oplever også, at konerne tager for meget hensyn til hvad mødrener mener, at de er for afhængige af de gamle traditioner.

Det er blandt yngre mænd, at man kan høre udsagn, som vidner om afvisning af lokalsamfundet; «Kona mi har jeg i hvert fall ikke hentet her!» Og disse mænd er de første, som på en arena, hvor veggefjordinger møder storsamfundet, udtrykker ønsker, som repræsenterer en klar afvisning af lokale voksenidealer for mænd: «Min sønn skal ha en god utdannelse, han skal bli til noe!»

Hypoteser

Til slut i dette kapitel vil jeg formulere nogle hypoteser om hvilke processer, som former de hovedtræk i personkonstruktionen, som jeg mener at kunne identificere i materialet præsenteret i kapitel 4.

Spørgsmålene bliver forenklet og sat på spidsen:

1. Hvordan skal vi forklare, at de fleste yngre kvinder under så ændrede betingelser fortsætter med at leve op til en lokalt defineret kvindesrolle? At de fortsætter med at forholde sig til storsamfundet på en veggefjordisk måde, dvs. insisterer på en lokal samhandlingsform, fremmer lokalt definerede krav, i mødet med repræsentanter for storsamfundet?

2. Hvordan skal vi forklare, at en del yngre mænd ikke gør det? Dvs. hvordan bliver en del mænd bærere af to forskellige typer status og idealer for mandlig optræden.

Vi har set, at der er en del betydningsfulde forskelle i de ydre omstændigheder for mænd og kvinder. Men der er også et vigtigt indre organisatorisk træk, som er forskelligt for mænd og kvinder. Vi kan se dette i de yngre og ældre kvinders handlingsfællesskab, med andre ord i foreningerne. En række forskellige forhold fører til, at de ældre kvinders autoritet og sociale kontrol over yngre opretholdes i kvindemiljøet. Dette giver også kontinuitet i de kvindedominerede fora.

Når det gælder mændene, så ser vi, at de

1. gennem nye jobs uden for Veggefjord, gennem engagement i nye lokale mandsfora: idrætsforeninger, partiforeninger, møder meget massive krav om at optræde som partnere i status-sæt af kontrakttype.

2. i deres møde med konerne hjemme – og indirekte med det lokale kvindekollektiv – presses *både* til at mestre storsamfundet på storsamfundets præmisser og til at være fleksible (= traditionel mandsrolle) i deres tilpasning til hjem og bygd.

3. i deres samvær med de øvrige mænd i Veggefjord presses til fortsat at vise en Veggefjordfisker-status, dvs. give deres optræden hel person-karakter.

Hvis vi gennem et nærmere studium af disse processer kan forklare, hvordan de seks sociale personer genereres, får vi et bedre grundlag for at forklare de samværsformer, rolledilemmaer og konflikter, som præger bygden i halvfjerdsene. Og vi får et bedre udgangspunkt til at vurdere mere specifikke spørgsmål som

1. Hvorfor de ældre foreningsledere tilsyneladende har fremmet en anden voksen-status for deres sønner, end de yngre kvinder gør i dag.

2. Hvorfor yngre mænd og koner har problemer med udformningen af mand-kone status-sæt; og vi kan dermed demonstrere

den kønsbaserede ulighed i hvad mænd og koner lægger i «isolation» og forskelle i mænds og koners ambitioner på børns vegne.

3. Hvorfor barrierer mellem Veggefjord og storsamfundet går igennem husholdet i Veggefjord. Hvorfor det, at nogle mænd lykkes med at gennemføre en vellykket optræden på nye offentlige arenaer, ikke nødvendigvis kommer det lokale samfund til nytte.

4. Hvorfor storsamfundsgoder som børnehaver og fuldtidsjob for kvinder opleves som en trussel mod trivsel for mange yngre kvinder.

5. Hvorfor vi ikke får en yderligere differentiering af sociale lag i Veggefjord, men en udskillelse af nogle af indbyggerne. Der er tale om to forskellige udskillelserprocesser: i generation I, «missionsborgerskabet», er det børn (sønner) som er rejst og har skaffet sig positioner i skibsfart og erhvervsliv, i udlandet og i Norge. I generation II er det unge «moderne» familier, som skalles af.

6. Hvorfor mændene i Veggefjord stemmer på Arbejderpartiet – kvinder på Kristelig Folkeparti eller Høyre.

7. Kvinderne – urbaniseringens hemmelige agenter?

«Konen blir en bourgeoisifruer i sit hus, mens manden forbliver bonde på sin gård» skriver Edgar Morin (1967). Det kan også være nærliggende at antage, at de synlige forandringer i hjemindretning, i kvindernes nye virksomheder og mændenes insistensen på, at «mandigheden ligger på havet», er et udtryk for en tilsvarende tendens: Mændene i Veggefjord forbliver rurale i deres holdninger, kvinderne bliver urbane. I det foregående har jeg imidlertid lanceret den modsatte hypotese: en del af mændene bliver urbane, mens omtrent alle kvinderne forbliver rurale – i Veggefjord. Vil man forstå samfundsprocesserne, er det farligt at gribe fat i den ydre lighed, at lægge vægt på, at kvinder på landet begynder at indrette deres huse på samme måde som kvinder i byerne – eller på spørgsmål om mænd er optaget af havet eller af det administrative Norge.

Vi må gå dybere og undersøge nærmere hvilke organisatoriske løsninger, som folk finder frem til på de dilemmaer, som de påføres. Hvilken grundliggende holdning har folk? Hvad søger de at gøre gældende i deres kommunikation med andre veggefjordinger, nordfjordinger, byfolk og instanser i storsamfundet?

I dette kapitel vil jeg først give et rids af nogle yngre og ældre kvinders situation og livsforløb. Jeg vil forsøge at få frem det ved dem, som kan sige noget om, hvad slags liv de ønsker sig (det gode liv), og om den opportunitetssituation de står i. Jeg vil også bruge data fra deres livsforløb og fra Veggefjords historie, som kan belyse deres situation i 1970'erne. Vi må tage udgangspunkt i deres handlingsfællesskab, herunder også det samvær i foreningerne, som rummer de autoritetsforhold, jeg har beskrevet, og som jeg har tegnet ind i modellerne fig. 1. Vi skal med denne hensigt aflægge et besøg på et typisk foreningsmøde, hvor de yngre

og ældre kvinder møder hinanden i et ritualiseret samvær. Gennem at vise, hvilke dilemmaer de yngre kvinder oplever i halvfjerdserne, og hvorledes de ældre kvinder har fået autoritet og indflydelse, vil jeg forsøge at demonstrere, at kvinderne i Veggefjord på en gang er vigtige ændringsagenter og vogtere over en lokalt forankret samhandlingsform, som er karakteristisk for «elementære» samfund (samfund som har småskala-karakter).

De yngre kvinder

Jeg vil nu gå tilbage til mine feltnoter fra de første besøg, som jeg aflagde hos tilfældigt udvalgte yngre kvinder i Veggefjord. De formidlede umiddelbart, hvordan de selv oplevede deres forhold til familien og bygden, til jobproblemer og centralisering af skolen m.m. Jeg mener at se – efter at jeg har fuldført et længere ophold i bygden og lært flere kvindearenaer at kende – at den variation i holdninger og livsvilkår, som da nok så spontant kom frem, er ganske repræsentativ for de yngre kvinder mellem 30 og 45 år.

Hanna – deltidsarbejdende, 6-børnsmor og week-end-kone

Hanna er gift med en af missionsforeningsledernes sønner, Ivar, den eneste af 6 børn, som er blevet boende i Veggefjord. Hanna og Ivars hus er rødt, ligger i en lille have. Der er nogle få blomster. Der ligger en masse cykler ved indgangen, da jeg kommer.

I entreen hænger et lille spejl og en plastikblomst. Der er intet tøj at se, ingen støvler. Allerede efter få uger i Veggefjord har jeg lært, hvilket slid der ligger bag en sådan lille detalje: at holde orden i en lille bitte entré, når man har børn, som løber ud og ind hele dagen.

Hanna er alene hjemme, da jeg kommer. Hun er omkring de fyrre. Ser træt ud, hun er smuk, men forslidt. Hun har en meget kort nederdel på og en bluse med v-udskæring.

Jeg fortæller Hanna om projektet. Hun siger, hun synes, det er interessant. Hun sætter straks kaffe på, tørrer bordet af med en klud. Sætter sig på kanten af en stol efter at have bedt mig sætte mig på bænken.

Stuen er lille. Meget enkel. Praktisk: plastiksæder på stolene. En lille bæk med vinylbetræk. Radioen står på hylden over

døren, katten ligger i den eneste lidt magelige stol i rummet. Vinduerne er tæt besat med potteplanter. Der er mange kobber-ting og broderier på væggen. Før jeg går, viser Hanna mig ind i stadsstuen ved siden af: den er også lille. Her er der mørke fløjlsgardiner. Teaktræeol med glas og porcelænsting. En lille fløjlssofa med fine silkepuder i. En kæmpestor eksotisk potte-plantе fylder hele det ene hjørne i stuen. Der er et lyst tæppe fra væg til væg. Sofaen er u-formet og af vinrødt fløjl.

Hanna sætter en lille kaffekop til mig og en til sig selv på hvert hjørne af det lille spisebord, vi sidder ved. Mens hun går frem og tilbage, sætter hun hånden på hoften, ser ud af vinduet, som vender mod vejen og fjorden. Den mindste dreng er ude på vejen. Hun mumler, at middagen skal over snart, hvis den skal være færdig til børnene kommer hjem fra skole.

«Her passer folk bedre på sauane enn ungan!» siger hun spontant. Det er tydeligt, at hun synes, at livet er hårdt.

Uden at jeg siger noget særligt, fortæller hun, at det var hyggeligt for en gangs skyld at få besøg. At jeg skulle vide, hvordan det er at bo her. De gamle dominerer. De er dobbeltmoraliske, siger et, mener noget andet. «Man skulle ikke ha vært så samvittighetsfull. Har alltid hatt lyst å komme ut, men må jo ta meg av ungene. Min mann vil ikke at jeg arbeider, men jeg er nå begynt å arbeide på et pensjonat i byen – nattevakt. Det er fint å møte andre mennesker enn folk herfra».

«Min mann arbeider i bygg og anlegg. Er hjemme i helgene. Han vil bare ligge på havet, når han har fri. Når han har fri, sier han, at jeg kan dra hvor jeg vil med ungene, han vil på havet. Han er så streng med jentene. Guttene bekymrer han seg ikke for. Jentene får ikke lov til å gå på fest. Det kan jeg ikke forstå. Det gjorde jo vi da vi var unge. De eldste guttene har vært ute og seilt siden de var tretten-fjorten år. Jeg har åtte barn. Det er for hardt. Hadde jeg kunnet bestemme, hadde jeg ikke villet ha så mange».

Hanna er oprørt over at føle sig overvåget af de gamle kvindfolk, «misjonskjerringen». Hun er oprørt over, at skolen er flyttet til en anden bygd. Det skyldes udelukkende udspekulerthed fra myndighedernes og nordfjordingernes side. Hun fortæller i detaljer om, hvordan man ligesom spurgte veggefjordingerne hvad de ønskede, skole her eller skole der. Når så veggefjordingerne sagde, «her», viste det sig, at alt allerede var afgjort. Det blev «der».

«Du skjønner, vi har aldri vært på god fot med folkene der inne. Ungene våre har det ikke godt på skolen derinne. Vi foreldre vet ikke hva vi skal gjøre. Vi vet ikke riktig hva som foregår, men vi merker, at ungene våre får skylda for allting.»

«De unge nå til dags må ha alt med en gang. Vi har spart og skaffet oss én og én ting av gangen. Det er ikke så lett å ha store barn. Det blir ofte problemer.»

«Jeg synes det er greit å tjene litt selv. De store kan jo sende de små på skolen når jeg har vakt. Først så likte mannen min ikke det, men nå er det O.K. Jeg ville gjerne hatt en utdannelse, vi fikk jo ingen ting. Så kunne jeg ha fått en «riktig» jobb. Men jeg klarer jo ikke engang å hjelpe-førsteklassingen med hjemmeleksene. Det gjør forresten heller ikke de store. De ble lært opp etter et helt annet system enn de små nå gjør. Hadde vi enda hatt skole her», sukker hun.

Liv – omsorgsbonde, 5-børnsmor, industriarbejderkone

Liv er også gift med en mand fra stedet – skønt, han kommer fra en af gårdene, som ligger på en ø yderst i fjorden. Han er fisker, men har akkurat sluttet med at fiske. Han blev altid så syg på havet. Han arbejder nu på en større filetfabrik på tætstedet. Liv selv kommer fra en ø længere mod nord. Folk siger hun er same. Engang da hendes forældre var på besøg i fjorden, havde de koffer på.

Huset ligger på marken omgivet af «fjøs» (stalde) og «naust» (søboder). Der er mange klipper og kun lidt græs. Der er dog en lille «potetåker» (kartoffelmark). Der er hverken træ eller blomster. En del kasser er stablet op af husmuren. Børnecykler ligger rundt omkring, og der står en finpudset, stor motorcykel i porten. Ungerne er ude, da jeg kommer. Heller ikke her er der noget at se i entreen. Ikke en stol – ikke en taburet. I køkkenet sidder Liv. Ovnene, som står midt i det lille rum, er fyret op med træ. Der står et lille køkkenbord ved vinduet. Her sidder et par mindre børn og læser lektier. Liv synes, at mit forehavende lyder noget mærkeligt. Men hun er meget imødekommende. Hun har grå genser på, blomstret nederdel. Hun er lys og har let udvasket, permanentet hår. Alderen er ubestemmelig, men jeg kan regne ud, at hun er ca. 40.

Liv synes det er fint at bo her. «Man tok pent imot oss, vi som

bodde på yttersi'a! Får hjelp av de gamle i misjonen, hvis jeg har problemer med barna. Det er så greit», siger hun. «Er også glad for, at mannen min kommer hjem hver dag nå».

Hun er interessert i mig og mine unger. Spør ivrigt. Sætter kaffen over. En lille pige kommer ind og siger noget. Liv forsvinder ud i fjøsen. Tilbage: hun tar tørklæde og støvler af i døren til køkkenet. Jeg ser nu, at der hænger to snore ovenover tæt behængt med sokker og bukser. Foran ovnen står der mange par støvler.

«Flytt deg!» siger hun til den lille dreng ved vinduet og skubber ham blidt ned, for at jeg skal kunne sidde ved vinduet. Nu skal jeg have kaffe. Hun forsvinder ned i kælderens og kommer op med en pakke med «lefses». Ungerne ser med længsel efter dem. Hun ser truende på dem, men siger ingenting. Liv virker fornøjet, ja glad. Men hun er træt. For tiden vasker hun hos svigermor og hos svigerinden som bor ved siden af. Svigerinden er gravid og har fået ordre til ikke at arbejde. Hun bor hos svigerforældrene sammen med manden. «Mannen min hjælper no til med å ta sau ut i fjorden og slå gresset der ute om sommeren», fortæller Liv. «Han er utslitt, når han kommer hjem, men den nye jobben kan ikke sammenliknes med anstrengelsene på havet. Han drar med seksbussen sammen med sin bror og de andre dagpendlerne fra Veggefjord hver morgen. De kommer hjem klokka 6 om kvelden.»

Hun taler hele tiden. Hun begynder at fortælle om børnene. Den ældste, som er til søs, har hun netop fået brev fra. Den næstældste er hun meget stolt av, for han er så anset på skolen. De små snakker hun også om: De har ofte været syge. Det er det værste hun ved: rædslen, når sygdommen kommer. Da er det godt at kunne ty til de gamle. Hun går ofte til Kristine, som har været sygeplejer i mange år, for at få hjælp. Liv går meget i foreningerne. «Slik hadde vi det også på hjemplassen. Det er hyggelig å være med. De gamle holder no øye med at ingen som låner sanitetshuset, drikker; og så avlegger de rapport på møtene, slik var det ikke før. De bygde sanitetshuset, fordi man ikke kunne få danse i det gamle bedehuset. Men no kan man heller ikke det der!» Men Liv synes ikke det gør så meget. Hun virker mindre bitter end Hanna. Hun er ikke interessert i job uden for bygden, men i sine får og børnene. Læmning hører ligesom sykdom til de mest kritiske perioder for hende, siger hun. Da sover hun ikke. Da er hun bange. Angsten bliver større. Men nu behøver hun i hvert fald ikke være bange for manden på havet længere. Hun kan ikke lide,

at den ældste dreng er så langt borte. Hun følger så godt med, som hun kan, i hvordan vejret er dér, hvor han måtte befinde sig på kloden.

Hun viste mig ikke sin stue den dag. Den så jeg først, da jeg havde været der mange gange, en gang hun havde sin syge mor på besøg. Familien opholder sig i stuen om aftenen, når alle er hjemme. Om dagen foregår alt i køkkenet. Stuen var lille med to små vinduer. Enkle nylonggardiner. Ingen blomster i det ene. En i det andet. En enkelt sofa i karrigult uldstof og et par stole. Et stort TV-apparat og en del pindestole. Kludetæpper på gulvet. Strikketøj i kurve. Drengblade og Familiejournaler ligger spredt på gulvet.

Margot – omsorgsbonde, 4-børnsmor og fiskerkone

Både Margot (ca. 40) og manden er født i Veggefjord. De blev tidligt gift og har også slidt for at klare sig. De fik fire børn på tre år. Manden, Ole, har altid fisket og fisker nu sammen med sin svigerfar og en svoger på en større «skøyte» (kutter). To gange om året er de på lange ture til Lofoten og Finnmark. Resten af året tager de på endags-fiskeri på fjorden og på havet udenfor. Da driver de ofte fiskeri i egne «sjarker» (fiskebåde). Både Oles og Margots forældre bor ved fjorden. En af de ældre kvinder i Veggefjord har fortalt mig, at Margot var særlig dygtig i skolen da hun var barn.

Da jeg kommer på besøg, kommer jeg også her igennem en lille gang, som er helt som blæst, selv om alle børnene bor hjemme. Margot står i køkkenet og bager brød. Køkkenet er relativt stort og lyst. To store vinduer. Lyse gardiner. Lyseblåt, malet køkkenmøblement. «Respatex» på køkkenbordet. Der dufter af renhed og brød.

Margot trækker ærmerne op, undskylder, at hun har det rodet, selv om jeg ikke kan se noget rod. Men hun har noget at gøre hele tiden, siger hun. Vaske, lave middag tre gange om dagen; til de små og sig selv, til de store, når de kommer fra skolen, til manden, når han kommer ind fra havet...

Hun er også velvillig, når jeg fortæller, at jeg skal være i Veggefjord en stund og holde på med et studie af samfundet dér. Hun spørger, om jeg vil have kaffe. Nej tak, siger jeg. Vi sidder da ved køkkenbordet og sludrer en stund. Hun er træt. Må se til både

forældrenes og sine egne får. Det er ikke så let at have tre store børn. Så meget at vaske. Så meget at rydde, reparere og strikke. Aldrig bund i brødbagningen heller. Hun snakker om, at hun ikke har nogen uddannelse, men ikke om, at hun er interesseret i job. Men, når der er job at få på kajen, så går hun gerne derned for at tjene en ekstraskilling, hvis mor ser efter børnene! Hun snakker om, at hun er misfornøjet med skolen. Den er for langt borte. Det er tungt, når man ikke kan følge med i det de skal lære. Vanskeligt at kunne hjælpe dem. Der er så meget nyt de må lære. Manden er for udmattet, når han er hjemme.

Det kommer frem, at hun er glad for børnene og stolt. Hun går ind i stuen og henter ting de har lavet til hende på skolen. De er flinke, ikke? Men hun er også ængstelig og utilfreds: de viser hende ikke respekt, gør ikke som hun siger. Det ligger under, at hun ikke føler sig værdsat. Hvis hun vil hjælpe dem med mere personlige ting, så vil de ikke have hjælp.

«Jeg er så glad i å synge», fortæller hun. «Det skulle jeg gjerne få anledning til. Men kan ikke komme ifra. Tenk om jeg kunne vært med i kor! Men vi får jo ikke noe tilbud herute. Årene flyr!»

Margot har lange bukser og genser og stort bagerforklæde. Mens vi sidder, kommer manden, Ole, hjem, stikker hovedet ind af døren. Han er våd og træt. Forsvinder igen for at tage olietøjet af sig. Kommer tilbage i genser og sætter sig. Jeg bliver, mens han spiser fisk til middag. «Det er det beste, en kan ha til middag», siger han. «Det er bare så tungt å få av skinnet!» Han fortæller om fiskeriet. Om vejret. Fortæller om de laks de fik i fjor sommer. Fortæller at deres dreng helst altid vil være på havet. At hans svigerfar helst vil slippe for at sætte benene på land.

Når børnene kommer stormende ind og skal have brødsriver, siger jeg tak for nu og forsvinder ud gennem gangen. Margot fortæller, at Ole skal udvide huset: «vi skal få større gang og større stue». Foran huset er der en lille have med to store staudebede, en lille flagstang og en række med rønnetræer. Haven er indhegnet med gult plastik-gitter. Bag huset ligger «fjøsen».

Maren – husmor, 4-barns-mor og fiskerkone

På vej til Maren, ca. 35 år, må jeg bane mig vej gennem uldsokker, jakker og oliebukser, som hænger ved siden af og over indgangsdøren på en snor. Foran døren under halvtaget står et dusin støvler

i alle størrelser. Inde i gangen er der en stang med en masse overtøj på og en kurv med vanter. Køkkenet er lille, og jeg bliver bedt ind i en ganske stor stue, med et stort lyst vindue. En lille dreng leger på gulvet med en udrangeret kassettespiller og en trehjuls cykel af sjældnen årgang. I stuen er der både spisebord, TV og sofabord med sofa og to lænestole. Jeg sætter mig, og Maren sætter kaffen på. Hun har sorte bukser og en stram blå kortærmet akrylgenser på.

Hun har glimt i øjet og fortæller morsomme historier om børnene. Jeg hører støj fra den anden ende af huset: den store dreng har stereoanlæg. «Han har tjent til det gennem arbeid på brygga,» fortæller hun. «Det kan jo ikke bli høyt nok! Han har også elektrisk gitar. Vi kan snart ikke være her!»

Det varede længe før jeg fik noget indtryk eller noget at vide om Marens mand. Den dag, jeg var der, var han ikke at se; heller ikke de mange efterfølgende gange. Han er ofte på havet. Når han er hjemme, er han aldrig inde: holder altid på at reparere i gamlehuset, både, motorer, cykler, sparkstøttinger (træstol med meder. Den glider som en slæde. Føreren står på én mede med én fod og der sparkes fra med den anden fod. Bruges såvel til at transportere personer som varer), m.m.

Maren fremstiller sig selv som gammeldags husmor. Børnene tager al hendes tid: vaskning, lapning, osv. Hun er irriteret over, at skolen er så langt væk. Hun synes, det er vigtigt at være med på forældremøder, men manden vil ikke have det – at hun tager bort om aftenen. Maren synes det er vigtigt at tage sig af hjemmet, at være husmor, men hun er ærgerlig over, at hun ikke «kan» noget, ikke ved hvordan hun skal ordne ting. Selv regnskabet i foreningen, hvor hun er kasserer, må hun have Annas mand Jens Peder til at hjælpe sig med. «Han må også hjelpe oss når vi skal søke om noe.» Om foreningerne, siger hun, at der er mange af de yngre, som ikke vil være med. Det får bare være sådan. Man kan ikke skubbe de gamle ud! Der er så mange, som klager. «De vil ha moro og fest og bare skyve de gamle ut», siger hun, «De sier, at vi i saniteten ikke vil leie huset ut til dem, men det stemmer ikke».

«Gammelnaustet er en velsignelse», siger hun og peger gjennom vinduet. «Det står tomt etter at mannen min bygde nytt. Jeg sender ungene dit ned når det blir for mye ballade her. De holder ofte til der nede. I fjor sommer bodde en hel flokk unger der i ukevis. De hadde det visst festlig: spilte musikk, tok syklerne inn

dit for å reparere dem. De hadde det helt for seg selv. Da hadde jeg fred», siger hun.

Maren giver indtryk af at mene, at verden stort set ikke kan være anderledes. Dog føler hun sig lovlig bundet. Kan ikke komme nogle steder hen. Ingen kan se efter børnene. Det er til og med vanskelig bare at kunne være med i foreningerne. Hun har ingen mor her, som kan hjælpe. «Det kunne heller ikke falle mannen inn!»

Når jeg går, synes jeg at huset ser meget mindre ud ude fra end inde fra. Senere får jeg at vide, at to af børnene sover i stuen. Haven er stor. Flere staudebede og en singelsti rundt om huset. Uden for lågen vrimler det med motorcykler og drenge i sorte skindjakker og boblejakker. Her samles alle de halvstore drenge i fjorden.

Nora – deltidsarbejdende, 2-børnsmor, week-end-kone

Nora er 34 år. Hendes mand arbejder i fiskeindustrien, han rejser meget hele året. Nora bor i nybygget hus et lille stykke fra barndomshjemmet. Moren blev enke for nogle år siden.

Huset er i husbankstil med sokkel. Meget arbejde pågår både ude og inde. Nora råber oppefra, da jeg ringer på, at jeg skal komme ind. Hun virker interesseret og vil gerne snakke med mig om mit forehavende. Jeg går gennem en stor gang nede, hvor drengetøj ligger slængt ud over hele gulvet, støvler står på gulvet og på trappen. Vel oppe kommer jeg ind i et nyt køkken og ind i en stor, moderne stue: teak-møbler, sofamøblement i stærke farver i uld, emaljededekorationer, originale lampeskærme, og en masse grønne planter møder mig.

Nora har stramme røde bukser og en smart ternet skjorte på og et rødt bånd i det mørke hår. «Jeg liker å lage ting», siger hun. «Er så glad i farger. Men Jens, mannen min, er så konservativ, vil bare ha duse farger. Jeg lager alt selv: skjermene, emaljetingene. Jeg syr også alt til guttene.»

Jeg sætter mig. Hun sætter sig. «Jeg er egentlig agronomutdanned, men etter noen år ble det for anstrengende med de to guttene og jobben. Da bodde vi i Sørby. Jeg ville hjem til mor. Hun er gammel og trenger hjelp. Jeg må ta meg av henne. Mine søsken er flyttet langt vekk.» Hun fortæller, at hun ikke er som folk ellers her på stedet. «Jeg sier rett ut hva jeg mener. Men så kan man til

gjengjeld regne med meg! Jeg er heller ikke det spor huslig», sier hun. «Min mann lager mat, når han er hjemme. Han baker og gjør alt sånt. Da vil jeg ha fri. Men jeg liker godt å sy, og jeg skal lage en riktig flott hage ute».

«Jeg vil gjerne ha jobb i byen, men foreløpig arbeider jeg på filet'en i Nordfjord. Jeg tjener godt. Mor ser etter guttene. Det passer meg bra, for vi arbeider på skift, og da er jeg også ofte hjemme om dagen, når guttene kommer fra skolen. Jeg vil gjerne ta førerkort, så jeg kan komme meg rundt, men jeg står fortsatt langt nede på ventelista til kjøretimer i byen. Når jeg en gang får timer, blir jeg nødt til å slutte med å arbeide. Blir nødt til å være hele dagen i byen, hver gang jeg skal ha time, for det går jo ikke så mange busser.»

«Min mann vil flytte sørpå. Men jeg nekter. Barna har mye bedre oppvekstmuligheter her: havet og alt. Han får bare holde ut med klimaet. Jeg flytter ikke».

Mens vi sitter, kommer drengene op med nogle kammerater. De spørger, hvor pølsen er, og går selv i kjøkkenet og tager mad. «De får lære å klare seg selv», sier hun.

Hun fortæller, hvor meget den ældste har tjent på «rognkjeks» i sommer. Hun er stolt over det. Han er også flink på skolen. Nora er mere fornøjet med skolen end de andre mødre. Hun ærgrer sig over, at det er så vanskelig for forældre at komme til og fra skolen; der går jo ikke engang bus, når der er forældremøder. Hun er ikke bange for at sige hvad hun mener til lærerne og de andre forældre på møderne. Hun har følelsen af at have oversigt over deres skolegang. Hun kan også hjælpe dem. Hun har jo selv gået i skole.

«Folk synes visst ikke jeg er 'riktig'», sier hun, «som ikke baker og vasker og rydder hele dagen. Men de vet i hvert fall hvor de har meg. Jeg spekulerer på, om jeg skulle begynne å dyrke jorda igjen på hjemplassen herute, eller om jeg skulle få meg hjelpepleierutdannelse og så prøve at få tjent litt mer. Men hvordan skulle jeg få det til? Jeg vil helst jobbe herute – ikke i byen».

Nej, hun er ikke med i foreningerne. Men hun vil gerne gå på kurs og lære mere om at sy eller lære at spille og synge. Har faktisk lært at spille gitar en gang.

Elly – husmor, 2-børnsmor og week-end-kone

Elly er gift med en mand, som er vokset op i Veggefjord. Elly kommer fra det nordnorske bymiljø. Hun er 30 år. Manden havde været mange år til søs, da de blev gift. Da de fik barn, byggede de hjemme, og han begyndte i byggeri- og anlægsvirksomhed: pendling.

De bor i husbankhus med sokkel. Flot stor gang nede. Her er en masse støvler og jakker på knager. Elly tager imod oppe og beder mig sætte mig. Stuen og køkkenet er i forbindelse med hinanden. Stuen er stor. Moderne møbler, skindsofa, teakreoler med TV, stereo. En guitar på væggen. Grønne, blomstrede gardiner i stort mønster. Små borde på hver side af lænestolene ved vinduet, askebægre. Elly ruller cigaretter, spørger om jeg vil ha kaffe.

Hun har langt flettet hår, hvid blondeskjorte og cowboybukser på. Hun er fornøjet med at bo i Veggefjord. Børnene har det herligt. Alt er godt. Hun trives. Børnene er ikke så små længere, så hun har mere tid til sig selv. Hører meget på musik. Har veninder i bygden. «Vi har en syklubb. Du skjønner, foreningene saniteten....».

«Barna trives på skolen, går i første og andre. De er alltid ute», siger hun. «Men de får ikke lov til å gå helt til butikken; der kan jeg ikke se dem. Jeg har tatt jobb av og til. Reserve på fileten i Nordfjord. Vil gjerne tjene penger selv. Arbeidet der er hardt, men der møter man folk!»

«Vi har ofte møter i syklubben. Vi snakker om alt. Om sommeren drar vi på tur til Finland, fem-seks jenter i lag. Det er kjempespy. Vi sparer penger til det i løpet av vinteren.» Hun fortæller om de fester, som de har haft på sanitetshuset, og som den nye idrætsforening arrangerede. «Kjempemorsomt. Kledte meg ut som mann, ingen klarte å gjenkjenne meg. Jeg slet for ikke å si et ord hele kvelden. Og du kan tro, det var mange av de unge jenter, som jeg fikk med utenfor i løpet av den kvelden!» Hun fniste. «Men etterpå ble det ballade. Sanitetsforeningen klaget over oss. Det hadde vært innbrudd etter den siste fest. Men det kan vi vel ikke for? Alle møblene, som vi hadde kjøpt til huset, ville de heller ikke ha. Ut med dem, sa de! Ja, ja. Vi fortsetter med å sitte på bedehusbenkene, når vi har fest deroppe». Hun fortæller, at hun og manden og nogle af de andre fra syklubben af og til tager til byen for at gå ud og danse.

«Om sommeren drar vi alle fire, kanskje også sammen med noen venner, opp i fjellet med telt og fiskestenger. Da har vi det bra». Hun synes det er lidt «tøft» om vinteren, når mannen ikke er hjemme. Selv at måtte skovle sne, mørket, og at være alene med barnene.

Da jeg forlader Elly, råber hun «ha det». Hun går og setter sig ved vinduet med en ny cigaret, før jeg er forsvundet ned ad trappen. I døren møder jeg barnene, som sammen med kammeraterne skal op og se TV. Huset er så nyt, at der endnu hverken er have eller hegn omkring. Fårene kan slippe helt hen til døren. Der er ingen planter. Men det ser ud til, at mannen er ved at støbe trappe foran indgangen.

De yngre kvinders dilemmaer

Disse notater vidner om variation i livsomstændigheder og holdninger. Efterhånden som jeg lærte flere at kende, blev variationen yderligere iøjnefaldende. Variation med henblik på hvorledes kvinderne oplever deres egen situation, hvorvidt de oplever klæder, hus og have som noget der formidler vigtig information om deres egen person, variation med henblik på hvad de ønsker at realisere, hvad de ønsker ændret. Det varierende også, i hvilken udstrækning de følte sig knyttet til stedet, hvor mange børn de havde, hvad manden arbejdede med, hvordan han forholdt sig til hende.

Noget er dog fælles for disse yngre kvinder mellem 30 og 45 år. Det er deres optagethed af mødre, svigermødre og foreningslederne. Enten forholder de sig positivt, forsvarende over for dem, eller de er mere kritiske, oppositionelle. De er også fælles om et stort engagement i børnenes liv og hverdag: mad, vask, tøj. Og de fleste føler sig afmægtige over for børnenes tilværelse og arbejde på skolen. Mændene er meget borte. De oplever, at de bor på et lille sted: de snakker om, hvordan de snakkes om. Det ligger i luften, at man må vurdere, hvorvidt man er fornøjet med at være husmor, hvilke ydelser man skal bidrage med, og hvorvidt man kan interessere sig også for omverdenen, andre folk, andre miljøer. Min tilstedeværelse virkede nok i sig selv aktualiserende på netop dette. Den fremmede var en tematisering af deres egen tilpasning. De gjorde deres kontekst eksplicit for mig, beskrev hvordan deres kvindeidentitet var udformet, hvad de så som cen-

trale aspekter ved mor-status, hustru-status osv. De sammenfattede uopfordret deres begrundelser for deres valg, job eller ikke job, arbejde lidt eller arbejde mere osv., når jeg kom anstigende og præsenterede mig som erhvervsarbejdende småbørnsmor – og sagde jeg var interesseret i deres livssituation.

Mødet med dem førte også til, at jeg stadig fik anledning til at se logikken i deres rationalitet gennem sammenligninger med min egen livssituation, min egen kontekst. Når jeg var på universitetet, oplevede jeg det som en selvfølge, at jeg (eller vi?) fik passet børnene. Jeg var til og med ærgerlig over, at der måtte kæmpes hårdt for at få bygget børnehaver. – Men her i Veggefjord fortonede det sig tidvis absurd, at andre mødre skulle være dagamma for mine børn – kvinder, som gerne selv ville have kørekort, tillægsuddannelse og et andet job, for nu «var deres egne barn blitt store nok til å klare seg, og ho mor kunne jo gi tilsyn!»

Jeg forstod, at når jeg også forsøgte at formidle til dem, at jeg også oplevede morsrollen som meget viktig, sendte jeg et klart budskab til dem om hvor ressourcestærk, hvor privilegeret jeg var, som ikke var tvunget til at trække mere praktiske konsekvenser af det.

Kvinderne i fyrreårsalderen, Hanna, Liv, Margot, Maren, har mange børn, er meget trøtte, men de er ikke alle lige misfornøjeede. Nogle er i større grad knyttet til de ældre, foreningslederne, end andre. Men alle de, som er omkring fyre, synes at føle de forventninger og idealer, de ældre stiller op, på kroppen. De forholder sig imidlertid forskjelligt til situationen. Hanna går ikke – som sine jævnaldrende – i foreningerne. Hannas husindretning avviker også iøjnefallende fra de andres: Den er mere romantisk, intim og «bypræget» end de andres.

De yngre kvinder, omkring 30 år, Elly og Nora, fremstår som noget mere uafhængige af de ældre kvinders ideer om lokal kvindesrolle. De har færre barn. De er optaget af også at leve deres liv, tjene penge, være sammen med jævnaldrende. De kritiserer og morer sig over de eldre. I deres husindretning markerer de også en annen profil, der er moderne.

Jeg vil sammenfatte indtrykkene fra disse korte skitser med at si, at det ser ut som om flere av disse kvinner, Liv, Margot, Maren, forsøker å leve op til idealet «du må gjøre noget for andre». De ser det som deres hovedopgave at tage sig af hjemmet, slægtningene og deltage i foreningerne. Andre, Hanna, Nora,

Elly, synes imidlertid at utrykke en «du må indrette dig som bedst du kan»-holdning. De har taget springet ud i nye arenaer: job, syklub. Jeg vil i det følgende forsøge at vise, at disse forskelle i selvfrestilling ikke forhindrer, at de fortsat deler en del af de samme grundholdninger til såvel familien som til bygdesamfundet. Men deres frestillinger reflekterer vigtige forskelle i livsomstændigheder: antal børn, ægtefællers arbejde og holdninger, alder med henblik på at skaffe sig uddannelse. De 30 årige oplever ikke de samme begrænsninger for eventuelt nye valg, som de der er 40–45 år.

De besøg, vi nu har aflagt hos nogle yngre kvinder, har vist os, hvordan disse kvinder er relateret til andre – til ældre kvinder, til mænd, til børn, til hinanden, til storsamfundet. De ældre af de yngre kvinders (45 år gamle, II A) holdninger over for de ældre kvinder viser os, at de accepterer den autoritet de ældre kvinder påberåber sig. De andre yngre kvinder (II C) gør ikke det.

I det følgende skal vi se, at det faktum, at nogle yngre kvinder støtter op om de ældre – giver dem autoritet – kan forklare, at alle yngre kvinders relationer til de centrale aktører – inklusive storsamfundet – forbliver multiplekse.

De ældre kvinder

Før jeg vil tage læseren med på et foreningsmøde i Veggefjord, må jeg give en nærmere præsentation af Alette og nogle af foreningslederne i Veggefjord.

Hvordan kom disse kvinder til magten, og hvorfor skærpedes de kristne krav?

Det var ikke de yngre kvinder, men 95 år gamle Alette, som oprindelig satte mig på sporet af et af de vigtigste grundlag for kvindeindflydelse i Veggefjord: «Du skjønner vel, at det med å ta av seg sko når man kommer på besøk hos hverandre, er noe nytt? Det gjorde vi ikke i gamle dager. Da kunne alle gå rett inn til hverandre. Det var ho Marie, som fant på det opprinnelig. Hun ville gjerne være finere enn andre folk, så hun begynte med å be folk ta av seg skoa, når de kom til henne og skulle sende brev og pakker.» Marie er 65 år gammel og en meget indflydelsesrig dame, som i mange år har hatt poståbneriet på stedet.

Det er tydeligt at Alette mener, at de «yngre» kvinder på 60–70

år har sørget for at indføre udtryk og symboler for rang/klasseforskel, i Veggefjord. Hun mener, at de understreger ulighed mellem folk, som ikke kunne udtrykkes i gamle dage, hvor folk i bygden var vant med at behandle hinanden som lige, som sambygdinge, selv om der var visse forskelle, og selvom der var konflikter. De, som havde lidt mere, stillede ikke anderledes krav end de, som ikke havde noget, mener Alette. De havde ikke andre standarder. Hun har lagt mærke til ændringer i forhold mellem mennesker. Hun ser på ændringerne som et resultat af nogens målbevidste forsøg på at sikre sig speciel indflydelse over andre i bygden.

Jeg har allerede i kapitel 3 antydnet, at jeg selv brugte lang tid til at få fat i en så enkel ting som hvorledes sko-af-og-på-tagning skulle mestres, hvis det skal gå rigtigt for sig. Jeg følte umiddelbart, at når nogen insisterede på, at jeg skam ikke skulle tage skoene af, så var det fordi de ville give mig en særlig behandling, et særligt privilegium som gæst/fremmed. Det var en måde hvorpå man markerede, at jeg ikke hørte til Veggefjordsamfundet. Det var de ældre kvinder, ikke de yngre, som altid sagde, når jeg havde sat mine sko på trappen, at jeg behøvede da ikke at have taget dem af!

Alette – ældst og alles bedstemor

Alette bor i bygdens mindste, men mest centralt beliggende hus. For 50 år siden var det bygdens største, da var hun ledende kvinde i en husholdning med et par og tyve medlemmer. Hun havde børn fra før, manden havde børn fra før, sammen fik de syv. Hendes ældste datter fik 11 børn, mens hun endnu boede i samme hus. Alette bor i dag alene sammen med en søn, som fisker på fjorden; hun laver mad, ordner tøj, m.m.

Når man kommer på besøg, sidder Alette altid ved køkkenbordet i det lyseblåt, lyserødt og hvidmalede køkken. Herfra kan hun se ud over fjorden, mens hun forbereder næste måltid, læser avisen eller hører nyheder på radioen. I dette køkken er der akkurat det som trænges: bord, stole og slagbænk, som hun selv har lavet. I tillæg til radioen og kikkerten finder vi fiskeriblade og en masse romaner, som sønnen er flittig læser af.

Når Alette fortæller om livet og folk i bygden, bryder hun, som vi har set, tabuer, som de yngre kvinder søger at holde i hævd: «Ho Mary med krum rygg bodde i gammen, som lå her da folk flytta hit.

Ungan' fik ho med han Valen med ett bein. Han kom humpende fra byen, fra Skutehavn, av og til.»

Hun er meget optaget af naturens tilskikkelser, kan holde foredrag om mågefamilier, som holder til uden for køkkenvinduet hver sommer. Hun følger fortsatt daglig med i, hvor meget vand, der er i bækken, som kommer ned af fjeldet lige ved hendes hus. Hun er oprørt over, at folk ikke ser ud til at respektere naturen længere. De forstår ikke, at den lille bæk kan blive til en stor flod, som river folk og huse med sig i havet. «For mange år siden rev den gammen som stod her ret i havet! Folk opfører sig som om naturen indretter sig efter dem!»

«Misunnelse herjet mellom folk, som var husmenn og flyttet fra sted til sted og som var offer for herremenns forgodtbefinnende», siger hun. «Vi fikk ikke engang lov til å ta rekved i fjæra!»

«Da jeg rodde fiske for å skaffe føde til ungan og mor, var jeg så heldig å få mye fisk. Det tålte ikke folk. De ble så avundsjuke, naboen, at jeg oppdrog ungan og rodde fiske. Men jeg staset meg ikke! Jeg gikk «som alminnelig». Og så meldte han meg, han der naboen, for han satt vist i det der styret og det stellet – til kommunen. Så får jeg brev altså, fra kommunen, at jeg måtte betale regning for det at jeg tjente. Ja, det forstår du nå? Skatt. Men da skrev jeg til kommunen og varskudde det, at skulle jeg betale skatt, for jeg hadde to unger og meg selv og så ho mor ved siden av, så skulle de betale meg og ikke jeg dem. Jeg fikk ikke flere brev!»

Man måtte stræve, man måtte sige fra til folk, for man kunne ikke lide på dem. Kårene var trange. Der var megen jalousi. «Viste man seg», kunne ulykke/misundelse ramme.

Alette drev ungdomsklubben sammen med manden. De fandt ud af at de måtte have et foreningshus. Alette fortæller om vanskelighederne med at rejse det. Hun gik «tiggergang» i fjorden for at få penge til huset, som skulle hentes, og til olie til båden. Men det var ikke alle, som ville betale, fortæller hun. Da de endelig havde fået huset op på strandbredden, ville ingen sætte det op. «Vi hadde jo ikke arbeid vi kvinnfolk, mente mennene og drog på fiske om høsten. Vi måtte få huset opp før vinteren. Da Søren, mann' min, til slutt truet med å melde seg ut av foreningen, begynte flere å arbeide. Huset ble satt opp på den gamle krøtterstien. De fikk alle kopper og tallerkner til huset her hos meg. Men hvordan har de stelt seg! Det fins ikke en ungdom, som går i foreningene nå lenger!»

Marie – tidligere omsorgsbonde og postadministrator

Marie, 65 år, er datter af en storbonde i en landbrugsbygd i indlandet. Hun kom til Veggefjord for at besøge en søster, Martha, som var gift med skolebestyreren. Marie blev siden gift med en af sønnerne i Eliassen-familien, som var fisker.

Om Marie, da hun kom, siges det: «Hun var nok kristen, men ikke bekendende kristen. Ingen kunne danse som ho Marie i de dage!»

Marie var dygtig og arbejdsom. Sådan omtaler hun sig selv – og sådan bliver hun omtalt til mig. At være dygtig i veggefjordske kvindeøjne vil sige, at hun fik mange børn, klarede hus, «fjøs», unger, alene, vinter efter vinter, når manden var på fiskeri med brødrene på Lofoten og Finnmarken.

Så hændte det, at der for 35 år siden skulle etableres postkontor i Veggefjord, og det var naturligt, at Marie fik jobbet. Hun havde været flink i skolen, og havde tro på at hun kunne både regne og ekspedere folk udefra. Marie fik ansvaret for store pengebeløb og formidlede nu desuden veggefjordingers kontakt med samfundet udenfor. Hun fik efterhånden en anden type indsigt i andres liv end den Veggefjordkvinder sædvanligvis havde kunnet skaffe sig. Hun havde en ny position som lokal funktionær og repræsentant for storsamfundet.

Efter en stund tillod hun sig at introducere, at folk som hentede post skulle tage skoene af, når de kom til hendes køkken-postkontor. Dette var et nyt krav og kunne derfor tolkes på forskellige måder. Med mine øje og særlig når man kender til veggefjordingers krav om renskurethed, var det en ganske forståelig løsning. Som vi så ovenfor, blev det af Alette tolket udelukkende som et forsøg på at understrege egen indflydelse.

Hvorom alting er, i 70'erne tog alle veggefjordinger skoene af, når de gik til hinanden. Denne læggen vægt på renlighed kan vi tage som udtryk for Veggefjordkvindeidentitet.¹

Om sin tid som postfunktionær siger Marie selv, «skulle jo bare mangle, når jeg var så flink til å regne – at jeg ikke skulle få bruke kunnskapene». Hun fortæller om ansvaret for alle pengene, om alt arbejdet det repræsenterede og om lønnen, som kom godt med, men, smiler hun bittert: «I dag får jeg kr. 80 i pensjon om måneden – etter alle de årene. Det er for galt. Det er en hån!»

Marie fremstiller sit syn på livet slik: «Som man reder, ligger

man. Jeg har aldri vært redd for å ta fatt. Har møtt mye motgang, men jeg er sterk og vet hvilken vei Gud har sagt at jeg skal følge her i livet». Hun legger ikke skjul på, at det er hun, som har truffet alle viktige beslutninger i sin familie. Hun uttrykker hvad hun mener omtrent så frit som Alette. Men hun er mere positiv i sin omtale af sine medsøstre end Alette er. Hvis de ikke er lige så stærke og seje som hun selv, så er det fordi de ikke har forstået budskabet fra Gud.

Marie er også optaget af omgivelserne, naturen, sådan som Alette er. Det hun legger vægt på i de umiddelbare omgivelser afspejler hendes anderledes tilværelse: Hun bekymrer sig ikke om bækken. Hun har ikke set den rive gammer i havet... Hun slår ikke græs, for hun har ikke får længere. Hun følger ikke med i, hvordan fjorden ser ud. Hun har ikke roet på fiskeri i årevis – og hendes mand er næsten aldrig mere på havet. Derimod er hun optaget af, hvordan udsynet er fra hendes hus. Hun vil ikke have noget byggeri, som forhindrer, at hun fra køkkenvinduet kan se alt, som foregår på havnen og foran butikken! Hun er optaget af blomsterne i haven. Hun brænder alt som kan brændes, i ovnen i køkkenet. Hun fortvivler, hvis materialer ligger og ikke bliver brugt. Hendes kriterier for, hvordan hun indretter sig, er konsekvent de praktiske og økonomiske.

Hun har en enorm arbejdskapacitet og får, mens jeg er i Veggefjord, bagt ikke mindre end 3–4 000 «lefser» ved siden af alt andet: søndagsskolen, arbejds møderne, manden, foreningerne. «Lefserne» gives bort eller sælges til folk, som kender hende. Gennem at give «lefser» til folk betaler hun ofte på Veggefjordkvindevis for tjenester, som hun beder folk om at gøre for andre.

Børnene er alle «fløjet» fra fjorden. De har ikke gået på gymnasium, men har alle videregående uddannelse. Hun fortæller stolt om dem og deres liv i de vendinger, som er hendes: «Helga sier at jeg er en god pedagog, og det tror jeg er riktig». «Hans sa, at vi kunne komme, når vi ville!» «Per får seg snart jobb i kommunen!»

Hendes mand, som er en del ældre end hende, siger spøgefuldt, at de alle er rejst fra bygden, fordi de ikke ville orke at leve nærmere moren. Marie er glad for, at alle børnene har fået gode jobs, men hun ville da gerne have haft, at nogle af børnene havde slået sig ned hjemme og overtaget stedet.

Hjemme hos Marie finder vi tegn på, at hun har kontakt med

den store verden. I køkkenet finder vi en hel væg med postkort fra alle lande. «Får så mange hilsener fra folk, som har vært her!» (prædikanter, afholdsfolk m.fl.). «Fik 80 kort til min fødselsdag!» siger hun. Souvenirs hænger på væggen og står på køleskabet. I køkkenet hænger der også billeder af kongehuset. Ved siden af det store jernkomfur står fjernsynet og radioen. Sysager, skrivesager står klar ved det lille spisebord i køkkenet. Der er mange små farverige potteplanter i de to vinduer. I stuen finder vi billeder af børn, svigerbørn og børnebørn. Kaktus i vinduerne. «De klarer seg godt, selv om vi ikke fyrer opp i stua om vinteren».

Kristine – helsens primus motor

I samme periode som Marie fik poståbneriet, fik to andre Veggefjordkvinder lignende nye oppgaver og hverv, hverv som «udviklingen» bragte til bygden. Det var Kristine og Anna.

Kristine, 70 år, tilhører Eliassen-familien. Hun voksede stort set op i Veggefjord, afbrudt af nogle foster-ophold hos tanter i nærheten af Skutehavn. Som ung pige blev hun sat til at passe mindre søskende og ældre tanter og farens butik. Da hun var godt oppe i tyverne, rejste hun som den første kvinne fra Veggefjord ud og fikk uddannelse. Hun gikk ind i sygeplejen. Hun arbejdede i en årrække hårdt forskjellige steder i Nordnorge. Hun blev aktiv i Frelsesarmeen og Røde Kors og i Norsk Luthersk Misjonsselskap, og blev bekjendende kristen. Etter nogle år giftede hun sig med en sømand fra en anden nordnorsk bygd, som var ved at tage videreuddannelse i en større by sydpå, og de slog sig siden ned i Veggefjord. Da de kom, var han den eneste i tillegg til skolebestyreren, som hadde uddannelse ud over grundskolen: styrmandseksamen. Men, som andre mandfolk, var også han borte det meste af året.

Selv fortæller Kristine, at hun har roet på havet i al slags vejr for at hjælpe fødende kvinder, pleje kræftsyge, se til småbørn som hadde fått kighoste eller lungebetændelse, e.lign. Ofte måtte hun «ligge ude» mange nætter, før vejforholdene tillod hende at komme ind til bygden. «Men det var nå engang slik», fortæller hun selv, «at folk som også hadde andre slags problemer kom til meg. Du forstår, det var harde tider. Ofte hadde folk ikke engang mat, og når krybben var tom, da bet mann og kone hverandre. Jeg måtte være lynavleder mang en gang. Og det hendte, at en kone ble gal, når hun var alene om vinteren. Noen måtte jo trå til!»

Langsomt, men sikkert, blev Kristine den lokale helsestation personlig. Hun havde et godt kendskab til læger og andre på byens sygehus. Desuden kendte hun personligt folk på socialkontoret. Hun kendte også til de regler, som eksisterede for fattigforsorg, ældreforsorg, støtteordninger o.l. til enhver tid. Det var en vigtig ressource for andre veggefjordinger. I tillæg til det faktum, at man altid kunne få en bandage, rensset et sår etc., var det gennem hende eventuel hjælp kunne fås fra «samfundet». Når hun formidlede hjælp fra samfundet, benyttede hun det personlige venskab, hun havde med en del funktionærer. Der var ikke tale om, at hun optrådte som «klient» eller repræsentant for en «klient». Hun var Kristine, som varetog opgaver, således som hun definerede, at de skulle varetages.

På den måde fik endnu en kvinde i Veggefjord en position, som samlede en del vigtige funktioner for veggefjordinger. Begge kvinder havde mere kontakt med Skutehavn og Norge end andre kvinder i bygden.

Også Kristine formidler en holdning til tilværelsen og til folk, som afviger fra Alettes. Det var Kristine, som fortalte mig, at Alette «snakker så stygt om folk». Kristine understreger, hvordan man bør være som menneske. Dette ideal synes at forme hendes fremstilling af Veggefjord-begivenheder og hendes karakteristik af forhold mellem folk i dag. Hun understreger, at alle i Veggefjord er meget gode venner. Der er et vældigt sammenhold. Der er ligesom to grupper; alle de der er efterkommere efter Elias Petter, og så de andre – Sørensen-familien. Men, alle er gode venner og ægte veggefjordinger.

Kristine er ekstrem eksponent for et synspunkt, som jeg mener denne kvindegeneration er bærere af: Du må gøre noget for andre! Dette motto tages ikke lige alvorligt af alle Veggefjordkvinder i denne generation, men dette grundsyn former disse kvinders forhold til sambygdingene. Det bruges som hovedkriterium, når der tales om mennesker, og når mennesker vurderes – enten det er sambygdinge eller repræsentanter for det storsamfund, som rykker nærmere og nærmere.

Kristine gør hele tiden noget for andre og snakker altid om, hvad hun netop har gjort og snart skal gøre for andre; «Ho Hanne ligger med vondt i magen, og jeg må kontakte doktor'n og hente noe medisin. Kanskje må jeg ta henne hit hjem, passe henne til hun blir bedre. For det blir for hardt for meg å reise dit ut hver dag.

«Sørens klær måtte repareres, du skulle sett hvordan han så ut. Ja, han er snodig.» «Gerd var her og hjalp meg med å bake all julebaksten til Petrine, som, stakkars, er så dårlig, at hun ikke kan forberede julen selv».

Kristines hus stråler af farver, lys og renhed. Der er 100 farverige potteplanter, små tæpper og puder i hendes hus. Kristine er noget mere interesseret end Marie i hvordan ting tager sig ud; her er stuen i brug hele året. Men også hun er meget optaget af det praktiske aspekt ved de ting, hun omgiver sig med og det økonomiske. «Godt at jeg fikk fatt i disse plasteryene, de kan vaskes av i en balje og tørker på en times tid. Se de gardiner! Lise hadde kassert dem. Måtte absolutt ha nye! Jeg spurte om jeg kunne få dem. La dem i klor, og har nå fått sydd nye gardiner både til meg selv og til min datter!»

Kristine har en datter. Datteren er bosat i en større by sydpå og har fått sygeplejeruddannelse, og Kristine er meget glad over, at det er et job, hvor hun gjør noget for andre mennesker. Hun er meget ked af, at datteren for nylig har uttrykt, at hun hellere vil have et mindre krævende job.

Som Marie er Kristine aktivt optaget hele dagen hver dag. Kristine har aldrig taget penge for det arbejde hun gjør. «Hun tar seg av andre». Det ville også i hendes øjne være uforeneligt med den holdning, man skal have til andre mennesker.

Både Marie og Kristine formidler en lojalitetsfølelse over for sambygdingerne, som de selv understreger har med deres kristne tro at gjøre. Umiddelbart virkede dette på mig som om de skønmalde stedets ånd en del, samtidig som det fortonede sig som deres holdning virkelig hadde en viktig miljøskabende virkning. Kristine fortæller selv, at mange yngre nok synes, at hun blander sig for meget i deres liv. «Men jeg vet at de er takknemlig likevel».

Hvor Alette uttrykte, at mennesker lignede naturen, var lunefulde, tog magten fra en, kunne svigte, hadde både Marie og Kristine en tro på, at de kunne ordne op i forhold mellom mennesker. Med reference til et religiøst begrundet menneskeideal mente de, at man kan forme mennesker. Tager du dig af andre, og undlader du at klage, bidrager du til at skabe et godt samfund.

I meningskonfrontationen med Marie og Kristine fandt jeg det vanskelig at hente bare en smule anerkendelse af min egen kvindeidentitet. Når jeg ikke i deres øjne kunne siges at være en nogenlunde mor og hustru, kom jeg hurtigt til at indse, at også jeg

havde behov for at kunne bevise, at mit arbejde «kunne komme andre til nytte». Det var bare ikke muligt – over for så skarpsynede damer – at formidle de potentielle humanistiske gevinster for mennesker eller samfund af, at jeg løb rundt for at lære om andre kvinders tænkemåder og liv – og undervise på universitetet – når min mand måtte bage brød, lave syltetøj og skifte bleer. Jeg burde sørge for, at flest muligt syge mennesker fik mest mulig glæde af *hans* lægekundskaber.

Jeg kunne tydeligt registrere en grundtanke i deres omtale af forskellige temaer: nemlig at fundamentet for den kvindelige identitet i en ændringsproces er, at kvinden ser sin hovedudfordring i de iøjnefaldende og primære behov, folk som omgir hende, har. Siden jeg i deres øjne ikke levede op til disse kvindelige grundprincipper samtidig med at jeg gennem opvækst havde fået netop en sådan holdning som en komponent af min kvindeidentitet, kom jeg i klemme.

Det var vigtigt for mig som kvinde at få en type bekræftelse fra dem, som de resolut nægtede at give mig, fordi jeg ikke forvaltede mine kvinderoller i overensstemmelse med deres idealer. Dette fremtvang en slags mor-datter forhold mellem os.

Men – da jeg en dag kom ind og traf Kristines mand alene hjemme, forstod jeg, at vores dialog også oplevedes udfordrende af Kristine. «Nå setter hun meg ikke bare til å vaske opp og koke kaffe, men også til å lage mat, – i hvert fall hvis du forteller, at jeg selv hadde lagd disse pannekakene, da hun ikke var hjemme!» Pandekagerne smagte godt!

Anna – omsorgsbonde og telefoncentralen personlig

Anna var gift med Jens Peder, Veggefjords kommunalpolitiker, som vi allerede har truffet. Han var Veggefjords repræsentant i «styre og stell»; den øvrige lokale politik mente kvinderne, at de nok selv skulle tage sig af. Han var søn af Petra og siger, at han har fået sit politiske og socialistiske engagement ind med morsmælken. Engang, da man endnu engang oplevede et dødsfald, fordi man ikke havde klaret at få fat i lægen, skrev han til statsminister Nygaardsvold og bad om at få telefon til stedet. Seks måneder efter havde man telefonstation i Veggefjord.

Anna holdt vagt døgnet rundt i årevis kun afløst af manden, når han var hjemme fra fiskeri, siden fra vej- og anlægsarbejde eller

politiske møder. Nu administrerede også hun en vigtig kontakt mellem Veggefjord og omverdenen. Hun måtte hele tiden vide, hvor folk var, ifald der kom telefon. Samtidig fik hun information om mangt og meget, som foregik i fjorden. Intet gik på tråden, som blev uhørt af hende. Dette blev vigtigt for folk. Anna fik en central position, hun blev en krumtap i bygdens hverdagsliv. Hun vidste «alt» og folk så sig tjent med, at hun i grove træk vidste om deres færden – også selv om man ikke altid følte, at dette var lige behageligt.

Hvis Jens Peder ikke er hjemme, når jeg kommer på besøg på telefonstationen, starter Anna altid med at resumere hvordan vejret er – i Vågen, Bugten og Gamvika og på havet. For hendes svigersøn, Per, er på havet. Men straks efter går hun over til aktuelle lokale begivenheder og vil også gerne vide, når jeg er og ikke er til stede. Hun fortæller om folk, som har ringet for at få fat i mig, og hvad de ville.

Over for mig viser Anna imidlertid ikke den samme myndighed som Marie og Kristine. Hun er mere tilbageholdende. Siger ikke uopfordret hvilket livssyn hun selv står for. Men – indirekte – udtrykker hun også en holdning: man skal hjælpe så godt man kan. Det fælles bedste er vigtigere end egen træthed. Der i huset er det manden, som har fået ansvaret for at tale med folk udefra – som mig. Det er det eneste sted i fjorden, hvor *han* bliver, hvis han er hjemme, når jeg kommer. Ellers bliver mine besøg alle steder kategoriseret som «kvindebesøg» – og manden fortrækker efter en kort høflighedsudveksling. Men Jens Peder indtager en slags lokalpolitiker-rolle i Veggefjord, som i alle andre sammenhænge bare indtages af kvinder.

Anna flyttede til Veggefjord fra en anden fiskerbygd, da hun giftede sig. Anna og Jens Peder har flere børn, som driver kombinationsbrug i bygden, og de har andre, som er flyttet ud, som bor i byen. Hun beretter ofte om sine besøg hos dem i byen: til fødselsdag og jul.

De ældre kvinders forhold til andre i Veggefjord

Anna, Marie og Kristine havde nu tre 'nøgle'-positioner. Men det er vigtigt at huske på, at dette måske ikke er sammenfaldende med deres eget perspektiv. Marie så det sådan, at hun var duelig og at hun derfor fik job, som kunne give ekstraintægter. Kristine så det

sådan, at hun kunne og skulle hjælpe flest mulig folk mest muligt. Det samme gjaldt Anna. Nat og dag måtte hun tage telefonen, sende bud til folk eller selv tage ud for at hente dem – uanset vejr og vind – uanset om hun var træt eller syg. Havde man fået et gode til stedet, måtte man betale for det. Informationen, som disse tre kvinder til enhver tid sad inde med, blev ikke udelukkende brugt til en for alle nyttig tilrettelæggelse af hverdagen. Informationstilgangen muliggjorde også, at man gik hinandens optræden nøjere efter i sømmene. Disse kvinder kunne debattere detaljer i andres færden, og de kunne også vurdere deres sambygninger ud fra de standarder, som de nu engang holdt i hævd, og som deres hyppige deltagelse på forskellige møder gjorde det muligt at være enige om.

Sammen med sine jævnaldrende opretholder Marie, Kristine og Anna et billede af en type kvindelighed, som på den tid var ny. Disse kvinder ved noget, de kan gøre meget for andre. De beskæftiger sig også med andet end «fjøs», unger, hus, mand og vanligt samarbejde med sambygninger. De udtrykker generøsitet i deres interesse for verden, en generøsitet, som Alettes erfaringer vidner om, at hun ikke har kunnet udvikle. De nye hverv, som er blevet institutionaliseret i fjorden, har gjort det muligt for nogle få kvinder at give andre mere, hjælp og assistance, formidling af kontakt osv. end andre kvinder har set sig i stand til.

Denne udvikling har således medført, at en mindre gruppe kvinder har fået flere ressourcer til fordeling fra deres platform som kvinde i bygden end andre har – en ulighed mellem kvinder er resultatet. Desuden, den anden side af «hjælp» hedder kontrol i lokal sammenhæng. Kontrol enten i form af loyalitet eller taknemlighed og afhængighed. Måske begge dele.

En af grundene til, at «de andre» omtales som «de andre», er antagelig, at de ikke vil tage imod hjælp eller gode råd. De vil ikke stå til regnskab for et nyt lokalt kvindeligt lederskab.

Etablering af foreningerne – og lidt om udviklingen i Nordfjord

Det skulle ikke blive ved det. I de kommende år skulle flere kvinder i Maries, Kristines og Annas generation på lignende måde

blive bindeled mellem Veggefjord og det øvrige Norge: Der udvikledes i efterkrigsårene et intenst foreningsliv i bygden. Tidligere havde der været en missionsforening i Veggefjord. Kristines far, som omkring århundredeskiftet var en af de få bekendende kristne i bygden, havde været leder for en lokal afdeling af Norsk Luthersk Misjonsselskap. Som det var tilfældet med fiskerforening og arbejderforening, ophørte virksomheden imidlertid langsomt. Men Kristine, som gennem sygeplejen var kommet i kontakt med kristne miljøer i byene, startede påny en lokalforening af Norsk Luthersk Misjonsselskap, da hun flyttede til Veggefjord. Der blev holdt regelmæssige arbejds møder, hvor man samlede penge ind til missionen. Hun var nu repræsentant for den lokale forening i byen. Hun formidlede kontakt med omrejsende missionærer og prædikanter. Hun tog initiativ til at holde basarer, hvor der samledes penge ind til missionen. Men der samledes også penge ind til missionspensionat i Skutehavn og til bedehus i Veggefjord. Så kunne hele bygden samles og høre de store prædikanter; så kunne man holde begravelser for sine egne; så kunne ungdommen få et kristent menneskesyn.

Kort efter følger Marie i Kristines fodspor. Hun bliver lokal leder for Santalmisjonen og også for en landsomfattende afholdsforening. Hun rejser på landsmøder hver sommer i større norske byer. Hun deltager aktivt i offentlige moraldebatter, skriver i landsdelens aviser om alkoholfaren og kommenterer uterlige radio- og TV-programmer.

Hak i hæl følger nu Annas repræsentation af Sjømannsmisjonen, og Kristines søster leder den lokale afdeling af Samemisjonen. Efter nogle få år er alle norske missionsorganisationer og i tillæg en landsomfattende redningsforening og sanitetsforening repræsenteret i Veggefjord og ledet af kvinder i nogenlunde samme alder. Bygden bestod på den tid af ca. 35 hushold og ca. 95 personer.

Vi har nu set hvad der er baggrunden for, at jeg fandt to store forsamlingshuse, et på hver side af vejen, da jeg kom til Veggefjord: et sanitetshus – et bedehus. Begge huse har køkken, forsamlingslokale og «utedo» (udendørs lokum). Begge har borde, duge, stole, porcelæn og kæmpekander til kaffekogning. Da jeg kom til Veggefjord, fandt jeg et levende foreningsliv, drevet af en gruppe kvinder. Alle rutinemøder – arbejds møder – foregik i hjemmene. Større møder, basarer og samlinger, foregik i husene.

Vi har set Alette og flere af de yngre kvinder klage over, at foreningslederne insisterede på, at de samme regler skulle gælde for brug af såvel sanitetshuset som for bedehuset. Alette så det sådan, at generationen efter hende var «kommet trækkende med styre og stell» for at skaffe sig position i bygden. Nogle af de yngre kvinder stillede spørgsmålstegn ved den indflydelse, de måtte konstatere, at foreningslederne havde. Det var med andre ord tydeligt, at etableringen af foreningerne havde ført til, om ikke et hidtil ukendt rangsforhold mellem generationer, så til en speciel type autoritetsforhold i det lokale kvindelige moralske fællesskab.

Som vi har set, har nordfjordingerne også deres «forklaring» på denne udvikling, denne vækst i foreningslivet, som fandt sted i Veggefjord. Det kan være lidt instruktivt at gå tilbage til forholdet mellem de to bygder. Nordfjordingerne kaldte veggefjordingerne for «gerningskristne». Til trods for, at også Nordfjordsamfundet indtil for nylig var baseret på kombinationsbrug, har nordfjordingers kontakt med omverdenen i den samme periode haft et helt andet forløb. I 1970'ernes Nordfjord var der mandlige, religiøse ledere. Det var mændene som administrerede og ledede såvel det lokale moralske fællesskab som Nordfjords kontakt med storsamfundet. Kontakten med omverdenen via den læstadianske menighed konsoliderede tydeligvis mandlig indflydelse lokalt. Læstadianermenigheden i Nordfjord var ikke baseret på formel organisation sådan som missionsforeningerne i Veggefjord. I Nordfjord blev der refereret til mændenes mulige sanktioner, når man i den løbende debat skulle tage standpunkt til lokalpolitiske spørgsmål. Det var utænkeligt at holde juletræsfest på skolen. Det var utænkeligt, at børn skulle få seksualundervisning. Det var utænkeligt at købe TV. Det moralske fællesskab, som formedes i den læstadianske menighed, sikrede, at ingen nordfjordinger havde samvær med repræsentanter for storsamfundet på storsamfundets præmiser, dvs. grundet på kontrakt-principper. Man søgte målbevidst at værne det nordfjordske sociale system mod det man anså for at være en uværdig samarbejdsform. Man nægtede f.eks. at optræde som «forældre» sådan som statusen blev defineret i skolesektoren. På forældremøder tordnede fædre mod en situationsdefinition, som de fandt forkastelig. De ville ikke nøjes med at høre «hvad de nu havde fundet på i skolestyret!» De ville have udstrakt personlig kontrol med al lære, som blev formidlet til deres børn; hvilke fag, som skulle dominere, hvilke skolebøger, de ikke ville have, at

børn skulle læse, osv. De insisterede på, også på denne arena – at optræde som personer, som skulle gøre sit for at ungen lykkedes i skolen. Man mente, at de fleste «bymennesker» var «fortabte», de var selvcentrerede; de var ofre for det moderne storsamfundssystem.

Uden for Nordfjord insisterede de toneangivende fædre på at optræde som Nordfjord-læstadianere, dvs. man insisterede på at blive behandlet og behandle andre på en hel person-måde.

Vi ser her en meget klar tendens: Hvor Veggefjordens forbindelseslinier til Norge gik gennem missions- og velfærdsorganisationer via kvinder, gik Nordfjords forbindelse gennem læstadianerfællesskabet via mænd. I de to bygder byggede statusen «religiøs leder» på vidt forskellige organisatoriske forudsætninger. Dette måtte da få konsekvenser for social og økonomisk forandring de to steder?

I den udvikling, som havde fundet sted i årene, før jeg kom dertil, var dette landsdelsomfattende religiøse «netværk» blevet repræsenteret i ledelsen i større nordnorske virksomheder, banker og partiet Venstre. Hvor Veggefjords kontakt med omverdenen, ivrigt forvaltet af lokale kvinder, betød en vækst i det lokale omsorgssystem og social trykthed, økonomisk og moralsk, resulterede Nordfjords kontakt, ivrigt forvaltet af mænd, *også* i en vis lokal styring med næringslivsforandringer i Nordfjord. I halvfjerdserne oplevede Nordfjordlederne ikke bare, at deres moralsk begrundede opposition over for skolevæsenet resulterede i, at *de* fik skolen under skolecentraliseringen, men de kom *også* til at opleve en økonomisk ekspansion: Gamle virksomheder blomstrede, nye blev etableret.

Nordfjordingernes «forklaring» på udviklingen i Veggefjord var, at Veggefjordkvinderne var «svage» over for det moderne storsamfund. De forsvarede ikke den rette fortolkning af Bibelen, men gav sig i kast med alskens missionsarbejde. De var «gerningskristne», troede at de kunne sikre egen frelse gennem at gøre noget for andre. I deres iver efter at realisere denne deres egen frelse, indgik de samarbejde med alle mulige «mistænkelige» organisationer. Udviklingen i Veggefjord blev set som et eksempel på, hvordan selve nedbrydningen af et menneskeværdigt samfund finder sted. I deres øjne var dette også forklaringen på det faktum, at Veggefjord ikke fik skole, og at man dér ikke oplevede en lignende vækst som i Nordfjord.

I vort analyseperspektiv må «forklaringen» på denne serie-etablering af foreninger i Veggefjord søges i kvindernes opportunitetssituation. Hvilken kvinderolle søgte kvinderne at realisere og under hvilke omstændigheder?

Da repræsentanter for kommunen søgte en person til poståbneriet, var det ikke aktuelt at bede en mand om at påtage sig hvervet. Ingen Veggefjordmand kunne kombinere kontinuerlig tilstedeværelse i bygden med tilvejebringelse af penge – gennem fiskeri eller pendling. Marie tog jobbet. Gennem at tage sygeplejeuddannelse brugte Kristine de nye muligheder som storsamfundet bød på til at realisere et på en gang lokalt og nationalt kvindeideal. Kristine blev en selvbestaltet lokal helse- og socialinstitution. Hun insisterede på at se sin virksomhed i forlængelse af en «naturlig» Veggefjordkvinderolle; tog omtrent ikke mod penge, hverken af folk eller myndigheder. Hendes mand tjente jo penge. Dette gav hende, sådan så hun det selv, større frihed til at bruge myndighederne på *sine* præmisser i sambygdingernes interesse – for at sikre deres vel og vel.

Samme grundholdning havde Anna, selv om hun fik en vis betaling. Som vi så, fik disse tre kvinder således via storsamfundet en hidtil ukendt mulighed for at gøre noget for andre. Disse kvinder fortsatte at insistere på lighed mellem folk i Veggefjord. Men siden de samtidig etablerede sig selv som foregangskvinder, som kunne sætte grænser for andre, lagde de dermed også grundlaget for at svække nogles – «de andres» – opslutning om det moralske fællesskab. De udvidede deres ydelser inden for områder, som var defineret som kvindelige. Således blev deres virksomhed også defineret som kvindelig i modsætning til mandlig i veggefjordingers øjne. Alle virksomheder blev fortsat defineret som entydige symboler/udtryk for et af de to køn. Når de tre kvinder siden engagerede sig i forskellige nationale missionsorganisationer, åbnedes muligheden for, at også andre Veggefjordkvinder tog kontakt med andre nationale foreninger. Således blev også de lokale ledere for foreninger. Storsamfundet kunne «bruges» til at realisere lokale kvindeidealer og til at etablere/genoprette fællesskab mellem kvinder i Veggefjord. Alle som havde lyst kunne nu iscenesætte de lokale rituelle kvindesamvær, bidrage til lokalt moralsk fællesskab og yde noget, materielt og åndeligt gennem missionen til folk «derude». Inden for det læstadianske fællesskab forelå der ingen mulighed for at gøre noget tilsvarende.

De læremæssige og politiske forskelle, som legitimerede eksistensen af et differentieret centralt foreningsliv, kom ikke til at få relevans her i Veggefjord. Lokalt muliggjorde eksistensen af mange religiøse organisationer fællesskab mellem kvinder. Det var de samme kvinder, som deltog i alle møderne. De skiftedes til at være leder af møder og give et måltid mad.

Skærpelsen af kristne krav i Veggefjord er et resultat af denne intensivering i lokal, religiøs virksomhed.

På foreningsmøde

Nu skal vi aflægge besøg på et typisk foreningsmøde i Veggefjord. Vi skal til et missionsforeningsmøde, men det kunne lige så godt have været et hvilket som helst andet foreningsmøde, i saniteten eller redningsforeningen.²

De fleste arbejds møder finder sted mellem klokken 16 og klokken 20. I dag er det vintertid og mørkt ude. Det er ikke vanskeligt at se, hvor i Veggefjord der er møde: 10–15 «sparkstøttinger» står samlet i snedriften ved indgangen til Maries hus. Alle kvinderne tager fodtøj og overtøj af i gangen og går ind og sætter sig på stolene; de sidder altid langs væggene med ansigterne mod hinanden. De tager op «bundning» (strikketøj) og begynder at udveksle informationer. «Hvem har hørt hva som skjedde med Johan?» «Vet noen hva Einar betalte for Vigør, den nye 40 fots sjarken?» Marie råber til manden, som sidder godt gemt på køkkenet. «Ka måtte han Einar betale?» Jo, han ved besked. Sludderen fortsætter. Man diskuterer, hvad man strikker og hvem, der skal have det eller hvilken basar, det skal udloddes til.

Efter en stund læser Marie højt i foreningsbladet: nyheder fra andre pladser og andre lande. Hvor mange penge har kvinderne i Sjøbygd og på Langsletta klaret at skaffe i løbet af det sidste år? Hvordan går det med udvidelsen af missionskolen i Mamburumba? Set i forhold til den håbløse fattigdom og nød folk oplever på Madagaskar synes Veggefjord at være et lykkens sted. Vi må være taknemlige.

Marie foreslår nu, at man synger nogle salmer hun har valgt ud. Først vil hun læse en tekst, som hun synes udtrykker smukke og rigtige tanker. Hun begrundes også valget af salmerne. «Jeg har så lyst at vi skal prise Gud. Den salme uttrykker så fint, hvor små vi er, og hvor viktigt det er, at vi lader Gud lede os!»

Det er en helt egen rytme, et eget tonefald, som anvendes. Jeg har ret så vanskeligt ved at forstå det, som siges. Så synger alle. Marie synger for med klar, høj røst. Når de salmer, som Marie foreslog, er sunget vers for vers, foreslår en anden deltager, at de skal fortsætte med en anden salme, som hun så godt kan lide. Når den er sunget, siger man «amen» og tager atter fat på strikketøjet – og sludderer.

Så stiller Marie en skål til kollekt på bordet. Alle henter i fuld fart penge frem fra lommer og poser. Kort efter annonceres den samlede sum. Alle er glade over at kunne give. Man diskuterer hvor meget denne lokale forening har bidraget med i det sidste år. Det er fint, at folk får hjælp og får høre Guds ord.

Så bliver der serveret kaffe med en masse smørrebrød, vafler og kage. Strikketøjet lægges væk. Alle sætter sig rundt om bordet, som står færdigdækket – undtagen Marie og en af de yngre kvinder, en «datter», som varter op. Mens der spises, viser Marie alle de gaver, hun har fået til sin sidste fødselsdag fra nær og fjern. Man beundrer dem og siger «ih» og «næ!» En af kvinderne siger stille til mig: «Ka skal hun da med alt det? Jeg gir bort alt jeg ikke har bruk for – til folk, som trenger det, til basarer!»

Lidt senere fortæller Marie, hvad hun selv har givet bort – til basarer, til fødselsdage, på det sidste, og så siger hun til en af de andre ældre kvinder, som ikke har børn: «Du må jo spare en masse, som har så få! Du gir nok mer enn vi andre til basarene!»

Når alle har drukket to og en halv kop kaffe og sat sin kop og underkop på kagetallerkenen, synges der bordbøn. Man sætter sig ved væggen igen. Man diskuterer de problemer, som opstod for nylig, da en nystartet ungdomsforening fik lov at leje sanitetshuset for 75 kr. Det er det tredje sådanne møde, jeg deltager i, hvor man kommer ind på disse problemer. Ungdommen havde arrangeret en fest i sanitetshuset for at samle penge ind til en stereospiller til en ny ungdomsforening. Efter festen opdagede medlemmerne af sanitetsforeningens bestyrelse, som også er missionsforeningsledere, nogle stygge tegninger på en af væggene i sanitetshuset. Efter et eget møde i sanitetsforeningen blev det bestemt, at ungdomsforeningen ikke mere skulle få lov til at leje huset. «Vi må jo passe på huset!» «Søren og Lars har lagt så meget arbeid ned i det!» «Ungdommen må lære seg hva som passer seg her i bygda!» «Og så ville de kjøpe båndopptaker, så de kunne danse!»

Mødre til flere af ungdommene er til stede. De siger ingenting.

Efter en stund avsluttes mødet med endnu nogle salmer og en bøn. Alle deltagerne sparker hjemover i mørket og «snoen» (blæsten).

*Foreningslederne, herskere eller håndlangere?*³

På baggrund af det, jeg har fortalt om yngre og ældre kvinder, om foreningerne og Nordfjord, vil jeg nu sammenfatte, hvad vi kan sige om de ældre kvinders identitetsudformning, og deres indbyrdes forhold, deres forhold til Gud og Verden, til ægtemænd, børn, «de andre» og ikke mindst til bygdens yngre kvinder. Hvad er med andre ord hovedtrækkene i de status, som de har, og hvilke principper forbinder status til sociale personer?

Gennem dette ser vi, at foreningsledernes handlinger i perioden efter krigen har resulteret i en udkrystallisering af et nyt, komplementært mand-kvinde forhold i tillæg til det, som allerede fandtes mellem mand og kone i husholdningen. Gud, præsten og prædikanterne er blevet vigtige referencepunkter for, hvordan idealer for kvindeoptræden i Veggefjord er udformet. En institutionalisering af en kontakt mellem Veggefjord og storsamfundet har for første gang fundet sted (jfr. Alettes beretning). Den er karakteriseret derved, at mænd, præster og prædikanter har et religiøst forankret velgørenhedsorienteret samarbejde med kvindelige ledere for foreninger i Veggefjord og andre bygder. Hvor husholdningen i Veggefjord er organiseret gennem komplementaritet i produktion, og mande- og kvindeidentitet er knyttet til udøvelsen af arbejdet i jordbrug og fiskeri, er bygd-storsamfundsforholdet baseret på komplementaritet med henblik på helt andre opgaver. Religiøsitet, velgørenheds- og missionsarbejde udgør nu vigtige sider ved en gruppe Veggefjordkvinders identitet. En ny religiøs, foreningsbaseret lokal kvinderolle, har taget form i denne proces.

Foreningslederne lægger stort engagement og stærke følelser i deres virksomhed på dette felt. Det er ændringerne i lokal produktion, mænds overgang til lønarbejde kombineret med reduceret subsistensproduktion, som har muliggjort dette. Kvinderne vurderer nu også hinanden i lyset af, hvor meget de er i stand til at yde over for mennesker uden for Veggefjord, hvor meget de giver bort, hvor der tidligere var tale om at yde i samarbejde om unger og «fjøsstell». Og de kvinder, der som Marie, havde ord for at være gode til at danse «i hine dage», så sig nu som vogtere, som

skulle sikre at sådanne udskejelser ikke fandt sted. Sådanne «udskejelser» ville antagelig også medføre en anden brug af det lille økonomiske overskud, som de mente burde anvendes til humanitære formål.

Det slog mig, som kom udefra, hvor meget af det lille bitte overskud af kræfter og penge, som var bragt til veje i Veggefjord, som på generøs vis blev givet væk for at hjælpe folk, som «virkelig var i nød!» Kontrasten mellem dette lokale kvindeforeningsliv og diskussionsmøder i kvindepolitiske grupper i byen, som jeg også deltog i på denne tid, dvs. mellem deres og vor kontekst, blev umådelig stor. Foreningslederne oplevede tilsyneladende ingen problemer med deres kvinderolle. Hvis de oplevede konflikter i forhold til hinanden, kom det ikke særlig tydeligt frem. De havde oplevet udviklingen som en vækst i mulighederne for at realisere deres rolle. De var trygge ved sig selv, hvilede i sig selv. De følte sely, at de var knyttet til et system af relationer, som helt på siden af bureaukrati, partipolitik, planlægnings- og u-hjælpsinstanser betød konkret overlevelse og åndelig støtte for enkeltmennesker, mænd, kvinder og børn her og andre steder i verden.

Alle vi, som debatterede kvinders vilkår i byen, oplevede i denne periode en fundamental utryghed. Det var vanskeligt at få det vi forstod med en acceptabel kvindeidentitet bekræftet. Både den kvindeidentitet, vi havde «fået» og den moderne samfunds-kontekst, den skulle forvaltes i, var under debat (jfr. Holter 1982 og Rudie 1984). I den urbane kontekst ville et fortsat forsøg på at leve op til etablerede kvindeidealer, sådan som vi så det, føre til store omkostninger. I et bymiljø ville f.eks. en husmortilværelse let føre til isolation, den gav ingen muligheder for indflydelse. Mange kvinder var på den anden side tvunget af økonomiske omstændigheder til at tage lønnet arbejde og følte derfor deres andet arbejde som husmor og mor som alt for krævende. Standarder og rutiner måtte revideres. En rollerealiserings, hvor det at give, det at vise omsorg for andre, blev udtrykt, repræsenterede i stadig flere relationer en «misforståelse», uøkonomisk, uhensigtsmæssig. Man oplevede i bedste fald at blive betragtet som «dumsnill» i den kontekst. Det var en holdning, som var uforenelig med det øvrige som skulle ydes i relationen.⁴ Samværsformerne på byens arenaer er ofte baseret på en meget konkret afgrænsning af ydelser. Interaktionen er kontraktpræget.

Omsorgsorientering må forbeholdes venskabsrelationer. Muligheden for at definere nye, specifikke idealer for kvinder syntes heller ikke at eksistere.⁵

Jeg må indrømme, at jeg inderst inde misundte disse foreningsledere deres trygt forankrede identitet. Betydningen af at have klare retningslinier for handling – og for kvindelig optræden, som ikke kunne drages i tvivl eller måtte justeres hver anden dag, stod pludselig helt klart for mig.

Ser vi udviklingen i Veggefjord udefra, ser vi at den *også* repræsenterede en vækst i kvinders kontakt med andre mænd og med verden for øvrigt, og den medførte på sæt og vis en skærpelse af kvinders kontrol med andre personer i bygden, med mændene, når de var hjemme, med ungdommen, med de yngre kvinder. Siden det var omsorgsrollen, som blev forlænget i missionsorganisationerne, og det som blev byttet mellem lederne og mandlige organisationspolitikere var penge for moralsk og religiøs backing, er der ingen grund til at antage, at lederne havde nogen indflydelse på organisationernes politik. «Gevinsten» for kvinderne var at finde lokalt.

Skillelinien som før gik mellem de oprindelige indbyggere, «de andre», og Eliassenfolk, er også blevet videreført: konflikter som måtte eksistere mellem missionsforeningslederne holdes skjult, og vi finder et lokalt kvindeledet «borgerskab». Kvinderne er nu samlede om et fællesskab. Arbejdsomhed, altruisme, religiøsitet er defineret som vigtige aspekter af kvinderolleudøvelse i korporationen. Gaver, mad, det at strikke sokker til folk i bygden og til «de fattige» bliver centrale symboler, på samme måde som et ikke for veludstyret men praktisk indrettet hus bliver det. Fællesskabet med dets eksplicite og implicite regler for optræden blev konteksten, som disse kvinders identitetsforvaltning lå forankret i. Der hentedes primært legitimiteten for, hvordan man realiserede sit liv – og der blev overtrædelser sanktioneret.

Før i tiden havde mændene været borte sammen. Kvinderne havde følelsen af, at de vidste hvad der foregik, når de var ude på fiskeri. Hvad manden ikke fortalte selv, fortalte broren efterhånden!

I denne periode, hvor det kvindedominerede foreningsliv i bygden var blevet intensiveret, var mændene blevet mere spredt – enkeltvis – på arbejdspladser i land, i kystfart, søfart eller på større trawlere. Deres forenings- og komitéaktivitet var sunket til næsten

nul. Det synes som om, at Veggefjordmændenes bidrag til husholdningens og lokalsamfundets udvikling og trivsel mere og mere afgrænses til deres løn og til den underholdning og selvforståelse det skabte mellem mænd at repetere og pynte på mandfolkebedrifter fra sø og land. Hvor partnerskab mellem mand og kone tidligere også havde manifesteret sig i lokal foreningsvirksomhed, og forholdet mellem mænd og kvinder kunne realiseres på dansearrangementer og til fester på sanitetshuset, mødte mændene nu, når de kom hjem, det de oplevede som en mere og mere kontrollerende kvindevirksomhed. De fik ikke lov at tage en dram. Det var slut med festerne på sanitetshuset. Hversøndag var der en præst eller en prædikant, som skulle komme til en samling i bedehuset!

Jeg tror, at den retoriske understregning af, at «det er på havet mænds egentlige tilværelse ligger» måske kan ses som mændenes forsøg på at undgå at opleve sig selv som domineret af kvindernes moralske formynderskab. Hvor langt denne insisteren på lokal mandsrollerealiserings kunne udarte sig, fortæller følgende anekdote lidt om:

Mange mænd ville ikke engang hjælpe til med høsten længere. Engang blev Elias Petters' far så bestyrtet over, at svigersønnen ikke ville blive hjemme og hjælpe til, at han skældte ham ud. Men svigersønnen tog alligevel af sted, sagde at andre kunne gøre det job. Det måtte da være lige så vigtigt, at tage ud på havet og trække fisk! Når han kom hjem efter vellykket fiskeri, gav han svigerfaren alle pengene og sagde: «Her, no kan du leie arbeidskraft i høyonna i hvert fall i tre år framover!»

Denne udvikling i lokal kvindekontrol kan måske også forklare, at mænds samvær næsten udelukkende finder sted uden for hjemmene: på kajen, i baglokalet i butikken, i bådhuse – og at drammen er godt gemt.

Vi har set, at det kunne forekomme at mænd bebrejdede konen, at alle børnene var rejst. Set på baggrund af de yngre kvinders støtte til deres sønner, når de vil blive fiskere er det slående, hvor mange af foreningsledernes egne børn, som er rejst fra Veggefjord, hvor mange som er «blevet til noget». Det er sandsynligt, at rent økonomiske forhold har stor forklaringspotentialer i forhold til dette (jfr. Brox 1966 og 1984). På den anden side kræves der også en anden forklaring, når de som rejser væk kommer fra de familier, som trods alt har det relativt set bedste udgangspunkt for at blive i bygden.

Det er slående, at se forskellen mellem den holdning, som disse

kvinder udtrykker over for deres fisker-, pendler- eller pensionist-ægtmænd, og så den de har over for de mandlige «partnere» i organisationer og helsevæsen og over for sønner i byerne. For at spidsformulere vil jeg sige, at deres mor-søn (datter) relation har fået partner karakter, deres kone-mand-relation har fået mor-barn-karakter. Mændenes muligheder for at udvide handlingsfællesskabet med konerne synes i denne periode ikke at have været særlig store. Det blev sønnerne (og døtrene) som opfyldte de nye og mere åndelige forventninger og ambitioner, som mødrene udviklede i den proces vi har fulgt.

Da har jeg også sagt, at interaktionen mellem disse kvinder og mænd i byerne, dvs. missionen og socialektoren, overvejende har hel person karakter. De er «Marie», «Kristine» osv. og ikke trykdesøger, foreningsrepræsentant osv.

De ældres krav – de yngres byrde

Til slut i dette kapitel skal vi nu prøve at spore de konsekvenser, som dette foreningsliv, processerne på dette sociale felt, får for de yngre kvinder, «døtrene». Er det virkelig de samme kvinder, som selv har oplevet så stor glæde ved kontakt med omverdenen, som er stolte over, at egne sønner og døtre er kommet sig væk fra stedet, har fået uddannelse og gode stillinger, som præger en del af de yngre kvinders (døtres og svigerdøtres) rollerealiserings sådan, at de bliver husmødre, som forgæves slider med at forsvare deres børns ret til at ville være fiskere og husmødre? På en måde er det hvad jeg har antydnet i indledningen og i kapitel 7. Der fremhæver jeg, at de yngre kvinder fortsætter med at forholde sig til storsamfundet på en veggefjordsk måde, dvs. insisterer på en lokal interaktionsform, fremmer lokalt definerede krav i mødet med repræsentanter for storsamfundet, og at de ikke kommer igennem med mange af deres krav. Forklaringen på dette synes at måtte spores dels i det autoritetsforhold og det kvindeideal, som kommer til udtryk i kvinders samvær i foreningerne dels i karakteristika ved de nye arealer, felter, som kun de yngre kvinder bliver indlemmet i.

Hidtil har jeg søgt at vise, på hvilken måde nye overlokale interaktionsfelter har repræsenteret nye muligheder for de ældre foreningsledere for at realisere en lokal kvinderolle – hvordan

deres omsorgs- og hjælpeorientering synes at være blevet udvidet til at gælde «hele verden». Vi har set, at mændene oplevede den fase som en vækst i kvindernes moralske hegemoni i lokalsamfundet. Nu vil jeg prøve at vise, hvilken kontrol over yngre kvinder der synes at ligge i disse ældre kvinders rollerealiserings, i deres nye korporation, foreningsfællesskabet.

Først vil jeg gå tilbage til Hanna og Nora. Begge siger direkte og indirekte, at deres rollerealiserings bryder med det, som bliver holdt i hævd i det lokale kvindemiljø. Hanna virker bitter over ikke at kunne få accept hverken hos mand eller kvinde for at tage heltidsjob i byen. Nora siger, at hun tror de andre mener hun ikke er «rigtig», for hun vil ikke påtage sig de opgaver, lægge det arbejde i hjemmet, som andre gør. Det interesserer hende ikke. Begge synes at mene, at deres valg umuliggør nær og daglig kontakt med det øvrige kvindemiljø. Det vi til nu har lært om de ældres nye meningssystem og symbolbrug skulle jo også tilsige, at disse kvinder har ret i deres vurdering.

På mødet i missionsforeningen, hos Marie, hørte vi, at man diskuterede de unges adgang til sanitetshuset. Når jeg siden mødte de yngre kvinder, som var til stede på foreningsmøderne – hjemme hos dem selv til en sludder over en kop kaffe – får «piben en helt anden lyd», når selv samme spørgsmål kommer op. Da er de vrede over «de gamles» reaktion. Da er de sure over, at deres unger, de gamles børnebørn, bliver forment adgang til at have ungdomsforening og egne sammenkomster i sanitetshuset. «Det er jo mye bedre at de får være her enn at de drar til byen!»

I mange spørgsmål, som således rejser sig i hverdagen i bygden, gentager denne historie sig. «De gamle» siger hvad de mener – de yngre tier – på foreningsmøderne, for derefter at «lufte ud» over en kop kaffe og en «røyk» (smøg) på køkkenet, når «mødrene» ikke er til stede. I modsætning til Hanna og Nora fortsætter de at deltage i foreningsmøderne og hjælpe mødrene med serveringen. De synes at forstå, at «de gamle» tænker som de gør og bare er glade, hvis de på egen hånd kan hjælpe de unge til lidt uafhængigt samvær (jfr. Maren). Til tider er de sprækkefærdige af ærgrelse og kalder deres egen mor «misjonskjerring». Disse døtre oplever nogle af de krav, de ældre stiller op, som urimelige; men de synes også at forstå, at de ældre ikke har forudsætninger for at forstå de yngres anderledes situation. «De ser bare det vi ikke gjør – og som de selv gjorde!»

Der foregår et intenst bytte mellem disse to kvindegenerationer. «Ho mor ser etter ungan, når jeg er på brygga. Ho mor strikker og reparerer tøy til ungan.» Den anden side af mødrenes hjælpsomhed hedder imidlertid, som vi har set og skal se siden, kontrol.

Det synes som om den daglige kontakt, denne afhængighed og den moralske kontrol, som bl.a. disse foreningsmøder muliggør, fører til en løbende dialog i og uden for foreningerne, som i alle fald tilsyneladende sikrer fortsat opslutning om fælles moralske standarder – et kodefællesskab mellem yngre og ældre kvinder. Der er mangt man ikke er enig om, og nye mindre fællesskaber mellem jævnaldrende yngre kvinder ser dagens lys. Men de yngre kvinder har ikke klaret at udvikle et alternativt moralsk fællesskab og de synes i nok så stor grad fortsat at indordne sig de ældre. De udformer deres nye kvindeidealer, deres rollerealisering så meget i forlængelsen af de ældres, som de ser sig i stand til.

De yngre kvinder bidrager således aktivt – når de er uden for de ældres rækkevidde – til at omkodificere visse opgaver, lave visse nye fælles standarder for husarbejde m.m. – og dermed bidrage aktivt til udformningen af nye lokale relevansregler for kvinderolleforvaltning. Vi så, at hvis man som Nora konsekvent satte manden til at tage sig af «kvindeopgaver», når han var hjemme, da kunne man ikke være fuldværdigt medlem af det lokale moralske kvindefællesskab.

Beskrivelsen af de ældre kvinders karriereforløb, af foreningsetableringen har vist os 1) hvordan en gruppe kvinder fik udvidet deres indflydelse i det lokale samværssystem og 2) hvordan ægtefællerelationen blev mere begrænset. Husholdningsorganiseringen var fortsat overvejende forankret i økonomisk samarbejde, men når det gjaldt kontakt og samvær og omformning af moralsk fællesskab, kan man sige, at barrieren mellem mandsverdenen og kvindeverdenen voksede. 3) Beskrivelsen af foreningsmødet hos Marie har vist os hvordan hyppige, ritualiserede samvær mellem ældre og yngre kvinder sigter mod en stabilisering af en kvinde-rolle, som bliver mindre og mindre komplementær til den mands-rolle, som udvikler sig i Veggefjord, men som er komplementær til visse repræsentantroller for storsamfundet (mandlige religiøse ledere).

Men vi har også set, at de fleste yngre kvinder i Veggefjord oplever og udtrykker, at de er kommet i klemme. Nogle har valgt

at holde sig helt væk fra det lokale fællesskab, når de skal indrette deres liv. De kommer fra andre bygder og er blevet gift med Veggefjordmænd, eller deres egen mor er ikke med i foreningerne. Andre kvinder, «døtre», stræber mod at mestre de nye udfordringer, som økonomiske ændringer, skolecentralisering, har ført med sig. Denne mestring må fortsat ske, således som de ser det, på måder som lader sig forene med de grundprincipper for lokal kvindelighed, som udformes i foreningerne. For de yngre kvinder synes der ikke umiddelbart at foreligge en mulighed for at overtage ledelsen i foreningerne eller for at «bruge» storsamfundet til realisering af lokal kvinderolle på den måde lederne har gjort. Eller gør der? Det skal vi se nærmere på i følgende kapitel.

Jeg indledte dette afsnit med at spørge, om foreningslederne kunne betagtes som entreprenører, agenter, som befordrede vigtige ændringer i det veggefjordske bygdesamfund (jfr. Barth 1963). Jeg mener at have vist, at det har de gjort. Kønsrollemønstret, forholdet mellem mand og kone i husholdningen i Veggefjord, er ændret. Forholdet til Norge er ændret. Det er også tydeligt – særlig på baggrund af Alettes fremstillinger – men også i forhold til Hannas og Ellys beretninger – at mange og nye uligheder mellem folk er blevet introduceret i Veggefjordsamfundet. Det synes som om, at udsagn af typen «vi er alle like», «vi hjælper alle hverandre», også kan siges at være foreningsledergenerationens måde at dække over vigtige nye forskelle mellem folk såvel som eget hegemoni i bygden på, akkurat som «jeg trives bedst på havet» synes at være en måde, hvorpå mændene understreger deres medlemskab af det lokale mandsfællesskab og deres distance til den lokale kvindedominans over aktiviteterne på land – og underkommunicerer nye sociale forskelle.

Men netop gennem sådanne appeller synes et vist fællesskab om lokale standarder at være blevet holdt ved lige, selv om det tydeligvis «trues» udefra ikke bare af «outsidere», men også af de spirende «køkkenbordsfællesskaber». Det intense foreningsliv medfører en omformning af lokal kvindelighed og lokal kultur, men kvinderne har fortsat en rolleudformning, som i overvejende grad er lig med den som er karakteristisk for småsamfund, dvs. de insisterer på, at mange aspekter ved deres person skal gøres relevant i de fleste situationer de indgår i: som kvinde, som kristen, som foreningsmedlem, osv.

Både Alette og foreningslederne syntes at have en subjektiv

oplevelse af at kunne mestre forholdet til det administrative Norge. For Alette bestod den fundamentale udfordring i tilværelsen i at hamle op med naturen og dens luner. I «Styre og stell» fik man bare give klar besked!

Foreningslederne blev bekendende kristne. Udfordringen for dem kom først og fremmest til at bestå i at leve op til kristne idealer. De giver indtryk af selv at synes at de lykkes med det – de har et godt forhold til Gud.

Fra feltnoterne:

Til sin mands begravelse siger Petrine: «Jeg er så glad jeg vet, hvor jeg skal søke hjælp og støtte!» Petrines tro gir hende styrke, hun synes at besidde en realisme, som jeg sjældent har mødt magen til. Hun romantiserer ikke sin lykke, og hun har klaret sin ulykke «takket være Gud». Hun har grebet ind i sin og andres tilværelse så langt kræfterne har strukket og ud fra, hvad hun synes er hendes ansvarsområde. Hun har også i talrige tilfælde engageret sig uden for Veggefjord for at få ting til, som hun følte var vigtige. Hendes lange ægteskabelige samliv har bestemt ikke været nogen dans på roser, siger hun til forsamlingen. «Der har vært mye strev og slit og av og til skyer. Men Himmelen har alltid vært åpen», siger hun.

Disse kvinder synes at lykkes i deres insistensen på, at de i deres samhandling med samfundet uden for Veggefjord skal behandles som kristne, kvindelige medlemmer af Veggefjordsamfundet. De søger ikke job, de nærmer sig ikke kommunale og fylkeskommunale instanser som norske 'klienter', 'interessenter med visse rettigheder', osv. De «bruger» deres personlige relationer til formål i Veggefjord, som de selv har defineret.

For nogle af de yngre kvinder, som vi har mødt i dette kapitel (Hanna, Margot) forholder det sig anderledes. De ønsker en anden kontakt med verden uden for Veggefjord end den, de kan få gennem de allerede etablerede foreningskanaler, som foreningslederne kontrollerer. De ønsker job, indflydelse, ferie, lokale goder. De føler sig afmægtige i forhold til realiseringen af disse ønsker både i forhold til bygden og i forhold til samfundet: «Har ikke uddannelse!»

Set udefra kan vi i de processer vi har fulgt så langt spore den samme differentiering mellem folk som den Löfgren beskriver finder sted på 1800-tallet blandt skandinaviske bønder: «Gennem at skabe en social afstand til det voksende landsby-proletariat,

skabte de velsituerede bønder også en ny kulturel identitet» (Löfgren 1980:209, LHs oversættelse).

Hvor det i Nordfjord synes at være mændene som er centrale aktører i udformningen af bygdens nye kulturelle identitet, er det imidlertid i Veggefjord kvinderne som står centralt. Veggefjordkvinder var godt nok ikke rige farmere, men de klarede at omsætte deres ressourcer sådan som de var defineret lokalt af kvinder, som entreprenører i forvaltningen af Veggefjords forhold til storsamfundet, til en styrkning af deres egen position i bygden. En ny selvbevidsthed blev udviklet som skilte dem ud, ikke bare fra «de andre», men også fra de byfolk, som var uden for de religiøse organisationer. Löfgren citerer i samme artikel Palle Christiansen, som siger: «Bøndernes tydelige imitation af by-levevis var egentlig også en strategi for at konsolidere egen position i den nye lagdeling på landet. Gennem en kulturel bevidstgørelse skilte bønderne sig både ud fra by-bourgeoisiet og – mere vigtigt – fra småbønder, husmænd og jordløse arbejdere hvis kultur de tidligere havde delt. Bønderne udvalgte ikke kun tilfældige bonde- eller borgerskabselementer til sit kulturelle repertoire, men *omformede* snarere disse elementer til en unik kombination således at de fik omdefineret deres selvbillede i det danske bondesamfund.»

Den udvikling af en slags selvbevidst bygde-«borgerskab», som vi her har fulgt fra efterkrigstiden til midt i 1970'erne, kan siges at være et eksempel på en lokal variant af den generelle proces, som her skitseres af Palle Christiansen. Men som vi skal se, reproduces disse nye lokalkulturelle træk ikke automatisk i næste generation. Der sker ingen automatisk konsolidering af en lokal elite.

8. Nu begynder også nogle Veggefjordkvinder at «arbejde»

I den periode, hvor jeg gjorde feltarbejde i Veggefjord, foregik der, som jeg allerede har været inde på, en ivrig debat i byerne om hvad, som var de vigtigste politiske krav at fremme for at bedre kvinders *vilkår*. Mange kvindepolitisk aktive, bl.a. i kvindebevægelsen, mente, at vigtige årsager til manglende trivsel og indflydelse for borgerlige kvinder skyldtes, at de ikke var i lønnet arbejde; i arbejderklassen, at de havde dobbeltarbejde. På den baggrund syntes krav om lønnet arbejde for alle kvinder og fuld børnehavedækning at være vigtige politiske krav. Tilknytning til arbejdslivet forekom at kunne give grundlag for en type anerkendelse af kvinder, som de syntes at have mistet, når deres direkte deltagelse i produktionen tog slut. Desuden så det ud som om, at det bl.a. var mænds deltagelse i erhvervslivet, som sikrede dem større indflydelse i det politiske liv. Dette måtte kvinder få del i. Kvinders erfaringer skulle også danne grundlag for politiske beslutninger i det norske samfund. Meget af denne debat må forstås som en markering af politiske, ideologiske fronter. Den tog ikke tilstrækkelig sigte på at problematisere konsekvenserne af de samfundsforandringer, der blev propageret for.

Mit ophold i Veggefjord skulle lære mig mangt om, at gennemførelsen af nogle kvinders politiske krav kan repræsentere store udfordringer, byrder, for andre kvinder, og at det er vanskeligt at undgå, at kvindespecifikke initiativer i almindelighed får utilsigtede konsekvenser for mænds og koners samarbejde. Umiddelbart var det også fristende for mig som «tilflytter» og observatør at tolke mange yngre kvinders snak om «isolasjon» og «misjonskjerninger» derhen, at de indirekte gav udtryk for, at de ville modtage tilbud om fuld beskæftigelse og børnehavetilbud med begejstring, hvis de bare kunne få det. Virkeligheden skulle vise sig at være

mere kompliceret – og blev en klar påmindelse om, at folks bedømmelse af forandringer, som kan sikre kvinder og mænd bedre vilkår, må forklares med baggrund i den lokale kontekst (jfr. Wærness 1982).

Som jeg har antydnet i forordet, oplevede jeg dialogen, som jeg havde med de yngre kvinder i Veggefjord som en stor personlig udfordring. Deres handlinger og valg truede på mange måder min selvopfattelse – og min livsform deres. Denne udfordring, som angik dybtgribende (erkendelsesmæssige og eksistentielle) spørgsmål hos begge parter, pressede sammenligninger frem, som fremmede den opdagelsesproces, som et feltarbejde må være. Dette opstod særligt i mit forhold til de yngre, jævnaldrende kvinder.

I forrige kapitel har vi set, hvordan lokalt foreningsliv, afhængighed og bytte mellem kvinder i den ældre og yngre generation medfører vedligeholdelse af en rolleudformning for yngre kvinder, som fortsat overvejende er af hel person type; deres indbyrdes relationer er fortsat multiplekse. Desuden synes også de yngre Veggefjordkvinders nye roller at få en udformning, som er komplementær til mandens. Dvs. at det den kvindelige 'person' står for med henblik på værdiforvaltning «henter» vigtige forudsætninger i den mandlige – og vice versa. Men indholdet i debatterne rundt om i køkkenerne afslører, at nye, mindre kvindefællesskaber er under udvikling: Her debatteres det, som man ikke kan og ikke vil dele med de ældre.

Idealerne synes uforenelige med deltagelse i arbejdslivet. «Hvis jeg tjente penge, hva skulle jeg da med mannen?» sagde Nora. Dette skal ikke forstås derhen, at hun ikke så det som vigtigt at bidrage med produktion til egen husholdning, men, at en vigtig del af rollerealiserings og identitet i bygden var knyttet til det at give – uden at tage penge for det – eller til det at bytte ydelser.

I dette kapitel skal vi følge nogle yngre Veggefjordkvinder, som ikke helt følger de oprukne retningslinier. De tager lønnet job. Dernæst vil jeg trække frem et forsøg på at etablere børnehaven i Veggefjord – begge dele for at demonstrere, hvordan reaktioner og løsninger, som kvinder kommer med, reflekterer de organisatoriske træk, som vi blev kendt med i kapitel 7.

Bliver udbryder-kvinderne rettighedsorienteret over for stor-samfundet, højere løn, bedre arbejdspladser? Stiller de nu krav til mændene om at være lige så ansvarlige hjemme, som tilflytterko-

nerne – og jeg selv – gjorde? Vender de de ældre ryggen? Sluttede de med at «ta seg av andre», med socialt bytte? Jeg vil prøve at vise, at Veggefjordkvinderne gennem deres handlinger i grunden svarer nej på alle disse spørgsmål. Selv om storsamfundspolitik, arbejdsmarkedsforhold, tilflytning m.m. medfører vækst i forskelle mellem folk i Veggefjord, og indholdet af lokal kvindeidentitet forandres, så reproduceres fortsat en social organisation, inden for hvilken kvinders relationer er multiplekse, og hvor kvinder er hovedaktører. Mange aspekter ved din person gøres fortsat relevant i alle de situationer du indgår i.

Kvinderne på fileten – de nye ændringsagenter?

Som vi har set, var det vanligt for de fleste yngre Veggefjordkvinder, at de arbejdede i sæsonerne for timeløn på «fiskebruket» i Veggefjord. Men på den tid, da jeg var der, var der store afsætningsproblemer for tørfisk. Når der ikke skulle spærres fisk, var der ingen mulighed for kvinder til at tjene en ekstraskilling. Hvor nogle kvinder arbejdede med jordbrug, enkelte med dagmammajob, vaske- eller butikjob, sad nu en del kvinder helt uden mulighed for selv at skaffe kontanter til egen husholdning.

Et par af de yngre mænd, som for kort tid siden havde giftet sig med Veggefjordkvinder, havde nylig startet eget transportfirma, og de havde startet ny idrætsklub i bygden – for drenge, piger, mænd og kvinder. Nogle af de yngre kvinder (Elly) havde startet en syklub. Det erklærede formål var at «være sammen». I modsætning til alle de andre foreninger i Veggefjord, var denne ikke knyttet til en landsomfattende organisation. Men både i idrætsforeningen og i syklubben samlede man fortsat penge sammen. Syklubkvinderne sparede sammen til fælles sommerudflugt for sig selv – og i idrætsklubben sparede man sammen til lysløjpe (oplyst ski-spor) for bygden. Veggefjord havde pludselig fået flere nye arenaer, hvor yngre folk mødtes – og hvor man også kunne drøfte forhold i bygden. En ny epoke var begyndt.

I Nordfjord, som oplevede en økonomisk ekspansion, var et par forædlingsindustrier blevet udvidet. Det var nu muligt for kvinder fra Veggefjord at tage afløserjob i sommermånederne, og virksomhedsejeren antydede, at muligheden for job uden for sæsonen ikke var udelukket. Nogle få kvinder fra Veggefjord, særlig piger,

som netop havde sluttet skolen, havde allerede i en årrække arbejdet i Nordfjord i sæsonen. Omfanget af arbejdet havde ikke været større end den sporadiske, men vigtige deltagelse i Veggefjords eget fiskeindustriarbejde: Spærring, saltning «egning» (sætte agn på snører) – her også rejepilling.

Som vi har set (Hanna), havde tre–fire kvinder i længere tid arbejdet på heltid uden for Veggefjord. De hørte ligesom ikke til i det lokale kvindemiljø. De sagde selv, at de ikke ville have noget at gøre med foreningerne. Disse kvinder var tilflytterkvinder, som havde giftet sig med veggefjordinger. Så snart børnene var blevet store nok, uanset hvad manden og andre kvinder måtte mene, havde de skaffet sig job i byen – som nattevagt, vaskerihjælp eller lignende. De gav tydeligt udtryk for, at jobbet ikke bare var et spørgsmål om penge. De var vant til at klare sig med meget lidt. Jobbet gjorde også, at man kunne slippe væk fra stedet. De ældre kvinder, foreningslederne, omtalte ikke disse udearbejdende kvinder i særlig positive vendinger. De havde meldt sig ud, svigtet deres ansvar for bygden.

Den sommer, jeg kom til Veggefjord, havde en hel gruppe af de yngre kvinder, overvejende syklubkvinder, men også et par «døtre» fra foreningerne, taget arbejde i Nordfjord – og de havde søgt om mere arbejde for alle.

Flere af disse kvinder havde i løbet af de sidste år lagt pres på mændene for, at de skulle tage arbejde på land. I den periode var der stort udbud af arbejde indenfor byggeri og anlæg i indlandet. Job på land var attraktivt for mændene, fordi de uden at risikere arbejdsledighed kunne slutte i sommersæsonen og hellige sig laksegarnene på Veggefjorden.

Det var vigtigt for kvinderne, at de var flere som tog job den sommer i Nordfjord. Dels var det at tage job uden for bygden en hel sæson endnu ensbetydende med kritik fra det lokale kvindefællesskab. Når de nu i samlet flok og rad tog af sted, blev situationen en anden: de var flere om at bære den belastning som en kritik var. Desuden gik der ikke busser, som passede med skifteholdsarbejdet på virksomheden. Kun to af kvinderne havde kørekort. De kunne nu arrangere sig således, at der hele tiden var en af de to, som kunne køre det ene og det andet skiftehold til filet'en.

Det var Nora, en af ændringsagenterne, som lancerede replikken «Hvis vi tjente penger, hva skulle vi da med mannfolk?» som «forklaring» på hvordan hun indrettede sig, en dag hvor vi diskute-

rede kvindesag i mit køkken. Der var stort opslag i lokalavisen om kvindebevægelsens krav om fuld beskæftigelse for alle kvinder. Hendes «forklaring» gjorde meget stærkt indtryk på mig. Det var nok et eksempel på, hvor anderledes andre kvinder oplever deres liv, deres familie, sig selv. Mine idéer om selvrealisering, kærlighed og ægteskab stod stærkt i kontrast til det udsagn: At kunne arbejde betød selvudfoldelse for mig – mere end penge, og en type udfoldelse, som jeg følte jeg var meget afhængig af, i tillæg til det, som mor- og husmorrollen repræsenterede. Men denne udfoldelse forudsatte en uddannelsesmæssig og en klasse-mæssig baggrund, som ingen kvinder i Veggefjord var i besiddelse af. At begge ægtefæller skulle tjene penge, tog jeg for givet, når vi begge havde brugt mange år på en lang uddannelse. Jeg tror, at havde der været en periode, hvor jeg ikke havde haft job, ville jeg med reference til den kontekst som var min, have lagt skjul på, at min mands rolle i familien skulle være økonomisk. Min idé om grundlag for ægteskab, kærlighed, tilsagde, at det ikke skulle være sådan. Siden jeg havde været student og timelønnet i de perioder, som gik forud for mine to første fødsler, fik jeg ikke penge i månederne efter fødslen. Det var jeg forbitret over. Jeg så det sådan, at jeg ikke skulle være afhængig af min mand da heller.

Hendes udtalelse provokerede mig voldsomt med henblik på mine grundforestillinger om ægteskab, kærlighed – ikke økonomi – er den ideologiske reference for ægtefællerrelation i vor middelklassekontekst (jfr. Haavind 1981). Denne kontrast med henblik på hvordan ægtefællerrelationerne er kodificeret, blotlagde til dels de samme komponenter i borgerlig, vestlig ægteskabsideologi, som mit møde i 1970 med de muslimske mungaer i Niger havde «afslørt». Mangakvinder diskuterede højlydt de beløb, de ville afkræve deres mænd efter samleje . . . Kontrasten mellem Veggefjordkvinders kontekst og min egen klarlagde forskelle i kodificering af, hvad som er «give and take» i ægteskabet.

Når det gjaldt min rollerealiserings i min familie, så lignede den en del de ældre kvinders over for bygden: det var tabu at måle ydelser. For kvinderne var det altruismen, som var i fokus, når det gjaldt forholdet til andre mennesker – ikke den deraf følgende kontrol. Den var et epifænomen.

Det kunne tydeligt ses i Veggefjordens sociale landskab, at disse kvinder arbejdede på fuldt skiftehold en hel sæson. De tog af sted enten meget tidligt om morgenen eller sent om eftermiddagen.

Mens de var borte, måtte mødre og svigermødre se efter børnene, som ikke var på skolen, fordi det var sommerferie. Eller – og det gjaldt for de flestes vedkommende: mændene måtte se efter dem – de var jo nu hjemme i laksesæsonen. «Se etter unger» vil i dette tilfælde sige, at manden varmede middagsmad og var til stede i Veggefjord, når han da ikke var ude for at se til garnene.

Kvinders autonomi er viktigere end job

Inde på bedriften slider kvinderne i store, kolde og våde rum. De står. De kan ikke «høre hva de selv tenker». I de få og korte pauser, møder de kvinderne fra nabobygden. «De er dobbelt-moralske», siger de. «De er merkelige», siger de, «Det er syndig å røyke. Har du hørt! Men går man på do, så pipler røyken ut både over og under døra. Støter du på en, spør hun om du har et stykke tyggegummi!»

«Noen av dem vil, at vi skal organisere oss, har du hørt! Snakker ivrig i pausene og nærmest skjeller oss ut, fordi vi ikke er organisert! Vi må få høyere lønn. Og så viser det seg, at de ikke engang har undersøkt sakene ordentlig. Vi får mer enn tariffen. Nei vi organiserer oss ikke!»

Det virker som om, at Veggefjordidentitetsfølelsen konsolideres i mødet med andre kvinner på denne arbeidsplass. De synes, det er morsomt, at de er flere, som arbejder samme sted, så kan de sammen diskutere de nye indtryk. Da er det lettere at holde det hårde arbeide ud. Det er også fint at tjene penge igen. Da kan de måske få kjøbt en ting til huset, en plaid, et tæppe fra Finland, nye gardiner? Men det meste bliver brugt for at få det hele til at løbe rundt.

Men, sådan som de ser det, er det nye arbeide ikke så attraktivt, at de vil holde på det hele året, selv om de kunne. Så er man ikke fri og kan heller ikke bestemme over sin dag, siger de. De fortsætter dog med at arbeide ud over sæsonen, fordi muligheden byder sig. De fortsætter helt til arbejdsmængden på fileten går ned, og de får det så travlt hjemme, at de alligevel ikke vil arbeide: multebærrerne blev det ikke til mange liter af, og nu skal tyttebærrhøsten ikke også mislykkes. Enkelte skal slagte, og alle skal fryse, salte og tørre kød. Børnene skal sendes i skole, og man må stå klar med middagen, når de kommer hjem. Det skal ikke være sådan

som hos Maja og Karla, hos tilflytterne, at børnene selv må lave mad, når de kommer hjem!

De tjente akkurat så meget denne sæson inden permitteringsvarslet kom, at de fik arbejdsløshedsforsikring hele den følgende vinter, fordi de alle havde mindreårige børn, og der ikke fandtes alternative arbejdspladser. «Skulle bare mangle om vi ikke skulle få den trygda vi klarer å få. Vi tar oss jo av barna og de gamle selv!» (jfr. Alettes beretning).

Og således skete det, at en gruppe kvinder, som for første gang arbejdede i hele sæsonen i forædlingsindustrien i nærheden – *også* fik penge resten af året. I tillæg til de få kvinder med heltidsjob i byen havde nu endnu flere kvinder brudt grundregler for lokal kvinderuleudøvelse. Til gengæld formidlede de samme kvinder særlig stærk tilslutning til andre vigtige aspekter ved deres lokale kvindestatus: egen autonomi, hensyn til de gamle og børnene. De afviste også invitationen fra de andre kvinder på virksomheden til at tage rollen som organiseret arbejdstager. Den lokale kvinde-rolle oplevedes af dem som uforenelig med «arbejdstager» sådan som de andre kvinder på virksomheden definerede den. Det vigtigste for dem var måske udviklingen af et kvindefællesskab mellem yngre, uafhængig af de ældres forståelse, men samtidig afhængig af de ældres tjenester og begrænset af de ældres definitioner af hustru- og morsrollen. Sammenlignet med tilflytterkvinderne i Veggefjord indikerede deres forhandlinger med mødre og ægtemænd således en fortsat varetagelse af en Veggefjordkvinde-rolle. De bad godt nok mødre og mændene se efter børnene – sætte middagen over. Men de lagde selv et kæmpearbejde i at lægge forholdene til rette: de bagte meget brød ad gangen, når de ikke var på skift. De gjorde middagsmaden klar, bagte kage og gjorde rent, når de var hjemme – sådan som det også var tilfældet med «outsiderne», som havde fuldtidsjob i byen.

I tilflytterfamilierne gik forhandlingerne meget længere. De eneste områder, som i disse familier efterhånden ikke var defineret som kønsneutrale, var bilvedligeholdelse og tøjreparation.

Vi kan opsummere dette med at sige, at disse kvinder til det yderste søger at forene deres nye tilpasning til arbejdsmarkedet med en lokalt defineret kvinderule. Sammenligner vi disse yngre kvinder med foreningslederne, har de det til fælles, at de samtidig som de er ændringsagenter, så langt det lader sig gøre bygger videre på en lokalt defineret kvinderule, som fortsat er komple-

mentær til mandens. De «bruger» storsamfundet på deres præmisser til at skabe de goder for familien og bygden, som de ser det som deres opgave som kvinder at varetage. De fortsætter – sådan som mændene også ønsker at gøre det – med at indrette sig på årscyklusbasis. Opgaverne veksler over tid. De definerer nu deres omsorg for børn og gamle som det arbejde, arbejdsløshedsforsikringen er betaling for.

Når jeg siger «på sine præmisser», er der måske grund til at stoppe lidt op. Hvad er det som gør, at «egne præmisser» bliver til «familiens» og «bygdens præmisser»? De har nu brudt grundregler for kvinderolleforvaltning, 1) taget arbejde uden for bygden og fået lavet en ny og større arena for yngre Veggefjordkvinder, som kan danne grundlag for et mere uafhængigt moralsk fællesskab i forhold til foreningerne i Veggefjord, og 2) de har nu også egne indtægter, noget som blev betragtet som uforeneligt med en «rigtig» ægtefællerelation. Netop denne «frigøring» har imidlertid tydeligvis medført, at disse yngre kvinder er blevet yderligere *afhængige* af deres mødre og mænd.

«Mødre» og «døtre» i det lokale kvindefællesskab

Når kvinderne i fjorden må tage stilling til nye temaer og virksomheder, artikuleres de dominerende relationer i bygden. I det følgende vil jeg præsentere og analysere dagbogsnotater fra et forsøg på at etablere en børnehave i sanitetshuset.

Jeg havde ikke lagt skjul på mine dilemmaer, når det gjaldt børnepasning. Der var flere tilflytterkvinder i Veggefjord, som gerne ville have børnene passet, og der var flere, som gerne ville være dagmamma (daglejemor), men de var ikke interesseret i at arbejde så meget, som man havde behov for. Skulle man arbejde hele ugen, fik man ikke tid til sit eget.

På et sanitetsforeningsmøde sagde en af de ældre til mig: «Nå har vi fått satt huset såpass i stand, at dere kan bruke det til barnehage, vil dere ikke det?» Og nogle måneder senere blev jeg kontaktet af kommunale repræsentanter som repræsentant for tilflyttere i Veggefjord, som havde søgt børnehaveplads i byen. Veggefjord lå inden for et område, som nu var under regulering, og man spurgte, om jeg ikke kunne undersøge muligheden for, at der midlertidigt blev oprettet børnehave i sanitetshuset i bygden.

Kommunen havde taget initiativ tidligere, men man havde mødt «problemer». Der var vist så mange foreninger? Man havde mødt en del interesse for børnehave – men man oplevede, at man fik en «kold skulder», når man kom med konkrete henvendelser.

Dette ville ændre mit forhold til Veggefjordkvinder radikalt. At være en «student» som forsøger at lære at forstå Veggefjordkvinders kulturelle kontekst og få tydeliggjort sin egen i et fortløbende feltarbejde er én ting. At kaste sig aktivt ind i en debat med myndigheder og håndhæve et mindretals syn er noget andet.

Jeg følte stærk ambivalens i forhold til at tage et sådant initiativ. På den ene side havde jeg selv valgt at leve på en måde, som gjorde os afhængig af børnetilsyn. På den anden side var Veggefjordkvindernes opfattelse begyndt at «slå ind». Jeg begyndte at forstå deres prioriteringer, fordi jeg kunne se den kontekst, de levede i. Jeg begyndte at få modforestillinger mod at skulle «trække storsamfunds-goder ned over hovedet på folk». Blev der oprettet en børnehave, ville en Veggefjordkvinde vel ikke engang få et job der – fordi hun ikke havde den nødvendige formelle kompetence.

Som andre tilflyttermødre følte jeg debatten om, hvorvidt børn skulle være i børnehave, som truende for identiteten som mor. Hvad er en vigtig ressource for vore børn i fremtiden? At vi har «stått på» og været selvstændige, har snakket en masse med dem, den korte tid vi ser dem – og mens vi vasker op, vasker tøj og gør rent, skriver breve til familien, osv. osv.? Eller at vi stiger af ræset, er mere sammen med børnene og begynder at sy, reparere og strikke m.m. for at få det til at køre? Sikkert var det, at såvel for Veggefjordkvinder som for erhvervsarbejdende tilflytterkvinder er bekræftelsen fra andre på ens identitet som mor helt fundamental. Men for nogen af os var det mindre entydigt end for andre, hvad der kunne siges at falde indenfor rammen af en «god mor».

I sanitetsforeningen var en af døtrene for nylig blevet formand. Det var første gang en af de yngre havde fået et sådant hverv, og lederne for de andre foreninger sagde lige ud, at det var utænkeligt, at nogen af de yngre skulle overtage ledelsen.

Feltnoter

1) I dag spurgte jeg Klara, 22 år, om hun ikke ville have lille Kirsten i børnehave. Det vidste hun ikke. Hvis hun fik støtte til børnepasning for at uddanne sig, så skulle moren passe Kirsten for

de penge. Hun ville helst, at moren kom til at tjene lidt. Desuden skulle moren jo passe sine egne alligevel.

Jeg nævnte, at støtten måske blev givet i form af gratis børnehaver, hvis der først bliver børnehaver i Veggefjord. *Da* er det OK, siger hun. Hun vidste i øvrigt om en «anden kone», som også ville være interesseret i børnehaver, også selv havde lyst til at få en eller anden uddannelse.

2) Jeg ringede til formanden i sanitetsforeningen. Jeg fortalte om min samtale for nylig med børnehavekonsulenten for kommunen. Konsulenten havde sagt, at der forelå børnehaveplaner, men ikke penge. De ville gerne bistå med hjælp, men det ville vare længe, før der kunne blive tale om, at kommunen kunne sørge for et hus. Jeg fortalte også, at jeg var blevet opfordret til, på vegne af interesserede forældre, at skrive et formelt brev til børnehavekonsulenten. I brevet skulle man blandt andet bede om oplysninger om finansieringskilder til udbedring af lokalt forsamlingshus (sanitetshus) med henblik på midlertidig anvendelse som børnehavehus. Da ville konsulenten siden komme på besøg og 1. se på forholdene, 2. give råd om, hvordan man derefter skulle gå frem. Samtidig antydede jeg over for formanden, at jeg gerne ville vide, om det ville være muligt at opnå tilladelse til lån af sanitetsforeningens hus i en periode, hvis det blev sat i stand? Som rimeligt var sagde formanden, at hun måtte snakke med foreningen. Jeg forstod det sådan, at det ville hun gerne gøre. Da spurgte jeg, om jeg skulle opslå brevet, som jeg sendte til børnehavekonsulenten og sanitetsforeningen, i butikken (bygdens opslagstavle)? «Nei», sagde hun. «Da sender jeg brevet til dig med en formel forespørgsel til sanitetsforeningen også», sagde jeg. «Greit», sagde hun. «Ikke slå opp noenting, før vi vet hva foreningen mener». Så fortalte hun, at sanitetsforeningen havde fået midler fra π -fondet til at sætte huset i stand. «Vi la selv til en del penger og har jo fået pusset opp en del både ute og inne. Men sanitæranlegg mangler vi fremdeles».

3) Jeg fortalte Klara om mine samtaler med børnehavekonsulenten og formanden. Jeg fortalte også, at grunden til, at jeg havde taget kontakt med hende var, at to af bestyrelsesmedlemmerne i saniteten på basaren for nylig i sanitetshuset uopfordret havde vist mig forbedringerne af huset og antydet, at «nå er det snart fint nok her til at det kan bli barnehage». «Å?» sagde Klara. «Var det *de* som sa *det*? Da jeg var liten holdt de sånt øye med oss at det ikke

gikk an å være i huset. Da vi var unge, måtte vi gå på veien i flokk uansett hvordan været var. Vi fikk ikke lov til å være *der!*»

4) I dag har jeg skrevet brev til kommunen og til formanden i saniteten. Hvor kan vi søge om utbedringsmidler? Og til saniteten en henvendelse om at få reaksjon på ønsket om at leie forsamlingshuset til børnehaven. I den forbindelse hadde jeg et par samtaler med formanden:

a) Jo, børnehavekonsulentfolkene hadde vært her tidligere – for et par år siden. Men det blev ikke til mere. De så på huset, sa de hva som manglet, og tog av sted igen.

b) «Det er så vanskelig», sa hun, igen og igjen. Jeg vidste ikke, hva der var vanskelig. «Det er så lang vei», sa hun. «Hva mener du?» spurte jeg. «Jo», sa hun, «først er det tomt, så tillatelse til å grave, og så er det kloakk, og så er det det ene, og så det andre!» Jo, hun skulle nok vise de andre i bestyrelsen, hva jeg hadde skrevet.

Hidtil har jeg ikke hørt et ord om, hva andre mener, eller om, at formanden har nevnt saken for noen. Jeg merker en motstand, som går på noe udefinert. Kan ikke finne ut av hva. Hun dekker over noe og orker ikke ta en eller annen utfordring, eller et ansvar? Hun føler problemer knyttet til det at være formand under de aktuelle politiske omstendigheter. Der er så mange konflikter på kryds og tvers, har jeg følt. Dessuten tror jeg, at hun synes, det er uoverkommelig å påta seg ansvaret for øget arbeidsbelastning i forbindelse med lederhvervet. Hun ved ikke, om lederhvervet også kommer til å omfatte ansvaret for en børnehaven? Jeg tror også, at hun forestiller seg, at komplikasjonene vil utvikle seg: hva vil de forskjellige «blokker» mene og tenke om spørsmålet? Og kommer hun til å administrere konflikter, ta kampen opp med andre foreninger? Hun er utmattet alene ved tanken om, at konflikter skal dukke opp, tenker jeg.

I forbindelse med foreningen sa de Maren ellers i telefonen

a) «Medlemskap fås ved å betale 5 kr. til Martha!»

Mente hun, at jeg skulle si til interesserte, at de måtte melde seg inn? – ville hun helst først ta saken opp, når der var flere interesserte?

b) «Her i fjorden holder vi på å bli De's!»

c) «Der er ikke så mange medlemmer, men så er det». «Nei, der er ingen grunn til å oppfordre de unge til å bli med. Det vil vi ikke. Det er no engang slik».

De har altså ikke noget ønske om at rekruttere til foreningen, tænker jeg. Hun legitimerer på følgende måde: snakker om, hvor lidt hun selv overkommer. «Jeg har 5 barn og fjøs. Der er nok noen som klarer mer . . . men . . .» Jeg føler, at hun går helt uden om de egentlige argumenter. Hun fortsætter: «Går på så masse møter, har ansvaret for mange forberedelser. Det er ikke så mange, som kommer lenger, når vi lager tilstelning».

Jeg kender næsten ikke «formanden» igen, så negativt plejer hun ikke at fremstille tingene. Noget må være sket.

Konflikt mellom saniteten og idrætsforeningen? Har det at gjøre med historien med møblerne, som var blevet flyttet ind og ud af huset i forbindelse med festen i fjor? Nogen siger, at der er så meget om og men, når der bliver spurgt om at låne huset.

Jeg ringede igen forleden til «formanden» og sagde, at nu havde jeg set en annonce, hvor der blev averteret mulighed for at søge penge til utbedringer af lokale fælleshuse. «Vil dere være interessert i at søge?» Annoncen hadde hun set, fremgik det. Men jeg fikk *ikke* besked om, hvorvidt saniteten ville søge. Snarere, at det ville de ikke. Hun berettede om alle vanskelighetene og modforestillingerne i noget uklare vendinger. Men etter pres fra mig kom det frem, at a) tilladelse til at grave kunne ordnes med en telefon til rette vedkommende b) hun skulle lægge saken frem for bestyrelsen.

Jeg følte igjen modstanden og tilbød at gjøre det praktiske arbeide i forbindelse med kalkuler osv. og lave et utkast til ansøgningen. Det ville være fint, sagde hun. Hun ville ringe mandag. Mandag ringede jeg sent om aftenen, da jeg ikke hadde hørt fra hende. Hun hadde indkaldt bestyrelsen søndag, og de hadde fått klarlagt, at det var den samme sag, de samme midler, som var averteret i annonsen, som de hadde fått et eget brev om fra kommunen – med opfordring til at søge, men at de hadde fått en anden frist.

Jeg sagde da, at jeg hadde lavet et overslag og utkast til ansøgning, som jeg ville vise hende. Hun fortsatte, som om jeg ikke hadde sagt noget, og sagde, at de skulle skaffe en mand fra nabo-bygden til at lave tilbud, og at Jens Peder skulle hjelpe med ansøgningen. Jeg sagde, at jeg ville komme forbi og give hende mit utkast.

Da jeg kom med utkastet, sagde hun, da hun så det, at de måtte have *to brønde*, for de måtte have vask med afløb... Jeg hadde kun

afsat penge til én. Derefter sagde hun til mig, at hun gøs ved tanken om hele sagen. Hun kunne ikke sige hvorfor. Der var så meget. Derefter begyndte hun atter at fortælle om sine egne daglige gøremål! og om hvor meget der må til af indsats for at få alt til at klappe: busser, som ikke går, når man skal på forældremøder, hvem der skal se efter børnene osv. «Men vi har aldri nægtet å låne huset ut», sagde hun – uopfordret. Jeg syntes, at hun så på mig, som om hun ledte efter tegn i mit ansigt på, hvor meget jeg egentlig vidste besked med. Troede hun, at jeg var sendt af idrætsforeningen?

6) Jeg fortalte Klare i grove træk, hvordan jeg oplevede udviklingen i sagen. Hun mente, at det var tydeligt, at «de» skyndte sig at «samle sig» for ikke at få indblanding. «Hvorfor blev jeg da opfordret af mindst et par af de ældre?» spurgte jeg undrende. «Ja, se det *er* bare slik! De behøver ikke å ha ment det!», sagde hun.

7) Johanne (Klaras mor) fortalte mig i dag, at i gamle dage var der også (!) vanskeligheder. Det var mellem idrætsforeningen og ungdomsklubben. Der var tale om, at de skulle bygge hus sammen, selv om der var både bedehus og sanitetshus. Idrætsforeningen bestemte da at bygge eget hus. De begyndte på dugnad (frivillig arbejdskraft), men måtte stoppe; det blev for stort, og de klarede ikke at skaffe penge nok. Senere blev huset købt af en nabo, som byggede det om til stald.

8) Jeg fortalte Klara i dag, at nu havde jeg fået besked om, at børnehavekonsulenten snart kom indover. «Vi bør melde os inn i foreningen alle sammen!» sagde hun. «I saniteten».

Det var det, «formanden» havde sagt til mig, at hun/de ikke ville have – samtidig som hun sagde, at det kostede 5 kroner.

9) Snakkede med Johanne i dag. Hun sagde, at hun gerne ville have børnene i børnehaven, hvis der blev en i Veggefjord. Det var vel sådan, at man kunne have dem der, *når man ville?* For, måske hun ville tage noget arbejde her til høsten, hvis der blev noget at gøre!

10) Børnehavekonsulenterne kom indover forleden. De havde fået brevet. Hjemme hos mig redegjorde de for, hvad der kunne gøres. De ville ikke have noget at gøre med forholdet mellem forældregruppen og sanitetsforeningen. Men de kunne hjælpe, hvis forældregruppen havde brug for hjælp til at ordne med lån, tegninger af tilbygning m.m. til sanitetshuset. Forældregruppen måtte indgå kontrakt med sanitetsforeningen for et eller to år om

leje og betingelser. Så kunne forældregruppen gennem kommunal delfinanciering samt lån påtage sig at få indlagt vand, hvis der var interesse for *det*.

Konsulenten vidste, at kun en tredjedel af det beløb, som sanitetsforeningen netop havde søgt om, ville blive bevilget og mente, at det med lånemulighederne var vigtigt at bide mærke i. Jeg fortalte lidt om, at jeg troede det kunne blive vanskeligt, at idrætsforeningen også havde vist interesse for at være med til at sætte sanitetshuset i stand, at de havde købt møbler, men, at der var opstået problemer.

Jeg havde en vis følelse af, at man i kommunen ikke kendte til/ havde mulighed for at tage sådanne lokale myndighedsproblemer alvorligt.

Så gik vi til «formanden». Hun ringede straks til et andet bestyrelsesmedlem, som skulle blive med os andre op til sanitetshuset.

Vi trampede alle vej op til huset i den dybe sne. Den anden kvinde, som sad i bestyrelsen, konverserede med konsulenterne og mig. «Formanden» sagde mindst muligt. Hun var tydelig ubehagelig til mode, fordi hun endnu ikke havde nævnt mine henvendelser til bestyrelsen. Jeg forstår ikke hvorfor! Over for konsulenten understregede hun, at de ville sætte lidt ad gangen i stand. Konsulenten fortalte om muligheder for at få alt gjort på en gang (låneordningen, forældregruppekontrakt). Det blev også gjort klart, at

- a) huset var alle tiders
- b) man ville hjælpe med tegninger
- c) man kunne arrangere kombineret brug: For større skoleungdom om eftermiddagen, opvarmet hver dag og dermed ledig til sanitetens disposition hver aften året rundt, nu stod jo alt uopvarmet!
- d) man burde prøve at få et lagerrum således, at alle børnehavesagerne blev flyttet derhen ved afslutningen af hver dag.

Sanitetskvinderne troede, at bestyrelsen ikke ville kunne lide tanken om, at der skulle stå børnemøbler i rummet til daglig. «Formanden» understregede nu også, at hun ikke ville gå med til ordninger, som kunne føre til, at de gamle blev skubbet ud. Da konsulenterne snakkede om forældregruppen, sagde «formanden», at der hovedsageligt var ældre i foreningen, der var næsten ingen «forældre». «Formanden» var afvisende. Hun begrundede det med hensynet til de gamle. Det blev stadig tydeligere, at hun

oplevede hele «sagen» som farlig, besværlig. Hun havde endnu ikke orienteret nogen, sådan som jeg troede, vi var blevet enige om, og det gjorde også hele sammenkomsten vanskeligere. Jeg tror, at hun er modvillig mod at få ny ulejlighed og nyt ansvar i forbindelse med børnehaveoplægget – også til trods for, at vi forsikrede hende om, at det fik hun ikke.

Børnehavekonsulenterne tog af sted. «Formanden» og det andet bestyrelsesmedlem og jeg blev stående på vejen. Der lå en masse problemer i luften. Jeg følte mig helt fortvivlet. Da «formanden» efter en lang stund, hvor vi bare stod der, til slut bad mig på kaffe, gik jeg med ind.

Jeg begyndte forfra på historien, min variant, en gang til. Beskrev hensigter og grad af involvering og interesse fra min side (små børn, job) og da jeg fortalte, at jeg var blevet opfordret af et af styremedlemmerne, skete der noget. (Det var anden gang, jeg fortalte hende det). «Er det sant? Helt sikkert? Bare *jeg* slipper å ta det opp, så kan du gjerne ta det opp i styret neste gang du kommer til møte!» Hun fortsatte med at sige, at jeg da kunne fortælle, at børnehavekonsulenten gerne ville komme til et møde og orientere, osv.

Jeg understregede, at hun ikke ville få nogen ulejlighed med børnehaven. Jeg forsøgte også at formidle, at jeg «forstod» hensynet til de ældre, at jeg havde respekt for hendes syn på, at de ældre skulle få bestemme, etc.

Så reagerede hun med at sige: «Jeg trekker meg snart som formann! Ungdommen trenger jo et sted å være. Men det går jo bare ikke, hvis de ikke har oppsyn. Da utarter det, og det kan ikke nytte!»

Var dette møtet på konflikten med idrætsforeningen, eller det mislykkede forsøg på at få ungdomsklub, hvor styret i saniteten havde fået skylden? Eller så hun forældregruppen med mig i spidsen som nok en pressionsgruppe som ville gjøre det hele mere besværligt for sanitetsforeningen?

11) I dag var jeg i foreningen og orienterede. Efter at vi havde set lidt på TV med sang og hygge («Husker du?» med Odd Grythe, Ivar Ruste), drak vi kaffe, og til slutt tog jeg mod til mig og forsøgte at give en orientering. «No tier dere stille», lød det fra Lena eller Marie. Jeg fortalte i korte træk om børnehaveforløbet, om opfordringen fra styremedlemmet, fra kommunen, om mine henvendelser, og om hvad konsulenten havde tilbudt, og sluttede

med at opfordre til, at hun blev inviteret til et møde. Respons: «Det tar tid dette her». En sagde: «Nei,» helt bestemt, da jeg nævnte ordet børnehave. «Dette tar tid», sagde nogle andre. Der var stille en lang stund. Og det var den respons. Selv om jeg lagde op til en aftale, blev den diskussion ikke taget op.

12) Sanitetsforeningen har fået bevilget et beløb til udbedringer. Jeg har ikke hørt nogeting. Lader sagen ligge.

Forsvar for en Veggefjordkvinderolle

Før jeg skal prøve at sammenfatte, hvad denne historie – set i vort analyseperspektiv – fortæller om foreningskvinder og om mig selv, er det vigtigt at fortælle følgende: På den tid børnehavediskussioner fandt sted i Veggefjord, foregik der en livlig debat i byerne og i Norge i øvrigt om kristen formålsparagraf i børnehaver. Kvindebevægelsen gik aktivt imod, de fleste politiske partier var temmelig splittet. Desuden foregik der i det lokale Arbeiderparti-blad en løbende debat angående fri abort. Disse spørgsmål var helt centrale for foreningskvinderne i Veggefjord. Set fra de ældre Veggefjordkvinders ståsted blev både børnehaver og arbejderparti antikristne fænomener, som man måtte gå aktivt imod. At deres mænd længe havde stemt på Arbeiderpartiet i taknemmelighed mod Nygaardsvoldregeringens oprustning af den motordrevne fiskerbådsflåde i 1930'erne, var i denne sammenhæng uden betydning. Da de ældre kvinder selv oplever, at det er deres forhold til Gud, deres måde at tro og leve med ham på, som har båret dem gennem livet, kunne disse «fænomener» af dem kun opleves som en afvisning af det, som har givet dem mening i livet. Gud har for dem ofte været en mere stabil «partner» end mændene. Kåre Kristiansen blev nu den i det offentlige Norge, som syntes bedst at kunne forstå det perspektiv kvinderne havde.

Men hvorfor var jeg så blevet inviteret af dem selv til at bede dem om at låne huset til børnehave? Var vi alle begyndt at «klappe hinanden på skuldrene»? «Vi forstår godt din situation». Hvad slags samhandling var det vi havde skabt? Hvordan kan vi forklare, at historien udviklede sig som den gjorde?

Når en af lederne i foreningen selv opfordrer mig til at tage et sådant initiativ, forsøger jeg at følge op, fordi jeg i første omgang tror, at de beder mig gøre noget på flere interessenters vegne, –

samtidig med at jeg utvivlsomt gør noget, som er i min egen interesse. Processen afslørede imidlertid, at foreningerne ikke tager imod henvendelser udefra. På foreningerne havde man ikke dagsorden. Man tog ikke sager op i tur og orden, spurgte om hinandens mening, for derefter at gennemføre en afgørelsesproces. Sanitetsforeningen og de andre foreninger er noget helt andet. Jeg havde information nok til at vide, at folk ikke er enige om alt – heller ikke i foreningerne. På den anden side «så det sådan ud». Når jeg var til stede på mødet til slut efter at have opgivet at få svar på henvendelsen, fremgik det, at brevet ikke var blevet lagt frem for styret af «formanden». På mødet var det umuligt at få svar. Kun en råbte højt «nei». Alle de andre tav ganske enkelt.

Som det fremgår af noterne, fik jeg også visse antydninger i diskussionerne med «formanden» om, hvilke slags konflikter, som kunne tænkes at ligge under; bl.a. syntes det som om der forelå mistanke om, at jeg havde allieret mig med idrætsforeningen, som gerne ville arrangere dans på sanitetsforeningshuset. Jeg vidste imidlertid, at flere af de yngre kvinder i sanitetsforeningen også var aktive i den nye idrætsforening, sammen med deres mænd.

«Formandens» og de andres reaktioner er ikke udtryk for intern enighed om børnehaven, leje af hus osv., men for at der er enighed om, *at man ikke tager sagen op*. Vanskeligere afgørelser træffes ikke – de bliver liggende. Antagelig ville det have været et brud på usagte regler, dersom «formanden» havde fremvist brevet. Hele sagens forløb viser, at jeg ikke havde forstået «inviten» fra styre-medlemmet. Det var ikke et klap på skulderen. I processen oplevedes det som en magtdemonstration «se hvad vi har, men det er vi, som bestemmer!» Men det skyldtes måske, at jeg ikke forstod deres budskab? Måske havde de forsøgt at vise en høfligheds-gestus over for «doktorfruen»? , som jeg så ikke på passende vis tolkede som sådan, men som en opfordring til handling.

Jeg havde været så optaget af, hvilke status de definerede for hinanden i Veggefjordsamfundet, og ikke set klart nok, hvilke status jeg selv optrådte i, og i hvor stor udstrækning deres udspil skulle tolkes som høflighedsudtryk, på samme måde som mine forståelsesfulde udspil over for deres livsvilkår som distriktskvinde måske blev oplevet.

Siden jeg da ikke reagerede på deres udspil med at trække mig stille og roligt tilbage, når jeg oplevede at modtage modstridende signaler, så satte jeg dem i knibe. De oplevede, at jeg gennem

mine handlinger inviterede til en debat om grundværdierne. Følte de, at de ville blive trukket ind i et spil med partnere, hvor kortene var fordelt på en sådan måde, at de ville tabe?

Da jeg ringede «formanden», Maren, første gang for at drøfte hele børnehavespørgsmålet, havde jeg forsøgt at definere situationen og hendes og min status på en bestemt måde. Denne definition afviste hun blankt. Det kunne måske *se ud* som om deres forening havde en formel struktur, som indebar procedurer for sagsbehandling: en formand, en bestyrelse, regelmæssige møder. Når jeg tog et sådant initiativ medførte det, at jeg prøvede at presse en situation frem, hvor vi bare skulle samhandle med reference til en afgrænset, formålsrettet status – ikke hele vor sociale person. Jeg foreslog, at de skulle behandle mig som «forældre», jeg behandlede dem som «sagsbehandlere», som disponerede et gode. Jeg prøvede at etablere en interaktion af kontrakt-type. Det nægtede de.

En sådan interaktionsform ville også have presset en åben debat frem om lokal kvinderolle i foreningen, en debat de ældre og mange af deres «døtre» absolut ikke ville tage hul på. De ældre insisterede på, at hvis foreningen overhovedet skulle være «talerør» over for storsamfundet, så var det det, at kvinder skulle have omsorg for hjem og lokalmiljø, som skulle formidles. Hvorfor skulle også foreningslederen – som havde 6 børn – men ingen uddannelse havde udover grundskolen og ingen udsigt til job – bruge tid på at formidle tilflytterkvinders og «udbryder»-kvinders ønsker og interesser? De havde et knapt gode, sanitetshuset, det tidligere ungdomshus var for længst blevet foreningsfællesskabets ejendom, det blev symbolet på kvindefællesskabet som korporation for religiøse og moralske grundværdier. Handlinger og dispositioner, som truede kvinders mulighed for at forvalte det som blev oplevet som grundværdier, afvistes. Børnehave måtte opleves som en klar trussel mod det etablerede fællesskab mellem kvinder. Desuden blev børnehave opfattet som symbol på ukristelighed. Medlemsmassen måtte også hellere synke, end at de skulle fravige deres standpunkter. De, som ikke overholdt deres regler, var man kort og godt ikke interessert i at rekruttere.

For min egen del måtte jeg blot konkludere, at jeg uden at øjne rækkevidden havde påtaget mig at spille en rolle, som nogle få yngre Veggefjordkvinder *nødig ville tage initiativ til selv at spille* – men som de gerne ville opnå resultaterne af: de var til dels i samme

situation som jeg. Det er ikke usædvanligt at pådutte tilflyttere sådanne uriasposter i bygdesamfund under ændring (jfr. Frankenberg 1957). De yngre kvinder balancerede mellem hensynet til de ældre, «det går ikke an å *kuppe* sanitetsforeningen» – og så en forsigtig prøvning af en modificeret lokal kvinderolle. Storsamfundsrepræsentanter følger deres rutiner og skylder ikke nogen noget. Veggefjordkvinderne vil fortsat gerne bidrage til lokal produktion, men de er blevet *frataget* muligheden, og de vil gerne tjene penge på «egne» præmisser.

De fleste «døtre» oplever således både konflikter i forhold til de ældre og et interessefællesskab med dem. De føler, at de må have en støtte. De ældre kvinder oplever, at de beskytter «døtrene». Yngre kvinder, som tager fuldt job, ungdom uden ledelse, ikke-kristne, opleves af dem som en ødelæggelse af ligheden mellem folk i Veggefjord og den rigtige, lokale væremåde – akkurat som Alette oplevede foreningslederne i sin tid.

Således ser vi, at foreningerne fortsatte sin eksistens i fjorden. Det moralske fællesskab konsolideres, selv om medlemsstokken gradvis tyndes ud, og på trods af episoder som af nogen kan ses på som eksempel på «de gamles tyranni». Man holder møder, hvor man synger, strikker, beder, indsamler kollekt, drikker kaffe, diskuterer en tekst fra Bibelen og udveksler de synspunkter på begivenheder i resten af verden, som knytter an til ens *egen* erfaringsverden: holde sammen et hushold og et bygdesamfund, overleve fysisk og åndeligt.

Det moralske fællesskab består i, at man slutter op om en hovedregel som siger, at et menneske har krav på at blive bedømt som hel person. Dvs. det man *gør* i en sektor/kapacitet ses i lys af det man *er/gør*/står for i andre kapaciteter. Dette virker gennem samværskonventioner, over- og underkommunicering, så længe repræsentanter for de to kvindekategorier ikke direkte og varigt konfronterer hinanden på en måde som afslører, at de ikke deler denne hovedregel.

Foreningsfællesskabet vedligeholder en lokal Veggefjordkvindeidentitet. Identiteten har sin klare forankring i den lokale kontekst – og gives spændvidde og utvidet relevans ved at inkorporere hvad Kåre Kristiansen og Odd Grythe i deres øjne udtrykker af overlokale og evige værdier. Jeg tror ikke, at jeg havde fået den samme forståelse af dette forsvar for denne politik, hvis jeg ikke

havde kastet mig ud i denne konflikt. Hvis de yngre kvinder på de nye arenaer klarer at skabe lignende fællesskab og entydige symboler som udtryk for deres værdier, deres identitet – vil Veggefjord fortsætte med at være et bygdesamfund, ikke nogen forstad.

Kvindes opgaver og identitet omformes

I de forrige kapitler har jeg forsøgt at vise, hvilke processer som førte til en omformning af indholdet i lokal kvindeidentitet i efterkrigsårenes Veggefjord. Vi har set, at der udvikledes et moralsk fællesskab mellem kvinder, som mændene måtte forholde sig til, når de kom hjem. Kvinders relationer var multiplekse. Deres sociale person var i hovedsagen opdelt i familiestatus- og -roller som hustru og mor og datter og foreningsleder/foreningsmedlem. En voksende ulighed mellem folk ble modvirket af en retorik om lighed og et bytte i samhandling mellem kvinder i en fælles arena bestående af mange overlappende foreningsmøder. På denne offentlige arena fik kvinder bekræftet deres identitet som Veggefjordkvinder gennem at kunne referere til alt arbejdet, som ble gjort hjemme, i fjøsen, over for andre. Det blev i voksende grad vigtigt at demonstrere gå-på-mod og vilje til ikke at klage ved at referere til en tro på Gud. Jo flere penge eller ting man kunne give bort, jo flere arbejds-møder med mad, man kunne arrangere, desto større anerkendelse kunne man opnå i hinandens øjne.

Mændenes position i husholdningen og lokalsamfundet blev i denne periode yderligere *marginal*. Hver gang de mænd som var i den alder, hvor det var uaktuelt at finde en ny erhvervstilpasning, kom hjem, måtte de i stadig større grad forholde sig til det som kvindefællesskabet havde vedtaget. Dette fik ikke umiddelbart negative konsekvenser for deres egen husholdnings overlevelse. Men kvindefællesskabet fik tilsyneladende konsekvenser – sammen med nedgang i fiskeriet – for kontinuiteten i bosætningen: De støttede deres børn, når de ønskede at flytte ud.

Når det gælder den yngre generation kvinder, som jeg kalder «døtre», har vi set, at de oplever helt andre livsvilkår end de ældre. Gennem at aflægge besøg på forening, gennem beskrivelsen af hvordan «udbryderkvinder» forholder sig til deres arbejdsplads,

og hvordan alle fortsætter at varetage hustru- og mor-opgaver, har vi imidlertid set, at der er kontinuitet i vigtige træk ved organiseringen af den kvindelige sociale person. Også for disse kvinder er der overvejende to typer relationer: til familien og til andre kvinder. De afviser kategorisk situationsdefinitioner, som kræver en mere begrænset rollerealiseringsform af kontrakt-type. En sådan samhandlingsform truer reciprociteten mellem kvinder og det de ser som nødvendig bekræftelse fra andre kvinder på deres lokale, autonome kvindeidentitet, på deres rolle som hustru og mor.

Kvindens opmærksomhed tvinges i nye retninger¹

I sidste del af dette kapitel skal vi koncentrere os om den omformning af lokal kvindeidentitet og kvindeopgaver, som trods alt følger i kølvandet af alle omkalfattringerne i de ydre betingelser, berører den nye voksgeneration i Veggefjord. Betydningen af fiskeri og jordbrug er for stadig nedadgående. Det bliver mere og mere ulønsomt i forhold til alternative job og tjenesteydende erhverv i indlandet. Skolen er blevet centraliseret.

De ældre kvinder dominerer i lokalmiljøet. De oplever selv dominansen som omsorg. De er stadig «på jagt» efter at udvise omsorg, og de forsøger ikke at udvise en omsorg, de ikke selv har defineret og tager for givet: oplæring til lokale moralske standarder. De deler mad og tøj ud, de hjælper med at bage osv. Men de er tilbøjelige til at overse, at de nye samfundsændringer har medført nye udfordringer for de yngre kvinder, bl.a. *at det ikke længere er så «indlysende», hvad omsorg skal gå ud på.* Mad og klæder er ikke i samme grad kritiske ressourcer for folk som før. I denne kontekst, hvordan udformes kvinders opgaver og roller i hjemmet – og i forholdet mellem yngre kvinder?

Jeg vil antyde, hvad der sker, med følgende spidsformulering: nogle af de yngre kvinder begynder at sige: «Man må indrette sig så godt man kan» – alt imens de fortsætter med at tage sig af andre og hinanden. *Arbejdet med at finde ud af, hvad der er godt og rigtigt for andre, vokser, kræver mere tid og kræfter.* Omstændighederne medfører meget mere arbejde med hensyn til at opnå bekræftelse som kvinde på traditionel vis (jfr. afsnit om identitet

kap. 4). Problemet er, at selv om de fortsat kan siges at videreudvikle en traditionel lokal kvinderolle, *så når deres indsats frem til stadig færre mennesker.*

Vi har set, at der er nogle yngre kvinder, som i større grad end andre lever og har indrettet sig som de gamle. De fortsætter i foreningerne og værner aktivt om etablerede bytteformer. Det som skiller de traditionelle og de andre, yngre kvinder er fortrinsvis alder – og dermed en forskel i livsomstændigheder. De fleste af de yngre, som deltager i syklub og begynder at jobbe i Nordfjord, er yngre end «døtrene», har færre børn end dem. De er alle interesserede i at få kørekort. Flere snakker om, at de gerne vil have uddannelse, hvor «døtrene» siger «tenk om jeg havde hatt uddannelse!»!

Set fra deres fælles ståsted som husmødre med børn og ansvar for mange produktive og reproduktive opgaver, har hovedkonsekvensen af ændringerne i de senere år for alle været, at de må finde ud af, *hvad omsorgen for andre skal bestå i.* Det bliver deres egne omstændigheder som bestemmer, hvem disse andre er.

Først skal vi gå tilbage til Hanna. Retorisk gav hun udtryk for, som den eneste blandt sine jævnaldrende, «døtrene», at «du må indrette dig, skal du overleve her!» Men hvad gjorde hun rent konkret? Hun mente selv, at folk tog sig mere af fårene end af børnene. Jeg tror, at det hun udtrykte var, at de idealer de ældre holdt i hævd, og som de igen og igen i disputer fik støtte for hos døtrene – gik ud over børnene i den nuværende situation. Som alle andre kvinder var hun meget optaget af sine børn og af deres fremtidsmuligheder.

Skolecentraliseringen havde været dråben, som havde fået bægeret til at flyde over for hende. I tillæg til, at det blev vanskeligere for hende at følge med i hvad børn skulle gøre på skolen, blev hendes mulighed for at frigøre sig, tage job eller uddannelse, nu de var blevet større, yderligere begrænset. Manden var næsten aldrig hjemme. Hun fandt, at hun måtte støtte børnene i deres afvisning af skolen. De var så flinke på havet, kunne næsten klare sig selv økonomisk fra de var 13-14 år – og hun ville gerne selv «ud», arbejde, blive uafhængig økonomisk. Hun erklærede ikke, at hun tog sig af andre, men gav klart udtryk for, at hun sled med en masse problemer, overvejelser og legitimeringer. Hun følte, at hun var i underskud, hvad angår

den kontakt hun selv fik. Det havde hun omsider taget konsekvensen af. Hun arbejdede i byen til trods for mandens og andre kvinders negative reaktioner.

I en situation, hvor fremtidsmuligheder i fiskeriet var sorte, havde hun efter mange og lange diskussioner med rektor på ungdomsskolen støttet flere sønners krav om at slutte før afgangseksamen. De ville fiske og tjente foreløbig godt. Til mig sagde rektor: «De gutter mestrer sin verden så fullstendig, at jeg ikke er det spor bekymret. De tjener godt, har allerede egne båter. De kan gjøre alt mulig. Jeg er langt mer bekymret for alle dem vi beholder mot deres vilje på skolen, og som vi sender rett ut i arbeidsløshet i byen.»

Jenny har vi ikke truffet før. Hun både indretter sig og tager sig af andre, så jeg vil presentere hende nu. Hun er jævnaldrende med Hanna, er også flyttet til Veggefjord ved ægteskab. Hun ses aldrig i foreningerne. Manden er fisker. To store døtre bor hjemme med hvert sit lille barn. Kæresterne kommer i weekenderne, men bor i indlandet, hvor de arbejder.²

Hun har også to små børn, som går i grundskolen. Hun har længe arbejdet mere eller mindre regelmæssigt i butikken. Det gør hun så godt, at købmanden trygt overlader vareindkøb og anden administration til hende, når han rejser på ferie. «Man blir så bundet av en sånn jobb», siger hun. «Men det er nødvendig å tjene penger. Greit at jeg så lett kan stikke hjemom fra butikken». Nei, hun vil ikke tage job på fileten. Så vil hun hellere arbejde med får, det ved hun, hvordan hun skal klare – og det giver i grunden meget mere frihed. Hun er den første, som begynder med får igen efter at have sluttet i en periode.

Når man snakker med Jenny fremgår det, at der er meget hun skal nå: børnepasning, mad, får, butik, fredagsvask. Bager brød hver dag, når hun kommer fra butikken. Hun mener, det er lidt for meget at have småbørn i huset igen. Hun må være meget tilstede hjemme og tjene penge. Hun har ikke tid til at gå i foreningerne eller bekymre sig om skolen. Det går nok. Hun synes det er problematisk at følge med i, hvad de unge gør, når de tager til byen. Manden er jo sjældent hjemme. Hun ville gerne have, at datteren hjalp mere til hjemme, nu hvor hun bor der.

Jennys hus og indsats vokser med familien. Der er ikke så meget at raffe om. Da det blev for meget med får, sluttede hun. Da senere mandens og hendes indtægter ikke strak til, begyndte hun

igen. Hun synes, hun yder mere end hun magter over for alle hjemme.

Nora har vi mødt før. Hun er også en eksponent for «du må innrette deg»-holdningen. Hun siger, hun gir pokker i traditionelle kvindestandarder. Hun begynder på fileten den sommer, jeg er der, sammen med de andre. Men tager vi hende på ordet, tager vi også grundigt fejl af hende. Det er først og fremmest hensynet til moren og børnene, som optager hende. Hun nægtede at flytte, da manden ville det, fordi moren, som er syg, skulle få lov til at blive på sit hjemsted – og hun ville selv passe hende.

Hun strikker ikke sokker til drengene. Hun lader gerne manden lave maden til alle, når han er hjemme. Hun sætter heller ikke store kagefad på bordet, hvis du kommer. Fortæller ikke hvad hun gør for andre. Hun deltager i syklub – arbejder på fileten, mens moren kan være hjemme, så børnene ikke har et tomt hus. De må lave maden selv. Men hun bruger mange timer på at tale med drengene, der som alle børn i Veggefjord har problemer med tilpasningen til centralskolen. Hun gør, hvad hun kan for at give dem mod og selvtillid. Hun snakker mere med sine børn end de fleste andre kvinder. Og hun snakker til mig om sit personlige forhold til børnene på en måde ingen andre gør. Hun diskuterer uopfordret deres personlighed, autonomitrag, kærlighedsbehov osv. Hun vil, at de skal have bedst mulig uddannelse. Vi ser, at også Nora vurderer, hvilke opgaver hun må prioritere, og hvordan hun bør løse dem. Hun opdager først gradvis, hvor krævende en del af dem er. Bl.a. lektielæsning med børnene. Hun vælger ikke at tage hensyn til lokale kvindenormer. Men hun har også haft job og boet i en større by i en periode – og føler sig derfor mindre afhængig af andres vurderinger end de andre kvinder. De problemer, hun strider med, kræver fuldt ud sin kvinde.

Margot har vi også truffet før. I modsætning til Hanna, Nora, Jenny, så arbejder hun ikke, kun med at sætte agn på fiskesnører i sæsonen – hvis manden og svigerfaren trækker til hjælp, eller på bryggen, hvis der er afsætning for fisken. Margot forener meget af det, vi har sagt om de ældre kvinder og de yngre udearbejdende. Hun har så meget at gøre hjemme, fordi manden er fisker og dele af året fisker hjemme. Sønnerne, som bor hjemme, fisker også på fjorden i perioder. Da skal alle have mad, og de skal have vasket og repareret tøj. Fjøs med får har hun sammen med

svigerforældrene. Hun kan ikke få tid til at tage job, selv om hun gerne ville – både for pengenes skyld og for at komme ud.

Hun snakker om hvor anstrengende det er at have så mange at sørge for – og hvor utaknemmelig et sådant arbejde er. Folk kommer og går, spiser og sover, tager rent tøj på. Hun oplever, at skolen lægger en byrde på hendes skuldre, men hvordan skal hun hjælpe, som ikke har uddannelse, (Vi husker at hun blev omtalt af andre som meget skoleflink) og som er for gammel til at begynde? Hendes situation forklarer, hvorfor hun ikke følger de andre kvinder til Nordfjord – hun har ikke mulighed.

Vi ser hende i foreningerne og en sjælden gang ved idrætsklubben arrangementer. Hun gør fortsat det en kvinde med respekt for sig selv bør gøre. Tager sig af slægtninge i nærheden. Men – desuden er hun som de andre kvinder blevet tvunget til at tage problemer op, som kun denne generation har mødt: Hvad skal der blive af børnene? Skal hun presse dem til skolearbejde, hun ikke kan hjælpe dem med? Hun vil gerne, at manden tager job i land og måske tager et voksenoplæringstilbud.

Hun må ikke klage på foreningsmøderne. Gør det heller ikke. Men det er tydeligt, at hun slider med problemer og søger muligheder for at tale med jævnaldrende over en kop kaffe. I sådan en situation siger hun lige ud, at det at gøre som «de gamle» er et «dyrt» valg, når man ser, at børnene af en eller anden grund ikke ejer respekt for én. Det har vi ikke set før her i bygden. Hvad er det med den skole?

Margot varetager således både den traditionelle, «konkrete» opgaveforvaltning, som de ældre altid har gjort, i tillæg til, at hun har alle de nye problemer, som dukker op og som gør, at hun giver børnene mere opmærksomhed, end det har været sædvane at give. Hun slider og føler ofte, at det hun giver ikke nytter. *En følelse som de ældre sjældent fik anledning til at opleve.* De har ikke følt, at de skulle bistå deres børn uden rigtigt at vide hvordan; i hvert fald har de sluppet for at føle, at de manglede de nødvendige forudsætninger for at give sådan hjælp.

Hanna, Jenny og Nora er begyndt at arbejde. Dette har ført til, at de ikke går i foreningerne. Syklub og idrætsforening er blevet deres offentlige Veggefjordarenaer. Her bearbejder de sammen, som vi skal se, alt det nye – formulerer deres meninger om, hvordan den nye kvindetilværelse skal se ud, hvad der skal være deres kriterier for deres indbyrdes vurderinger af hinanden.

Fælles for Hanna, Jenny, Nora og Margot er, at omstændigheder tvinger dem til at spørge sig selv, hvordan de skal indrette sig, hvad de skal yde over for hvem – om de skal støtte børnene i deres ønsker om å gå ud af skolen, om de skal bruge megen tid på lektielæsning og snak med børnene, om de skal arbejde selv eller ikke – og finde svar. Deres holdninger er præget af en ambivalens, som også kommer frem, når de selv beretter. En sådan ambivalens finder vi ikke hos de ældre. I hele deres fremtoning virker de afklarede, omend dette dækker over en pragmatisk grundholdning og en slående realisme, en realisme, som har sin grundlag i materielle vilkår før og lige efter den anden verdenskrig og som forudsætter en speciel veggefjordsk opfattelse af Gud og kristendommen, som vi har set i kapitel 6.

Selv om de yngre kvinder snakker mindre om at «ta seg av andre», skulle disse beskrivelser have vist, at kvinderne fortsat er optaget af deres nærmeste og af bygden. Selv om en del af dem bryder sig mindre om traditionerne, føler de alligevel, at de sidder med ansvaret for at skabe trivsel under ofte uoverskuelige og uforståelige omstændigheder. Ofte ved de ikke, hvad de skal stille op. De kan ikke bruge de ældre som forbilleder. Hvor de gamle sled sig helt ud på fysisk arbejde året rundt og ikke «hadde råd til syt og klage», så slider disse kvinder med det de står med mellem hænderne: mand og børn, far eller mor. *Slidet består i en mindre synlig indsats* (Støkken 1984): megen energi bruges på at bekymre sig om fremtiden, tænke og gruble og forholde sig til ting, tage konsekvenser af nye valg, som f.eks. et job på filet'en, som medfører rengøring hjemme på de mærkeligste tidspunkter, osv. Foreløbig synes det at finde ud af bygden – og at finde sammen på nye arenaer, at «opveje» dette nye slid, at muliggøre et fællesskab om, hvad man skal få ud av livet – og hvad man kan gøre for børnene og hinanden i Veggefjord.

Nye arenaer: Nye skillelinjer – nye fællesskaber³

Det første efterår jeg var i Veggefjord, var det første gang i mange år kvinder i bygden, som gennemførte træning i den nye lokale idrætsklub. Om sommeren havde alle de yngre kvinder deltaget i boldspil, og de fortsatte nu en gang om ugen i centralskolens lokaler. Man tomlede frem og tilbage eller gik eller løb en mil

hver vej. Man havde ingen instruktør, men sønnen til en af kvinderne, som var meget sportsinteressert, satte kvinderne i arbejde med øvelser. Sammen med filet'en og syklubben blev dette en ny, regelmæssig mødeplads for de yngre kvinder, som før hovedsagelig havde haft foreningerne eller køkkenet som mødeplads. På disse træningsaftener gik for det første de, som havde arbejdet på heltid sæsonen igennem på filet'en. Her var flere af de, som gerne ville arbejde, men som ikke så sig i stand til det.

Man kan spore de forskelle mellem de yngre kvinder, som vi netop har beskrevet, i opmødet gennem vinteren. Fra filet'en kommer enten alle eller ingen. Kvinderne er tilbøjelige til at gøre ligheder og forskelle i erhvervstilpasning relevant i deres organisering af disse forskellige nye samvær. Der foregår en ihærdig debat om formål, opgaver, på disse nye arenaer, som også resulterer, om end mere implicit, i udformningen af nye idealer for kvindelig livsudfoldelse.

Det ser ud til, at fælles livsomstændigheder danner grundlag for dannelsen af nye fora og grupper. F.eks. har en gruppe kvinder gennem at støtte hinanden klaret at overtale mændene til at søge arbejde på land et år. Men året efter protesterer to af mændene og rejser ud igen. Det tredje år vil den tredje også rejse ud, og når hans kone på et syklubmøde søger de andres medfølelse, får hun bare følgende besked: «Når våre menn er reist, hvorfor skulle din mann ikke også dra?»

I de nye foreninger laves der helt nye regler for samvær: En gruppe yngre kvinder, som nu har etableret syforeningen, arbejder med at lave regler for, hvem som er med, og hvad som skal være legitimeringsgrundlaget. Den ene syforening består af de yngre kvinder, som er flyttet ind. Den anden består hovedsageligt af kvinder, som er vokset op på stedet. En del er ikke med i nogen af dem. Man kan høre samtaler, som viser det forhandlingsarbejde, som må til: «Kan jeg være med i deres syforening?» «Nei, vi har nok ikke plass i bilen. Vi har jo bare en bil. Det er to, som har førerkort, og i vår forening samler vi inn penger til en felles sommertur.»

Lad os se på, hvad kvinderne i disse forskellige foreninger er optaget af, hvordan de forholder sig til reglen så at sige, og undersøge, om de gør brug af samme medier i deres indbyrdes kommunikation som de ældre.

Foreningerne gives en ny form og et nyt indhold. Hvor de

traditionelle foreningers deltagermasse tyndes ud, og reglerne konsolideres, ser det ud til, at de nye klubber får et mere ad hoc præg. Forskelle i ældres og yngres omstændigheder kommer klart frem.

I de traditionelle foreninger er det entydigt, hvad der skal spises, smørrebrød, «lefse», kager, og hvordan. Kriterierne for god og dårlig «lefse» er alle fælles om: «Marie kan lage gnikkalefse bedre enn noen annen».

Blant de yngre er der en klar tendens til en mere prøvende holdning, mere eksperimentel: Gennem at hente råstof til deres mødearrangementer fra ugeblade, fjernsyn, fra tilflytterne, forsøger de yngre kvinder at give hinanden den støtte og bekræftelse, som det bliver stadig vanskeligere at hente hos de ældre: bekræftelse på, at man er accepteret som Veggefjordhusmor, selv om man «kun» har tre børn, ingen fjøs, og – hvis man er nervøs – føler sig socialt utryg.

Hvis de ældre begynder at bruge utraditionelle produkter, ligger der klart helt andre kriterier til grund, end det er tilfældet for de yngre: det er praktiskhed, renhed m.m., som er de ældres vigtige kriterier. Gennem «det nye», som ofte er mindre praktisk, markerer de yngre imidlertid deres nye situation.

Nogle af de ældre plukker dog også nye ting op for at «kamouflere kontrasten», vise datteren støtte. Væg-til-væg-tæpper er populært men uforeneligt med de hygie- og rengøringsidealer, som holdes i hævd blandt de ældre. Men der findes en og anden «udbryder» blandt dem. Andre ældre kvinder ser på dette som «forræderi» og markerer deres synspunkt: «Dere blir snytt. Det er noget griseri. Ikke til at få rent!» Man kan heller ikke så godt se, hvor ofte de gør rent, når de har sådanne tæpper!

Går vi tilbage til de besøg vi aflagde hos de yngre kvinder i kapitel 7, kan vi nu få mening i de rammer, som omgav dem, og i deres klædedragt. Der er nogle hovedkontraster, som falder sammen med de tre typer kvindelige sociale personer skitseret i kapitel 6 fig. 1. Hanna, Nora, og Elly (II C) har salon med sofa – outreret tøj og farver. Liv, Margot og Marens (II A) hjem er indrettet som de ældres, og de går klædt som de ældre.

Sådanne eksempler på de forskellige grupperes bearbejdninger og standpunkttagen til dagligdagse ting møder vi hver dag i Veggefjord. Genstande, mad, tæpper og gardiner og egne møder bliver brugt i de yngre kvinders forhandlinger om, hvordan det å være

ynge husmor skal udtrykkes. Vi kan også se, at der udvikles en konkurrence om at lave nye kreationer: Borddækninger, arrangementer, som indirekte medfører en afhængighed af tingene, broderierne, kagerne, tæpperne: de bliver identitetsskabende. Denne afhængighed har en karakter, som ligner de ældre kvinders afhængighed af at kunne referere til et arbejde, til udførte opgaver. Følgende bemærkninger kan illustrere dette: «Kan ikke skønne, at det skal være nødvendig med helt nye gardiner over det hele. Dyrt må det også være», siger en af de ældre kvinder til mig, idet vi passerer et hus, hvor der bor en yngre, udearbejdende kvinde. «Ho har altid huset fullt av kaker», sier en af de yngre om en ældre enke, «ho har femten sorter, som ho fortsetter å bake – hvert år. Aldri snakker ho om annet heller! Ho er jo også mye alene no».

Der er yderligere en kontrast, som ligger i de to kvindegenerations samværsstil: hvor de ældres møder altid skal have et formål: arbejde, indsamling af penge til folk, som trænger, til «frelse» m.m., så er de yngre kvinder i deres møder mere umiddelbart orienteret om deres hverdagsproblemer, om at skabe trivsel i Veggefjordsamfundet her og nu. Beskæftigelse med andre mennesker «derude» er der ikke ressourcer til. Forhandlingsarbejdet dem imellem er krævende nok – og mange synes, som vi har set, at der må gøres meget mere for ungdommen på stedet, mere for at samle folk.

Alle de gamle foreninger «hviler» på en helt anden måde end de nye klubber i det sociale landskab som noget selvfølgeligt, som noget alle ved, hvordan man skal forholde sig til.

I 1970'ernes Veggefjord er således mangt og meget kommet op til debat. Der foregår forhandlinger i hjemmene og på en række nye arenaer. Hvordan skal man vælge at indrette sig? Hvilke ambitioner er det rimeligt for en kvinde at udvikle i en situation, hvor mange nye opgaver og diffuse forventninger trænger sig på?

Forskellene i nogle yngre kvinders livsstil og muligheder er store, og muligheden for en splittelse mellem de kvinder, som kun deltager på nye arenaer og de som kun deltager på de gamle arenaer, synes at opstå. Nogle døtre kan ikke tage job og er ikke med i syklub. De er mere afhængig af ægtemandens indtægt end de andre. Men splittelsen sker ikke. Et par «døtre» tager sommerjob med de andre kvinder i Nordfjord. *Alle* mødes de til træning i idrætsklubben. Mødes de ikke på den ene arena, mødes de på den anden. Selv om de står på hver sin side i vigtige lokale konflikter

(f.eks. idrætsklub – sanitetsforeningskonflikten), mødes de og debatterer og udveksler synspunkter på de fælles og de forskellige problemer. På de nye fællesarenaer skabes nye fælles vurderinger af, hvad der er legitimt for kvinder i forskellige situationer – for de «gamle», for de på fileten, for tilflytterne på stedet, osv. Det er imidlertid vigtigt at mærke sig, at der også i den selv samme forhandlingsproces reproduceres en enighed om, hvad der ikke skal være genstand for debat: viljen til at opretholde reciprocitet mellem kvinder, og at kvinder fortsat skal søge at tilfredsstille deres nærmestes mere eller mindre diffuse behov og forventninger. Kvindeidentiteten er entydigt knyttet til og ses materialiseret i børn og andre sambygdingers trivsel. I forhandlinger og debatter får de også løbende omfattende informationer om hinanden. Denne oversigt sætter dem i stand til at fortsætte en indbyrdes samhandling, hvor de behandler hinanden som hele personer – som individer, som Veggefjordkvinder ikke bare som «naboer», «kusiner» eller «idrætskompiser».

Det er med andre ord galt at sige, at et gammelt kollektivistisk kvindefællesskab kun videreføres til en lille gruppe traditionalister blandt de yngre kvinder. Det vi har set er, at en række faktorer fører til at nye fællesskaber formes og at kampen *mod* og *med* de ældre repræsenterer en hoveddynamik, som giver kontinuitet til kvindefællesskabet, beforder kontinuitet i, hvordan kvindeidentitet bygges og vedligeholdes.

Dette nye kvindefællesskab rummer en større differentiering mellem kvinder, end de ældre kvinders samhandling rummede, jfr. indledning og kapitel 6 fig. 1. Der er et større statusinventar: filetarbejderske, hjemmegående, syklubmedlem, idrætsforeningsmedlem. Disse status er på en speciel måde knyttet til kvindernes alder, antal børn og ikke mindst til ægtefællers erhvervstilpasning. Men det er på disse fælles arenaer, at indholdet i disse forskellige status udformes og defineres og de regler laves, som forbinder dem med hinanden i kvindelige sociale personer med stærke Veggefjord-identitets-karakteristika.

Hovedreglerne som styrer samhandlingen (interaktionen) viser, at man ønsker at varetage en livsform, hvor man behandler hinanden som hele personer. Det nye statusinventar og de nye arenaer reflekterer også, hvordan disse yngre kvinder definerer situationer og dermed samhandlingspartnere og opgaver også som et møde med storsamfundet – sådan som for øvrigt de gamle også

gjorde det. De gør deres livsomstændigheder gældende, sådan som vi har set på arbejdspladsen i Nordfjord og i børnehavehistorien. De kan til og med «afvise» storsamfundet eller interaktion på storsamfundets præmisser. Dette illustreres også gennem følgende reaktion, som en af lærerne, som arbejdede på centralskolen og som boede i Nordfjord, kom med over for mig. Hun ville så gerne have deltaget i kvindegymnastikken i skolens lokaler. Men «De vil neimen ikke ha oss lærere med. De sier det ikke rett ut, men jeg kan merke det. Det er store familier i disse kveldsgrupper som driver og trener her. De er søstre, svigerinner og kusiner alle sammen!» Men de yngre kvinder tvinges dog til at forholde sig mere pragmatisk. De «kæmper sig frem» i storsamfundet, selv om det er problematisk. De gamles kontakt udadtil faldt mere uproblematisk ind i en hellig, god, rigtig verdensorden nedlagt af Gud – hvor de fik en vigtig rolle, som de ikke satte spørgsmålstegn ved. Kontakten udad bekræftede stadig, at missionskvinderne havde denne position. De udførte en hellig opgave. De måtte ikke tilkæmpe sig legitimitet for at udføre den. De yngre må tilkæmpe sig legitimitet i flere retninger.

Noget af det nye indhold, som vi har set udvikles i de nye kvindefællesskab, går netop på dette, at de synes det er vanskeligt at få etableret kontakt med storsamfundet på deres præmisser. Noget af det nye var, at disse kvinder tematiserede «problemer», tematiserede deres afmagtsfølelse. De tematiserede forfordeling mellem samfundsgupper (by/land), de tematiserede ulighed og magtforskelle i Norge og i Veggefjord (Børnehaveeksemplet). Denne holdning «ligner» Alettes holdning over for naturen: Det er vanskeligt, men vi giver os ikke!

I skolesektoren, beskæftigelsessektoren og i den politiske sektor kunne man ikke hente bekræftelse og legitimitet for sin kvindeidentitet på den måde de gamle havde kunnet i missionen, over for præsten og «Kåre Kristiansen».

De yngre kvinder følte sig lige så ansvarlige for at få hele menageriet til at køre – som de gamle. Men menageriet var forandret: Fra strikning til afgørelser om, hvad der var all right, fra «Anders og Jakob skal ha hjælp og pleje» til uddannelse eller ikke for børnene, for dem selv? De tog sig fortsat af mor og far eller onkel, men mindre af «Anders og Jacob».

Konernes mænd eller mændenes koner?

I tidligere tider havde mand og kone haft produktions- og konsumfællesskab mens mandlig og kvindelig moral blev udformet i separate mands- og kvindefællesskaber. Var manden ikke en god fisker, eller havde han problemer med at hente moralsk anerkendelse som mand, gik det ikke ud over hans kones renommé. Vi har nu set, at i efterkrigstiden omformede de ældre kvinder i deres foreningsfællesskab den tidligere lokale kvindeidentitet, (Alette) – og at de også igennem deres specielle fællesskab, deres forhold til de landsomfattende foreninger, omformede lokale ideer om ægtefælleforholdet. Selv så de sig nu som forvaltere af familiens moral, image, ambitioner. I ægtefællerelationen blev det økonomiske og produktive fællesskab accentueret. Men nu definerede man også i kvindefællesskabet nye idealer for, hvordan ægtemænd skulle optræde som moralsk forsvarlige ægtemænd i bygden, noget mændene klager over den dag i dag. Som værdige fædre og ægtemænd måtte de nu også leve op til de kristne normer for adfærd, som kvinderne havde defineret i deres fællesskab. De blev deres koners mænd!

Men kvinderne havde nu også gjort deres eget forhold til ægtefællen relevant i deres vurdering af hinanden. I foreningsfællesskabet blev der skabt ideer om, at troskab, om ikke nødvendigvis glæde for hinanden, skulle være eksklusivt og omfattende. Det vidner Grethes udtalelse om: Grethe hører ikke til Eliassen-familien. Hun hører til Sørensen-slægten. Hun har aldrig været leder af en forening. Men før i tiden var hun aktivt med. Hun er lidt yngre end foreningslederne. Hun blev enke, da hun var 50 år. Manden omkom ved en ulykke. Hun sad alene med 6 børn, hvoraf de tre mindste endnu gik i skole. Hun har for nylig fået sig en kæreste i byen.

Når hun snakker om dette, fremgår det, at et af de største problemer for hende synes at være, at «dem tror jo ikke, at jeg har vært gla' i mann' min, hvis jeg trives bra no. Dem tror jo ikke, at jeg gjør noe, når jeg ikke har ham å stelle for og når no barna er store!» Det er vanskelig for hende at beholde selvrespekten, få bekræftet kvindeidentiteten, når hun ikke kan henvise til de opgaver, som alle de andre fortsat har. Og loyaliteten, kærligheden, bør man fortsætte at vise manden, selv om der har været problemer. Hun føler, at man helst skal demonstrere denne loyalitet i

mange år efter hans død, hvis man skal anerkendes som en rigtig Veggefjordkvinde blandt medsøstre.

I hvilken udstrækning definerer de yngre kvinder i deres nye fællesskaber et nyt indhold i mand-kone relationen?

Variationerne i mændenes indtægtskilder er øget radikalt. I tillæg er kvinders bidrag til «cash»-grundlaget for familien blevet meget varierende. Nogle er begyndt at skaffe anselige indtægter; andre tjener lidt, atter andre kvinder producerer maksimalt i husholdningen gennem forælding, strikning, tøjreparationer og fårehold, men ikke kontanter.

Vi har set, at kvindernes nye fællesskaber delvis falder sammen med deres egen og ægtefællens erhvervstilpasning, og vi har set, at konerne debatterer ægtefællens erhvervstilpasning – og at disse debatter resulterer i deres forsøg på at påvirke manden til at tage tillægsuddannelse, tage job i land, Således fremstår mand-kone løsninger for samarbejde som et centralt debattemne og mand-kone som et «team» på en ny måde. Hvordan man påvirker/ikke påvirker ægtemanden bliver en del af konens renommé og en faktor i fællesskabsetableringen på en helt anden måde end tidligere. Det fremgår også, at kvinderne så absolut har en fælles følelse af, at de er meget alene om husholdningen, om afgørelser angående børnene. Nogle af dem oplever mandens rolle som udelukkende økonomisk. Hans rolle i hjemmet forbliver traditionel, han er far og ægtemand, som kommer hjem med kontanter, rejser igjen, og som i en del tilfælde forherliger fiskeriet og livet på havet. Betydningen af det emotionelle indhold, som mand-kone relationen gives i disse yngre kvinde-samvær, er det meget vanskeligt at få nogen direkte information om for en udenforstående. De snakker ikke om intime ting – i hvert fald ikke, når jeg er til stede. Det er tydeligt, at troskabsidealet knyttet til kristen tro, som de gamle har udviklet og holder i hævd, fortsat har et vist gennemslag – i hvert fald tilsyneladende. Men syklubkvinderne tager alene på Finlandstur sammen, og de tager også af og til ind til byen om aftenen, de «går ud». Det virker på mig, som om de i en vis udstrækning gør hinanden ansvarlige for, at manden tilpasser sig kvindens nye ordninger. Men samtidig har vi set, at de alle – i modsætning til tilflytterne – fortsætter med at udvikle nye kvinde-tyder, nye kvindeligheds-(husmoderligheds)idealer, som er *komplementære* til mandens. «Hvis vi tjente penge, hva skulle vi da med mannen!» er en utænkelig tanke i en tilflytterhusholdning.

Kvinderne begynder også at debattere team-ordninger med deres mænd. Disse synes fortsat at resultere i komplementaritet i samarbejdet dem imellem – *til trods for*, at mændene får en del oprindelige kvindejobs i perioder.

At disse forhandlinger på hjemmebane er et ny fænomen, vidner følgende udsagn om: «Jeg kan jo ikke si noe til Johanne som ikke straks går videre til mannen hennes!» og «Før kunne vi kvinner snakke om alt, men nå må man passe seg!»

Dette bekræfter, at kvindefællesskabet er en korporation med etablerede regler for, hvilke informationer som kun flyder mellem kvinder. En udvidelse af indholdet i mand-kone relationen opleves som en trussel mod kvindefællesskabet og mod den identitet kvinder løbende definerer for hinanden.

Kvinde- og mandsfællesskaberne er ikke længere «tætte, lukkede». Kvinderne oplever dette som lækage, som en trussel mod forholdet til andre kvinder. Der er grænser for, hvad man kan dele med syklubkvinderne, hvis det ikke forbliver mellem kvinder!

Mænd er fortsat økonomiske bidragsydere, mand og kones samarbejde er genstand for debat, og kvinderne vurderer hinanden i lyset af, hvordan de parlamentterer med mændene. Mændene vurderes fortsat overvejende af mænd, blandt mænd, som fiskere – ikke som ægtemænd.

Udsagn fra en 40-årig fiskerkone: «Ei dyktig kjerring kan klare seg med en dott av en mann, men ikke omvendt!» «En kvinne kan drive en mann til langt over dugelighetsnivå, men ikke omvendt!» «Kvinder vet mer om mannens arbeid, enn han om hennes». «Det å ikke vite hva kvinner gjør, er mannens mål!»

Ny kvindelighed og nye bytteformer i Veggefjord

I det materiale, som er lagt frem, ser vi hvordan Veggefjordkvinders samhandling med hinanden kan være en indfaldsport til at forstå omformningen af forhold mellem mennesker i Veggefjord. Ydre forandringer i næringsliv m.m. udløser debat og nye løsninger i hverdagen, nye fællesskaber opstår. Omformningsprocesserne kan synes meget radikale, men vi har set, at de fundamentale træk, multiplekse relationer, omsorgsorientering for kvinder, bibeholdes; kvinderne insisterer på, at interaktion med det administrative Norge sker på deres præmisser, blandt andet definerer

de arbejdsløshedsforsikring som omsorgsløn. De måtte gøre det, givet den kontekst de befandt sig i og den form for gensidighed, som udviklingen afstedkom. Diskussionen om, hvorvidt en kvinde kan fortælle sin mand om det, som udveksles i kvindefællesskabet, afslører dog, at omstændighederne fører til, at det nye kvindefællesskab ikke udelt opleves som trygt. «Helheden», multipleksiteten i relationerne er truet. Yngre kvinders konkrete omsorg er mindre synlig end de ældres. De ældre kvinders omsorg var klart rutinemæssig – der foregik ikke en parlamentering om, hvad ydelser skulle bestå i. De yngre kvinder føler det samme ansvar for andre, men bruger meget mere tid til at undersøge og finde ud af, hvad de skal yde. «Ingen takk får jeg» sier Margot. Det tyder på, at en del af det som ydes, heller ikke opleves eller anerkendes. Men det betyder ikke, at det ikke er vigtigt.

Nora, som «gav blaffen» i kvindefællesskab og satte manden til at lave middagsmad, viste en optagethed av sine børn og af deres skolegang, som ligner den vi finder blandt urbane middelklassehusmødre eller hos tilflytterforældrene. Hun fandt en erhvervstilpasning, som kunne forenes med hensynet over for moren.

Når mændene forholder sig til konerne, forholder de sig fortsat indirekte til et konsolideret lokalt kvindefællesskab.

9. Fra fiskefangst til fiskesnak

«Har fått blod-fersk sei. Skal hjem og koke fesken sjøl nå. Ho Elin er på jobb i kveld. Ka dokka trur? En laks på syv kilo på garnet nettopp. Syv komma syv kilo akkurat. Dokker skulle ha sett. – Det var så vidt jeg fikk den inn i båten. En gammel høtt, som ikke var riktig i enden. Og du, kor den sprella! Det var så vidt, jeg fikk den. Måtte slå til den mange ganger!» Peter, 40 år, håndværker.

Jeg ved ikke, om de syditalienske fremmedarbejdere drømmer om at dyrke oliven eller hvede hjemme i landsbyen; men vi har hørt, at de håber på, at konerne forbliver tro, varme og familieorienterede. De veggefjordske mænd har i modsætning til de italienske *altid* været meget borte fra lokalmiljøet; men hvor de før var borte sammen, er de nu spredt på arbejdspladser over hele landet. Hvilke konsekvenser får deres deltagelse på de mange arenaer uden for Veggefjord, for deres deltagelse i husholdningen og i samfundet i Veggefjord?

Det er tydeligt, at det er vanskeligt for mændene at hente bekræftelse blandt Veggefjordmænd gennem at fortælle om erfaringer fra diverse arbejdspladser. De synes snarere at blive afhængige af at hente stof til deres selvpræsentation fra den virksomhed, som de fortsætter at beskæftige sig med på havet. Når mænd mødes, præsenterer de sig ofte sådan som håndværkeren i indledningen. Det synes som om mændene «tvinges» til at blive fiskere blandt mænd, når de er hjemme i bygden, uanset hvad de ellers måtte beskæftige sig med.

I de to foregående kapitler har vi fulgt samarbejdet mellem Veggefjordkvinder på en række arenaer, og vi har set, hvordan de om sig gribende forandringer udefra slår ned og omformes i nye

opgavefordelingsmønstre og nye kvindeidentiteter. I nogle af de yngre kvinders fællesskab udvikles der nye idealer for optræden kvinder imellem som omfatter normer for, hvordan de forholder sig til ægtefællen. De bør prøve at overtale ham til at tage håndværkeruddannelse, tage job i land; påvirke ham til at arbejde så nær Veggefjorden som muligt. Eller de bør ikke gå af vejen for at lade ham overtage hjemmearenaen, når de selv tager job i sæsonen – alt imens de selv fortsætter at insistere på komplementaritet i fordeling af ansvaret i hjemmet. I en række familier repræsenterer dette et uforeneligt krav set fra mandens synspunkt – og set i forhold til den tilpasning han har/får til arbejdsmarkedet. I byggeri og anlægssarbejde kunne man nok så risikofrit slutte med at arbejde i sommerhalvåret; men dette var ikke muligt for de, som arbejdede i de større industrier i indlandet. I tillæg kan det vanskeliggøre bekræftelse af mandighed i mandsfællesskabet, hvis det rygtes, at man går med på kravene.

Vi har også set, at omtrent alle kvinder selv søger at tilpasse sig storsamfundet på en måde, som kan forenes med lokal kvindeidentitet: over for Nordfjordvirksomheden, børnehavekonsulenterne og skolevæsenet insisterede de på at samhandle som Veggefjordkvinder, dvs. som hele personer. De afviste lærerens kritik, forsvarede i de fleste tilfælde børnenes lokale børnestatus. Når det gælder jobtilpasning i Nordfjord, var kvinderne fornøjede, fordi det var lykkedes dem at få «omsorgsløn». Men når det gælder skolen og andre sektorer: uddannelsessektor (voksenoplysning, kørekort) og bedre mulighed for lokalt arbejde, var de misfornøjede, følte sig «isoleret». Her repræsenterede hverken foreningerne eller syklubben nogen brugbar kanal.

I indledningen og i kapitel 6 har jeg sagt, at mine observationer af mænds deltagelse på forskellige formelle og uformelle arenaer vidner om, at i en del af samhandlingen sker der *både* en konsolidering af et lokalt handlingsfællesskab med multiplekse relationer, «du må helst snakke fisk», og der udformes nye relationer af kontrakttype. Samtidig ændres gamle status som «ægtemand», «far». Særlig de lidt yngre mænd må skifte mellem de to sociale systemer, det lokale og det mer omfattende nationale. De bliver bærere af to virkelighedsversioner.

Det er særlig dynamikken på tre felter, som bidrager til denne sammensathed i nogle yngre mænds statusrepertoire, type II D, fig. 1. Det er:

1. Samarbejdet mellem mænd i bygden, som beforder opretholdelse af en «fisker»-«fisker» interaktionsform.
2. Samarbejdet mellem mand og kone beforder både en tilpasning til den veggefjordske sfære og til storsamfundssfæren – dvs. både multiplekse og kontraktprægede relationer.
3. I samarbejdet på nogle nye arenaer i og uden for Veggefjord formes status som implicerer kontrakt-type-relationer.

En sådan statuskombination repræsenterer udfordringer for en del yngre mænd. Vi kan sige, at de to forskellige typer præmisser for samarbejde repræsenterer to forskellige teorier om relevans af køn såvel som af lokalt tilhør (jfr. børnehave-eksemplet). Disse kan siges at være på kollisionskurs med hinanden i nogle samhandlingsfelter. Dette kan føre til debatter, rolleforhandlinger (jfr. problemerne med hvordan købmand-veggefjording-relationen skulle defineres) eller der kan opstå oplevelsesmæssige dilemmaer hos personer, som medfører rolle- eller identitetskonflikt. Konflikterne og forhandlingerne kan resultere i vanskeligheder i samarbejde med konen og i samarbejde med veggefjordinger, noget som vil kunne føre til «afvisning» af idealer og idiomer, af den veggefjordske voksenstatus – og barnestatus. Vi skal nu se nøjere på disse processer.

I de foregående kapitler har vi særlig præsenteret materiale fra samhandling (interaktion) i felterne 1) og 2) (se ovenfor). I dette kapitel vil jeg præsentere nogle flere data om samhandling i 1) og 2), men flest fra 3) nye arenaer.

Fisk, fisk, fisk

Ved kajen lægger bådene til. Der er der flere mødepladser for mænd. I hallen arbejdes der med fisken. Her kommer opkøberne. Oppe på kajloftet er der flere fisk. Her hænger der falmede billeder fra Playboy. En skål fuld av cigaretstumper. Herfra ser man bygden og husene, hvor kvinderne sysler med deres. Her på havnen hører mændene til. Her samles også de, som har sluttet med fiskeri. Her snakker man fisk. Man fortæller eventyr. Mandighedsidiomerne udpensles. Her «forstørres» hver en laks, som er fanget gennem tiderne. Her drøftes fiskepriser. Her berettes om jagten i fjor.

Mændene udveksler nyheder: «Er han Per kommet seg utover

til hytta?» «Hørte du Søren's spøkelseshistorie på callingen i går?» Her berettes om, hvem der har fået båd og om hvilke både, man drømmer om at få.

Det er på havet, at man kan demonstrere de kundskaber, som det er meningsfyldt at være i besiddelse af: hvordan man får fisk. Man må kunne læse vejr og vind. Man må kunne læse krusninger på havet. Læse fuglenes optræden af med henblik på, hvor fisken står, hvordan den bevæger sig.

Tid, dage, livet, bliver målt i forhold til aktiviteterne i fiskeriet.

Når jeg selv er en tur på havet for at trække småsei med en kone, ser jeg en intens aktivitet på havet. Små og store både bevæger sig i grupper mellem hinanden, ser ud til at «tale» med hinanden. For en udenforstående som mig er det næsten som at se på fisk i et akvarium. Jeg forstår ikke, hvad der foregår mellem dem.

Også på land oplever jeg ofte, at det mænd snakker om indbyrdes er så knyttet til hva der sker «derude», at meningen undslipper mig. Dette var naturligvis helt indlysende for dem. De morede sig, når jeg en gang imellem satte agn på snøret for dem. Under megen latter forsøgte de at lære mig det vigtigste av vokabularet, som man lærer en førsteklasse-elev A B C. Og når de en gang imellem kom forbi med sild, torsk og laks til os, brugte de lang tid på at gøre rede for, hvordan jeg skulle tilberede (præparere) fisken.

Da jeg en dag kigger indenfor i rummet på havnen, hører jeg en beretning om et mandfolk, hvis kone tog hyre og stod til søs for et år og overlod ham børnene. «Tenk det, ho må jo være gal. Mannfolk passe barn! Ho kunne jo ha fått mora til å passe dem!» De demonstrerer et ambivalent forhold til konen. Det er lidt kækt at sige, at kvindfolkarbejde er noget, man ikke bør beskæftige sig med.

Mændene synes at gøre deres for i indbyrdes diskussioner at fastholde opmærksomheden om fiskeriet, havet, jagten; fastholde «foragten» for kvindfolkarbejde. Kvindfolk stiller nye krav. I debatterne med konerne stritter de imod disse krav – i hvert fald fremstiller de det sådan over for hinanden.

Mænds samvær har tidligere været knyttet til samarbejde i fiskeriet. Mænds identitet og lighed mellem mænd blev fortsat understreget i arbejde og i sådanne samvær som gengivet ovenfor. En mand var godt nok en del af en husholdning, men man-

digheden blev regelmæssigt markeret ved at påpege det umandige i at påtage sig kvinders opgaver. Det var blandt mænd man hentedede bekræftelse på sin mandighed.

Før i tiden var fiskepriserne noget man ikke havde styring på. Det var noget man forholdt sig til som til naturen; man var prisgivet dem. «I den perioden fikk vi 20 øre kiloen. Den gang fikk vi bare 10!» Det var ikke mængden av fisk man fik, som afgjorde, om man hadde levelige vilkår, men priserne. Hvis en fisker hadde kontakt med noen uten for Veggefjord, så var det som Veggefjordfisker, f.eks. når man solgte fisk i Bergen eller på andre pladser. Med alle ændringerne i fiskeripolitikk og arbeidsmarkedsforhold skulle det snart bli sådan, at mændene følte sig prisgivet.

Der var dog et par undtagelser fra denne regel. To personer hadde en mere formaliseret kontakt med storsamfundet. Veggefjord hadde en skolebestyrer og Jens Peder. Skolebestyreren hadde vært aktiv i Høyre. Jens Peder var socialist og arbejderpartimedlem. Begge hadde sittet i kommunalbestyrelsen. Skolebestyreren var nu forlængst død. Jens Peder var pensionist.

Politikk, parti, person

Når Jens Peder beretter, fremgår det, at han i den første tid som lokalpolitiker selv opplevde sin politikerstatus som lokalt forankret – men på slutningen hadde politikerstatusen forandret karakter. Dette hadde vært dilemmafylt for ham. I en rekke saker, som han ville fremme, fortæller han, forstod folk ikke deres eget beste. Han kom i konflikt med veggefjordingerne.

Det var med de politiske partier i Veggefjord som med kvinneorganisationerne: Der opptrådte man på en hel-person-måde. Jens Peder beretter: «Hans Petter Jørgensen, styrelsen, og jeg hadde vært mange år i Rabbevik kommunestyre, vet du. Han var høyremann, men du kan tro, det var ikke mye politikk vi brukte, mens vi hørte til den kommunen! Men alle var jo valgt på lister. Enten var man høyre eller venstre eller socialist. Men vi to var enige bestandig. Det var ikke en sak vi ikke var enige om. Ja, inntil vi kom under Skutehavn by. Det første vi la merke til var, at vi skulle ikke sitte sammen; hver gruppe skulle sitte for seg selv i bystyresalen. Og der måtte du vente – om du forlangte ordet, så kunne du vente opp til 1/2 time før din tur kom. I Rabbevik, der var vi bare 16 i

kommunestyret, der kunne vi nesten få ordet med en gang. Men i Skutehavn måtte du ta dokumentene med deg bort til en stol, som var likeså høy som deg selv når du skulle si noe. På Rabbevik så var det slik, at når du begynte et innlegg, så behøvde du ikke si «herr ordfører», men da du kom dit, da kunne du ikke begynne med noe uten at du sa «herr ordfører» først. Og uansett hvem vi talte til, hvis f.eks. diskusjonen ble hissig – så måtte vi fortsette å se på ordføreren. . .»

Jens Peder beretter også, at «det har vært vanskelig å få folk til å engasjere seg i politikken!» Han var i sin tid første lokale formand i den lokale afdeling af Norges Fiskarlag. Men der var aldrig stor tilslutning, maksimalt ca. 10 medlemmer. Nu var der bare én samling om året, årsmødet.

I arbeidet med sager, som angik den enkeltes fremtid, den offentlige pensionsordning, f.eks., var det som vi har set, umuligt for ham at få støtte. «Jo da, men skal si folk ble glade da minsteprisen kom – og pensjonen!»

Der er en kontroversiel sag, som Jens Peder ikke selv beretter om, og det er skolecentraliseringen. Men folk i bygden beretter i dag om, dengang han gikk imod hele byen i den sag. Skolen blev flyttet.

Det fremgår af Jens Peders beretninger, at der er sket store forandringer i den politiske beslutningsproces. I gamle dage var det at stå på en liste noget man gjorde for syns skyld. Lokalpolitikere var først naboer og veggefjordinger uanset parti-tilhørsforhold, og de optrådte som sådanne også på mere formelle arenaer, på et kommunalbestyrelsesmøde. Vi så tidligere, at det samme træk gjaldt kvindeforeningerne. Teologiske og partipolitiske finurligheder, som begrundede eksistensen af mange forskellige landsomfattende organisationer, var helt irrelevante set fra Veggefjord. Men sådan var det ikke i den sidste del af Jens Peders karriere. Han kom på kollisionskurs med Veggefjord-folk i en række sager. Han så efterhånden Veggefjord både i et Veggefjord-perspektiv og i et Arbeiderparti-perspektiv (skolecentraliseringen). Dette vidner om, at han gradvis men sikkert i sin samhandling med partipolitikere og politiske organisationer blev fanget ind i loyaliteter, som gjorde de veggefjordske normer for samvær illegitime/irrelevante. Han kunne ikke være veggefjording, han blev Arbeiderparti-«repræsentant» fra Veggefjord.

Kvindernes kontakt til omverdenen gennem missionsnetværket

påførte dem ikke tilsvarende dilemmaer mellem de krav og regler som lå i den lokale kultur og regler af overlokal art. Kvindernes kontakt via missionsorganisationerne med storsamfundet hvilede på et komplementært status-sæt. Kvindelige lokale foreningsledere drev forkyndelse, de samlede penge ind og repræsenterede foreningerne overfor prædikant, præst, mandlig leder for missionsorganisationer på nationalt nivå, Kåre Kristiansen, Kristelig Folkeparti. Det er imidlertid vigtigt her at understrege, at også når Jens Peder siger «vi var like, vi var veggefjordinger», så kan det godt dække over konflikter mellem ham og Veggefjord og mellem ham og skolebestyreren. Det er muligt – sådan som vi så det var tilfældet for kvinderne – at hans udsagn kan være et udtryk for, at han netop følte det nødvendigt, når han havde en sådan særegen position, retorisk at understrege lighed, at det så at sige var den måde han i den første fase viste sit tilhørsforhold til Veggefjord på; at han samarbejdede med skolebestyreren og kommunalbestyrelsens medlemmer på samme måde som foreningslederne samarbejdede med de øvrige veggefjordinger på.

Men Jens Peder har «overlevet» disse rolle-konflikter. Hvorfor ser det ud til, at en del av de yngre mænd i Veggefjord, som gennemlever lignende dilemmaer med at forene status udformet i overlokale og lokale arenaer, risikerer større vanskeligheder med deres lokale tilpasning, med samarbejde med konen? For at begrunde dette, må vi se nærmere på de to andre samarbejdsfelter: mand-kone relationen og det, jeg kalder nye arenaer.

Fra usynlig til synlig kvindeindflydelse

Når jeg kom på besøg hos ældre og yngre mænd og koner, kunne visse forandringer spores i hvordan de forholdt sig til hinanden, til mig.

Hjemme hos Jens Peder og Anna lagde jeg først mærke til, at jeg blev mødt med en mere urban modtagelse end i andre hjem. «Vær så god og kom innenfor!» «Vær så god og sitt ned!» I det hjem havde der ofte været folk «udefra» på besøg. Men, når man havde været der en lille stund, oplevede man den samme atmosfære, samme arbejdsdeling som i andre, ældre Veggefjordhjem.

Jens Peder går midt i samtalen ud i køkkenet og lukker op for den lille transistor, som står på hylden, for at høre nyheder. Mens han står og lytter, ser han ud over havet med kikkerten efter søn og svigersøn, som er på vej ind gennem fjorden med kutteren. Han mumler til konen om vejr og vind og prøver å se hvor lavt båden ligger. Har de fået mange fisk?

Anna er aktiv foreningsleder blandt kvinder – hjemme er hun opvartende hustru. Hun tørrer bordet af, klirrer med kopper og skåle. Henter «lefser» frem fra skabet. Sætter sukkerskålen på bordet. Manden sætter kedelen over. Men hun ser efter, hvor meget vand han har sat på, og hælder kaffen i, lader den trække. «Ja, vi drikker no kaffe slik her fortsatt», siger hun. «Vi liker den best sånn!» Hun bliver stående i køkkendøren, mens manden og jeg drikker kaffe. Sådan står værtinden blandt foreningskvinderne også, når de har arbejds møde i foreningen, og medlemmerne drikker kaffe.

Hun spørger om nyheder. Men er snart i gang med refleksjoner over, hvem der kørte forbi udenfor netop nu. Hun fortæller selv, hvordan det går med den og den, som blev dårlig. Hun lægger alvor og omhu i at berette om folks færden. Den rejste her og den rejste der.

Jens Peder har rejst sig igen, kommenterer vejret, kutternes måde at styre indover på. Snakker om fiskepriser. Kommenterer nyheder om EF-debatten i radioen. «Kor ergelig, at han Bratteli trodde han kunne true folk til å mene noe! Det er synd for partiet!» siger han.

Hjemme hos en yngre familie, Bjørg og Petter, er forholdene lidt anderledes:

Når jeg banker på, bliver jeg kaldt ind. Inde i stuen ser jeg, at håndarbejdet ligger på det lille bord ved vinduet, som er fuldt af blomster. Bjørg slænger sig i stolen og begynder at sludre. Begynder at hække. Det er ikke uldsokker, som laves, men duge til køkkenet i stærke farver. Køkkensæt kaldes det. En rund, en aflang og en firkantet dug.

Hun holder øje med hvem der passerer forbi ude. Hun kommenterer. Hun spørger mig ud.

Børnene kommer ind og får klar besked om at gøre orden i roderiet bag huset. Efter en stund sætter hun kaffen på. Smører et par skiver med fint, hjemmebagt franskbrød, lægger pølse og multesyttetøj på. Når kaffen er færdig, henter hun den, skænker,

sætter kanden på komfuret. Sætter sig ned. Vi spiser sammen. Det er fortsat det bedste som haves der bydes, men konen sidder ned og spiser med selv.

Efter en stund kommer Petter ind; ser at jeg er der, hilser. Spørger hvordan det går. Bliver stående i døren. Sludrer derfra en stund. Spørger om der er kaffe på kanden. Han går og henter sig en kop, hælder kaffe op; sætter sig på taburetten i køkkenet, og fortsætter sludderen derfra. Han snakker om afstanden til jobbet. Det er opslidende at måtte køre den lange vej. Han snakker ikke om jobbet. Derefter fortæller han om jagten forleden, hvor sønnen var med, og hvor de skød 15 ryper. Han går umiddelbart ind i en detaljegengivelse af, hvor de gik, hvor langt de gik, hvordan vejret var, hvordan hunden havde opført sig.

Efter en stund snakker vi alle tre om Veggefjordskolen, som blev borte. Om fejderne dengang.

Så rejser han sig og går ud. Bjørg og jeg fortsætter hvor vi slap. Efter en stund kommer han ind igen, kan vi høre i gangen. Bjørg råber, at nu må han se at få revet det græs sammen og malet det gærde. Hun har set nogle kasser udenfor, som han må flytte. Jeg hører ikke noget svar, før han forsvinder igen.

Bjørg sætter koppen på fadet og tager tobakken frem og ruller sig en «røyk». Begynder at fortælle om, hvor godt det er, når manden er hjemme. «De årene han reiste ute var det mang en natt jeg ikke sov. Gikk her i stua når det var storm ute og visste ikke hva jeg skulle gjøre. Var så redd!»

Nu tænker også hun på at begynde at arbejde på filet'en, når der bliver mere arbejde. Børnene er store. Sønnen går på gymnasiet. (Han og en jævnaldrende pige er de første veggefjordinger, som går på teoretisk gymnasium.) Hun vil så gerne tjene penge til kørekort, så hun ikke bliver så bundet til stedet. Hun vil gerne starte en lille fiskemadvirksomhed i bygden. De har købt nogle brugte maskiner rimeligt gennem mandens job. Manden skal hjælpe med vedligeholdelse af maskiner. Han har lært det der nu. Sønnen er så dyktig til «matte» – han skal være regnskabschef. Råvarerne er jo så nære.

Relationerne mellem ægtefællerne i disse to hjem kan indikere ændringer, som har fundet sted i lokal kvinderolle. Den unge Bjørg signaliserer ikke den samme beskedenhed som Anna. Og Bjørg giver sin mand besked på, hvad han skal gøre.

Det ville også være utænkeligt for Anna at hækle køkkenduge. – Hun strikker altid nødvendige sokker til sine egne og til basarer.

I årene før jeg kom til Veggefjord, var det forskellige begrundelser, mænd brugte, når de gik over fra fiskeri til kombination af fiskeri og anlægsarbejde. «Trålertrafikken havde tatt innersvingen på fjord- og havfisket med sjark!» «Har du lest den boka til Brox? Han har nå rett i det han sier om fiskeripolitikken!» Mænd som var nedslidte var de første til at skifte over, eller som det var tilfældet med Jens Peder: Det var mere foreneligt med politikerjobbet. Men kvinderne ville *også* hellere have pendlere på land end til vands. Konernes pres for at få sikrere, og siden større indtægter, blev dråben, som fik mange yngre mænd til at skifte over. (Jfr. Gerrard 1985.)

Når en del yngre kvinder ikke længere selv fik indtægt for deres arbejde, voksede deres økonomiske afhængighed af manden. Men Bjørg har ambitioner om at drive egen forretning. Hun vil have, at manden skal hjælpe hende. Men vil hans nye job give ham mulighed for det? Tænk hvis hun fik det lån, hun har søgt om til at starte fiskemadvirksomhed. Vil mandens jobtilpasning give plads for en sådan deltagelse hjemme eller omvendt? Der er endog snak om at trække sønnens ressourcer ind.

Bjørg fik ikke det lån. Kommunen havde planer om fiskemadvirksomhed et andet sted.

En del mænd bliver mødt med stadig nye forventninger fra koner om, hvordan de skal disponere deres tid hjemme: få bygget veranda, lave nye portstolper, reparere udvendig trappe, udvide huset. (Jfr. Gullestad 1979 og 1984.) Hvor *han* har måttet rejse *fra* stedet for at finde en levevej, vil konen ud og se verden, når han kommer hjem. På den måde glæder han sig til at hun får kørekort, så kan hun bare tage bilen og køre hvorhen hun vil. Foreløbig er det stort set bare blevet til de pige-ture til Finland og Sverige, som syklubben arrangerer. Kompromiset består undertiden i, at familien tager på tur i den nye og større båd, som de har anskaffet og selv istandsat.¹

I den grad Bjørg har støtte for sin holdning i det lokale kvindefællesskab, syklubben, f.eks., vil den på en måde konkurrere med den støtte han kan få på havnebygningsloftet. Kvindefællesskabets nye krav, idéer for mand-kone-forhold, flere penge og større deltagelse på nye sociale arenaer, kan meget vel opleves som vanskeligt at forene med hans eget behov for at få bekræftelse

blandt mænd – med det han selv har lyst til at prioritere. Så længe kvinderne ikke får storsamfundets støtte til lokale projekter, skal det imidlertid nok gå.

Fodbold- og partikammerater – de mandlige ændringsagenter?

Der var en stor variation i mændenes erhvervskombination, da jeg kom til Veggefjord. En del yngre drev fortsat med fjord- og havfiskeri – de havde for nylig fået større både. Andre havde skiftende job: En vinter arbejdede de i «slipen», en anden på servicestation, en tredje med boligbyggeri i indlandet; men hver sommer drev de fiskeri hjemme. En del arbejdede i kystfart. Flere yngre mænd havde investeret hver for sig i lastbiler/redskaber og fik kontrakter med kommunen om vejudbedringer, snerydning. Andre drev lokal transport. De, som havde foretaget en sådan investering, var meget bundet økonomisk. De sled med store tilbagebetalinger på lån.

Men noget havde de *alle* fælles: Selv om mange mænd var glade for at slippe det slid på havet, som fiskeriet repræsenterede før, så så de fleste på deres nye levevis som noget, der gerne skulle sætte dem i stand til at gøre det, som var meningen med livet: fiske og gå på jagt fra tid til anden, eller når sæsonen var der.

Der var snart en bil af en eller anden årgang foran alle husbankhusene i bygden. Men jeg fik det umiddelbare indtryk, at biler mere var en drøm, som var gået i opfyldelse, end noget man havde tænkt at køre ture i. Når han kunne, blev manden hjemme; eller han tog på havet. En del brugte bil til og fra arbejde, men de fleste, som skulle til byen eller pendlede til indlandet, tog rutebilen.

Nu var det ikke bare tilflytterne, men også de «indfødte» som var begyndt at blive konsumenter. Pendlerne havde ingen mulighed for at bedømme hinandens erhvervsroller og optræden på arbejdspladsen ved selvsyn.

Alle mødte de mange af de samme udfordringer, når de var hjemme, problemer med at tage standpunkt til nye forskelle sig imellem, forskelle i indtægt, frihed, forbrug, stillingskompetence. Problemer med hvordan de skulle forholde sig til kvindefællesskabet og konen.

I tillæg til de gamle arenaer: havnen, bådhuset, var der for nyligt skabt nogle nye lokale mandsarenaer, der – som det var tilfældet med syklubben – grupperede folk. Den ene var idrætsforeningens fodboldklub, den anden var en lille ny arbejderparti-forening.

I modsætning til i Nordfjord fandt jeg farve-TV i de fleste hjem. Når der er vigtige fodboldturneringer på TV, er far ikke på havet, når han har fri. Da høres speakerens røst i hele huset, og de som ikke følger med, flygter ud af huset. Det er når der er VM fodbold o.l., at kvindfolkene kan stikke indenfor hos hinanden, selv når far er hjemme. Da sidder de i køkkenet i stedet for i stuen og sludrer.

Andre kvinder samles bag mandfolkene og sludrer, mens de med et halvt øje følger med på skærmen. På den måde åbner TV muligheden for uformelt samvær mellem yngre Veggefjordmænd og koner, som i de senere år har været begrænset til lørdagsaftenskomsammen, noget alle har klaget over.

Der er også stor tilslutning til idrætsforeningens fodboldklub. Det er mere engagerende end fiskeriforeningen. Man har lavet egen lille boldbane ved elven. Der er kommet et lille skur, hvor man kan skifte tøj, uanset hvor meget stormen suser, så finder vi altid nogle børn eller voksne på banen i sommerhalvåret. Idrætsforeningen betyder møder, hvor dragter diskuteres, kampe planlægges. Gennem turneringer møder man mændene fra Nordfjord og andre bygder. Med sportsaktiviteterne følger en definerings af nye vigtige goder, som der er knaphed på: bedre idrætsbane, lysløjpe, større omklædningsrum, fodboldrejser. Man vil arrangere fester for at samle de nødvendige penge ind.

Fællesskabet, som udvikles på denne arena synes – sådan som det var tilfældet med samværene på havnen – at bygge bro over mange nye kløfter mellem mænd skabt af forskellige arbejdslevestilknytninger og forskel i indtægter. Denne fodboldarena repræsenterer også en ny form for samvær mellem fædre og sønner. Før var dette overvejende knyttet til fiskeriet.

Der var nogle mænd, som ikke deltog på denne arena, og det var helårsmændene. De eneste møder de gik på var det årlige møde i fiskeriforeningen.

Der skulle også snart være kommunevalg i Norge. En yngre mand, som netop var «gået i land», og som var i færd med at tage en videreuddannelse i Skutehavn, holdt nu møder privat og på

sanitetshuset for at hverve medlemmer til Arbejderpartiet. De to tre andre, som deltog i disse møder, var også i gang med voksenundervisning for siden at opnå fast job som faglært.

Nogle andre veggefjordinger kommenterede denne pludselige partipolitiske virksomhed som følger: «Vi er jo arbejdere alle vi her i bygda! De tror de kan løbe fra det!»

Også børnene må bearbejde de nye forskelle mellem folk: «Min far er fisker!» siger en dreng til mig. «Nei», siger kammeraten, «han er anleggsarbejder!» «Han fisker no mye – og dessuten var han fisker før i tiden!» Pål og Espen ti og tolv år.

Den nye arbejderparti-offensiv resulterede med andre ord hovedsagelig i rekruttering af de få fra den yngre generation, som *ikke* længere var knyttet til fiskeri, og som havde valgt den mindst «veggefjordske» ambition: fast faglært arbejde i byen.

Kommunen var da arbejderpartistyret og gjorde udspil på flere felter, bl.a. i forbindelse med en krise, som havde udviklet sig på centralskolen, og som hovedsagelig Nordfjordfædre havde bidraget til at optrappe. Skolen var for lille.

Arbejderpartiet i Skutehavn gjorde ihærdige forsøg på at mobilisere Veggefjordfædre gennem partiet. I lokalavisen blev der skrevet referater fra arbejderforeningsmøder i Veggefjord. Referaterne var detaljerede og omtalte den store interesse for partiarbejdet og de ivrige diskussioner i forbindelse med forskellige sager – uden at deltagergruppens størrelse blev nævnt. Stort set var der tre.

Hvor der i Skutehavns arbejderpartiavis blev lagt vægt på den lokale forankring, partiforeningen havde – blev der i Veggefjord, som vi så, sået tvivl om disse partikammeraters Veggefjordloyalitet. Hvor de lykkedes på partiarenaen, ansås de for at svigte de mandlige dyder som mandsfællesskabet forsøgte at holde i hævd. «De kan ikke repræsentere oss!»

For kontrastens skyld vil jeg nævne, at på det tidspunkt tog fylkessanitetsforeningen initiativ til at bygge et reumatismesygehus i landsdelen. Reumatismesygdommene er meget almindelige i Nordnorge. Nogle af dem rammer særligt kvinder. Det store nye landsdelssygehus havde mange specialafdelinger, men ikke reumatologisk afdeling. Sanitetsforeningen i fylket (amtet) gav en million kroner til formålet. *Det* blev omtalt i *samme* avis i en notits.

Der var flere begivenheder, som skulle fremprovokere en debat om, hvordan «rigtig» veggefjordsk optræden i forhold til storsam-

fundssektoren skulle spilles ud. Der blev holdt en række planlægningsmøder i sanitetshuset i forbindelse med myndighedernes regulering af Veggefjord. Reguleringsplaner med forslag til nye vejanlæg, vandafløb, grundregulering og nye boliger og ikke mindst en maskinfabrik, blev lagt frem.

I kapitel 6 har jeg forsøgt at give et indblik i, hvordan veggefjordinger opfatter deres tilknytning til jord. Hvor man bor har at gøre med, hvorledes man er i slægt med hinanden; med hvorledes tidligere generationer har forholdt sig til hinanden. Der er fortsat mangt og meget, der ikke er enighed om. Der hvor der er konflikter om grænseskel, undgår man (dvs. mænd) hinanden. Sammenlign dette med hvorledes sanitetsforeningen «løser» konflikter. Man tager dem ikke op. Men kvinderne fortsætter med at mødes. Denne modus vivendi bliver truet, så snart det offentlige vil sætte en diskussion igang om, hvem som skal have tilladelse til at bygge, bo og købe jord i Veggefjord.

Folkemøde

Det store møde i forsamlingshuset mellem bygdebefolkningen og planlæggerne samlede alle. Man stod langs væggene i det som nu fortonede sig som et lille forsamlingshus. De forskellige «steder» i bygden kunne «ses» i salen. Folk stod samlet i grupper efter om de hørte til Oldervika, Gambukt, Naustvika, Eliasgammen, Vågen, Nyfeltet osv. Alle repræsentanterne, bygningsfolk, planlæggere og andre sad ved langvæggen.

På dette møde var det næsten kun mænd, som opløftede deres røst. «Traditionalisterne» – fiskerne, fiskeriforeningsmedlemmerne – sagde ingenting. De ville ikke have noen regulering – i hvert fald ikke som berørte deres del af bygden. Nogle yngre mænd ville imidlertid gerne sælge deres grunde og skilte sig ud ved i debatten at acceptere planforslaget efter at have opnået mindre ændringer, som fik planen til at svare bedre til deres egne ønsker. Andre yngre – de arbejderparti-aktive – løftede deres røst for at formidle bygdens «personality» til de offentlige repræsentanter: «Vi har tradisjoner her. Ting har skjedd som har gjort slutt på primærnæringen i bygda. Men bygda har en egen atmosfære, et eget samhold». Nogen drabantby ville man ikke have hertil.

En gruppe yngre mænd havde fået en tilflyttermand med til-

knytning til Skutehavns bureaukrati til at fremlægge sitt synspunkt. De ville gerne have mange, nye boliger, men de burde bygges endnu længere oppe i «lia» (skråningen) end planforslaget gik ud på. De ville gerne sælge den dårligste jord først. Tilflytterne lagde også egne synspunkter frem: dette måtte ikke blive forstad. Husene måtte ikke stå tættere end at børnene kunne finde fodboldarealer, skibakker m.m.

En kvinde tog ordet: Hun ville gerne henlede opmærksomheden på en sag, hun havde kæmpet for i tyve år og som drejede sig om hendes hus' beliggenhed. Det var truet af oversvømmelse af elven. Hun måtte have støtte til at hegne huset bedre ind.

Ingen andre kvinder sagde noget. Men de virkede ligeså engagerede som mændene – noget som kom frem i de uformelle debatter som fulgte.

Under mødet tog rådmanden, medlem af Kristelig Folkeparti og søn af en af foreningslederne i Veggefjord (men bosat i Skutehavn) ordet. Jeg citerer fra referatet i lokalavisen:

«BORTKOMMET JORDBRUK. Søren Eliassen, en ektefødt veggefjordssønn, gikk til kraftig oppgjør med planleggerens fromme ønske om å miste kontakten med det som er. Den enkle sannhet er at kontakten ble trukket ut for 20 år siden med primærnæringen. Da var det 40 kyr her. For minst 10 år siden er siste kua gått. Noen sauer er det vel igjen. Noe jordbruk å leve av kan det ikke bli her etter hva jordbruksmyndighetene mener.

Bosettingen er skjedd ved at det først kom én, Eliassen, min oldefar, og så en til. De delte eiendommene til sønner og døtre. Knoppskytingen fortsatte naturlig. Omslaget kom med de syv utenfra bygda her, et positivt fremmedelement også.

64 hus er det blitt. Med hundre i tillegg som nå, ville Kolstad (innflytter) og de andre, ikke sett det som attraktivt å søke hit.

Det sies at det skal bygges ut i mindre felt. Men de tekniske anlegg blir så dyre, at bare Tomteselskapet eller grunneierne om de går sammen, kan make det.

Eliassen undret seg over det klimaskille som gikk midt i bygda etter planleggerens utsagn. Det var ikke der da han var 24 år og flyttet. Ellers er Lia noe annet enn det planleggerne anfører.

For øvrig var han enig med Kolstad i kritikken av veiføringen og mente at boligbyggingen med fordel kunne gå høyere opp. Det var et særlig fint område der planleggerne fant forholdene umulige. Taleren høstet stor applaus.»

Mænds erhvervsdeltagelse må ske på nationale præmisser

Når du deltager i denne debat demonstrerer du over for hele bygden, hvilken Veggefjord-identitet du anser for din, og du formidler hvilke knappe goder du prioriterer: Du siger om du vil

- 1) beholde *jord* til egne børn
- 2) sælge jord og få *penge*
- 3) være formidler mellem Veggefjord og myndigheder, at du vil *stå på god fod med myndighederne*.

1. Som vi så afviste fiskerne reguleringsdebatten, sådan som sanitetsforeningslederen afviste børnehaven.

2. Nogle yngre mænd (transportarbejdere, som havde gjort store investeringer) ville gerne «ofre bygda» for at tjene penge.

3. Andre ville give planlæggerne en håndsrækning. De «forstår» planlæggerne og deres «sambygninger» (bygdefrænder), (arbejderforeningsfolk og tilflyttere).

Sådan som de fleste veggefjordinger ser det, accepterer de to sidste grupper den situationsdefinition, som kommunen har defineret.

Konerne til alle tre kategorier mænd tav, uanset om de var enige med deres respektive mænd. Køn blev gjort relevant i samhandlingen. På den arena syntes det at være en uformel regel, som gjorde mændene til «repræsentanter» for deres husholdning og/eller lokalsamfundet. Der opstod en arbejdsdeling mellem ægtefæller, hvor *han* skulle forvalte samhandling i en ny arena. Den eneste kvinde, som sagde noget, var enlig.

Kristelig Folkeparti-repræsentanten, oprindelig veggefjordinger og foreningsledersøn, kan også siges at forvalte en opgave i en *anden* komplementært organiseret fordeling af opgaver. Som vi så i kapitel 8 og 9 blev der skabt en arbejdsdeling mellem de kvindelige foreningsledere og deres mandlige partnere i nationale missionsorganisationer og Kristelig Folkeparti. Mødrene havde oprettholdt en lokale defineret kvindestatus. Det blev ikke deres ægtemænd, men deres sønner, som rejste væk og fik uddannelse, og som siden i de offentlige arenaer kom til at formidle et kristent livssyn. Sønerne blev deltagere på nye præmisser på de felter, kvinder fortsat var engageret i. En kvinde i den ældre generation

ville aldrig – selv om hun måtte have haft sådanne interesser – åbenlyst give udtryk for at støtte en urbanisering af Veggefjord. Hun ville da have kommet til at «ofre» sit medlemskab i kvindefællesskabet. Det var uforeneligt med den lighedsorienterede og opofrende fremtræden, som gensidigheden mellem kvinder hvilede på.

I sin politikerkarriere havde Jens Peder oplevet en udvikling i den politiske arbejdsform, som var af samme art som den foreningskvinderne oplevede på deres felt: fra samhandling mellem hele personer til en arbejdsmåde, hvor han fuldt og helt i sin deltagelse på offentlige arenaer forvaltede en politikerstatus, som fremmede samhandling af kontrakttype. Han havde oplevet dilemmaer og tab af lokal anerkendelse. Han blev delvis betragtet som bedrager. Men i modsætning til foreningskvinderne havde han, via job i anlægsarbejde, i tillæg en anden tilknytning til storsamfundet, hvor han kunne få bekræftelse som politiker og veggefjording.

For foreningslederne blev dette samhandlingsdilemma løst gennem en arbejdsdeling: Lokalt var de landsomfattende organisationer fortsat «veninder». Overlokalt opretholdt mænd i missionsorganisationerne forskellene mellem organisationer og partier gennem bl.a. en teoretisk debat.

I idrætsforening, arbejderpartiforening og på planlægningsmøde har vi været vidner til, at nogle yngre Veggefjordmænd har etableret faste relationer til folk i fodboldsektoren, i partisektoren og i planlægningssektoren. Igennem disse positioner kan nye goder blive tilgængelige. De ønsker bedre lokaliteter for idrætten, og netværket i partiet kan måske give vigtige kontakter i byen, når man vil gå fra fiskeri og kombinationsbrug til fastlønnet job som faglært, eventuelt etablering af lokal næringsvirksomhed. Kontakten med planlæggere og andre politikere er vigtig, når man vil sælge jord, og når bygdefrænderne ikke vil. De kan da ikke optræde som Veggefjordfiskere, men må optræde som «fodboldspillere», «partimedlemmer» og «Veggefjordrepræsentanter».

Nogle af forudsætningerne for, at disse goder bliver så attraktive for disse mænd, kan siges at ligge 1) i konernes fællesskab, i deres pres på at de bliver bypendlere – og 2) i vanskeligheder med at leve op til netop de mandsdyder, sådan som de bliver hævdet i bygden. I «jagten» på de nye goder indgår mændene nødvendigvis i status

og interaktionsformer, som er storsamfundsdefineret. Det er tilstrækkeligt, at du er «fodboldspiller», når du har med andre fodboldspillere at gøre. Det er irrelevant, at du er veggefjording – undtagen, når du vinder en kamp. Du behøver ikke vide mere end det om din partner. Lokalt defineret moralske vurderinger kan ikke omsættes på den arena – heller ikke i arbejderpartiforeningen – sådan som vi så det var tilfældet med Jens Peder.

Et vigtig træk ved disse nye status er, at selv om de – måske undtagen fodboldspillerstatusen – i teorien er kønsneutrale – som det er tilfældet med de fleste formelle status i storsamfundssektoren (planlægning og parti), så bliver kun *mændene* rekrutteret til dem. Da bliver det også erfaringer fra den enkelte mands optræden som mand på andre arenaer, som drages ind i disse interaktionsfelter, og som mere eller mindre implicit bliver gjort relevante i rolleudøvelsen. De mænd, som deltager *mindst* i de hjemlige arenaer, bliver nu disse arenaers «repræsentanter».¹ Og det bliver måske de mænd, som mest oplever den lokale reciprocitet mellem kvinder som en klods om foden, eller som synes, at bygden er gammeldags, «isoleret», som finder vejen til repræsentantpositionen.

Forældremøde²

Ingen veggefjordkvinde indgik i sådanne relationer til den ydre verden. Det syntes til og med at være sådan, at de yngre kvinder havde mindre med storsamfundet at gøre, end de ældre kvinder havde. Der var kun en arena, ud over fileten i Nordfjord, hvor Veggefjordkvinder skulle møde storsamfundet og varetage lokale interesser, og det var på forældremøder i Nordfjord.

Det første halve års tid jeg var i Veggefjord, var det også kvinderne som gik til disse møder. Børnene var deres ansvar, og forældredeltagelse blev defineret i forlængelse af lokal kvinde-rolle. I øvrigt var mændene jo så sjældent hjemme.

Der gik ikke busser uden for arbejdstid, så når der var forældremøde, måtte mor gå den lange vej frem og tilbage uanset vejr og vind. Det hjalp ikke meget, at manden havde bil, når hun ikke selv havde kørekort – og det var sjældent hun kunne regne med, at en af de få kvinder som havde kørekort, havde et barn i samme klasse, som hendes eget. Men det hændte, at far var hjemme og

kunne køre mor til møde – da gik han selv til nogle bekendte eller på træning i den nye fodboldklub for derefter at hente sin kone og køre hende hjem.

På dette forældremøde finder vi en del mødre fra Veggefjord, ingen fædre. Fra Nordfjord er der overvejende fædre til stede og kun få mødre. Det er ofte tilfældet, at både mand og kone derfra er tilstede.

Det er aften. Det er surt og koldt – og mørkt. Det sner tykt. Et par af skolens lokaler er oplyst, når man kommer. Inde i det kombinerede køkken, sysal og aktivitetsrum samles alle forældrene ved borde. Lærerne samles rundt om katederet i den ene ende. Der er på forhånd udsendt invitation med dagsorden. Alle har dåser med kager, «lefser» og boller med. Lærerne har allerede sat kaffekedler over.

Rektor begynder med generelle beskrivelser af forholdene på skolen. Han påpeger de problemer som lærerne har. Snakker om pladsmangel, vanskeligheder med at få børnene fra de forskellige bygder til at samarbejde. Han taler om at en del børn virker uinteresserede i skolen. «De vil jobbe. De vil fiske, de vil ikke lese. Det er derfor ikke så lett å motivere dem for skolearbeid» siger han. Det er tydeligvis særligt drengene, som problemerne drejer sig om.

Når der bliver tale om at diskutere de enkelte sager på dagsordenen: penge til udflugter, om skolen skal kunne bruges af børnene i fritiden, sundhedslære og præventionsoplysning som en del af undervisningen, er det meningen, at forældrene skal bidrage med deres synspunkter. Da er det næsten udelukkende fædre fra Nordfjord, som fører ordet. De har dette og hint at sige om sagerne. Det er slående, hvor myndige disse fædre er over for lærerne og rektor. De vil ikke have, at andre skal tage sig af samlivsuplysning af deres børn. Deres børn skal have opsyn fra skolen i fritiden. Deres børn skal ikke med på udflugter, hvis man tror, at der skal synges og danses eller spilles pop-musikk.

I samme åndedrag ytrer en ivrig far en klar kritik af skolens lærere, fordi de ikke lægger vægt på de moralske spørgsmål i undervisningen. Han går stærkt imod hvad han synes at registrere som skolens forsøg på at bestemme, hvad hans børn skal lære. Han har nu 6 børn på skolen og 4 som står for tur. Han er mildest talt forundret over, at han bare skal ytre sig om sådanne spørgsmål, som de der står på dagsordenen, men tilsyneladende ikke har

noget at skulle have sagt om det, som står i undervisningsplanen. De tilstedeværende koner siger ingenting.

Hvis en af mødrene fra Veggefjord overhodet siger noget, drejer det sig om følgende: hun er bekymret for, at barnet skal stå i vejkanten og vente på bussen i op til en time i al slags vejr. Hvis hun vover sig ind på andre ting, bliver det til «Per er ellers grei hjemme. Har aldri problemer med han der!» Det er underforstået, at problemerne skyldes læreren. Hvad skulle hun stille op? Det var diffust, defensivt, det som kom frem. Man kunne mærke på lærerne, at de følte sig ilde behandlet. Der fulgte en diskussion, hvor de forsøgte at understrege, at de ikke stod ansvarlige for det faktum, at børn skulle gå i skole. Mødrene var velkomne til at tage problemer op. Men – underforstået – kom ikke her og beskyld os for noget!

Når det gjaldt fædrene fra Nordfjord, havde de tilsyneladende længe følt det som deres ansvar at præge børnenes tilværelse på skolen, dvs. at de opfattede skolen som en ressource i forhold til ønsker, som *de* havde for børnenes fremtid. I sit indhold førte interessen for at kontrollere, *hvad* børnene lærte til, at fædrene arbejdede for, *at* de skulle lære noget. Som vi ved var det et religiøst engagement, som lå til grund for fædrenes målrettede holdning over for alt, som kunne tænkes at true opvækst og modning inden for det lokale religiøse fællesskab. Nordfjordfædre sørgede for at have formandshvervet i forældrerådet. De krævede, at lærerne skulle gøre som *de* ville, de kritiserede og irettesatte lærerne for alt, som efter deres mening stred mod Nordfjords moral. Således som Nordfjordfædre fremstod på skolearenaen, betød det at være «far» at have overordnet ansvar i forvaltning af religiøse værdier/Nordfjordværdier vis-à-vis omverdenen.

Hjemme i køkkenet i Veggefjord udtrykte, som vi har set, mødrene deres skolesynspunkter i noget anderledes vendinger end på forældremøderne: De var forargede over, at skolen var blevet centraliseret, de var forargede over, at børnene nu var uden for deres kontrol, og at muligheden for at hjælpe børnene med skolearbejdet var blevet yderligere svækket.

Veggefjordfædre deltog ikke særlig meget i den debat, og deres opfattelse af skolen syntes de at hente hos mødrene.

Når man har været med på et par sådanne møder, er det ikke vanskeligt at «forstå», hvad kvinderne mener, når de fra tid til anden fordømmer skolen og alt den er. Forældremøderne virker

forstærkende på deres afmagtsfølelse, noget som igen først og fremmest fører til, at *de* støtter børnene i afvisningen af skolen. Veggefjordmødrene afviste situationsdefinitionen og den «forældre»-status, som blev defineret dér – og dermed den målsætning med børns karriere, som skolesystemet og nationalsamfundet havde lagt op til.

I Nordfjordfædres religiøst forankrede mandsstatus og farsstatus var der defineret en *anden* målsætning for hans børns karriere. Forældremøtet blev for ham en vigtig arena for realisering af den farsrolle og de moralske ambitioner, han havde på børnenes vegne. Disse fædre indgik i samhandlingen, men de søgte at definere situationen på Nordfjordpræmisser.

I løbet af relativ kort tid, et halvt års tid godt og vel, skete der imidlertid noget: Veggefjordfædre begyndte at dukke op på forældremøderne!

I aften står der flere biler fra Veggefjord parkeret i skolegården. Der er tæt med folk i lokalet. Nogle Nordfjordkvinder laver kaffe. Forældrene fra Veggefjord og fra Nordfjord sidder i hver sin del af rummet. På dette møde er ordføreren samt repræsentanter fra skolekontoret til stede. Pladsmanglen på skolen er blevet avisops-lag og en vigtig lokalpolitisk sag. Efter at «gæsterne» fra Skute-havn har givet en kort orientering om situationen, åbnes der for debat. Veggefjordfædrene tager ofte ordet. De insisterer på at få støtte for deres beskrivelse af, hvor mange problemer der er på skolen, og hvor urimelige vilkår deres børn har. Klasserne er for store. «Når lærerne har disiplinproblemer, skyldes det for store klasser – ikke våre barn!» Hver gang skolekontorrepræsentanterne og ordføreren antyder forvaltningens ressourceproblemer, henter fædrene ivrigt nye problemer fra skolehverdagen. Lærerne bliver bedt om at bekræfte, at gymnastiksalen har været brugt som klasserum i længere tid, og at klasserne er helt umulige at arbejde i, når de har så mange elever. Diskussionen varer i flere timer. Så drikker man kaffe, og mødet er slut. Veggefjordingene kører – Nordfjordingerne går hjem.

I løbet af de efterfølgende måneder bliver Veggefjordfædrene valgt ind i forældrerådet for første gang. Gennem forældrerådet er de aktive initiativtagere til fælles idrætsarrangementer på skolen: Fodboldturneringer, skiløb, pengeindsamlings-fester o.l. Nu står der altid Veggefjordbiler uden for skolen, når der er forældremøder, og fædrene tager i tur og orden de problemer op, som

mødrene normalt tog op over kaffekopperne hjemme i køkkenet. De peger på omkostninger, som Veggefjordbørn får i forhold til Nordfjordbørn: de må med bussen. De må vente på bussen i al slags vejr. Fædrene kræver nu, at nogle voksne skal have ansvaret for børnene, således at de ikke kan risikere at stå i flere timer og vente, hvis bussen ikke kommer. Der bliver mere og mere givet udtryk for, at «våre barn skal ha de samme vilkår som de andre!» At det er vigtigt, at børnene lærer noget på skolen, er også tydeligere hævdet end tidligere. Det er nu blevet almindeligt, at *mændene* fra en del af Veggefjordfamilierne møder fast på forældremøderne, og at kvinder fra nogle andre familier, oftest fiskerfamilier, går eller får «lift» til møderne på Nordfjord skole.

Nu mener far, at børnene bør få uddannelse!

Når man har deltaget i forældremøder i den periode vi her har beskrevet, er det meget fristende at sammenfatte indtrykkene i følgende antagelse: Nu mener Veggefjordfædrene – i modsætning til de fleste mødre – at det er vigtigt, at børnene lærer meget på skolen, at de «kommer sig frem i verden!» De har ønsket om, at børnene skal uddanne sig, således at de kan arbejde i andre brancher end i fiske-industrien. De tænker ligesom middelklasse-fædre.

Ved nærmere eftersyn ser det imidlertid ikke ud til, at denne antagelse holder. Hjemme i Veggefjord kan vi endnu ikke spore så radikale forandringer i fædrenes forhold til børnene som i forholdet fædre imellem og i fædrenes forhold til skolen. Det er fortsat mor, som prøver at holde et øje med børnenes hjemmearbejde, selv om det medfører en række frustrationer. Hvis børnene er modvillige, synes de det er synd at mase; «de udfører jo en masse andet vigtig arbeid!»

Farens forhold til sønnen er stadig overvejende udtrykt gennem fælles interesse for fiskeri, både og jagt. Farens holdning til datteren ligner fortsat farens holdning til moren. Han behandler hende fortsat som en «lille kvinde», der går søndagstur i søndagstøjet og aflægger besøg hos naboer; og han forventer, at hun lærer sin husmorrolle – laver kaffe o.l., når mor ikke er hjemme.

Børnene ser heller ikke selv ud til at opfatte faren som en der holder øje med skolepræstationerne. Indbyrdes understreger drengene fædrenes bedrifter i fiskeri, på jagt og under krigen.

Fædrene fremstår i denne sammenhæng som stærke personer, der er noget via deres handlinger. Sådan som drengene fremstiller fædrene, ser det ud til, at de kan «låne» sig til respekt i hinandens øjne gennem farens præstationer. Jeg har ikke set, at pigerne «bruger» deres mødre på en tilsvarende måde. Morens forhold til børnene er ikke præget af den «opdragende» holdning, som vi kender fra borgerlige miljøer. Sønnen sættes til at udføre de opgaver faren plejer at udføre, når han ikke er hjemme. Datteren passer andre børn. Selv tager moren alt husarbejdet.

Som nævnt passer moren på, at lektierne bliver gjort; men hun forsøger ikke at motivere børnene ved at drøfte fremtiden med dem. Lektierne er noget, der skal gøres som alt andet arbejde. Kvinderne i Veggefjord debatterer fortsat ikke «opdragelse». Er det barn velopdragen, høflig, har det pæne manerer? Hvis de snakker om børn, dvs. «opdragelse», sådan som de kodificerer det, er det i forbindelse med det arbejde, de repræsenterer for mødre: Hvilket tøj som er syet på det sidste, hvor ofte tøjet må vaskes osv. Børnene er bærere af mødrenes værdighed, sådan som de selv ser det. Man kan se det arbejde som lægges i børnenes tøj bl.a.

Fars og mors indbyrdes forhold vidner også stadig om de traditionelle standarder, som blev udviklet i tilknytning til en klar arbejdsdeling. Mor formidler sine frustrationer over skolen videre til far, når han kommer hjem. Begge synes, at børnene er ofre for centraliseringen. Efter deres mening kunne børnene have deltaget endnu mere i det generelle arbejde i bygden end tilfældet er. Det er også klart, at nabofjordens folk og det øvrige samfund inkluderet skolen, udtrykker ønsker om en levevis, som veggefjordingerne ikke helt deler: «Selvfølgelig skal barna lese og skrive, men det er liksom ikke mulig for våre gutter å bli anerkjent for sin dyktighet på havet!»

Hvorom alting er, så er det fiskeri og tillægserhverv, som antages at danne grundlaget for bygdens fremtidige liv. Men der er en spirende interesse for skolerne i byen og for de nye erhverv, som børnene kunne komme til at arbejde i engang.

Hvis vi sammenligner Veggefjordforældrenes holdninger med Nordfjordforældrenes, sådan som de udtrykkes uden for skolen, så finder vi, at Nordfjordforældrene i mere udpræget grad ønsker en fremtidig beskæftigelse for deres børn inden for andre erhverv end de traditionelle og lokale. Et omfattende netværk, baseret på

det religiøse tilhørsforhold, letter adgangen til visse folkehøjskoler i landsdelen. Nordfjordforældrene *forbereder* deres børn på videre skolegang. Desuden har de kontakter via samme religiøse fællesskab i forskellige brancher i byen, noget som rummer muligheder for alsidig erhvervspraksis for børnene i tillæg til eventuel beskæftigelse inden for fiskeri og fiskeindustri i Nordfjord.³

Der er således meget som tyder på, at fædrene fra Veggefjord ikke entydigt nærer de uddannelses- og karriereønsker for deres børn, som deres opførsel på forældremøder i den sidste tid kunne tyde på. Fædrene er fortsat så optaget af fiskeri og jagt og af at indlemme drengene i disse beskæftigelser, at dette også præger den vision om fremtiden, som de tegner for børnene. Fiskeriet har – i takt med dets synkende økonomiske betydning – fået en voksende symbolsk betydning. Det er den *interesse* alle mænd har fælles på tværs af voksende uligheder i erhverv og indtægter. Det andet «mandstema», som drengene engageres i via fædrene, er idræt og særlig fodbold, noget som heller ikke i sig selv implicerer en motivering for skolegang og videre uddannelse. Men hvor skolen her repræsenterer en ressource for mænd og drenge – et sted hvor turneringer kan arrangeres – udgør den ikke et lignende tilbud for pigerne/kvinderne. Syklub og missionsforening kan ikke drives der. Det hører også med til billedet, at mændene møder nogle barrierer, hvis de spørger om at måtte låne sanitetshuset. De må betale leje af huset til de ældre ledere af foreningerne hver gang de skal mødes, og dette vil de ikke længere godtage.

Forældremødet og nye mandroller

Vi har nu set, at den enkle, «evolutionistiske» forklaring på mændenes holdning til børnene og til skolen og dermed til det moderne samfund ikke er holdbar – på samme måde som det ingeniørlunde var indlysende for yngre kvinder, at hvis de havde lyst til et job, så syntes de også at børnehaven var en god løsning.

Når vi kender til mændenes beskæftigelse og ved, hvordan de ser på deres forhold til hinanden og børnene, er det mindre enkelt at forklare det vi observerede på forældremødet. Vi har set, at mændene i Veggefjord er gået over til kombinationer af forskellige typer beskæftigelse, og at nogle kvinder er begyndt at arbejde. Ændringerne har medført, at gamle vurderingsmåder er uanven-

delige: Traditionelle kvindeidealer kan ikke uden videre håndhæves over for de deltidsarbejdende husmødre. Folk har arbejdet med at udforme nye regler for arbejdsdeling i hjemmet og dermed nye legitimeringer for adfærd. På baggrund af denne situation kan vi spørge, hvilke nye roller er det, som er blevet udformet for mænd i Veggefjord, og på hvilken måde præger disse forskellige roller det som sker på skolen. Vi kan formulere følgende hypoteser:

De roller, som for nylig er udviklet mellem Veggefjordfædre, mænd i idrætsforeningen, politiske partier og på nye pendlerarbejdspladser, gør forældremødearenaen attraktiv for mænd, fordi disse roller kan spilles ud dér. Deres erfaringer fra disse andre arenaer giver en form for tryghed og interesse for at være aktiv også på denne arena. Sådant som farsrollen artikuleres på forældremødet, er den et resultat af mænds forvaltning af disse andre roller.

Går vi tilbage til spørgsmålet om hvilken form forholdet mellem far og børn havde i Veggefjord, så vi, at dér var det den «gamle» rolle, som fremdeles blev holdt i hævd. Vi har også været inde på, hvordan omstændigheder lokalt kan accentuere en traditionel far-børn relation: Som det var tilfældet med fiskeriet, således også med forholdet til børnene: Det bliver det faste holdepunkt i en situation, hvor rammerne om tilværelsen flytter sig.

Lad os se lidt nærmere på dette forhold. Vi har set, at fædrene hjemme ikke så ansvaret for børnenes skolearbejde som deres. Det er visioner om fiskeri og jagt som udpensles, når mænd og sønner snakker sammen. Mændene, som var begyndt i nye kombinationstilpasninger, samlede sig i fodboldvirksomheden. Her og i de lokale partiforeninger fandt de muligheder for også at skabe nye indslag i mandsrollen. De værdsættelser, som udvikledes her, gik i retning af at kunne deltage mere aktivt i kampen om samfundets ressourcer: Omklædningsrum, idrætsbane, lysløjpe, – og bedre havn, penge, job på land. Således kunne de opnå at blive såvel medarbejdere som konkurrenter til folk i almene samfundsspørgsmål.

De fædre, som vi finder på forældremøderne, er akkurat de samme som er ledende i den lille partiforening og i fodboldklubben. Det er lederen for idrætsforeningen, som bliver det første mandlige Veggefjordmedlem i forældrerådet på Nordfjord skole. Gennem sin deltagelse i forældrerådet får han også mulighed for at

arrangere turneringer og træningskampe på Nordfjord skole i tillæg til, at han må være med til at sætte skoleproblemer på dagsordenen.

Først når han deltager aktivt på skolearenaen, bliver *han* konfronteret direkte med forskellene i, hvad børn fra forskellige bygder får ud af deres skolegang.

Varetagelse af forælderrollen «far» henter også støtte fra fodboldkammerat/partikammerat-rollerne på forældremødet. Udviklingen af nye ønsker for børnenes skolegang sker i et samspil mellem udvikling og konkretisering af ønsker om udfoldelse af disse *egne* nye roller. I forældrerådet og på forældremøderne udvikles der for første gang fælles ønsker hos repræsentanter for de to bygder. Begge parter ønsker decentralisering af skole, og med støtte fra en række udenforliggende begivenheder bliver ny skole i Veggefjord en realitet to-tre år senere. Ny skole betyder eget træningsrum om vinteren, uafhængighed af sanitetsforeningsledelsen med henblik på at låne huset til fester, m.m.

Far har med andre ord fået ønsker om at sikre skolebørnenes uddannelse, men det var også muligheden for at finde løsninger på egne rollerealiseringer, skaffe andre goder, som lå til grund for udviklingen af disse ønsker.

I dette rolleteoretiske perspektiv har far ikke bevidst accepteret en borgerlig/urban farsrolle. Han er «kommet til» at blive bærer af en sådan, som en konsekvens af de forsøg, han har gjort for at løse *en række* nye udfordringer for sig selv som mandligt medlem af Veggefjordsamfundet.

Den nye arbejdsdeling mellem «far» og «mor»

Hvor vigtig er så forskellen i de to måder at se udviklingen i fars forhold til børn og skole på? Hvad er vitsen med at se fars nye ønsker for børnenes fremtid, mors nye slid og slæb som et resultat af indviklede processer? I et rolleteoretisk perspektiv ser vi, at i denne bygds ændringsproces bestemmes forældre-barn-relativerne af de voksnes tilpasninger på en række *andre* felter (job, lokalsamfund, husholdning, overlokale interaktionsfelter), m.a.o. at farsrollen bliver «salderingspost». Når jeg vælger dette ord, er det vigtigt for mig at præcisere, at det er salderingspost i en analytisk forstand jeg mener. Farsrollen er ikke salderingspost,

fordi far og mor synes denne rolle er uvigtig. Farsrollen er en del af et system: Dette har ikke noget med fars subjektive engagement i forhold til egne børn at gøre. Far kan teoretisk set godt være interesseret/uinteressert i børnene hele tiden. Analysen afdækker hans forskellige *muligheder* for at formidle sine egne ønsker for barnet til andre instanser, og for at kombinere denne formidling med egne interesser. Mulighederne begrænses af de rollekonstellationer i systemet, som er dominante.

Vi kan måske sige, forenklet og spidsformuleret, at kvinderne i den proces vi har beskrevet blev *mere* optaget af deres børn – uden at de af den grund fik lettere for at danne sig nogen mening om, *hvad* de skulle mobilisere over for børnene. Analytisk set kan vi måske sige, at det for kvinderne var morsrollen, som blev dominant; at kravene som kvindefællesskabet stillede bidrog til, at det blev erhvervsrollen og politikerrollen (som fagorganiseret for eksempel) som for kvinderne blev salderingspost.

Det er fuldt muligt, at far kan komme i en situation, hvor de udfordringer, tilværelsen byder på, er af en sådan art, at han kommer til at bruge alle kræfter på at få klarhed over nye og udviklede roller, som ikke rummer mulighed for formidling af fars ønsker, sådan som de nu engang er udformet – som det var tilfældet for kvinderne med hensyn til deres erhvervstilpasning.

Det materiale jeg har lagt frem viser, hvilke problemer forældre møder, når de skal arbejde på adskilte arenaer for at varetage interesser, som er knyttet til deres eget og familiens fælles liv. Disse interesser blev tidligere i stor udstrækning automatisk sikret i og med, at så mange af de konkrete opgaver blev udført i bygdesamfundet.

Vi har set hvilke ønsker om børnenes kår, som ikke kunne formidles på skolearenaen. Mødrene mente f.eks., at børnenes arbejdsvilje med henblik på opgaver hjemme i bygden skulle tillægges vægt i skolen – ikke bare deres interesse for at læse lektier.

Der er flere konklusioner, som ligger gemt i det materiale, som er lagt frem her. Vi så, at det i begyndelsen var mødrene som i overvejende grad deltog i forældremøder. Denne mødearena giver ikke de samme muligheder for at hente støtte fra de andre nye roller, som mødrene indgår i, i den løbende ændringsproces; Deltidsarbejderrollen på fileten, syklub-veninderrollen. Således finder vi, at det mødre formidler på forældremødet, er de ønsker,

som systemet er mindst modtagelig for: Værdsættelse af den lokale børnestatus.

En anden konklusion er følgende: Det bliver fædrene i de «moderne» familier, kvinderne i de «traditionelle» familier, som deltager i møderne på skolen. Det ser ud til, at ændringsprocesserne er ved at udskille to sociale kategorier, og bevidstheden om forskellene mellem disse præger nu folks deltagelse i Veggefjord-samfundets hverdagsliv.

Vi har endvidere grund til at antage, at en mulig konsekvens af denne nye «arbejdsdeling» bliver, at det som sker i mænds indbyrdes samhandling/samarbejde vil blive dominant i forhold til de rolleudformningsprocesser, som kvinder indgår i. Den videre udformning af samhandlingsfeltet skole-lokalsamfund vil blive mere direkte knyttet til lokale mandsroller end til lokale kvinde-roller. Det bliver lettere for mænd at mestre optræden på dette felt. Det, som sker på skolen, på fodbold- og parti-arenaerne, vil dominere den lokalpolitiske udvikling fremover. Som vi har set i en tidligere fase af Veggefjords udvikling, har kvinderne været hovedaktører i en foreningsvirksomhed – noget som medførte, at de fik stor indflydelse på lokale rolleudformninger, kvinders såvel som mænds.

Hvad kan det da gøre om overvejende mænd udfører disse job, optræder på de arenaer, hvor forholdet mellem storsamfund og lokalsamfund er i støbeskeen? Jeg vil antyde nogle spørgsmål, som denne udvikling frister mig til at stille.

Vi kan ikke acceptere som forklaring, at det er «naturligt», at mænd bliver lokale politiske ledere (borgerlige, urbane fædre). Ved en rolleanalyse af den art jeg her har foretaget, går det an å vise, hvordan mænd bliver ledere/repræsentanter på grund af ændringer i betingelser, som ligger i den overlokale samfundsudvikling. Vi har at gøre med, hvordan storsamfundssektorer «slår ind» i bygden.

Den kontekst, som mandsrollen udformes indenfor, udgøres af skolen (skolesektoren), af kvindefællesskabet/kvinderoller (sanitetsforeninger, missionsforeninger, fiskeindustrien), nyt fodbold-fællesskab (idrætssektoren), nye job (arbejdsmarkedet, som med sine ændrede forudsætninger muliggør tilstedeværelse i Veggefjord store dele af året, partiforeninger (den politiske og administrative sektor). Mandsrollerne er under konstant omformning, sådan som det var tilfældet med kvinderrollerne. Men i modsætning

til det, som var tilfældet for kvindernes nye status (overvejende multipleksitet), så forudsætter en større del af mændenes nye status en kontraktpræget interaktion. Dynamikken på kvindedominerede felter såvel som på de nye overløse felter forklarer, at Veggefjordmænd blev de centrale aktører på forældremøderne.

De nye roller for mænd og kvinder repræsenterer en ny form for *arbejdsdeling*. De forskellige opgaver, som ændringsprocesserne medfører, fordeles fortsat på systematisk vis på de to køn. Kvinderne tjener nogle penge, og de tager sig af nærmiljøet. Mændene tjener flere penge og repræsenterer børn, familier, sig selv og lokalsamfundet på de arenaer, hvor lokalsamfundet mødes med storsamfundet. Vi må spørge os, om denne opgavekombination, sådan som den ser ud, rummer tilstrækkelige muligheder for, at mænd og kvinder kan supplere hinanden i arbejdet med at skabe tilstrækkelig trygge vilkår for samarbejde i familierne og i lokalsamfundet iøvrigt.

Når mænd tager sig af den store verden, kvinderne af bygden, hvad da med husholdningen?

De rolleomformningsprocesser, som jeg har beskrevet, fik selv-sagt også konsekvenser for mand-kone samarbejde og dermed også for forholdet mellem familier i Veggefjord. Som det var tilfældet med farsrollen, kan også mand-kone-relationen i en analytisk forstand blive «salderingspost».

Ikke alle disse nye repræsentanter, «fædre», kom til at præge samfundet i Veggefjord fremover. Nogle af dem rejste væk for altid. Det skal vi komme tilbage til. Vi har set, at yngre kvinders samhandling omformede spirende forskelle, differentieringer, til et moralsk fællesskab mellem kvinder, til en kontinuitet i multiplekse relationer og en lokalt forankret kvindeidentitet. Kvinders samhandling, deres afhængighed af hinanden, medførte, at de fleste fortsatte at søge bekræftelse på lokale kvindearenaer. Fik de ikke job som passede til deres kvinderolle-krav, brugte de kræfter på at tøje ressourcer. Mange af dem blev påny selvforsynende.

For en del yngre mænd synes der derimod ikke at blive skabt en tilsvarende rolle-kontinuitet. Der skabes helt nye relationer af kontrakt-type. Mændene bliver deltagere i sociale arenaer, som

præges af den dynamik, vi finder i de forskellige storsamfundssektorer og i kvindefællesskabet.

Det synes som om, at de mænd, som har mindst kombinationsbaseret tilpasning – de som videreuddanner sig osv. – har mere at hente på de nye arenaer end de «sambygninger», som driver fiskeri og kombinationsbrug – og mindre at forsvare. De bliver bærere af social person type II D, fig. 1, kapitel 6. Disse tilpasninger synes at danne grundlag for en reel splittelse, en differentiering, mellem to sæt mandspersoner «traditionalister» på den ene side og «stræbere» eller «modernister» på den anden side, eller om man vil, hele personer og sammensatte personer, for at bruge Barths betegnelser.

Mænds involvering i den «nye tid» foregik ikke uden omkostninger. I løbet af kort tid flyttede tre mænd fra fjorden. To af dem havde været aktive på de nye arenaer, og alle tre havde arbejde, som ikke knyttede dem til Veggefjord. Nora og manden samt et andet ægtepar blev skilt, den tredje mand flyttede sydpå med Veggefjordfødt kone og børn til trods for ulyst fra deres side. Alle tre mænd var holdt op med at leve op til lokale dyder. De havde praktisk talt samme forhold til veggefjordinger som tilflytterne.

Nora havde undervejs i processen skabt en husholdning, som var minimalt afhængig af manden. Hun var selvforsørgende. I udflytterfamilien var konen blevet maksimalt afhængig af manden økonomisk.

Alle tre mænd udtrykte, da de rejste, at Veggefjord var uden fremtidsmuligheder for dem selv og for børnene, at bygden var totalt isoleret fra resten af samfundet.

Jeg tror derfor nok, at der fortsat vil blive snakket fisk i Veggefjord, når mandfolk kommer sammen.

Vi har set, at den gamle husholdning var baseret på en speciel arbejdsdeling mellem kønnene, og lokalsamfundet var baseret på kvinde- og mandssamarbejde i stort set separate fællesskaber. Den lokale bearbejdning af storsamfundsendringer foregår fortrinsvis i *kønssegregerede* fora. Hvor mands- og kvindefællesskab før skabte kontinuitet i lokal arbejdsdeling mellem mand og kone, har de nu – godt hjulpet af «udviklingen» – befordret en arbejdsdeling mellem kønnene, hvor kvinder og undertiden mænd tager sig af lokalsamfundet, men kun mænd tager sig af storsamfundet. Udbrydningsforsøg af den type som Jenny forsøgte, støttes ikke af storsamfundet. Sat på spidsen kan vi sige, at forskellen på

lokalsamfund og storsamfund går midt gennem husholdningen i Veggefjord (se indledningen).

Kvinder administrerer lokalt liv, mænd «repræsenterer» det lokale samfund udadtil med fare for at miste fodfæstet såvel i bygden som i egen husholdning.

Jeg mener at kunne se, at differentieringsprocesserne mellem veggefjordinger – tilflytterne holdt udenfor – resulterer i en udskillelse af de, der ikke fortsætter kombinationslinien. Tilbage bliver: 1) kvindelede husholdninger, 2) husholdninger baseret på kombination af erhverv og komplementært organiseret arbejdsdeling mellem kønnene, og 3) tilflyttere. Bortset fra tilflytterne bliver således *både* mændene og kvinderne *uden* forbindelse med deltagelse i det administrative Norge undtagen i job- og socialektoren. Kvinderne fortsætter at være de centrale aktører på de lokale arenaer. Tilflytterne bliver «repræsentanter» for bygden. De har en klar forstadstilpasning til Skutehavn. De skaber ingen arbejdspladser eller anden lokal virksomhed hverken for mænd eller kvinder. Måske kan man forudse, at en del mænd bliver mere centrale aktører på den lokale arena, dersom storsamfundet på eget eller på en lokal mands initiativ bestemmer sig for at foretage væsentlige økonomiske investeringer i Veggefjord, for eksempel i form af en maskinfabrik, som længe har eksisteret i de kommunale plandokumenter.

10. Konklusion

«Det var mændene som sørgede over at det blev slut med ceremonierne, at myter og sagn blev glemt, og at fremtiden skulle bestemmes af kræfter udenfra. Mange accepterede det som uundgåeligt, få anså det som ønskeligt. Kvinderne udtrykkede derimod aldrig overfor os en antydning af sorg over at det gamle gik tabt.» (Murphy og Murphy 1974: 181)

I sit studium af ændringsprocesser blandt Mundurucu-indianere har Yolanda og Robert G. Murphy studeret konsekvenserne af kvinders såvel som mænds virksomhed for omformningen af Mundurucu-samfundet. Som det var tilfældet i Veggefjord i 1970'erne, synes de radikale ændringer i erhvervsgrundlag og den øgede kontakt med nationalsamfundet og verdensmarkedet at føre til, at samvær mellem mænd blev præget af nostalgisk snak om en gylden fortid. Kvinderne, som fortsat holder til, hvor man bor, er optaget af at løse problemer her og nu – og synes ikke at give udtryk for at have mistet noget. Hvordan kan vi forklare dette?

I dette arbejde har jeg forsøgt at gennemføre en antropologisk fremgangsmåde for data-indsamling med sigte på at forklare variation i lokale tilpasningsformer og social ændring over en periode. Denne fremgangsmåde går ud på, at jeg gennem deltagelse i hverdagslivet i Veggefjord har forsøgt at finde frem til variation i betingelser for handling ved at tage udgangspunkt i folks selvpræsentation og deres konkrete optræden og samvær på en række udvalgte arenaer, i hjemmene, i lokalsamfundssammenhæng, og i deres samkvem med omverdenen. Derigennem har jeg kunnet danne mig et billede af hovedtræk i, hvordan veggefjordinger selv kodificerer det sociale univers de fungerer i, og hvordan de forholder sig til storsamfundssektorer og ændringer i økonomiske og

politiske betingelser. Jeg har lagt vægt på at se, hvorledes de selv definerer situationer, opgaver og forhold mellem folk (status og rolle). Med udgangspunkt i dette har jeg i den lokale kultur fundet frem til seks dominerende varianter af, hvordan status er udformet, og hvorledes de er knyttet sammen i sociale personer – og videre, hvorledes disse sociale personer er knyttet til hinanden gennem forskellige typer samarbejde, samvær og slægtskab, ægteskab, naboskab. Disse fund giver grundlag for at formulere hypoteser om hvilke felter, lokale og overlokale, vi særlig må studere, hvis vi vil forklare de seks hovedtypers kombinationer af status, såvel som hvordan den generelle forandring af lokalsamfundet forløber.

Når det mand og kone gør, bliver til «kønsroller»

Med denne titel har jeg villet sammenfatte et hovedtræk i ændringerne, som vi har set finde sted i Veggefjord. De ændringer i livsvilkår, som karakteriserer denne periode, medfører, som vi har set, forhandlinger mellem folk. Folk må forhandle om, hvad der er en rigtig eller forkert, tjenlig eller utjenlig måde at løse nye udfordringer på. Kvinder og mænd forhandler i deres respektive fællesskaber og indbyrdes, som mand og kone, om, hvordan man bør prioritere arbejdsindsats, i nye næringer og i primærnæringer, i samarbejde og i omsorg. Nye kategoriseringer for mandighed og kvindelighed tager form, nye budskaber om, hvem man er, formidles gennem husindretning, forhold til børn osv.¹ Vi kan sige det sådan, at ændringerne for alle yngre veggefjordinger medfører en bevidst tematisering af stadig flere sider ved tilværelsen – en drøftelse af selve principperne for arbejdsdeling, mens disse aspekter ved den sociale organisation tidligere lå indbygget i hverdagens faste og uproblematiserede kønsdelte samarbejde.² Kønsroller er kommet op til debat. Men køn bliver selvsagt fortsat brugt eksplicit som organiserende princip for fordeling af opgaver. Som vi så, søgte en del af mændene i større grad end kvinderne at opretholde traditionel mandighed. Hvordan kunne det nu være?

Der er nogle spørgsmål som det synes særlig vigtigt at kunne give svar på i denne sammenhæng, specielt disse: Hvordan kan vi forklare, at både ældre og yngre kvinder i deres møde med stor-samfundet på forskellige felter/sektorer insisterer på at definere

situationer såvel som egen optræden på en hel-person-måde? og Hvordan kan vi forklare, at mens nogle mænd gør som kvinderne, så bryder andre mænd ud, godtager storsamfundsdefinitionen af situationen og dermed en livsstil, hvor det lokale aspekt ved statusorganiseringen lider overlast?

Vi har i bogen set nærmere på mænds og kvinders samhandling på en del områder, hvor veggefjordske modeller blev konfronteret med storsamfundets modeller for samhandling. Alle veggefjordinger har i de sidste generationer været nødt til at tage denne konfrontation op. Men på grund af forskelle i omstændigheder blev omfanget af møder, som den enkelte blev kastet ud i, forskelligt, og ligeledes måden man forholdt sig på.

De to modeller for samhandling, som vi kan udlede fra disse begivenheder, svarer til den karakteristisk Barth giver af statusudformning i elementære og komplekse samfund; hel person og sammensat person. Den grundlæggende forskel i personkonstruktion er, at hvor statusrepertoiret er lille i det elementære samfund, er det stort i det komplekse. I det elementære samfund er der til status knyttet relevansregler, som ikke sonder særligt mellem anledning og opgaver/formål. I det komplekse har relevansreglerne en sådan karakter, at netop anledning/opgaver/formål klart specificerer adskilte status, som bare *gør visse aspekter* af aktørens totale sociale person relevant. Den sidstnævnte model for interaktion muliggør derfor formålsrettet samhandling mellem mennesker, som har lidt eller ingen forhåndskendskab til hinanden. Den har stor skala (Barth 1981). Men, som vi har set, så er der store begrænsninger for *hvad* man kan realisere, hvilke opgaver man kan løse, i henhold til en kompleks samfundsmodel med tilhørende mønster for situationsdefinition. Man kan ikke – uden at skifte situationsdefinition eller miste indflydelse, tage imod budskaber fra folk, som nægter at lægge vigtige sider ved deres person i lommen – det kan være såvel kønsaspektet som lokal identitet. På den anden side bliver veggefjordinger ved sådanne møder presset til at vælge mellem 1) et forsvar for egne grundlæggende værdier/goder, sådan som de er defineret af dem selv og 2) få nogle nye goder på bekostning af andre (de lokalt definerede). Som vi har set, synes de yngre kvinder i større grad end mændene at have *forudsætninger* for at vælge den *første* løsning.

Da jeg kom til Veggefjord, forsøgte jeg at undgå at have nogen a priori formening om, hvilke sociale arenaer som var centrale, dvs.

repræsenterede interaktionsfelter med særlig betydning for konstruktionen af sociale personer og forhandlinger om kulturelle værdier i Veggefjord – og dermed for veggefjordingers forhold til Norge/verden. Men det viste sig hurtigt, at jeg måtte søge til de kønsbaserede fællesskaber (interaktionsfelter), hvis jeg skulle lære Veggefjordkoder at kende.

Som vi så, var også alder af central betydning for enkeltmenneskets deltagelse i bygden og for den type kontakt det havde til storsamfundet. Jeg kunne identificere sociale personer, som kun kunne haves af ældre mænd, IB, og ældre kvinder, IA (fig. 1, kapitel 6). I denne generation så vi, hvorledes kvindernes kontakt med storsamfundet blev meget mere omfattende end mændenes. Nogle kvinder fik specielle hverv og det lokale moralske fællesskab syntes at have en dynamik, som hurtigt involverede de fleste af den generations kvinder i norske religiøse- velferdsorganisationer. Der skete imidlertid ingen fundamental omformning af deres samhandlingsform. Og selv om indholdet i kvindeidentiteten delvis blev forandret, og en del af disse kvinder ønskede en «komme sig frem i verden»-karriere for deres sønner, så forvaltede de fortsat deres ressourcer på en Veggefjordmåde. Deres ideer om det gode liv var knyttet til en omfattende ulønnet omsorg for andre osv. De insisterede med andre ord på et lokalt forankret Veggefjordkvindeperspektiv i deres møde med organisations- og religions-Norge til trods for, at dette møde også medførte en afvisning af lokalt definerede idealer for sønnerne. Der opstod en kønsbaseret arbejdsdeling mellem kvindelige foreningsledere og mandlige storsamfundsorganisations- og kirke- og partiledere. Kvinderne sendte penge ud af samfundet og fik via organisationerne sanktioneret en lokal leder-position i det lokale kvindepolitiske fællesskab. Alt imens de *selv* forblev Veggefjordkvinder i hele deres optræden, blev de formidlere af en del radikale forandringer: skærpelse af kristne krav, ny organisering af mand-kone relationen. Den omfattede nu også ydre demonstration af troskab og afholdenhed fra alkohol. Manden skulle i sin optræden varetage ikke bare eget, men også mand-kone-rygtet eller familiens.

De ældre mænd (IB) blev tilskuere til denne proces med undtagelse af Jens Peder, som blev undtagelsen, der bekræftede reglen. De længtes efter frihed og en mere omfattende tilværelse på havet.

For den yngre generation repræsenterede denne foreningsvirksomhed og nye sociale organisation, denne nye kontakt med

omverdenen, som foreningslederne havde fået, vigtige rammebetingelser. Jeg kunne observere større variation i yngre kvinders og mænds selvpræsentation, optræden og interaktion end i den ældre generation. De yngre mænds og kvinders måde at forholde sig på til begivenheder, som repræsenterede et møde mellem Veggefjord og en eller anden storsamfundssektor, var forandret. Denne variation forsøgte jeg at opfatte i min karakteristik af de sociale personer II A, II B, II C, II D. De henviser til forskellige betingelser, specielt for interaktionsprocesser i hverdagen i Veggefjordsamfundet. Dette gav grundlag for hypoteser om, på hvilke interaktionsfelter de vigtigste træk ved disse sociale personer blev skabt.

Kvinder og social ændring

«Mundurucu-mændene ønskede sig egentlig knive, revolvere, økser og lignende, men, som det altid er tilfældet under kulturel forandring, så fik de også meget andet med på købet. Deres ønsker drev dem videre i den samme retning som deres kvinder allerede ubarmhjertig havde skubbet dem – en retning som medførte at såvel mandshusene som en god del af den dertilhørende sociale organisation forsvandt.» (Murphy og Murphy 1974:1985).

Vi har set, at det var i de arenaer, hvor kvinder samarbejder, at vi måtte søge hoveddeterminanterne for de yngre kvinders «valg», for forløbet af deres konfrontationer i storsamfundsfelter og for den omformning af kvindeidentitet, som social person II A og II C illustrerer. Når vi vil forklare udformningen af de mandlige sociale personer II B og II D – og dermed mænds optræden og løsninger i deres møde med storsamfundet, må vi også finde frem til de betingelser, som kvindesamhandlingen repræsenterede. Videre må vi observere mænds handlingsfællesskab på nye og gamle arenaer og mænds og koners interaktion.

I dagliglivet i Veggefjord ser vi også hvordan interaktionen mellem mand og kone (husholdningen) er *underordnet* processer i de andre interaktionsfelter, når det gælder 1) udformningen af den sociale person 2) variationer i husholdningsorganisering (mand-kone statusset) og dermed 3) organiseringen af det veggefjordske samfund.

Gennem at se på kvinders interaktion i foreninger og syklubber, på den nye arbejdsplads i Nordfjord og i børnehavesagen, så vi hvorledes de ældre kvinders autoritet manifesterede sig, og hvorledes yngre kvinders nye identitet formedes overvejende blandt kvinder. Alle yngre kvinder (II A og II C) insisterede på at lancere et Veggefjordkvinde-paradigme på filet'en, på forældremøde. De opretholdt multiplekse relationer. Men deres parlamenteringer var meget forskellige fra de ældre kvinders, ligeledes deres selvpræsentation og identitet. De yngre kvinder debatterede mandkone relation, nye idealer for såvel kvinder som mænd («kønsroller»); skal han tjene alle pengene eller skal vi også skaffe indtægter? De refererede ikke til Gud, når de skulle møde udfordringer, men til hinanden – til syklubben eller foreningerne. De indrettede deres huse forskelligt. Men næsten alle markerede en afstandtagen fra de «gamle» i deres indretning og deres forbrug. Dog var der en tydelig forskel mellem «døtre» og syklubbkvinder. Disse sidste havde større konsum (gardiner), lagde mere vægt på «hygge» og personlig kreativitet, mindre vægt på praktiske/økonomiske kriterier. De forhandlede ikke kun om nye lokale regler for hvorledes kvinder burde takle samfundsforandringer, men også om hvorledes man skulle varte op, indrette sig, fremstille sig – og de bestemte, at der skulle være lov til at rejse til Finland/«gå ud».

Med baggrund i kendskab til kvindernes nye krav til mænd og igennem studiet af mænds interaktion på nogle arenaer – gamle og nye – har vi søgt at forklare udkrystalliseringen af mandlige sociale personer, type II B og II D, og gennem dette at vise hvilke dilemmaer mænd oplever, når de vælger nye erhverv og slutter med den traditionelle kombinationstilpasning. De yngre mænd bliver mere end kvinderne tvunget ud i storsamfundet af såvel økonomiske omstændigheder som af konerne. Dette bevirker, at det er vanskeligt at forene optræden i nye og gamle mandsfællesskaber. I modsætning til kvinder klarer mænd ikke at skabe kontinuitet i deres moralske fællesskab. Nogle mænd mener, Veggefjord er en isoleret plads, som ikke giver mulighed for en fremtidig tilværelse. Andre finder en modus vivendi, men længes efter gamle dage.

Vi har nu set, hvordan man i Veggefjord formulerer sine forklaringer på «udviklingen»: nogle mænd siger det er norsk fiskeripolitik som har gjort Veggefjord til et sted der *ikke* giver mulighed for at skaffe det nødvendige til livets ophold: andre, kvinder, mener

det *går an*, hvis man satser på landbaseret arbejde for manden, tilskud fra eget arbejde og i perioder, arbejdslededsunderstøttelse. Denne nye «kønsorden» med henblik på, hvordan mænd og kvinder forklarer deres situation, er også en «brækstang», som folk bruger for at legitimere valg i en lokal tilpasningsproces. Disse nye *forskelle* i legitimeringer viser, hvorledes mænd og kvinder redefinerer indholdet i det, der rubriceres som trivsel og det gode liv. Denne redefinering, i den ændringsfase vi her har for os, falder forskelligt ud for kvinders og mænds definition af trivsel.

Når vi kender til folks omstændigheder, kan vi derfor forklare deres forklaringer. For de mænd, som har satset fuldt ud på nye næringer, er det opportunt at henvise til officielle prognoser og forskningsudredninger. For de mænd og kvinder, som har forskellige kombinationstilpasninger, forholder det sig anderledes. For dem findes hverken national eller lokal legitimering for ikke at fortsætte som før. Her finder vi, at man stræber efter at skabe kontinuitet i selvhjulpethedsethoset. Overlevelsesstrategier består i stort set at nægte at godtage situationsdefinitioner, sådan som de defineres i storsamfundsfelter/sektorer. Man opretholder et lokalt kønsbundet moralsk fællesskab, en lokal definition af situationen, en lokal fortolkning af storsamfundet – med andre ord et Veggefjordkvinde-paradigme og et Veggefjordmand-paradigme. Deres virksomhed består i at argumentere for anvendeligheden af *lokal* identitet, *modificering* af lokalt betonede forestillinger om trivsel; man «tyner» havet, begynder igen med får. Som vi har set, skaber dette under de nuværende omstændigheder ikke kun «isolation». Det veggefjordske paradigme kan *også* bruges som «brækstang» for at «opnå» noget: omsorgsløn, få børn ud af skolen, afvise børnehaven, når man ikke har job, en vis bevaring af naturalhusholdning osv.

Processerne i kvindefællesskab og i mand-kone-fællesskab resulterede i en todeling af yngre husholdninger i Veggefjord (exclusive tilflytterne): 1) mand-kone af II A, II B type og 2) mand-kone af II C/II D type. Som vi så, var det husholdninger af type 2), som blev skilt eller flyttede væk.

Forstad eller bygd?

For at forstå og forklare denne formvariation med hensyn til husholdning, har vi på en måde sagt, at kone og mand fra samme

husholdning i nogle tilfælde (husholdning af type 2, se over) kan siges at deltage i *hver deres* ændringsproces. De producerer handlingsfællesskab og kulturer af forskellig skala – med forskellige paradigmer. Vi kan måske sammenligne med Eidheims studium af minoritet/storsamfund og sige, at kvindernes interaktion resulterer i inkorporation, (adskillelse fra andre grupper, som medfører en slags udkapsling og en insistere på selvstændighed over for andre grupper), nogle mænds i assimilation (Eidheim 1971). I de husholdninger, hvor manden opnåede mange nye status, blev storsamfund/lokalsamfundskonfrontationen trukket direkte ind i husholdningen. I nogle tilfælde resulterede dette i skilsmisse og fraflytning. Også i Veggefjord får altså mødet mellem et mindre og et større samfund splittende konsekvenser.

I dette perspektiv har husholdningerne vældig varierende grad af autonomi som beslutningsenheder, som enheder for fordeling af opgaver, produktion, omsorg m.m. Husmødres interaktion i kvindefællesskabet dominerer i mange tilfælde ægtefælleinteraktion. Flere af de yngre og mest «autonome» kernefamilieprægede husholdninger udskilles i denne proces.³ Vi kan sige, at der hvor hverken mand eller kone har «backing» i lokale moralske fællesskab, går husholdningen let i stykker, ligeså hvor kun hun har det. Fællesskab er buffer over for storsamfundet, når det gælder opretholdelse af en levedygtig husholdning.

Ser vi på den sociale organisation i Veggefjordsamfundet under et, kan vi nu med større indsigt svare på vore indledende spørgsmål om klassesdeling og type social organisation med følgende: I den proces vi har været vidner til, sker der *ikke* en overgang fra et socialt system af hel-person-type til et kontraktpræget sådant. Det er i kvinders handlingsfællesskab vi kan afdække de omstændigheder, som giver os hovedforklaringen på, hvorfor den multiplekse organisation opretholdes. Når nogle yngre mænd bliver bærere af nogle kontrakt-prægede status, udvikles rolleforhandlinger på hjemmearenaen mellem mand og kone. Her konfronteres den livsstils-ideologi, som er knyttet til deltagelse i nye storsamfundsfelter og til de nye status, som manden er bærer af, med den som konen bærer og som er udformet i det lokale felt.

Tilflytterne er imidlertid som gruppe bærere af storsamfundsprægede sociale personer, identiteter og livsstilsideal. Hvorfor provokerer deres anderledes husholdningsorganisering og rollerealisering ikke radikale ændringer i lokale organisatoriske træk? Vi

har jo set, at de provokerede til debat om kønsroller. Forklaringen ligger i den relation, som udvikles mellem tilflyttere og veggefjordinger. I modsætning til de øvrige veggefjordinger er tilflytterne *ikke* afhængige af bekræftelse fra lokale kvinde- og mandsfællesskaber. De har en forstadstilpasning. De henter mere bekræftelse på deres person i bymiljøet end i Veggefjord og mere dér, end veggefjordinger har mulighed for. De har gennem lang uddannelse og deltagelse dér skabt andre, ikke geografisk forankrede, netværk/fællesskaber. Deres forhold til veggefjordinger synes at være baseret på netop dette, at de har forskellige fællesskaber/identiteter/netværk. Deres interaktionsstil er præget af den slags bytte (af arbejde, kundskaber, betroelser) som muligsgøres af, at man har forskellige netværk (Haugen og Holtedahl 1982). Mellem veggefjordinger og tilflyttere udvikles et fællesskab hvor optaget-hed af bytte står centralt dvs. «hvis du hjælper mig med at grave denne her grøft, skal jeg ordne det med vandværket i byen for dig!»

Som vi så i forbindelse med børnehavesagen, hvor antropologen fungerede som «talerør» for veggefjordinger over for storsamfundsrepræsentanter – så blev også mandlige tilflyttere «brugt» af en del af bygdebefolkningen til at påtage sig «repræsentant»-rollen over for repræsentanter for det administrative Norge (folkemødet om regulering i Veggefjord). Vi kan sige, at tilflytternes tilstedeværelse muliggjorde opretholdelsen af det veggefjordske paradigme, af multipleks social organisation. Fordi folkemødet ellers måtte have resulteret i en åben demonstration af, at lokale personer havde interesse i at give deres optræden kontrakt-karakter, eller ville have krævet, at eksperterne vidste mere om Veggefjord. Vort kendskab til kvinders interaktionsfelt har vist os, hvorledes enkelte kvinder, som gerne vil have børnehaven, får *andre* til at sige det højt. Også her slår altså kvinders lokale handlingsfællesskab igennem og præger de forhandlinger og organisatoriske løsninger, som findes i ændringsprocessen.

Vi finder således, at differentieringsprocesser i Veggefjord styres af betingelser og omstændigheder, som manifesterer sig i nogle centrale felter, særlig i kvinders handlingsfællesskaber, men også på loftet blandt mænd på bryggen. «Døtres» og syklubkvinders mænd får ganske forskellig erhvervstilpasning. Det skyldtes *både* tidligere bindende beslutninger med henblik på erhvervsgrundlag og den kontrol og debat, som fandt sted i foreninger og syklub og

på fileten. «Døtrenes» mænd fortsætter erhvervs kombination. Mange af syklubkvindernes mænd investerer i eget firma eller søger at skaffe sig kvalifikationer for fastlønnede faglært arbejde i byen.

Der opstår to typer organisering af produktion, forbrug og samarbejde i husholdningen, type 1 og 2. Type 2 bliver på grund af økonomiske og *sociale* forhold den utryggeste enhed. Resultatet kan vi tegne op som følger:

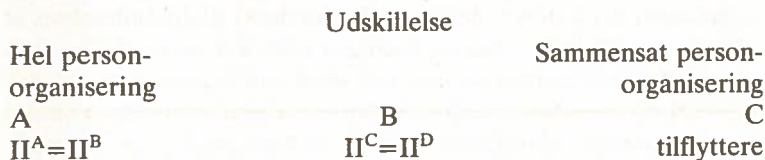

Fig. 2. Fordeling af forskellige typer husholdninger i Veggefjord.

Veggefjordsamfundet består overvejende af A: Folk som kombinerer pendling, forsorg og traditionel kønsbaseret arbejdsdeling med stærk forankring i kønskodificerede moralske fællesskaber. B: En mindre gruppe «modernister», som bliver rekrutteret (udskilt) til byer. C: Tilflyttere.

De økonomiske forudsætninger er varierende og modificeres af den enkelte families grad af natural-husholdning. Pengemæssigt klarer tilflytterne sig noget bedre, så længe de opretholder husholdet.

Her ligger, et stykke på vej, også et svar på spørgsmålet om opkomst af klasser/sociale lag i Veggefjord. Så langt har lokale processer skabt en fortsættelse af en todeling mellem på den ene side husholdning/familier, som i udstrakt grad driver kombinationer af erhverv, og på den anden side lønarbejdende «byfolk». Spiren til social og økonomisk udskillelse af et missionsborgerskab i forhold til «de andre», som var traditionalister, fik ikke næring i den nye lokale kontekst. Der blev ikke skabt et gyldigt lokalt grundlag for at reproducere magtforhold i næste generation. Kvindernes økonomiske overskud gik ud af bygden, og den eksterne sanktionering af lokale idiommer for rang svækkes.

Kan forhold mellem mennesker planlægges?

Folks måde at fremstille sig selv på, deres optræden, udsagn om værdier skabes i et kompliceret samspil mellem mange faktorer. Til enhver tid repræsenterer de umiddelbare eller fjernere omgivelser økologiske og økonomiske muligheder for, at folk skaffer nødvendige goder tilveje. I tillæg til at nationale og globale systemer og sektorer bestemmer krav til kvalifikationer og dermed folks adgang til job, og hvad folk skal have i løn, har folk selv ideologier om, hvilke ressourcer og erhverv og kombinationer af erhverv de vil benytte sig af. Sådanne ideer skabes og vedligeholdes i Veggefjord overvejende i den samhandling kvinder har med kvinder og mænd med mænd. Koordineringen af mænds og kvinders forskellige livsomstændigheder skaber problemer for partnerskab og husholdninger. Yngre kvinder former fortsat deres regler for interaktion, opgaveløsninger, behov, deres definition af trivsel i kvindefællesskaber. Mænds ideer skabes i øgende grad i interaktion med konen (dvs. i husholdningen) og i storsamfundsfelter: arbejdsmarkedet og det politisk administrative felt. Vi har med dette identificeret de kontekster, som giver mening til folks egen definition af trivsel eller det gode liv såvel som deres definition af lokal tilhørighed. Vi har set, hvorledes de definerer behov og omsorg i moralske fællesskaber, og vi har set hvorledes den løbende kvindedebat præger de opgaveløsninger man kommer frem til i de forskellige handlingsfællesskaber. Foreningernes opgave var at frelse og komme nødstedte til hjælp, syklubben skulle skabe sammenhold for kvinder med fælles problemer, arbejdspladsgruppen på filet'en skulle skaffe penge til egen husholdning og til fortsat omsorg for sambygdinge. Disse handlingsfællesskaber fungerede samtidig kontrollerende og bekræftende på den enkelte person. For nogle oplevedes kontrollen større end bekræftelsen. Dette var til dels betinget af den enkelte kvindes livsomstændigheder, dels af, om hun var vokset op i miljøet og selvfølgelig også af hendes personlighed (se f.eks. Hanna og hendes husindretning).

Når jeg siger, at kvinders trivselsbegreb blev lokalt forankret betyder det også, at det sanktioneres af det lokale fællesskab. Det betyder *ikke*, at kvinderne lagde en «det er her jeg hører til»-holdning for dagen. I nogle faser blev dette fremstillet som en moralsk forpligtelse, i andre som et kedeligt faktum. Til tider tvært

om. Men kvinder insisterede på at præsentere sig på en hel personmåde og derigennem bestemme hvilke og hvor meget af forskellige goder de ville have.

I dette analyseperspektiv er folks umiddelbare udsagn således ikke nødvendigvis udtryk for deres definition af trivsel. Den ligger først og fremmest i de fordringer de stiller til interaktionsform, opgaveafgrænsning og situationsdefinition. Vi så jo, at det netop var de yngre mænd i Veggefjord, som var de første til at rejse væk, som på planlægningsmødet sagde, at Veggefjord «havde nogle vigtige kvaliteter», selv om det ikke længere var baseret på primærnæring. I *den* kontekst var en sådan måde at snakke på et udtryk for, at de godtog planlægningssektorens definition af situationen: Her udtaler man sig på egne vegne som *storsamfundsdefineret* «veggefjording», som «repræsentant» – noget veggefjordingerne ikke gør, hvis de skal overholde de uformelle love i det lokale moralske fællesskab – hvis de skal fortsætte at være medlemmer. Storsamfundet definerer et folkemøde som en arena for formidling af budskaber om Veggefjord, men Veggefjords egne love lægger stærke begrænsninger for, hvilke budskaber som kan formidles på storsamfundets præmisser.

Vi så, hvordan der *må* snakkes om det gode liv i en interaktion af kontrakt-type: i en interaktion mellem «formand i bygningsrådet» og «repræsentant for Veggefjord» (sammenlign også «far» og «mor» på forældre-møde).

Et eksempel på, hvordan lokalt definerede trivselsforestillinger forsøges demonstreret/formidlet, fandt vi i de yngre kvinders optræden på arbejdspladsen. De ville have maksimalt økonomisk udbytte med løn og arbejdsløshedsforsikring men kun organisere sig, dersom dette var måden at opnå *det* på i dagens situation.

Set fra samfundets side vil en sådan «pengeoverføring» vel blive set på med kritiske øjne, mens en offentlig finansiering af børnehaver og ældre hjem ville blive betragtet som positiv. Veggefjordkvinderne forbeholdt sig altså retten til selv at definere, hvorvidt de enkelte storsamfundsinitiativer skulle defineres som «goder» eller ej. I teorien skulle det ikke være dyrere at opfylde deres ønsker end at gennemføre mere standardiserede løsninger: formel organisering af børnehaver, hjemmehjælp og sygeplejeforanstillinger.

Det blev således hverken fagorganisationen eller børnehaverrepræsentanten, som skulle komme veggefjordingerne i møde,

når de definerede deres krav, udtrykte deres præferencer og forståelsesmåder. De få vellykkede eksempler på sådanne møder i materialet er 1) de ældre kvinders samarbejde med religiøse organisationer og repræsentanter for Kristeligt Folkeparti, 2) Hannas møde med rektor for ungdomsskolen, og 3) Jens Peders deltagelse i kommunalbestyrelsen i den tidlige fase.

Hvorfor blev kontakten med Kristeligt Folkeparti så ikke holdt ved lige – og omformet i tråd med ændringerne i de yngre kvinders lokale fællesskab, således at det kunne bruges som en kanal for at fremme Veggefjordkvinders politiske krav? Gud er perifer i de yngre kvinders fællesskab. Deres uformelle organisation gælder deres lokale politik. Sådan som de ser det, er det meget kritisk for dem, at de i deres nye fællesskaber finder egne løsninger på hverdagens udfordringer. Grundlaget for en arbejdsdeling af den type vi fandt mellem foreningsledere og præster, prædikanter og Kristeligt Folkeparti-politikere er faldet bort. Disse kvinder er ikke længere optaget af at sende penge ud af bygden. For denne yngre kvindegeneration fremstår også Kristeligt Folkeparti-politikere på linie med andre typiske storsamfundsrepræsentanter.

Veggefjordkvinder er indstillet på fortsat selv at definere kvindeopgaver. De vil bestemme, hvorledes de skal løses, og gennem dette udforme referencerammer og personkonstruktioner. Men under de nuværende betingelser er der ingen storsamfundssektor, som samler de yngre kvinders budskaber op.

Det er karakteristisk for personer, som er bærere af sammenfattede sociale personer, at de *selv* i de fleste tilfælde tror/oplever, at de i deres invitation på forskellige arenaer, planlægningsmøder, partipolitiske møder, forældremøder, osv. reelt giver folk mulighed for at fremme deres ønsker og interesser. *Det er i interaktionsformen, situationsdefinitionen, definitionen af statussæt, partnere, at barrieren for deres tilegnelse af veggefjordingers ideer om det gode liv ligger.* Forstår man ikke det, er al snak om planlægning på folks præmisser spil for galleriet. Man foregiver at snakke med folk, men trækker i virkeligheden en storsamfundsideologi ned over hovedet på dem, eller forsøger at gøre det. . .

Religion og køn som faktorer i social forandring

Til slut vil jeg sammenfatte systemkonsekvenserne af de samhandlingsprocesser, vi har fulgt i de foregående kapitler, og sammen-

holde dem med de systemkonsekvenser, som samhandling i Nordfjord i den samme periode har udkrystalliseret.

Vi har fundet, at det lokale sociale fællesskab i Veggefjord var kønsdelt. Religion dannede rammen om det lokale fællesskab. Spidsformuleret kan vi sige, at lokal kultur i Veggefjord var en religiøs kvindekultur. Da jeg kom dertil, havde Veggefjord gennemløbet en periode, hvor lokal kvinderolle var blevet koblet til storsamfundet gennem religiøse organisationer. Det var lokalt definerede kvinderollekarakteristika som blev elaboreret i denne proces: man skulle udvise omsorg, næstekærlighed. Ved at give ethvert overskud, man havde samlet, til missionen, forvaltede man sin lokale kvinderolle på en måde, som gav respekt og mulighed for kontrol. Fællesskabet sanktionerede opretholdelsen af gavmildhedsideologien. Gavmildhed, omsorg lokalt, dannede igen grundlag for afhængighed hos de, som modtog hjælp. Sluttede man ikke op om de kvindedefinerede regler, havde man heller ikke ret til at nyde godt af gensidigheder, børnepasning, hjælp til at få stillet diagnoser, når unger var syge (Kristine) osv. Systemkonsekvensen af denne udvikling i lokale kvindedomineerede arenaer blev, at Veggefjords økonomiske overskud gik ud af Veggefjord. Det blev et udtryk for «rigtig» lokalsamfundsmoral.

I Nordfjord var det i samme periode mænd, som forvaltede kontakten med storsamfundet, primært gennem det læstadianske fællesskab, sekundært på økonomiske og politiske felter. Dette blev naturligt som en konsekvens af, at de, i modsætning til kvinderne i Veggefjord, var forsørgere for deres respektive husholdninger. De skulle skaffe kontanter til deres hjem. Desuden havde læstadianerne en modsat ideologi af missionskvinderne i Veggefjord. I deres kontekst blev gavmildhed kodificeret som «gerningskristendom». Den succes, som deres entreprenørvirksomhed resulterede i, befordrede da naturligt en investering i lokalsamfundet: forbedring af huse, både osv. Investering i nye virksomheder var også legitim. Hvor der i Veggefjords kvindefællesskab udvikledes forhandlinger om, hvorvidt kvinder skulle kunne tjene penge, debatteredes det i Nordfjord, om man kunne købe TV, ikke om det var lov at have penge – og bruge dem. For de nye kvindefællesskaber i Veggefjord, syklub og filet-gruppen, repræsenterede det religiøse kvindefællesskab vigtige rammebetingelser, fordi man var afhængig af hjælp. Derfor blev de yngre kvin-

ders nye fællesskaber ikke så radikalt anderledes end foreningernes. Kvinder, som satsede helt på egen karriere, uddannelse og job, kunne ikke være medlem af noget lokalt fællesskab. Religionen blev imidlertid mere perifer i deres fællesskab, og andelen af «overskud», som går til missionsmarkerne, mindskes. Legitimeringer for at forskønne hjemmet og udvide husene udvikledes. Næstekærlighedsideal og lokal samarbejdsidologi, som de yngre kvinder havde med sig på fileten, var vanskelig forenelig med rollen som fagorganiseret. De yngre kvinder fik således ikke «hjælp» fra det administrative Norge, således som deres mødre havde fået det til at konsolidere egen indflydelse lokalt. Så længe de fortsat er afhængige, gennem deres håndtering af lokal kvindesrolle (hel person), af bekræftelse fra kvinder lokalt på deres kvindeidentitet, så har de færre chancer for at skabe grundlag for en ny type lokal kvindemagt. Afhængigheden af de ældre kvinder forhindrede dem i at «hente ned» institutionel magt f.eks. fra arbejdslivet i bygden. Det var det, nogle af de yngre mænd havde forsøgt på. En sådan omformning af kvinders handlingsfællesskab, som kunne føre til mere magt på kvindehænder, er således ikke lykkedes.

Andre tegn, på hvordan den gamle magt var forankret, og på, at den var ved at dø ud, fandt jeg, da jeg nogle år senere kom tilbage til Veggefjord. Ifølge missionskvindernes forståelse var børns adfærd udtryk for mødres symbolsk forankrede magt, på samme måde som ægtemænds afholdenhed fra alkohol og utroskab var blevet det. I de senere år var flere i den yngre generation veggefjordinger blevet skilt, som det var tilfældet i samfundet for øvrigt. Børnenes legitimeringer af skilsmisse med reference til en idé om kærlighed var ufattelige for disse kvinder. Alt det de stod for og kæmpede for hele livet blev modsagt ved sådanne løsninger. Skilsmisserne kunne antyde, at grundlaget for deres kvinderoller og deres virksomhed som kvinder i Veggefjord ikke var værdsat – ikke duede længere.

Jeg hørte, at det samme var sket med «læstadianerhøvdingerne» i Nordfjord: nogle af deres børn var blevet skilt. De oplevede det som om hele grundlaget for deres egen eksistens og virksomhed i livet – og indflydelse – var revet bort.

Vi har fundet, at systemkonsekvenserne af interaktion i Veggefjord i den periode, vi har taget for os, har medført en treleddet forankring i lokalt ethos. I Alettes kontekst drejede livet sig om

overlevelse gennem kamp mod naturens kræfter. For missionskvinderne om overlevelse og altruisme, gode gerninger. Blandt deres døtre kan vi finde kimen til overlevelse ved at vurdere partnere som potentielt nyttige – men kun kimen. Det er deres mænd, som først og fremmest adapterer denne holdning i forhold til mennesker, de træffer i de nye overlokale samhandlingsfelter. Men fordi det netop er dem, som flytter derfra, så sættes der heller ikke processer igang, som i lighed med Nordfjord indlemmer Veggefjord mere effektivt i det økonomiske og politiske felt, dvs. transformerer Veggefjord fra et socio-religiøst til et socio-økonomisk socialt system (Jaer 1984).

Social forandring i Veggefjord og Nordfjord kan kun forstås og forklares med reference til lokal kultur. Lokal kultur er i begge samfundene i den periode vi har aflagt vort besøg mere eller mindre synonymt med forvaltning af religion. Kønskulturer er klart forskellige og genskabes i betydelig grad i klart adskilte handlingsarenaer. I det perspektiv vi her har anlagt, har vi fået forklaret, hvorfor det i den ene bygd blev kvinderne, i den anden mændene, som tog hånd om tilkoblingen til storsamfundet. Da har vi også set, i hvilken grad kønsideologier strukturerer folks handlinger og dermed ændringsprocessen. Til trods for, at der er sket store forandringer med henblik på indholdet i kønsideologierne, så repræsenterer de fortsat fundamentalt forskellige opfattelser af virkeligheden. Vi har fundet, at hvor det før var Veggefjordkvinder, som hævdede deres kvindesyn i missionsforeningerne, findes der få og små offentlige arenaer, hvor tilbageblevne veggefjordinger, mænd og kvinder kan hævde deres synspunkter – og blive hørt. I den yngre generation blev det på grund af omstændighederne mændene som fik anledning til at stå frem – og blive hørt. Men de er nu rejst. Det er ikke et spørgsmål om hvor mange ressourcer du har, men om du får anledning til at gøre din opfattelse af verden, dine egne værdier m.m. gældende på de relevante nye arenaer (jfr. Rosen 1978), hvis henholdsvis mænds og kvinders indflydelsesmuligheder skal vurderes – såvel lokale som overlokale.

Vi kan måske sige, at opslutningen om den fælles ejendom, missionen, har svigtet i 1970'ernes Veggefjord, men kodefællesskabet mellem kvinder er opretholdt, og de yngre kvinders kode kan ikke gøres relevant uden for Veggefjord. Alt i alt er Veggefjordkvinders indflydelse svækket både i Veggefjord og i Norge.

11. Epilog

I H.C. Andersens eventyr «Hvad Fatter gjør, det er altid det Rigtige» møder vi et ægtepar.¹ Mand og kone har tydeligvis indrettet sig efter hinanden på en bestemt måde. Fortællingens titel henviser til den usagte regel som siger, at konen skal støtte ham, uanset hvad han gør. «Du er altid så klog», siger hun. Vi bliver fortalt, at hun altid kan finde på et argument, en fortolkning, som udtrykker, at hun synes, han har handlet klogt – også når vi andre mener, at det har han da ikke; der er jo ingen ende på hans galskab: at tage afsted med en ko og komme hjem med en sæk rådne æbler!

De gode argumenter, tror hun selv på dem?

Når man vil vurdere, hvilken magt andre har eller er underlagt, er det fristende at tolke ureflektet ud fra de kriterier, som man selv forbinder med magt og indflydelse. Det kan være kongekroner – og det kan være det «altid at få ret».

Når vi forsøger at spore årsager til kvinders manglende indflydelse i samfundet, gør vi ofte netop dette: Vi leder efter alle de symbolske udtryk, som vi forbinder med afmagt eller magt.

Det morsomme med H.C. Andersen er, at han i fortællingen spiller på netop denne tilbøjelighed hos os – alt imens han også fortæller en anden historie: Han fortæller akkurat så meget om de mennesker, han skildrer, at vi bliver siddende med en følelse af at være blevet ført bag lyset: Det var ikke det, som blev sagt af de to, når de argumenterede for hans «kloge» byttehandel, som var det vigtigste. Der ligger en spænding under den samtale de fører, og hvor den ene mere vanvittigt søgte forklaring afløser den anden – og hvor konklusionen de kommer frem til er, at for dem er en sæk rådne æbler mere værd end en ko. Hvad fatter har gjort, er rigtigt! Spændingen opstår, fordi vi aner, at andre menneskerelationer

betyder meget for vore to ægtefolk, og fordi vi ser, at der foregår to separate magtkampe: hans og hendes.

Han forhandler med andre durkdrevne bønder. I forbindelse med de forskellige byttehandeler sammenligner manden de forskellige varer: en ko, en gris og en sæk rådne æbler.

Når han trækker sine forskellige hensyn frem, argumenterer han så godt, at jeg har nær sagt, at vi forstår ham. Når det snart er Mortens aften, så synes også vi, at en gås er bedre end en ko.

H.C. Andersen fortæller, at det ikke kun er markedsfaktorer, men også kultur som bestemmer en vares verdi. Menneskers relationer, deres identitet, forklarer langt på vej deres handlinger.

I sin lille fortælling siger han ret ud, at når manden er i tvivl om en vares relative værdi, så er det måske bedst at glæde konen? Måske han da gør den bedste investering?

Når hun siger, at det han gør altid er rigtigt, betyder det altså ikke nødvendigvis, at han altid bestemmer. Hun synes måske egentlig, at han har gjort noget dumt; men hun opfatter han har gjort det for hendes skyld? Desuden er hun opfindsom: Hun har behov for at demonstrere over for en gerrig nabokone, som forleden ikke engang kunne låne hende nogle æg. Det er hendes magtkamp. Hvem siger, at det ikke også for økonomien på lang sigt er lige så vigtigt at kunne markere sig i et problemfyldt forhold mellem nabokoner, som at have en sølle ko?

At kunne give nabokonen en hel sæk med rådne æbler bliver i den sammenhæng en værdifuld mulighed. Forholdet til nabokonen var måske ligeså vigtigt, ja vigtigere, end forholdet til manden?

Det er alt dette H.C. Andersen på en underfundig måde formidler til os. Vi får en anelse om den anden, den «egentlige» historie om disse menneskers hverdag, deres afhængigheder, indflydelse og afmagt.

I en utrolig fortættet form fortæller han både, at mand og kone opfører sig som det sig hør og bør – og at skindet bedrager: gennem en tilsyneladende mønstergyldig opførsel gives ægtefæller fuld mulighed for at udkæmpe hver deres kampe på hver deres arenaer – men også over for hinanden: kampe om ligeværd, værdighed og selvrespekt.

Det er disse kampe, som vi må se på, skal vi forstå, hvad folk taber, og hvad de undertrykker; hvilke muligheder de får, og hvad de går glip af.

Det er fordi H.C. Andersen bare antyder denne egentlige historie, at fortællingen er så spændende.

Når jeg nu trækker denne fortælling frem efter at have berettet om Veggefjord, så er det fordi jeg føler, at den rummer meget af det, som mit møde med Veggefjord har lært mig – i en allegorisk og billedlig fortættet form.

Hvis vi kun lytter til, hvordan mænd og koner snakker, eller ser på hvilke rettigheder og pligter de har overfor hinanden, så kan vi *ikke* udtale os om, hvordan folk har det – langt mindre forstå, hvad de betyder for hinanden. Vi må følge dem, og vi må lære at skelne os selv, vor egen identitet, vore egne symboler, fra deres. Det er det jeg har forsøgt at gøre i denne bog.

Kvindefaglig forskning – såvel som al anden samfundsforskning – handler om dette: at lære folk at kende. Det kan man kun gøre, hvis man tager udgangspunkt i den identifikation, man føler med andre, såvel som i sine egne umiddelbare og subjektive oplevelser og behov. Man kan ikke lægge sin egen identitet, sine egne symboler til side, når man møder andre.

En sådan læringsproces bygger altså nødvendigvis på et menneskeligt engagement. Som i al menneskeligt engagement opstår der situationer, hvor man truer andres værdighed – og hvor man føler sin egen værdighed truet. Der opstår også let konflikter. De konfliktløsninger man kommer frem til kan skabe såvel ligeværd som ulighed. Det afhænger ikke kun af viljen, af ideologien, men også af de omstændigheder man står midt i. Dette gælder mit forhold til folk i Veggefjord, men også folks forhold til hinanden.

Jeg har forsøgt at vise nogle sådanne processer i Veggefjord i 1970'erne.

For nogle Veggefjordkvinder var børnehaven en trussel – for mig var det et behov. Det var ikke enkelt for mig at tilegne mig den kundskab. Dette er det også vigtigt for mig at få sagt. For megen politik baseres på for dårlig kundskab om kvinders faktiske livsforhold, forskellige steder, i forskellige aldre.

Jeg mener, der er alt for få børnehaver i Norge; men jeg mener, at debatten «for og imod børnehaver» let tilslører det forhold, at mange kvinder har behov for andre løsninger. Hvilke løsninger kan vi bare opdage gennem at lære kvinder at kende, hvor de bor og lever – eller ved virkelig at lade dem komme til orde.

Vor samfundsplanlægning er delt op i sektorer: den er delt op i helse, økonomi, jordbrug, fiskeri og olie.

I Veggefjord har vi set, at kvindernes aktivitetsfelter går på tværs af disse sektorer, og at deres egne organisationer, missionsforeninger, redningsforeninger osv. gradvist svækkes. Dette påvirker naturligvis kommunikationen mellem bygdekvinder og samfundets forvaltere. Den er uhyre dårlig.

Kvindebevægelsen og kvindeforskere søger aktivt at forhindre, at udviklingsprojekter og planlægning får negative konsekvenser for kvinder – og for kvinders samarbejde med mænd. For at det skal lykkes må man foruden at arbejde aktivt politisk i det administrative og politiske felt *også* sørge for, at der bringes konkret kundskab til veje om, hvordan kvinder har det.

Og man bør arbejde for at denne kundskab gøres relevant i de administrative og politiske sektorer. Er der nogen som gør det?

Det er dette jeg mener, når jeg sier at «Hvad mutter gør er altid vigtigt».

Noter

Noter til kapitel 1:

- 1) Det er ændringerne i 1970'ernes Veggefjord, som er hovedtema for denne bog. Alle samfund varierer med henblik på, hvordan adfældsregler er udformet, og dermed hvordan disse præger de oplevelser og erfaringer, som medlemmerne får. En forståelse af eller en forklaring på, hvordan et større socialt system fungerer, kan ikke bygges uafhængigt af et kendskab til enkeltaktørernes måder at fortolke situationer, opgaver og andre personer på (Spradley & McCurdy 1972). En aktørs handlinger formes i en kompliceret proces; de er underlagt begrænsninger af forskellig art: økonomiske, politiske, økologiske – men også af de specielle måder at fortolke begivenheder på, referencerammerne, som de til enhver tid bærer med sig, dvs. kulturen. Når vi får kendskab til folks målsætninger og deres definition af materielle såvel som immaterielle begrænsninger, og når vi kender til såvel den organisatoriske kontekst som andres og deres egne rutinerede adfærd på et givet tidspunkt udgør, som til de økologiske, økonomiske og materielle rammevilkår, kan vi forstå hvorfor de handler, som de gør. For nærmere præcisering af mit analyseperspektiv henviser jeg til kapitel 5.

I gennemførelsen af analysen har jeg baseret mig på såvel kulturanthropologisk analysetradition (Spradley & McCurdy 1972, Keesing 1981, Geertz 1973) nyere kønsrolle- og kvindeforskning (Rudie 1984, Holter 1982, Rosaldo 1980, Ortner & Whitehead 1981, Ås 1974) som klassisk rolleteori og interaktionsanalyse, sådan som dette er præsenteret i forbindelse med studiet af komplekse samfund (Barth 1981, Grønhaug 1974, Berger & Luckmann 1966).

Som det vil fremgå, er jeg meget optaget af meningsaspektet som indfaldsvinkel til social forandring. En lille artikel af Roland Barthes (Barthes 1957) om hvordan mening omskabes og strukturerer samhandling har været frugtbar for mig i studiet af kønsdifferentieringsprocesser blandt skolebørn (Holtedahl 1976, 1977, 1978, 1982a). Både den artikel og en bog af Pierre Bourdieu (1969) om kulturskabelse og Harald Eidheims artikler om meningsproduktion i forbindelse med samisk politisk mobilisering (Eidheim 1971) har været til nytte for mig. Ottar Brox' arbejder fra Nordnorge (Brox 1966 og 1984) er inspirerende, fordi de repræsenterer konkrete forsøg på at koble lokale tilpasningsprocesser med national økonomisk politik. Ingrid Rudies Nordnorgesarbejde (1969-70), hvor hun klargør frugtbarheden af et adaptivt perspektiv på husholdningsorganisering, har jeg «overtaget» og «overført» på holdningsmaterialet, som jeg har samlet ind. Siri Gerrards og Ragnar Nilsens arbejder (Gerrard 1975 og 1985 og

Nilsen 1978a og b) er gode eksempler på, hvor vigtigt det er at fokusere på køn og samle data også om kvinder, vil man forstå ændringerne i lokalt erhvervsliv og politik.

I min bearbejdning af eget materiale forholder jeg mig imidlertid relativt frit til de forskellige traditioner og teorier. Mit hovedmål er at skabe en samfundsfaglig forståelse af socialt liv i Veggefjord med udgangspunkt i mønstre og begivenheder, som veggefjordingerne selv giver udtryk for – og derved forsøge at «opdage» systemkonsekvenser, som går på spørgsmål om mænds og kvinders indflydelse, interesser og rollerealiserings.

Dette har jeg forsøgt ved at deltage i dagligdags situationer og gennem observationer af konkrete møder mellem folk. Observationer og oplevelser er noteret i dagbogsform.

Noter til kapitel 3:

- 1) Familiebolig som ikke overskrider en vis standardstørrelse, opført med særlig favorable lån fra den norske stats husbank.
- 2) Tørfisken sorteres altid i tre kvalitetskategorier. Den dårligste tørfisk eksporteres til Afrika.

Noter til kapitel 4:

- 1) Eidheim, Paine og Bjørklund har alle beskrevet (Eidheim 1971, Paine 1965, Bjørklund 1984), hvorledes den religiøse vækkelse baseret på en speciel fortolkning af Bibelen kan forstås som udtryk for en samisk protest over for den politik, som storsamfundet førte.
- 2) Ideen om kærligheden som en social forpligtelse i ægteskabet, sådan som mine egne kulturelle forestillinger bar bud om, fandt jeg heller ikke hos veggefjordingerne. For som det var tilfældet, da jeg var i Niger, så ledte jeg også i Veggefjord umiddelbart efter de signaler, som vidner om kærlighed med stort «K», enten fordi kærligheden «er» der, eller fordi man gerne vil give indtryk af, at den er det (Bovin og Høltedahl 1975). Man leder automatisk efter de tegn, som giver mening i ens egen kultur og særlig på områder, som er «hårdt programmeret» som ægteskab og kærlighed er det i min kultur.

Noter til kapitel 5:

- 1) «Interaktion» kaldes i norsk fagsprog for «samhandling». Betegnelsen henviser til den konkrete udveksling af kommunikation og handlinger, som to personer foretager. Udvekslingen baseres netop på de relevansregler, som personerne er eller bliver enige om.
- 2) Reidar Grønhaug definerer felt (Grønhaug 1978) som et interaktionssystem, som manifesterer en eller anden empirisk form for interaktion, og som kan organisere mange eller få mennesker. Et socialt felt afgrænses for analytiske formål, fordi det empirisk kan påvises, at der her manifesteres ureducerbare «egendynamikker». Disse «egendynamikker» udvikler/vedligeholder specifikke relevansregler, som indgår som byggestenen i udformningen af sociale personer.

- 3) Dette er hentet fra Høltedahl og Haugen 1984, som igen bygger på Spradley og McCurdy 1972.

Noter til kapitel 6:

- 1) Wallace har (1970) beskrevet kulturer netop ud fra hvorledes de organiserer forskellighed.
- 2) Som Bratrein har beskrevet (1976) var det imidlertid ofte nødvendigt, at kvinder drog på havet.
- 3) Det er muligt, at det er lang erfaring fra «kønsneutrale» arenaer, universitetets institutter for eksempel, som gjorde det vanskeligt for mig at «fange» Veggefjordmændenes situationsdefinition. Når jeg siger kønsneutral i min omtale af interaktionsformer og rolleudøvelse mellem mænd og kvinder på et universitetsinstitut, tænker jeg på de i teorien kønsneutrale status, som universitetslærere og studenter har. Det urbane samfund vrirler med sådanne kønsneutrale status. Det er karakteristisk for personer, som agerer i et system, organiseret efter kontrakt-prægede principper, hvor man er vant til hurtigt at skifte status og situationsdefinition, at de ikke selv oplever, ser, at køn alligevel ofte gøres relevant i rolleudøvelse. Man bruger f.eks. andre vurderingskriterier over for kvinder end overfor mænd. Det er da let at tro, at man skal kunne forhandle sig frem til en kønsneutral situationsdefinition. Hvis man møder en person, som gør køn relevant på en tydeligere måde, end man selv tror man gør, oplever man det, som om andre gør køn mere relevant end en selv. Det er ikke nødvendigvis tilfældet. Forskellen mellem Veggefjord og universitetet ligger deri, at det ene sted altid er nødvendigt at udtrykke, at man har med en kvinde at gøre – det andet sted er det rigtigt at søge at undgå det. I det moderne samfund skal man stadig flere steder være dygtig til at lægge dele af sin person væk, særlig kønsaspektet. Yderligere eksempler på forskelle i forskeres og informanternes kønsrolleorganisering og konsekvenser for informationsindhentning er nævnt i Høltedahl og Haugen (1984) og Rudie (1984), Angående konsekvenser af kontraster i kønsrolleorganisering for middelklassetilflytterpars forhandlingssituation, se Haugen og Høltedahl (1982). Gullestad (1984) og Haavind (1981) har drøftet ægtepars forsøg på at etablere kønsneutralitet på hjemmearenaen i arbejder- og middelklassefamilier i Bergen og Oslo. Manda Cesare har skrevet (1982) om sin oplevelse af kontrasten mellem kønsroller på universitetet i USA og i felten i Afrika. Hun beskriver, hvorledes analysen af kontrasterne i kønsrolleforvaltning i USA og Østafrika dannede grundlag for frugtbare spørgsmål om, hvordan køn konstrueres i et afrikansk miljø.
- 4) Barnes (1954 og 1971) har beskrevet en lignende udvikling på Vestlandet.
- 5) «Klassifikatorisk mor» er en analytisk betegnelse for de kvindelige slægtninge, som i visse kulturer tiltales og omtales med samme term som egos mor (se artiklen «Kinship» i International Encyclopedia of the Social Sciences).
- 6) Jfr. Haugen og Høltedahl (1982) angående forhandlinger om kvindeidentitet.

Noter til kapitel 7:

- 1) Jfr. Eidheim (1972) om renhedens symbolfunktion i et miljø, hvor samisk identitet er stigmatiseret.
- 2) Dette møde er også beskrevet i Høltedahl 1982b.

- 3) Herskere og håndlangere er frit oversat fra Paines «patrons» og «brokers» (Paine 1971). I analysen af missionskvinderne har jeg kombineret et adaptivt perspektiv med et entreprenør-perspektiv, se også Belshaw 1955, Barth 1963, Eidheim 1971.
- 4) Sådanne dilemmaer med henblik på rolleudøvelse og egen identitet har Goffman skildret levende i sin artikel «Role distance» (1972).
- 5) Vi syntes det virkede på en gang utopisk og nostalgisk at forsøge at konstruere kvindelighedsidealere – selv om kvindekulturbølgen kan betragtes som et sådant forsøg på at tage vare på de mere omfattende interaktionsformer og relationer mellem mennesker baseret på udsat bytte. Vort hovedarbejde, i institutioner og på arbejdspladser, var at omforme betydningen af de gamle kønskonnotationer, som fremdeles kom til udtryk indirekte i det daglige samvær mellem folk. I den konkrete situation medførte de, at kvinder fik dobbeltarbejde. I den kontekst måtte man derfor også undgå at acceptere at blive vurderet efter de føjelighedsidealere, omsorgsidealer eller lignende, som fortsat kunne spores i andres forventninger, kvinders såvel som mænds, eller ligge i ens identitet. Mænd blev ikke mødt med sådanne forventninger, som *måtte* opleves som umulige at leve op til. Hvis man som kvinde mødte sådanne forventninger, når man samarbejdede i kontrakt-baserede statussæt, oplevedes det som et valg mellem *enten* at få bekræftelse som kvinde *eller* mere eller mindre succes med henblik på at udføre den opgave, som var tillagt relationen: kollega, politiker, lærer, student, osv. Det virkede umuligt at bryde de onde cirkler. Politisk- og samfundsengagerede mænd var for længst klar over, at repræsentanter for minoriteter og andre subkulturer befandt sig i akkurat sådanne dilemmaer. Det var tydeligvis vanskeligere at begribe, at de samme vanskeligheder kunne gælde nogle kvinder, som var medlemmer af samme gruppe. For at klare jobbet, måtte vi, på samme måde som arbejderkvinder, insistere på, at vore ægtemænd udførte kvindeopgaver, *uden* at de skulle have en speciel belønning for det, uden at de skulle have bekræftet deres mandighed, eller vi fravristet vor kvindelighed.

(Det blev i denne periode vist (Halsaa 1977), at arbejderkvinder med job og småbørn havde *lavest* deltagelse i politiske og andre organisationer, bygdekvinde med store børn *højest*, i Norge. Imellem lå mændene.)

Men hvor blev vor kvindelighed af? På hvilken måde skulle kvindeidentitet bekræftes og hvor? Hvor forsvandt mandlige identitetsformer hen? Den «myke mands» råb om hjælp i norske dagblade i denne periode, er vel et udtryk for, at det blev de mænd som «forstod» som kom til at opleve lignende dilemmaer? Jo «mykere» de blev, jo mere interessante syntes mænd, som levede op til traditionelle mandsidealere, at være for deres koner, sagde de.

Noter til kapitel 8:

- 1) Ingrid Rudie har i et upubliceret manuskript, *Between Market and Neighbourhood*, beskrevet husholdning i Malaysia ud fra en analytisk fokusering på *omsorgsenheder*. Hun har udviklet denne tilnærming til norsk materiale (Rudie 1982, 1984). Jeg har hentet inspiration fra hendes arbejder i mit arbejde med at analysere ændring i samarbejdsformer i husholdning og i omsorgsarbejde.

- 2) «De kvinnfolk, som du finner her i bygda er alle blitt tidlig gravide og har ikke kommet seg herifra», sagde en veggefjording til mig.
- 3) I analysen af dette materiale har jeg haft stor glæde af drøftelser med Inger Haugen og Ingrid Rudie. En del af materialet er præsenteret i Haugen og Holtedahl (1982).

Noter til kapitel 9:

- 1) Se kapitel 1 om indflydelse. Dette har Goffman beskrevet (1977). Rudie har drøftet spørgsmål om køns relevans i samfund, hvor der skelnes formelt mellem status som i teorien er kønsneutrale. (Rudie 1984 – indledningen.) Se også Holtedahl og Haugen (1984).
- 2) Dette materiale er præsenteret i artiklen «Når far forstår hvad som er godt for barna». (Holtedahl 1984.)
- 3) Nordfjordingers kulturbygning inden for det læstadianske fællesskab og deres system af højskoler og deres økonomiske succes, deres voksende selvsikkerhed og selvopfattelsen som fremtidsorienterede entreprenører med solide fiskerbygd-traditioner, har meget til fælles med hovedtrækkene i udviklingen af landbrugsbevægelsen i Danmark. Højskolerne repræsenterer et nyt og vigtigt arnested for identitetsudformning og et nyt institutionaliseret grundlag for magt og indflydelse, som religiøs virksomhed og lederskab lokalt alene ikke kunne give (se Löfgren 1980).

Noter til kapitel 10:

- 1) Ingrid Rudie har fremlagt analysemodeller for sådanne forhandlinger mellem folk i forskellige norske miljøer. Se Rudie 1982 og 1984 (indledning).
- 2) I sit upublicerede manuskript *Between Market and Neighbourhood* foreslår Ingrid Rudie denne tilnærming til en lignende udvikling i Malaysia: «Vi må dels rejse spørgsmålet om, hvordan ændringer i differentiering påvirker et eksisterende moralsk gensidighedsideal – og dels undersøge, hvad enkeltmennesker får ud af det vi kan kalde «en konkurrence om et godt bytteforhold» (LHs oversættelse).
- 3) For en drøftelse af spørgsmål om analytisk afgrænsning af husholdning, se Grønhaug 1976, Rudie 1982, Gullestad 1984, Saugestad Larsen 1979 og 1980.

Noter til epilogen:

- 1) H.C. Andersens eventyr fra 1861 findes i en række udgaver. Lættest tilgængeligt er det måske i *Samlede Eventyr og Historier*, bind III. (Gyldendals Tranebøger, København og Gyldendal Norsk Forlags Fakkelt-serie, Oslo, 1962 og senere udg.) Norske læsere genkender måske denne historie fra Asbjørnsen og Moes eventyr «Gudbrand i Lia».

Litteratur

- Albrektsen, Beatrice Halsaa, 1977. *Kvinner og politisk deltakelse*. Pax, Oslo.
- Bailey, F., red. 1971. *Gifts and Poison*. The Politics of Reputation. Basil Blackwell, Oxford.
- Barnes, J. 1954. «Class and committees in a Norwegian island parish», *Human Relations*, 7, nr. 1.
- Barnes, J., 1971. «The righthand and lefthand kingdom of God: a dilemma of pietist politics», i T.O. Beidelman, red. *The Translation of Culture*, Tavistock, London.
- Barth, Fredrik, red., 1963. *The Role of the Entrepreneur in Social Change in Northern Norway*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Barth, Fredrik, red., 1978. *Scale and Social Organization*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Barth, Fredrik, 1981. *Process and Form in Social Life*, Selected Essays of Fredrik Barth, bd. 1, Routledge & Kegan Paul, London.
- Barthes, Roland, 1957. «Histoire et sociologie du vêtement. Quelques observations méthodologiques», *Sociologie du vêtement*, juillet-septembre.
- Belshaw, C., 1955. «The cultural milieu of the entrepreneur», *Explorations in Entrepreneurial History*, 7, nr. 3.
- Berger, Peter og Thomas Luckmann, 1966. *The Social Construction of Reality*, New York. Da. overs. *Densamfundsskabte virkelighet*, Lindhardt & Ringhof, København 1972.
- Bjørklund, Ivar, 1984. *Fjordfolket i Kvænangen*. Fra samisk samfunn til norsk utkant, 1550-1980, Universitetsforlaget, Tromsø.
- Bourdieu, Pierre og A. Darbel, 1969. *L'amour de l'art*. Les musées d'art européens et leur public, 2. utg., Les Edition de Minuit, Paris.
- Bovin, M. og L. Holtedahl, 1975. *Frie piger i Mangaland*, Nationalmuseet, København.
- Bratrein, Håvard Dahl, 1976. «Det tradisjonelle kjønnsrollemønster i Nord-Norge», i H.D. Bratrein m.fl. *Drivandes kvinnfolk*, Universitetsforlaget, Tromsø.
- Brox, Ottar, 1966. *Hva skjer i Nord-Norge?* Pax, Oslo.
- Brox, Ottar, 1984. *Nord-Norge*. Fra allmenning til koloni, Universitetsforlaget, Oslo.
- Cesare, Manda, 1982. *Reflections of a woman anthropologist: no hiding place*, Academic Press, London.
- Eidheim, Harald, 1971. *Aspects of the Lappish Minority Situation*, Universitetsforlaget, Oslo.

- Eidheim, Harald, 1981, *Grand Bay*. Lokalorganisasjon i en vestindisk landsby, Occasional papers no. 3, Institutt for sosialantropologi, Universitetet i Oslo.
- Frankenberg, R. 1957, *Village on the Border*. Cohen & West, London
- Geertz, C. 1973. *The Interpretation of Cultures*, Basic Books, New York.
- Gerrard, Siri, 1975. *Arbeidsliv og lokalsamfunn*. Samarbeid og skille mellom yrkesgrupper i et nord-norsk fiskevær, Magisteravhandling, Universitetet i Tromsø.
- Gerrard, Siri, 1982. «Felleskap mellom kvinner i et fiskevær», i Harriet Holter, red. *Kvinner i fellesskap*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Gerrard, Siri, 1983. «Kvinner i fiskeridistriktene: fiskerinæringas bakkemannskap?» i Bjørn Hersoug, red. *Kan fiskerinæringa styres?* Novus, Oslo.
- Gerrard, Siri, 1985. *Kvinnens makt og avmakt*. Et kjønnsrolleperspektiv på forvaltning av faglige interesser, Arbeidsnotat nr. 3, Finnmark distriktshøyskole, Alta.
- Gluckman, M., 1955. *The Judicial Process among the Barotse*, Manchester University Press, Manchester.
- Goffman, Erwing, 1959. *Presentation of Self in Everyday Life*, Doubleday Anchor Books, New York.
- Goffman, Erwing, 1972, «Role distance», i E. Goffmann *Encounters*, Penguin University Books, Harmondsworth.
- Goffman, Erwing, 1977. «The arrangement between the sexes», *Theory and Society*, 4, nr. 3.
- Grønhaug, Reidar, 1974. *Micro-Macro Relations*. Social organization in Antalya, Southern Turkey, Sosialantropologisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Grønhaug, Reidar, 1976. «Chayanovs regel», *Lov og struktur*, nr. 11, Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Grønhaug, Reidar, 1978. «Scale as a variable in analysis: fields in social organization in Herat, Northwest Afghanistan», i Fredrik Barth, red., *Scale and Social Organization*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Gullestad, Marianne, 1979. *Livet i en gammel bydel*, Aschehoug, Oslo.
- Gullestad, Marianne, 1984. *Kitchen-table Society*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Harsten, I. og B. Haavind, 1983. «Kvinner i fagbevegelsen – etterslep og nyskaper?», hovedoppgave i samfunnsvitenskap, Institutt for samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø.
- Haugen, Inger og Lisbet Holtedahl, 1982. «Regulation of togetherness», *Acta Sociologica*, 25, nr. 1.
- Hersoug, Bjørn, 1983. *Kan fiskerinæringa styres?* Novus, Oslo.
- Holtedahl, Lisbet, 1976. «Kønnsrolleforskningsstrategi», *Antropologiska Studier*, (Stockholm), nr. 18-19.
- Holtedahl, Lisbet, 1977. «Gutter og jenter i skole og lokalsamfunn», *Forskningsnytt*, nr. 1-2.
- Holtedahl, Lisbet, 1978. «Kan man lære barn noe om kønnsroller?» *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 19.
- Holtedahl, Lisbet, 1979, «Kan forhold mellom mennesker planlægges?» *Plan og Arbeid*, nr. 1, og John Eyvind Kolberg og Kari Wærness, red. *Trygd og samfunn*, Universitetsforlaget, Oslo 1979.
- Holtedahl, Lisbet, 1982 a). «Kønnsrollemønsteret i barnekulturen – et analyseperspektiv», i R. Midtbø & L. Sannum, red. *Av mor er du kommet*. Opplæring i likestilling, Universitetsforlaget, Oslo.

- Holtedahl, Lisbet, 1982 b). «Lokalkultur er kvindekultur i Veggefjord», i Harriet Holter, red. *Kvinner i fellesskap*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Holtedahl, Lisbet, 1983. «Om ikke at lykkes med formidling», i Rapport fra 10. Nordiske etnografkonferanse, Universitetet i København.
- Holtedahl, Lisbet, 1984. «Når far opdager hvad som er godt for barna», i R. Nilsen, J.E. Reiersen og N. Aarsæther, red. *Folkemakt og regional utvikling*, Pax, Oslo samt i A.M. Klausen, red. *Den norske væremåten*, Cappelen, Oslo 1984.
- Holtedahl, Lisbet og Inger Haugen, 1984, «Køn og metode», i Ingrid Rudie, red. *Myk start – hard landing*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Holter, Harriet, red., 1982. *Kvinner i fellesskap*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Haavind, Hanne, 1981. «Makt og kjærlighet i ekteskapet», i Runa Haukaa, Marit Hoel og Hanne Haavind, red. *Kvinneforskning: Bidrag til samfunnssteori*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Haavind, Hanne, 1984. «Fordeling av omsorgsfunksjonen i småbarnsfamilier», i Ingrid Rudie, red. *Myk start – hard landing*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Jaer, Ø., 1984. «Yogien og actomanen. En eksistensialantropologisk analyse av «å være» og «å gjøre». Konferanserapport fra 11. nordiske etnografmøte, Oslo.
- Keesing, R.M., 1981. *Cultural Anthropology: A Comparative Perspective*, Holt, Rinehart & Winston, New York.
- Larsen, S. Saugestad, 1979. «Endringer i husholds økonomiske grunnlag» i *Regionale integrasjonsprosesser i Nord-Norge*. Prosjektrapport nr. 6, Institutt for samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø.
- Larsen, S. Saugestad, 1980. «Omsorgsbonden – et tidsnyttingsperspektiv på yrkeskombinasjon, arbeidsdeling og sosial endring», *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 21.
- Löfgren, Orvar, 1980. «Historical perspectives on Scandinavian peasantries», *Annual Review of Anthropology*, 9.
- Mead, George Herbert, 1934. *Mind, Self and Society*, University of Chicago Press, Chicago.
- Morin, Edgar, 1967. *La Métamorphose de Plozevet*. Commune en France, Fayard, Paris. Engelsk overs. *Plodemet*, London 1970.
- Murphy, Yolanda og Robert F. Murphy, 1974. *Women of the Forest*, Columbia University Press, New York.
- Nilsen, Ragnar 1978 a). *Sektor og lokalsamfunn*, Prosjektrapport nr. 8, Kommunalpolitikk og næringsutbygging. Institutt for samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø.
- Nilsen, Ragnar 1978 b). *Bydesamfunn under press*. Økonomisk endring og sosial organisasjon i kommunesentrum 1965-80, Prosjektrapport nr. 14, Regionale integrasjonsprosesser i Nord-Norge, Institutt for samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø.
- Ortner, S.P. og H. Whitehead, red. 1981. *Sexual Meanings. The Cultural Construction of Gender and Sexuality*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Paine, Robert, 1963. *Coast Lapps Society*, II, Universitetsforlaget, Oslo.
- Paine, Robert, 1965. «Læstadianismen og samfunnet», *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 6.
- Paine, Robert, 1971. «A theory of patronage and brokerage», i Robert Paine, red. *Patrons and Brokers in the East-Arctic*. Institute of Social & Economic Research, Memorial University of Newfoundland, St. John's, Canada.

- Rosaldo, M.Z., 1980. «The use and abuse of anthropology. Reflections of feminism and cross-cultural understanding», *Signs*, V, 389-415.
- Rosen, L., 1978. «The negotiation of reality: male-female relations in Sefrou, Morocco», i L. Beck og N. Keddie, red. *Women in the Muslim World*, Harvard University Press, Cambridge, Mass.
- Rudie, Ingrid, 1969-70. «Household organization: adaptive process and restrictive form. A viewpoint on economic change», *Folk*, 1112, København.
- Rudie, Ingrid, 1982. «Utkantproblematikk, kjønnsrolleproblematikk og husholdsanalyser», i R. Nilsen, J.E. Reiersen og N. Aarsæther, red. *Folkemakt og regional utvikling*, Pax, Oslo.
- Rudie, Ingrid, 1984. *Myk start – hard landing*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Saugestad, Sidsel, 1984. «Om likestilling i ekteskapet – gamle roller under endrede omstendigheter», i Ingrid Rudie, red. *Myk start – hard landing*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Spradley, J.P. og D.W. McCurdy, 1972. *The Cultural Experience*. Ethnography in Complex Society, Science Research Associates, Chicago.
- Støkken, Anne Marie, 1984. *To skritt fram og ett tilbake?* Rapport nr. 10, Nordland distriktshøgskole, Bodø.
- Tota, Mia Finrud di, 1983. *Sør-Italia*. En europeisk koloni, Universitetsforlaget, Oslo.
- Valestrand, Halldis, 1984. «Fra fiskerkone og fabrikk-kvinne til forstadshusmor», i Ingrid Rudie, red. *Myk start – hard landing*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Wallace, A.F.C., 1970. *Culture and Personality*, Random House, New York.
- Wærness, Kari. *Kvinneperspektiver på sosialpolitikken*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Ås, Berit, 1974. «Om kvinnekultur», i Kari Skjønberg, red. *Mannssamfunnet midt imot*, Gyldendal, Oslo.
- Ås, Berit, 1978. «Herskerteknikk», *Kjerringråd*, nr. 3.

Lisbet Høltedahl

HVA MUTTER GJØR ER ALLTID VIKTIG

Om å være kvinne og mann i en nordnorsk bygd i 1970-årene

Et lite sted i Nord-Norge, en avkrok for dem som kommer utenfra, slik danskfødte Lisbet Høltedahl gjorde for noen år siden. Hva kan det være å fortelle om hverdagslivet under sånne forhold – litt fiske og jordbruk, litt handel, litt pendling?

For den fremmede sosialantropologen avdekker bygda langsomt sine lag av regler, symboler og verdier. Kulturen i Veggefjord og samhandlingene mellom folk i og utenfor bygda blir preget av alle de små og store forandringer som skjer i 70-årenes utkant-Norge.

Høltedahl viser oss hvordan nye kvinneroller oppstår innen- og utenfor det tradisjonsrike kvinnefellesskapet. En gang kunne «ei dyktig kjerring klare seg med en dott til mann, men ikke omvendt». Holder de driftige kvinnfolk på å bli bare sine menns koner, spør forfatteren, som tegner bildet av fargerike enkeltpersoner og sterke grupper – et livfullt portrett av folket i fjorden.

Lisbet Høltedahl (f. 1946) er amanuensis i sosialantropologi ved Institutt for samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø.

Serien *Kvinnens levekår og livsløp* oppsummerer de siste års ekspansive kvinneforskning – og gir et grunnlag for framtidig forskning, tenkning og handling omkring kvinnens livssituasjon.

Universitetsforlaget

ISBN 82-00-18388-2

9 788200 183884